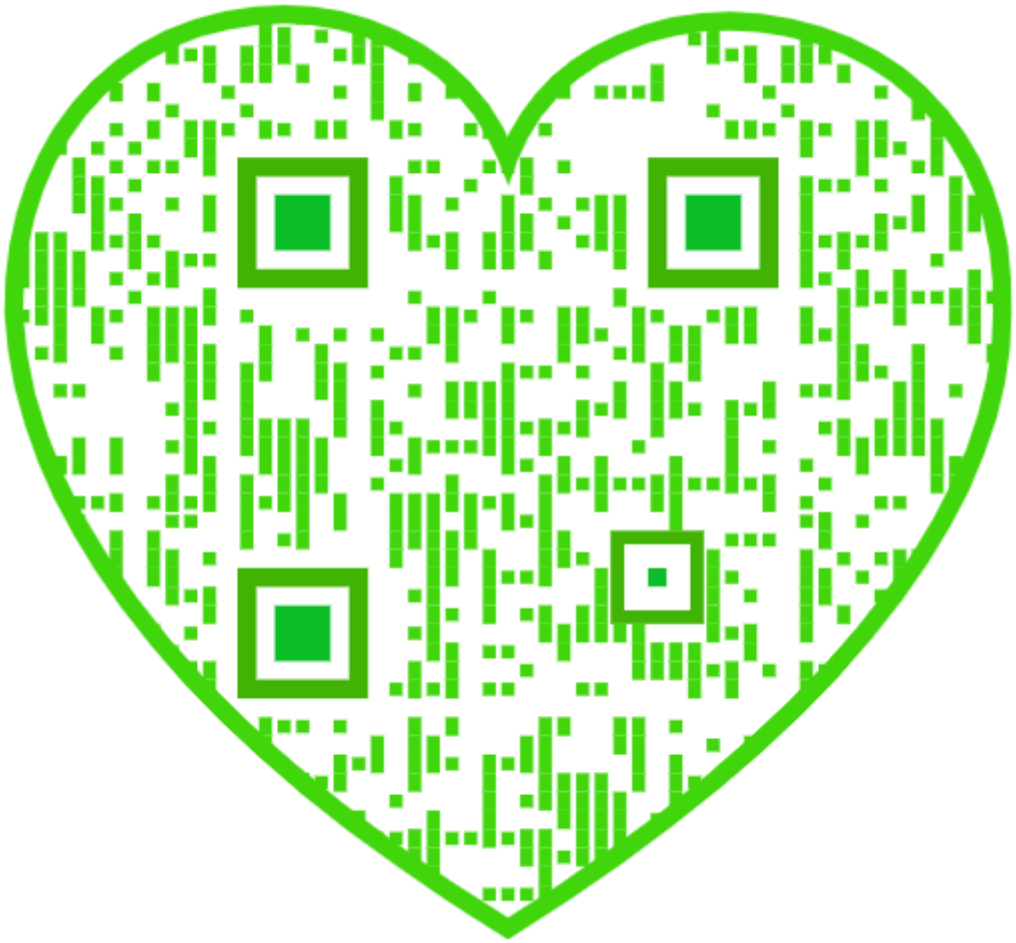

De Katholiek.

ZESTIENDE DEEL.

NAMEN VAN MEDE-ARBEIDERS

AAN DIT MAANDSCHRIFT.

P. A. van Antwerpen, R. K. Priester te Utrecht.
M. van den Boogaard, R. K. Priester en Rector te Ravenstein.
Th. J. H. Borret, S. Theol. Dr. Professor in het Seminarie te Warmond
J. Brinkman, ✲ Pastoor te Amsterdam.
C. Broere, Leeraar in het Seminarie te Voorhout.
J. T. van Brussel, Pastoor te Delft.
J. J. Burgmeijer, Pastoor te Warmond.
J. Cuyten, President en Professor in het Seminarie te Haren.
J. B. Eulenbach, S. Theol. Dr. Pastoor te Monnikendam.
H. J. Feye, S. Theol. et SS. Can. Dr. Prof. in het Sem. te Warmond.
J. T. Jorna, ✲ Pastoor te Harlingen.
H. Kamp, Pastoor te Dokkum.
C. van Kints, Professor in het Seminarie te Warmond.
G. Kok, Pastoor te Weesp.
G. A. Oortmans, ✲ Pastoor te 's Gravenhage.
H. Opdenkamp, Pastoor te 's Gravenhage.
J. A. Peerboom, Professor in het Seminarie te Roermond.
P. van der Ploeg, Leeraar in het Seminarie te Voorhout.
A. J. Pluym, Regent van het Seminarie te Voorhout.
J. H. Smits, ✲ Regent van het Seminarie te St. Michiels-Gestel.
G. W. van Someren, Patoor en Deken te Eindhoven.
F. X. Spaarmakering, Pastoor te Alkmaar.
T. Spierings, vice Regent en Leeraar in het Sem. te St. Michiels-Gestel.
J. Spitzen, Pastoor te Haarle.
W. Steenhoff, S. Theol. Dr. Professor in het Seminarie te Warmond.
N. J. A. Steins Bisschop, Pastoor te Amsterdam.
F. J. van Vree, President van het Seminarie te Warmond.
J. G. Wennekendonk, Pastoor te Amersfoort.
J. H. Wensing, Professor in het Seminarie te Warmond.

De Redactie.

TE 'S GRAVENHAGE, BIJ GEBR. J. EN H. VAN LANGENHUYSEN — 1849.

INHOUD VAN HET ZESTIENDE DEEL.

HOOFD-ARTIKELEN.

Bladz.

Godsdienst, geloofsleer, zedenwet 1, 133
De Kerk onze hoop 20
Spicilegium Solesmense, of verzameling van tot hiertoe onuitgegeven werken van kerkelijke schrijvers uit de twaalf eerste eeuwen 30
Nederlandsche Literatuur. — De Durgerdamsche visschers. Een gedicht van J. J. L. ten Kate 38
Een blik op den algemeenen toestand (*vervolg*) 65
Een blik op Protestantsch-Katholieke apologie. 88
Philanthropie en christelijke liefde 149
Katholieke en Protestantsche dweeperij 160
Opmerkingen over eenige beginselen, bij de wettelijke regeling van het lager onderwijs in het oog te houden 201
De Antichrist of Sectengeest. Eene bijdrage tot de kennis der schaduwzijde van het Amerikaansche Christendom. — Door D. John W. Nevin, hoogleeraar der theologie te Mercersburg, in Pensylvanië. 214
De Conciliën 265
De revisie van het algemeen reglement van bestuur der Nederlandsche Hervormde Kerk. 284
De brieven van Donoso Cortes, markies van Valdegamas . . . 329
De behandeling van de belangen der Nederlandsche Katholieken in de Tweede Kamer der Staten-Generaal 349

VERSCHEIDENHEDEN.

Bladz.

Over de leer der hervormde Kerk en hare toekomst, door Joh. van Vloten, Theol. Doct. 51
Gedachten van Gerret Stuver, oud-burgemeester van Haarlem, A°. 1581, over de vrijheid van godsdienst in Nederland . . 58
Het Protestantisme in Beijeren 105
De dagbladen en de welgezinden 114
Over de echt christelijke beginselen der oorspronkelijke Nederlandsche Hervormde Kerk, door W. Muurling, Hoogleeraar te Groningen 122
Onaangename gevolgen der vrijheid in de leer 131
De Katholieke pers in Engeland, sedert de emancipatie . . . 174
Melancholie en vertwijfeling van de kerkhervormers en hunne leerlingen 182
Proeve tot wederinvoering der biecht in Protestantsche gemeenten 187
Kantteekeningen op eene preek van D^s^. Beets 190
Een nieuw verschijnsel 197
Hoe professor Royaards zich verstaat op Katholieke Acten-stukken 257
De burgerlijke en politieke gelijkstelling aller gezindten, door D^r^. Ullmann 260
De geest der reformatie 262
Hulde aan het H. Sacrament 263
De Duitsche Evangelische Kerk 295
De synodale weerhaan. 314
De kwaal der Nederlandsche Hervormde Kerk 315
Kerkelijk regt 319
IJver tegen de Kerk van Rome. 365
Een beletsel voor Protestantsche verbroedering 372
De luitenant Ruxton en de zendeling Tyndal 373
Het Christendom van D^s^. Coquerel 385
Twee verdienstelijke broederschappen in Spanje. 389
De Protestantsche vereeniging: Christelijk Hulpbetoon, te Rotterdam 398

LETTERLOOVER.

Van 't Rozekransjen (Oud liedeken) 62
Gedichte zur Verherrlichung der wahren Kirche, von F. Norimbergensis. 321

GODSDIENST, GELOOFSLEER, ZEDENWET.

IV.

DE CHRISTELIJKE GODSDIENST KAN GEENE ZEDENWET VERKONDIGEN DAN ALS GEVOLG EN DEEL VAN HARE GELOOFSLEER.

Met het ontwikkelen en bewijzen der bovenstaande stelling hebben wij voor, aan te toonen, dat de scheiding der christelijke zedenleer van de christelijke geloofsleer, inderdaad de geheele oekonomie der christelijke godsdienst, den zamenhang en den wederkeerigen invloed van christelijke waarheid en christelijk leven, vernietigt; dat zij de zedenleer van haren grondslag afrukt, de geloofsleer verminkt, en dezer één gedeelte tot eene dorre verstandsoefening maakt, terwijl zij het andere gedeelte, ontwijd en verwereldlijkt, der christelijke godsdienst ontrooft.

Wij zijn hier aan dat gedeelte onzer taak gekomen, hetwelk de meeste moeijelijkheid in heeft; niet omdat de zaak zelve zeer ingewikkeld is, maar omdat hare voorstelling niet buiten het formeele der wetenschap kan blijven,

hetwelk doorgaans zooveel duisters en zwaars heeft voor den oningewijde, als het licht en gemak medebrengt voor den man van 't vak. Ik hoop evenwel de voorstelling duidelijk te maken voor allen, die zich de moeite van een weinig te denken getroosten willen; slechts verzoek ik, dat men mij den didaktischen toon ten goede houde.

Wij beginnen met de verklaring der uitdrukkingen, en met de ontwikkeling der begrippen.

Herinneren wij ons dan vooraf de bestemming der godsdienst, namelijk, de instelling Gods te zijn, om den, voor de onsterfelijkheid geschapen mensch, tot zijn laatste einde, de zalige onsterfelijkheid, te voeren; hem door dit aardsche leven, 't welk eindigen zal, tot het hemelsche te brengen, dat niet eindigt; daartoe zijn leven in den tijd te volmaken, opdat hij, uit den tijd geroepen, zalig leve in de eeuwigheid. Volmaking van den mensch, ziedaar dus het werk der godsdienst. Volmaking van den mensch, niet hoedanig deze of gene die mogt gelieven op te vatten, maar zoodanig eene, als de Schepper en Hersteller in zijne oneindige liefde, wijsheid en heiligheid heeft verordend. De inrigting, nu, van dat werk, tot dat einde, noemen wij de *oekonomie* der godsdienst. Deze *oekonomie* der christelijke godsdienst, voor zoo verre wij die hier op het oog hebben, is, gelijk wij boven reeds aanduidden, gegrond op den onderlingen zamenhang en den wederkeerigen invloed van christelijke waarheid en christelijk leven. Zonder ons dus hier met den eigenlijken aard en met den bovennatuurlijken oorsprong van het christelijk leven diep in te laten; zonder uit te wijden over de werking van den dit leven in ons wekkenden en volmakenden Geest; zonder te spreken over onze verlossing uit den dood, door CHRISTUS, wiens dood ons den H. Geest verwierf, uit welken wij ten

leven wedergeboren worden; — al hetwelk voorzeker tot eene beschrijving der oekonomie van de christelijke godsdienst behooren zoude, — wijzen wij slechts, als tot ons oogmerk thans genoeg, op het onverbrekelijk verband van christelijke waarheid *(geloof)* en christelijk leven *(liefde)*, op den invloed dier waarheid op dat leven, en van dat leven op die waarheid.

Inderdaad, christelijke waarheid en christelijk leven hangen zamen als gedachte en daad: de christelijke waarheid is het gedachte christelijk leven, en het christelijk leven is de gedane (beleefde, verwerkelijkte) christelijke waarheid. Gelijk nu, bij iedere vrije daad des menschen, het kennen vóór het willen gaat, en zelfs de noodzakelijke voorwaarde van het willen is, zoo gaat ook, bij het christelijk leven — vrije daad des menschen — de waarheid vóór hare verwerkelijking, het gedachte vóór het gedane. Het christelijk leven is niets anders dan de van God gegevene en den mensch medegedeelde waarheid, van het verstand op den wil overgegaan en door dezen tot daad gemaakt. Is dusdanig de zamenhang van waarheid en leven, dan kan de christelijke godsdienst den mensch tot het christelijk leven niet brengen, dan door voorafgaande mededeeling der christelijke waarheid; immers, geen mensch kan een christelijk leven leiden, tenzij uit de christelijke waarheid. En men neme dit niet beperkt op, alsof namelijk het eenmaal uit de waarheid (het geloof) begonnen christelijk leven zich, zonder voortgaanden invloed der waarheid, kon voortzetten en voltooijen; het tegendeel heeft plaats: geheel het christelijk leven, daad zijnde van den mensch, en verwerkelijking der waarheid, is, in zijn begin, voortgang en volmaking, een leven uit het geloof, dat is uit de gegevene en aangenomene waarheid. De in-

vloed der waarheid op het christelijk leven is derhalve altoosdurend en alzijdig; dat leven kan in geen opzigt en in geen punt des tijds van dien invloed gescheiden worden. Het leven des menschen, van den invloed der christelijke waarheid beroofd, is geen christelijk, geen waar leven meer; het is het leven der vergankelijkheid, der ijdelheid en der leugen (1), een leven zonder waarheid. Daarentegen oefent het christelijk leven een wederkeerigen invloed op de waarheid, welke, zonder het leven, ledig en dood is; en daarenboven, door het valsche, leugenachtige leven te verwijderen, maakt het christelijk leven den mensch vatbaarder voor de waarheid, welke op hare beurt, den mensch al meer en meer doordringende, zijn leven steeds verhoogt (2).

Hieruit zal men nu genoegzaam inzien, wat die oekonomie der christelijke godsdienst is, die door de scheiding der geloofsleer van de zedenleer vernietigd wordt. Dit zal nog duidelijker worden door de volgende beschouwing, waarin wij *geloofsleer* en *zedenleer* nader onder het oog zullen nemen. Doch alvorens hiertoe over te gaan, meen ik te moeten doen zien, dat het gezegde niet is bloot menschelijke wijsheid of spitsvondigheid; maar, integendeel, christelijke leer, geopenbaarde waarheid.

Merken wij dan vooreerst op, de schriftuurlijke uitdrukking: *de waarheid* DOEN, vergezeld van het bevel om de waarheid te *doen*, dat is om christelijk te leven, JOAN. III: 21; I JOAN. I: 6; *Eph.* IV: 15; insgelijks de uitdrukking: *het woord, de woorden* DOEN, MATTH. VII: 24, en elders dikwijls. Merken wij vervolgens op, dat aan de

---

(1) Ps. IV. 3.

(2) Men leze hierover STAUDENMAIER, *Encyklopœdie der theologischen Wissenschaften*. inzonderheid 3er *theil.* § 1382, e. v.; als ook: HIRSCHER, *die Christliche Moral,* enz *Einleitung.* § 4.

waarheid, in oefening gebragt, de bevrijding van de zonde en het verkrijgen des eeuwigen levens, aan hare verwaarloozing daarentegen het verlies van dat leven wordt toegeschreven; en eindelijk, dat het Gode gevallige leven wordt voorgesteld als een leven in en uit de waarheid. Het is de *waarheid*, die vrij maakt van de zonde, JOAN. VIII: 32; de *waarheid* is het eeuwig leven, JOAN. XVII: 3; engelen zijn duivelen geworden, hebben het eeuwig leven verloren, omdat zij in de *waarheid* niet volhard hebben, JOAN. VIII: 44; en zij, die ten jongsten dage verworpen zullen worden, verwijten het zichzelven, dat zij door hun boos leven van den weg der *waarheid* zijn afgeweken, *B. der Wijsheid*, V: 6. Wie door het vergankelijke tot het eeuwig leven wil komen, moet in de *waarheid* wandelen, zijn weg in de *waarheid* zoeken, *Eccli.* XXXVII: 19; *Galat.* II: 14; hij moet aan de *waarheid* gehoorzamen, *Galat.* III: 1, V: 7, enz. enz. Uit al die getuigenissen is het inderdaad duidelijk, dat het christelijke leven de reëele uitdrukking, de verwerkelijking is der christelijke waarheid, en wij begrijpen, daardoor volkomen, wat PAULUS wil, als hij, *Rom.* I: 17; leert, dat *de regtvaardige leeft uit het geloof*, en, *Gal.* V: 6, dat in JESUS CHRISTUS noch besneden-, noch onbesnedenzijn waarde heeft, *maar het geloof, dat door de liefde werkt.*

Evenzeer als de waarheid noodig is voor het leven, is het leven noodig tot vervolkomening der waarheid in den mensch. De waarheid mist haar doel, zij behoudt niet, zoo zij niet *gedaan* wordt; blijft zij slechts in het verstand, slechts in den toestand van gekend zijn, dan is zij zonder nut, zij is dood en weert den eeuwigen dood niet. «Weest *doeners* van het woord, en niet slechts «hoorders, u zelven bedriegende.... Wat zal het baten, «mijne broeders, indien iemand zegt, dat hij het geloof

«heeft, maar hij heeft de werken niet? *zal het geloof «hem kunnen behouden?*.... het geloof, indien het de werken «niet heeft, *is in zichzelve dood*.... Gij gelooft dat er één «God is; gij doet wel; (maar) ook *de duivelen gelooven «en beven*. Maar wilt gij weten, o ijdel mensch, dat het «geloof zonder de werken dood is? Is onze vader ABRAHAM «niet uit de werken geregtvaardigd, offerende zijnen zoon «ISAAC op het altaar? Ziet gij, dat het geloof medewerkte «met zijne werken, en *dat zijn geloof uit de werken vol- «tooid is?*.... Gelijk het ligchaam zonder den geest dood «is, zoo is het geloof zonder de werken dood» (JACOB. I. 22. en II. 14 *e. v.*).

Het geloof, alzoo, de ontvangene en gekende waarheid, wordt voltooid door de werken, door het christelijk leven. En niet slechts wordt de gekende waarheid, eerst door het leven, hetgeen zij zijn moet; maar de kennis zelve der waarheid, het licht van den geest, neemt toe ten gevolge van het leven uit de waarheid. «De vogelen vergaderen met haars gelijken; en de waarheid zal tot hen, *die haar doen*, wederkeeren» (*Eccli* XXVII. 10). Zij heeft zich aanvankelijk medegedeeld; wordt ze nu beoefend, dan deelt zij zich verder mede; waarheid voegt zich bij waarheid. Zoo leert het ook JESUS. «Die de waarheid doet, komt tot het licht» (JOAN. III. 21); die uit God is, hoort Gods woorden, en die naar Gods woord niet hooren, zijn uit God niet, (JOAN. VIII, 31 e. v.); die den wil Gods doet, zal den goddelijken oorsprong van JESUS leer kennen, (IB. VII, 17), en zalig zij, die zuiver van harte zijn, want zij zullen God zien, (MATTH. V. 8). Wie daarentegen de gekende waarheid niet beoefent, die valt in duisternis, zoo als PAULUS leert, (*Rom.* 21 e. v.); want, naar zijn getuigenis, is het hart dergenen, die God wel gekend maar niet

als God geëerd hadden, verduisterd geworden, en zij werden dwaas, terwijl zij zich wijs waanden.

De H. Schrift leert, derhalve, ten duidelijkste, den boven door ons beschreven onderlingen zamenhang, en wederkeerigen invloed van de christelijke waarheid en van het christelijk leven; en het is nu even duidelijk, dat de door ons bedoelde oekonomie der christelijke godsdienst uitgedrukt is in de woorden van JESUS, (MATTH.XXVIII); «onderwijst alle volken.... leert hen onderhouden, al wat ik u bevolen heb».

Welligt zien alle lezers nog niet in, dat, als de geloofsleer aan de Kerk, de zedenleer daarentegen aan de school gegeven wordt, die zamenhang verbroken, die invloed verstoord, die oekonomie vernietigd wordt. Wie echter goed begrijpt, wat het zeggen wil: *de waarheid moet daad worden, de waarheid moet hare uitdrukking vinden in het leven*, die zal inzien, dat *de zedenleer*, niets anders zijnde dan de beschrijving van de uitdrukking der waarheid door het leven, *van het doen der waarheid*, onmogelijk van *de geloofsleer*, waardoor de uit te drukken waarheid voorgesteld wordt, gescheiden kan worden. Indien toch het δόγμα tot πρᾶγμα zal worden, dan kan de praktische niet worden losgemaakt van de dogmatische leer. Dit zal men in de volgende beschouwing nader opgehelderd zien.

Wij moeten nu de beteekenis onderzoeken, en voor zoo veel noodig, het begrip uiteen zetten der uitdrukkingen, *christelijke geloofsleer, christelijke zedenleer*. Daartoe moeten wij het ons vooraf helder maken, wat de uitdrukking beteekent, *christelijke godsdienstleer*.

De christelijke godsdienstleer, ook wel eenvoudig christelijke leer genaamd, is de leer der van God in CHRISTUS geopenbaarde waarheid. Die openbaring bevat de waarheid

van God en van de goddelijke daden, inzonderheid van die betreffende den mensch, zoo ten aanzien van dezes schepping, bestemming en oorspronkelijken toestand van heiligheid en geregtigheid, als ten aanzien van de straf voor zijn val uit dien oorspronkelijken toestand, en van zijne herstelling in CHRISTUS; gevolglijk bevat zij ook de waarheid van den mensch, zoo in zijn oorspronkelijken toestand en betrekking tot God, zijnen Schepper, en tot de overige schepselen, als in zijnen door den zondenval veranderden toestand en betrekkingen, en in zijne wederherstelling in CHRISTUS. Men zou dus de christelijke godsdienstleer kunnen noemen: de leer van de hereeniging, van de wederverbinding *(religio)* des menschen met God in CHRISTUS.

In deze ééne godsdienstleer van de ééne waarheid kan ik twee zijden onderscheiden, namelijk, de zijde welke voorstelt, wat God is, en wat Hij gedaan heeft en voortdurend doet, inzonderheid voor den mensch, opdat deze in CHRISTUS zijne eeuwige bestemming bereike: en de zijde welke voorstelt, wat de mensch doen moet, opdat hij aan het werk Gods voor hem beantwoorde en tot zijne verhevene bestemming inderdaad gerake. De eerste zijde der godsdienstleer noemen wij *de geloofsleer*; de andere noemen we *de zedenleer*. De eerste leert ons, wat ons van God, om aan te nemen en in ons op te nemen, geschonken wordt; de tweede dat wij en hoe wij die gaven Gods moeten aannemen, in ons opnemen en gebruiken. De eerste legt ons onzen oorsprong en bestemming uit; de tweede, wat die oorsprong en bestemming van ons vorderen. De eerste maakt ons bekend met de middelen, ons door God ter hand gesteld, om aan die vorderingen te voldoen; de tweede, hoe wij die middelen moeten en kunnen aanwen-

den. Het is dus altijd dezelfde waarheid, maar door de geloofsleer voornamelijk ter beschouwing voorgesteld aan het verstand (*dogma* van δοκέω, *ik zie, ik beschouw,*) terwijl zij door de zedenleer voornamelijk aan het hart ter omhelzing, aan den wil ter beoefening, verwerkelijking, beleving, voorgesteld wordt (1).

Is het dan mogelijk de christelijke zedenleer van de christelijke geloofsleer los te scheuren? Rukt men de eerste niet van haar voetstuk af, wanneer men ze van de laatste scheidt? Wat voor christelijken grond zal eene zedenleer hebben, die niet van de christelijke geloofsleer uitgaat, zoo wat hare algemeene beginselen, als wat hare bijzondere regelen betreft?.... Wat brengt men dus in de school, als men daar de zedenleer, afgescheiden van de christelijke geloofsleer invoert? de *christelijke* zedenleer? Voorwaar, neen; maar eene ontchristelijkte, ontwijde, verwereldlijkte, heidensche zedenleer.

En wat laat men der Kerke? de geloofsleer? ja, maar verlaagd, verminkt en onvruchtbaar.

Verlaagd; want dewijl men haar, door de uitsluiting zelve van de school, voor de zedelijke opvoeding onnoodig verklaart, doet men haar voorkomen, als van weinig aanbelang voor den mensch en voor de maatschappij; als eene leer, welke door de menschen over het algemeen wel gemist, en overgelaten kan worden, gelijk b. v. bespiegelende wijsbegeerte, aan lieden die er hun vak van maken willen, of er althans lust toe hebben.

Verminkt; want men berooft haar van hare voltooijing, van hare praktische gevolgtrekkingen, van haren invloed op het leven des afzonderlijken menschen en der maat-

(1) Men vergelijke HIRSCHER's bovengenoemd werk, *Einleitung* § 7.

schappij; men ontrukt haar een gedeelte van haar zelve, want, gelijk uit het gezegde reeds genoegzaam te verstaan is en nog nader getoond zal worden, de christelijke zedenleer moge, in *formeel* opzigt van de christelijke geloofsleer *onderscheiden* zijn, *reëel* is zij er innig mede vereenigd; want hetgeen zij leert, haar inhoud, is geopenbaard en als zoodanig niet minder voorwerp des *geloofs*, dan de inhoud der leer welke men bij voorkeur geloofsleer noemt.

Onvruchtbaar; immers, zij moest vruchtbaar worden in het leven, en haar invloed op het leven heeft men afgesneden; zij moest vruchtbaar worden vooral daardoor, dat zij in den geest en in het hart der jeugd geplant en gekweekt, regeling en heiliging des levens zou voortbrengen; maar zij komt bij de opvoeding der jeugd niet meer in aanmerking, zij is in het oog der jeugd verlaagd, zij is verminkt geworden.

Ziet daar wat gij der Kerke laat, wat gij ter schole invoert, gij, die de zedenleer van de christelijke geloofsleer gescheiden hebt! Begrijpt gij zelve het niet, dat uwe daad onnoemelijk veel heeft bijgedragen om de ongodsdienstigheid veld te doen winnen, het leven te ontchristelijken, de maatschappij van haar waren grondslag, de godsdienst, af te rukken, en den toestand van verwoesting te doen ontstaan, dien wij ondervinden en waarover wij jammeren? Wilt gij dus redding zoeken bij de christelijke godsdienst, scheurt dan hare leer niet van een, laat hare oekonomie ongeschonden, scheidt het leven niet van de waarheid.

Ik vlei mij niet, dat het voorgestelde bij alle Protestanten, die het overwegen, eene genoegzame overtuiging zal veroorzaken, om den verderfelijken weg der scheiding, door de meesten hunner, althans in *Nederland*, ingeslagen, te ver-

laten (1). Velen, op welke het misschien indruk maakt, zullen evenwel bij zich zelven zeggen: «ja, maar dat is katholiek; bij ons is het met de geloofsleer zoo niet gelegen als bij de Katholieken, en daarom zal er de verhouding tusschen geloofsleer en zedenleer ook wel anders zijn; neen, ik kan dat niet aanemen, het is te katholiek.» Om hun dit, slechts uit vooroordeel geboren, argument te ontnemen, en om hen gerust te stellen, schrijf ik hier eenige regels af uit de *Christliche Ethik, von* Dr. H. C. A. HARLESZ (*Stuttgart*, 1845), aan wiens protestantschen zin niemand twijfelt, blijkens de snelle verbreiding van zijn werk onder de Protestanten (2). Hij zegt dan (*Einleitung* § 1.)

«Der christelijke gemeenschap is CHRISTUS alleen *de weg*, «d. i. het christelijk bewustzijn begint met de gewisheid, «dat slechts door CHRISTUS het doel van alle menschelijk «leven bereikt kan worden. Maar CHRISTUS is de weg, «daar hij èn *de waarheid* èn *het leven* is. Wat hij, de Zoon «Gods, in zich is, wat hij als de volheid zijns wezens «heeft, dat wil hij, als eene gave, die van hem uitgaat,

---

(1) Ik weet te wel, dat bij velen een geheel ander motief dan de overtuiging van het mogelijke der scheiding werkzaam is; hun zoeken naar zoogenaamde algemeen christelijke waarheden, om daarop de zedenleer te vestigen, is er het ontegensprekelijk bewijs van; hun verlangen om den Bijbel in de scholen te doen lezen, en alzoo ook geloofsleer aan de jeugd mede te deelen, verraadt evenzeer, dat zij de bedoelde overtuiging niet koesteren; de scheiding is evenwel als beginsel in de verordeningen van het lager onderwijs opgenomen, en wordt zelfs door hen, welke in deze aanteekening bedoeld worden, geprezen en verdedigd. Of die verdediging, door dezulken gevoerd, met de goede trouw strookt, daarover schijnen zij zich weinig te bekommeren: hun is het genoeg, dat zij haar als een hinderpaal den Katholieken in den weg werpen. Men kan hen wel overtuigen; maar hen bekeeren, dat kan men niet. De uitlegging van dit verschijnsel is welligt te vinden in het *Boek der Wijsheid* I. 5.

(2) Het werd voor de eerste maal gedrukt in 1842, en de door mij gebruikte druk van 1845 is reeds de derde.

«tot levenskracht der menschen maken, en gelijk het zijn «wil is dit allen menschen te zijn, zoo is hij het *in werke-* «*lijkheid voor* de zijnen en *in* hen; in *hen* komt datgene «tot *menschelijke verwerkelijking*, dat CHRISTUS *in zich zelven*, «naar den wil en de daad zijner liefde is. Alzoo onderscheidt «zich in de betrekkingen van CHRISTUS tot het menschelijk «geslacht en tot het christelijk bewustzijn eene tweevoudige «daadzakelijke verhouding, waarvan de eene voor de andere «wederkeerig noodzakelijk is (*sich gegenseitig bedingendes*), «maar die beide in den vorm van haar ontstaan wezenlijk «verscheiden zijn, namelijk de verhouding van CHRISTUS «in zich zelven tot de wereld, en de verwerkelijking dezer «verhouding in de zijnen. De eerste heeft haar afgesloten «en geopenbaard aanwezen in de tot de geschiedenis be- «hoorende (*geschichtlichen*) daden Gods in CHRISTUS, zooals «zij door het woord der Schrift betuigd worden. De andere, «wat haar wezen aangaat niet minder klaar door de Schrift «betuigd, heeft haar aanwezen als steeds vernieuwde, der «geschiedenis aanbehoorende ontwikkelingsgang in het leven «der door CHRISTUS gewonnen zielen. *De geschiedenis van «de ontwikkeling der daden des wereldverlossenden Gods is «eene andere, dan de geschiedenis der ontwikkeling der door «Hem verloste menschen.* De eerste verhouding, gelijk ze «op zich zelve is, te beschouwen, is het werk der dog- «matiek; de beschouwing der tweede verhouding is het «werk, dat wij hier ondernemen.» Hierbij voegt de schrijver de volgende aanmerking. «Men beschrijve den aanvang en den omvang dier verhouding, welke de Apostel noemt: «μορφῶυται Χριστὸς ἐν ἡμῖν. (*Gal.* IV, 19), en men zal de «grenzen en de volheid der kennis gevonden hebben, «welker voorstelling wij beproeven. Haar is het te doen om «de subjective verwerkelijking des van CHRISTUS uitgaanden

«doels. Daarentegen blijft het werk der dogmatiek, het «wezen des objectiven heilgronds en der objective heils-«bemiddeling voor te stellen, of de objective beduiding te «ontwikkelen van de stelling: τὸ εὐαγγέλιον δύναμις θεοῦ «εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι (*Rom.* 1. 16.)»

Men ziet, dat de protestantsche HARLESZ denzelfden band tusschen leerstellige en zedenkundige godgeleerdheid erkent, welken wij tusschen geloofs- en zedeleer getoond hebben: en dit moeten allen doen, die noch het bestaan der christelijke geloofsleer, noch de chistelijke zedenleer loochenen.

Sommige lezers zullen misschien al gedacht hebben, dat zij, wel is waar, de ongerijmdheid der scheiding van zedenleer en geloofsleer, van leven en waarheid, bewezen zien, maar toch over zeden*wet* nog weinig vernomen hebben, en dat wij evenwel juist *dezer* onafscheidbaarheid van de geloofsleer moesten aantoonen. Anderen, daarentegen, zullen zeer goed hebben ingezien, dat wij inderdaad, ofschoon ook zonder haar te noemen, onophoudelijk van de zedenwet hebben gesproken. Immers de waarheid, opgevat als *moetende* door het leven tot daad worden, is niets anders dan de zedenwet: en de inhoud der zedenleer — hetgeen de mensch doen moet om tot zijn laatste einde te komen, of (om met HARLESZ te spreken) hetgeen de mensch doen moet ter subjective verwerkelijking des van CHRISTUS uitgaanden doels — deze inhoud der zedenleer is insgelijks de zedenwet. En zoo ziet nu ieder, dat de beschrijving van het christelijk leven, en de christelijke zedenleer één en hetzelfde zijn, namelijk, verkondiging der christelijke zedenwet.

Deze laatste is derhalve niets anders dan de christelijke waarheid, de christelijke godsdienstleer, opgevat als gebiedend, ordenend, regelend. Wanneer ik dus de van God in CHRISTUS gegevene waarheid beschouw als mij leerende wat God voor het heil der menschen werkt, dan beschouw ik den inhoud der geloofsleer: en wanneer ik de van God in CHRISTUS gegevene waarheid beschouw als mij leerende wat de menschen, ten gevolge van het werken Gods voor hun heil, met God moeten medewerken, dan beschouw ik den inhoud der zedenleer — de zedenwet.

Hetgeen de menschen moeten medewerken, dat hangt in al zijne momenten af van hetgeen God werkt, en daarom kan het eerste zonder het laatste onmogelijk goed geweten worden. Is dan het laatste de inhoud der geloofsleer, en het eerste de zedenwet, zoo zijn geloofsleer en zedenwet onafscheidelijk verbonden, als beginsel en gevolg, welk laatste slechts uit het eerste kan afgeleid en begrepen worden. Inderdaad, er is niet één voorschrift der zedenwet, hetwelk niet gevolg van eene leerstelling is, en er is geene leerstelling, welke niet een zedenvoorschrift tot gevolg heeft. Als gij God aanbidt, zoo schreef de Bisschop die voor ruim een jaar te *Parijs* als geloofsheld viel (1), als gij Hem uwe liefde, of de vreeze voor zijne oordeelen betuigt, en als gij Hem uit den grond des harten zegt: Mijn God, ik aanbid u als mijn vrijmagtigen Opperheer; ik bemin u uit geheel mijne ziel, uit al mijne krachten, meer dan mijn leven of de gansche wereld; ik betreur mijne ongeregeldheden; vergeef mij, Heer, want ik ben zondaar; als gij zoo spreekt, wat doet gij dan? dan drukt gij voor Hem gevoelens uit, welke slechts door het geloof

(1) *Introduction philosophique à l'étude du Christianisme.* Deuxième édit., *Paris*, chez LE CLERE, pag. 63.

aan het dogma van Gods bestaan, van zijne regtvaardigheid en van zijne oneindige goedheid, mogelijk worden.» Gaat geheel de christelijke zedenwet na, en als grond van ieder voorschrift zult gij eene leerstelling vinden. Om nog een voorbeeld te geven, wat voor grond heeft het voorschrift der regtvaardigheid: laat en geef aan een ieder het zijne? Kan er een andere inderdaad toereikende grond van gegegeven worden dan het christelijk leerstuk: «Des Heeren is de aarde en 't geen haar vervult: de aardbol en allen die er op wonen»? (1). Hij alleen, die Heer van alles en van allen is, kan zeggen: gij zult niet stelen.

Maar is er geen voorschrift der zedenwet, dat niet uit een of ander punt der geloofsleer voortvloeit, is geheel de zedenwet gevolg uit de geloofsleer, dan is bewezen wat wij gesteld hebben, *de christelijke godsdienst kan geene zedenwet afkondigen dan als gevolg van hare geloofsleer.*

Doch wij hebben ook gezegd: de christelijke godsdienst kan geene zedenwet afkondigen dan *als deel van hare geloofsleer.* En dit is evenzeer bewezen. Want indien ieder voorschrift der zedenwet zoowel als geheel de zedenwet gevolg is uit de geloofsleer, dan is geheel de zedenwet en ieder harer voorschriften vervat in de geloofsleer. Dit, toch, brengt het begrip mede van beginsel en gevolg, dat het gevolg in het beginsel ligt. Is dus de geloofsleer het beginsel der zedenwet, dan moet deze, als gevolg, in gene, als beginsel, opgesloten liggen. En waarlijk, zoowel de zedenwet in haar geheel, als ieder harer voorschriften, kunnen in leerstellingen worden uitgedrukt, en zijn inderdaad leerstellingen, geopenbaarde waarheden. Dit kan op vele wijzen getoond worden; wij bepalen ons tot de volgende.

---

(1) Ps. XXIII. 1.

Wanneer ik b. v. uit den dekaloog verneem : *Wees gedachtig, dat gij den sabbath heiliget*, dan weet ik noch wat sabbath, noch wat heiligen is, noch wat mij die *imperativus* aangaat, tenzij ik tevens de inleiding verneem van den dekaloog, welke voor ieder der geboden als herhaald moet verstaan worden : *Ik ben de Heer uw God;* zoodat dit voorschrift der wet de openbaring is van den wil Gods omtrent de vereering, welke Hem de mensch door het vieren en heiligen van een rustdag toe moet brengen, en zoodat het eerst zijne beteekenis heeft, wanneer het in deze of dergelijke stelling wordt uitgedrukt: God openbaart, dat het zijn wil is, dat zijn volk Hem een rustdag zal heiligen. Is dat nu niet eene leerstelling? eene geloofsleering? En wat wij hier van een afzonderlijk voorschrift der zedenwet aantoonen, dat is waar van de zedenwet in haar geheel. Zij is niet anders wet dan om dat zij de uitdrukking is van den wil Gods; en dat zij de uitdrukking is van den wil Gods, weten wij uit de van God in CHRISTUS gegevene openbaring; zij is dus inderdaad een deel van den inhoud der openbaring, en zij heeft slechts zin als het door haar aangekondigd *moeten* opgelost wordt in een geopenbaard goddelijk *willen*, en haar imperative vorm, die haar tot *wet* maakt, veranderd wordt in een aantoonenden vorm, waardoor het blijkt, dat zij *leer* is.

Als wij haar in den vorm van *leer* zien, dan begrijpen wij gemakkelijk, dat zij *waarheid* is; want als ik zeg: de wil Gods is de wet der menschen; de menschen moeten dus aan de wet Gods gehoorzamen, de wet Gods vervullen; het is de wil Gods, dat de menschen Hem zullen eeren, aanbidden, beminnen, enz.; dan zegt ieder aanstonds: dat is *waarheid*. Aldus begrijpt men ook zeer gemakkelijk, dat de zedenwet, in haar geheel en

in hare bijzonderheden, voorwerp is des geloofs, *geloofd* moet worden zoowel als *gedaan*, ja, slechts daarom gedaan moet worden om dat zij geloofd moet worden. Maar als men de waarheid der zedenwet nog nader beschouwt, dan wordt het begrip van het verband tusschen geloof en wet, waarheid en leven, nog veel helderder en grootscher. De waarheid der zedenwet toch bestaat niet alleen daarin, dat zij in waarheid den wil Gods uitdrukt, maar ook daarin, dat zij de waarheid uitdrukt van dien wil, d. i. de waarheid gewild door dien wil. Wien dit duister mogt schijnen, die gelieve op te merken, dat de wil Gods een *wijze* wil is; hier over nadenkende, zal hij spoedig inzien, dat het door God gewilde het *ware* moet zijn. Wat God wil, dat wil Hij als de verwerkelijking Zijner gedachten; en Gods gedachten zijn waarheid. Eene verdere ontwikkeling hiervan, hoe aanlokkelijk ook, moeten we achterlaten. Het gezegde is ook genoegzaam, om te doen begrijpen, dat de zedenwet, als uitdrukking der door God gewilde verwerkelijking der waarheid, tot den inhoud der waarheidsleer behoort, en alzoo in den kring des geloofs valt.

Te regt hebben wij dus beweerd, dat de Christelijke godsdienst geene zedenwet kan afkondigen dan als deel van hare geloofsleer.

En nu kunnen wij reden geven, waarom wij in onze hoofdstellingen *zedenwet* en niet *zedenleer* hebben geschreven. Hetgeen wij ons voorgenomen hadden te bestrijden, namelijk de scheiding der zedenleer van de geloofsleer, scheen ons toe, bij lieden die niet veel nadenken, begunstigd te worden door de soort van tegenstelling, waarin het gebruik die twee uitdrukkingen plaatst; de formeele onderscheiding, niet goed begrepen, of althans

niet goed doorzien, scheen ons toe al voor 's hands aanleiding te kunnen geven tot het aannemen der reëele scheiding. Opdat onze stellingen niet al, eer wij ze ontwikkeld hadden, de tegenkanting zouden ontmoeten van dat vooroordeel, en opdat het vermijden der uitdrukking *zedenleer*, waar ieder ze zou verwachten, het nadenken eenigzins op zou wekken; daarom schreven wij *zedenwet*. Overigens, het is uit het tot nu toe verhandelde klaar en duidelijk, dat geloofsleer en zedenleer, hoewel te regt in de voorstelling onderscheiden, evenwel zamenkomen en vervat zijn in de godsdienstleer, dat zij te zamen en ieder voor zich godsdienstleer zijn. Zij zijn te zamen de ééne geopenbaarde waarheid; maar omdat in die ééne waarheid verscheidenheid is, omdat die ééne zon zoo vele lichtstralen uitschiet, daarom kan de beschouwing gesplitst worden. De splitsing rukt evenwel het afzonderlijk beschouwde niet los, noch van de eenheid, noch van de andere verscheidenheden; want het zijn en blijven verscheidenheden der *eenheid*. Zoo zegge men dan geloofsleer en zedenleer; maar stelle ze zich niet voor als twee naast elkander staande leeren, die, zoo ze al eenige punten van aanraking mogen hebben, evenwel van elkander gescheiden en onafhankelijk zijn. Het tegendeel is waar: zij zijn om, voor, in en uit elkander; zij zijn innig één = de godsdienstleer.

En wat zijn nu de praktische gevolgen der door ons bewezene stelling? Die zijn hoofdzakelijk deze.

Indien de christelijke godsdienst geene zedenwet kan afkondigen dan als gevolg en deel van hare geloofsleer; en indien, zooals ieder erkennen zal, de christelijke geloofsleer aan de christelijke godsdienst behoort; dan moet de christelijke Kerk de afkondiging der zedenwet aan zich

voorbehouden; dan kan zij het niet toestaan, dat een ander zich die afkondiging aanmatigt, dat de Staat, eigenmagtig en zonder goedkeuring of toezigt van hare zijde, die afkondiging opdraagt aan zijne ambtenaren, die hij onderwijzers noemt, en welke de Kerk niet gemagtigd heeft, niet bewaken kan, niet eens kent.

De Staat, aldus handelende, grijpt blijkbaar over op het terrein der Kerk; hij stelt zich in de plaats der Kerk; hij proclameert zichzelven als Kerk. Dat is onbestaanbaar met het Christendom, en — wij mogen het er ook hier wel bijvoegen, — onbestaanbaar met de grondwet van den Staat, en het is niet van onzen tijd. De Staat moet het nalaten.

Is het noodig, dat in de openbare scholen de christelijke zedenwet afgekondigd, de christelijke zedenleer onderwezen wordt, dan moet dit door of van wegen de Kerk geschieden. Maar dan moet men niet zeggen, dat alle godsdienstig *leerstellig* onderwijs van de school geweerd moet blijven; want de geloofsleer is van de zedenleer onafscheidbaar, en deze laatste is gevolg en deel der geloofsleer. Men moet dus eenvoudig de godsdienstleer op de scholen toelaten: dan zal er zijn 't geen er wezen moet, om de jeugd godsdienstig op te voeden.

De godsdienstige opvoeding der jeugd, slechts door de christelijke Kerk tot stand te brengen, is de voorwaarde van heil voor de maatschappij; de christelijke Kerk behoeft voor dat doel volstrektelijk de school, niet in dien zin alsof de christelijke Kerk de eenige leermeesteresse van alles zoude zijn, maar in den reeds vroeger door ons verklaarden zin. Wil men dan de noodzakelijke voorwaarde van het heil der maatschappij vervuld zien, zoo zorge men, dat de Kerk toegang hebbe tot de school,

opdat zij de christelijke beginselen in den geest en in de harten der jeugd planten en behoorlijk kweeken kunne.

Tot de verwerkelijking dezer praktische gevolgen, is het noodig:

1°. dat er vrije scholen zijn, waar de Kerk, zonder inmenging van den kant des Staats, haar eigen plan van opvoeding en onderwijs ongehinderd volgen kan;

2°. dat de Kerk tot de openbare scholen den toegang hebbe, om daar, van harentwege en onder hare leiding, de jeugd te doen *leeren onderhouden al wat* CHRISTUS *bevolen heeft.*

DE KERK ONZE HOOP.

Niet ten onregte worden wij onophoudelijk herinnerd aan de rampen, die geheel *Europa* teisteren. Warm is de taal van hen, die ons al het verschrikkelijke van die rampen trachten te doen begrijpen, de oorzaken op te sporen waaraan zij zijn te wijten, en, om die oorzaken en hare nog niet ten einde toe uitgewerkte kracht, den gezigteinder in een nog akeliger duister gehuld zien. Ook wij, wij achten ze hoog die mannen, die, God en de deugd beminnend, het oog ten hemel slaan, dat den afgrond niet kan peilen, waarin de maatschappij is neêrgestort. Wij achten ze hoog, die edele kampvechters voor regt en orde, die terugdeinzen en een diepen zucht slaken, op

het zien van die duizenden, die, èn door eigene ongodsdienstigheid en zedeloosheid gedreven, èn door een luttel getal booswichten misleid, wet en orde met voeten treden, hun geluk meenen te vinden in teugellooze razernij, met al de woede der laagste hartstogten er op uit zijn, de gronden der maatschappij van één te rukken, en plundering, vernieling, moord en alle gruwelen der zedeloosheid niet alleen als geoorloofd, als heilzaam, maar zelfs als pligt, als godsdienstpligt beschouwen. Wij erkennen het, die toestand is verschrikkelijk; grievend is het voor den Christen, in de helsche taal van de leiders dier wufte menigte, den Verlosser der wereld, Hem aan Wien de maatschappij hare redding had te danken, als verkondiger hunner verderfelijke leer te hooren aanwijzen. Neen, wij willen onze pen niet ontheiligen door hunne godslasteringen hier neêr te schrijven. Grooter onheil spellend teeken is niet mogelijk. God is het bekend, wat jammeren ons nog te wachten staan, met diep ontzag buigen wij het hoofd, en verlaten ons op Zijne eindelooze barmhartigheid.

Maar indien wij in de ontzettende gebeurtenissen onzer dagen de raadsbesluiten Zijner Voorzienigheid eerbiedigen, waardoor Hij de wijsheid, de kracht der menschen beschaamt, die naar den troon Zijner Godheid stonden, dan ook meenen wij diezelfde Voorzienigheid tot redding werkzaam te zien. Te midden van de gruwelen der verwoesting, waardoor die maatschappij ineen stort, die zich van haren Verlosser heeft verwijderd om tot de verlaging van het heidendom af te dalen met zooveel te vreesselijker val als hare redding verhevener is geweest, te midden van die gruwelen zien wij op nieuw, ofschoon smartelijk gelijk te voren, hare redding voorbereid.

De Zoon Gods bragt haar redding aan door het liefde-

werk zijner Menschwording, door zijn heilig lijden, zijne goddelijke leer; en die redding moest door de toepassing van dat werk der Verlossing voltooid worden. Daartoe heeft hij zich eene Kerk gesticht, van welke Hij het hoofd is, het is die instelling, die tot het einde der eeuwen toe het werktuig moest zijn in Zijne Voorzienigheid, tot redding, tot verlossing van het menschdom, tot redding der maatschappij. Het is die Kerk, op de steenrots gegrond, waarin Petrus en deszelfs opvolgers Zijne plaatsbekleeders moesten zijn, die ons de geschiedenis van alle volken, van alle eeuwen, aanwijst als de moeder, de beschermster der beschaving, als het behoedmiddel tegen al wat de maatschappij met onheilen of vernietiging bedreigt.

Afgeweken van die Kerk, hetzij door theoriën en leeringen, waarin de kiem der verwoesting verholen, maar zooveel te gevaarlijker, gelegd was, hetzij door praktische toenadering tot zoo eene leer, kon het niet anders, of *Europa* moest in een poel van jammeren verzinken, zijn ondergang te gemoet gaan.

Andermaal zal de redding aan diezelfde Kerk te danken zijn, andermaal zal *Europa* door haar aan de barbaarschheid van het heidendom worden onttrokken. Dit is het, wat wij bij het schrijven van deze regelen op het oog hadden; daarom wenden wij het af van zoovele gruwelen, en rigten wij het op die kiemen, waaruit de redding zal ontspruiten. Dáár is de troost, dáár is al de hoop van den Katholiek, die na het lijden der Kerk hare glorie, na haren bangen barensnood hare vrucht te gemoet ziet, maar die innig overtuigd is, dat ook de redding der maatschappij door het kruis zal worden bewerkt, dat die redding dan op handen is, wanneer het

lijden der maatschappij een Christelijk lijden, een lijden tot de glorie, zal zijn geworden. Want, dat is de aard der Kerk, om het heilig lijden, waaraan zij haren oorsprong is verschuldigd; de geschiedenis van haren goddelijken stichter is de hare; door alle eeuwen heen heeft zij dien aard niet verloochend, en die verloochening was onmogelijk; dáár is de sleutel harer geschiedenis, van de bloedige vervolging van het oude heidendom tot op onze dagen, die in meer dan één opzigt ons aan de barbaarschheid van dat heidendom herinneren. Te midden dier vervolgingen gevoelde zij de kracht der overwinning, langs dien weg alleen was haar de volslagene overwinning verzekerd. Langs dienzelfden weg, den weg van het lijden, zien wij haar zigtbaar opperhoofd, den zachtmoedigen Pius IX, de overwinning voorbereiden over het woest geweld, het despotisme, der volkspassiën en de van alle zijden naar de heilige stad gewekene of de hand naar het heiligdom uitstekende (1) leiders der regeringloosheid, gelijk zijn eerbiedwaardige voorganger, Pius VII, langs dienzelfden weg over het despotisme van den autokraat heeft gezegevierd. Het kan niet anders of de overwinning, door de Kerk en haar zigtbaar Opperhoofd behaald, moet het geteisterd *Europa* leniging en langzamerhand heil en zegen aanbrengen.

Wij herhalen het, het is op de Kerk, dat wij al onze hoop hebben gevestigd, op die instelling, die, in welke omstandigheden zij zich ook bevond, steeds tot heil der menschheid werkzaam was. Tijdens de langdurige verdrukking der Kerk door eene, niet met woest geweld, maar stelselmatig en door schijn van regtsgronden, ver-

(1) Zie de *Allocutie* van Z. H. Pius IX, van 20 April 1849.

volgende bureaukratie, had de Kerk zware verliezen geleden. In velen waren door die verdrukking geloof en liefde levendiger geworden, maar ook vele harer kinderen waren, deels door de hoop op tijdelijke goederen en de gunst der tijdelijke magt, deels door de verduistering, de verbastering, der regtsbeginselen van haar afvallig of koud en onverschillig voor hare stem geworden. Zij waren niet meer bezield door die innige liefde voor de Katholieke waarheid, die alléén in staat stelt om de belangen van JESUS CHRISTUS en Zijne Kerk te behartigen en te verdedigen. En niet alleen was die huichelende verdrukking in dien zin hoogst schadelijk voor de geloovigen in het algemeen, maar velen ook van hen, die gesteld waren als wachters in het huis van ISRAËL, als herders over de kudde, hadden den moed des geloofs verloren.

Duitschland vooral heeft ons onder dit opzigt een treurig bewijs geleverd. Hoevelen zijner bisschoppen en priesters heulden met diezelfde magt, die de Kerk onophoudelijk nieuwe wonden zocht toe te brengen!

De omstandigheden evenwel kunnen hunne handelwijze, niet regtvaardigen, maar ten minste eenigerwijze verklaren. Zij waren aan die beginselen van regt en bestuur gewoon geworden, welke de Staat, door in het onderwijs der kerkelijke wetenschappen in te grijpen, door zijnen invloed op de vervulling der leerstoelen en de opleiding der geestelijkheid, als de eenige ware had doen voorstellen en verspreiden. Die beginselen stelden tot zelfs in de leiding der kerkelijke tucht, in het bestuur der openbare liefdewerken, den Staat immer op den voorgrond, en deden het zigtbaar Opperhoofd der Kerk voorkomen als een uitheemsch vorst, die wel is waar in zijne geestelijke betrekking, naar gelang het een onkatholiek of katholiek bestuur gold, *kon* of

moest worden geëerbiedigd, wiens uitspraak in geloofszaken *kon* of *moest* worden erkend, als die van den opvolger van PETRUS, maar wiens gezag alleen het innerlijke van den mensch betrof, terwijl al wat tot de uitwendige tucht behoorde, of in sommige punten aan den Staat alleen, of in de overige aan de Bisschoppen, in overleg met den Staat, met verlof, goedkeuring of oogluiking van den Staat, moest gerekend worden te behooren. In één woord, zij meenden, de meesten voorzeker, op de ware beginselen van regt in Kerk en Staat voort te gaan; dit getuigt ons de toon van overtuiging die in de werken van de meesten hunner schrijvers heerscht, dit getuigt ons de ijver, waarmede velen hunner tot de ware beginselen terugkeerden en de regten der Kerk verdedigden, toen het voorbeeld van den onverschrokken geloofsheld en verdediger der kerkelijke tucht, CLEMENS AUGUST, den eerbiedwaardigen Aartsbisschop van *Keulen*, hen uit den slaap had opgewekt. Toen hadden zij geleerd een helderen, onbenevelden blik te slaan op de onveranderlijke regten van de Bruid van CHRISTUS; toen erkenden zij wat de stand, dien zij in de Kerk bekleedden, onverbiddelijk van hen vorderde; toen snelden velen hunner op den wenk, op het voorbeeld des Keulschen Aartsbisschops, toe om de regten der Kerk te verdedigen, en den vijand te beletten verder in het heiligdom binnen te dringen.

Maar vooral hadden de vijanden der Kerk, die het bestuur in handen hadden, het op datgene gemunt, wat zij wisten de sterkte der Katholieke zaak uit te maken, de vereeniging der krachten. Zij wisten dat die vereeniging, die zamenwerking, den bloei der Kerk bevorderde, omdat zij naauw was verbonden met het beginsel der eenheid, dat den bloei der Kerk uitmaakt, waarnaar zij onophoudelijk

streeft, dat al hare inrigtingen ten doel hebben, omdat zij de volmaakste der maatschappijen is, en ondanks de ontzettende uitgestrektheid van haar grondgebied al hare ledematen in de eenheid te zamen houdt, met en voor elkander en alzoo voor de eenheid, voor het ééne ligchaam, waarvan CHRISTUS het hoofd is, krachtdadig doet werkzaam zijn. Zij wisten, dat de vereenigde werking der priesters met hunne bisschoppen, de vereenigde werking der bisschoppen met elkander, de vereeniging der bisschoppen met het Opperhoofd der Kerk, de vereenigde werking der geloovigen met elkander, noodzakelijk tot die eenheid, en dus tot den bloei der Kerk voeren moest. Daarom moesten hinderpalen worden in den weg gelegd door wetten, besluiten of andere middelen; alle manifestatie, die zoodoende den bloei der Kerk kon bevorderen, moest worden tegengegaan en verboden; door te *isoleeren*, (1) door het vereenigen der krachten te verhinderen, moest het leven van geloof en liefde verzwakt, de kerkelijke tucht verslapt worden. Niets moest worden geduld, wat de kracht van het Katholicisme en de onmagt van hetgeen er buiten is, kon doen uitkomen.

De geloovigen moesten zich niet kunnen vereenigen tot het daarstellen van gestichten, waarin de armoede, de verlatenheid, de krankheid, en andere menschelijke ellenden, de teedere verpleging der godsdienst zouden kunnen genieten, omdat het den Staat was voorbehouden door zijne philanthropische instellingen de menschelijke ellenden te verzachten door de belangelooze liefdediensten van loontrekkende dienaars. En was op vele plaatsen die vrijheid niet geheel ontnomen, toch was zij door wetten, adminis-

(1) Men denke hier aan den geheelen of, zelfs in Katholieke landen, gedeeltelijken invloed van het Protestantisme.

tratieve besluiten, en door den invloed der Staatslieden grootelijks belemmerd, en zekerlijk waren de gunsten en voordeelen nagenoeg geheel aan de instellingen van den Staat voorbehouden, terwijl de pogingen der Katholieken, en ook deze bijna uitsluitend, op aanmoediging of begunstiging niet konden rekenen. Overigens was dit van een anderen kant heilzaam, omdat hetgeen de verdrukkers wilden vermijden in zekeren zin door hen zelve werd bevorderd. De kracht van het Katholicisme bleek uit hetgeen hier en daar de Katholieken, alléén op het beginsel der liefde steunende, tegen allen schijn van te zullen slagen, ten uitvoer bragten, wel niet in die uitgestrektheid, die het gevolg van de geheel vrije vereeniging hunner krachten zou zijn geweest, maar juist daarom des te ontegensprekelijker dat door het gemis dier vrije vereeniging de middelen tot een goeden uitslag zoo veel te geringer waren. Die vereeniging der geloovigen werd belemmerd, zoo niet geheel onmogelijk gemaakt, niet slechts wat de instellingen van Christelijke liefde betrof, maar in al datgene wat den bloei van het Katholicisme kon bevorderen, door de krachtige verdediging van de regten der Kerk, door de innige, en niet door den Staat gecontroleerde, gemeenschap met de Kerkvoogden, vooral met het zigtbaar Opperhoofd der Kerk, het middenpunt der Katholieke eenheid, den Stedehouder van CHRISTUS op aarde.

Vooral werd die gemeenschap bemoeijelijkt tusschen de Bisschoppen en hunne onderhoorige geestelijkheid; al die instellingen, die dezelve konden bevorderen, werden buiten werking gesteld. Het houden van Kerkvergaderingen (Conciliën, Synoden) was onmogelijk gemaakt, zoowel die der Bisschoppen van iedere provincie met elkander Provinciaalconciliën), als van iederen Bisschop met zijne

onderhoorige geestelijkheid (Dioecesaan-Synoden). Zoo doende had men getracht den invloed te verzwakken van het middenpunt der eenheid in ieder bisdom (den Bisschop), en in iedere kerkelijke provincie (den Aartsbisschop of Metropoliet), en daarenboven ook dien, welken men het meest vreesde als met den bloei der Kerk het innigst verbonden, den invloed van het middenpunt der eenheid in de geheele Kerk (den Paus). De gemeenschap der Bisschoppen met den Paus was of belet of geheel aan de inzage en goedkeuring des Staats onderworpen geworden.

Na dit alles, zal wel niemand, vertrouwen wij, het ongegrond noemen, wanneer wij bij al de rampen die wij voor oogen hebben, ook groote redenen van troost meenen te zien in het herleven dier vereeniging van krachten in liefdewerken en instellingen, rustende en na den val dier stelselmatige verdrukking vrij voortwerkende op de kracht der Christelijke liefde; instellingen, werkzaam tot redding der maatschappij, niet alleen in het algemeen om den aard van het Katholicisme, waaruit zij ontstaan zijn, waarin en waarvan zij leven, maar zelfs omdat zij allen regtstreeks het heelen van eene of andere wond der maatschappij ten doel hebben. Ziedaar dus reeds de eerste kiem van eene betere toekomst.

Wij zien ten tweede na den val dier beletselen overal eene krachtige werking, eene sterke vereeniging der krachten, die eene naauwe aaneensluiting aan het beginsel der eenheid te kennen geeft, bevordert, ten doel heeft. En hier hebben wij het oog niet alleen op vereenigingen der Katholieken in het algemeen, maar vooral ook op het herleven der kerkelijke tucht, de openbaring van het kerkelijk leven, vooral in de Conciliën.

Eindelijk vinden wij een laatsten troostgrond in de vereeniging der beide voorgaanden, in de krachtige openbaring van de vereeniging der geloovigen, priesters en bisschoppen met het middenpunt der eenheid in de Kerk, den Opperpriester van Rome.

Wij zullen naar aanleiding van deze gedachten onze lezers in de eerste plaats onderhouden over de Kerkvergaderingen (Conciliën, Synoden), die wij sedert eenigen tijd, vooral in *Duitschland*, zien herleven. Wij zullen de roeping der Conciliën, hun nut, hunne heilzame werking, trachten aan te toonen, en uit de kerkelijke disciplien van de vroegste tijden af doen zien, hoe de Kerk dezelve altijd heeft behartigd en voorgeschreven. Daarna zullen wij in het bijzonder onze aandacht wijden aan de beteekenis en de historische waarde van den St. Pieterspenning. Eindelijk zullen wij het oog slaan op den bijzonderen, hoogstmaatschappelijken, aard der nieuwere instellingen en vereenigingen van Christelijk geloof en Christelijke liefde, en, zooveel ons mogelijk zal zijn, statistische bescheiden mededeelen omtrent derzelver ontstaan, werking, uitbreiding, en onderling verband.

In een volgend nummer maken wij een begin met de Conciliën.

SPICILEGIUM SOLESMENSE

OF

VERZAMELING VAN TOT HIERTOE ONUITGEGEVEN WERKEN VAN KERKELIJKE SCHRIJVERS UIT DE TWAALF EERSTE EEUWEN (1).

In den zomer van het jaar 1833 vereenigden zich eenige Geestelijken uit het Dioecees van *Mans* in *Frankrijk*, met het doel om de oude orde der Benedictijnen van de Congregatie van den H. MAURUS, sedert 1790 opgeheven, te doen herleven, en zoo veel mogelijk de voetstappen te drukken van hunne beroemde voorgangers, aan wie de wetenschappen zoo veel te danken hebben. Aangemoedigd en krachtdadig geholpen door den toenmaligen Bisschop van *Mans*, gelukte het hun het voormalige prioraat van *Solesmes*, in de nabijheid van *Sablé*, aan de oevers der *Sarthe*, aan te koopen en daarin, den 11 Julij 1833, den zetel dezer nieuwe volkplanting van den H. BENEDICTUS te vestigen. Vier jaren later gaf Paus GREGORIUS XVI hun de kanonieke instelling, verhief het prioraat van *Solesmes* tot Abdij, en benoemde Dom GUÉRANGER, vroeger kanunnik van *Mans*, een door godsvrucht en geleerdheid uitmun-

(1) SPICILEGIUM SOLESMENSE, *complectens SS. quorumdam Patrum Auctorumque ecclesiasticorum, qui a primo ferme saeculo ad duodecimum floruere, anecdota hactenus Opera, publici juris facta curante* J. B. PITRA, *O. S. B. monacho, nonnullis aliis ex eadem Solesmensi Abbatia opem conferentibus.*

tend priester (1), tot Abt van *Solesmes* en Generaal der Congregatie in *Frankrijk*. Bij deze hooge geestelijke goedkeuring voegden zich de vleijendste bewijzen van deelneming en aanmoediging ook van den kant der regering en van aanzienlijke leeken. Het gouvernement droeg aan de herlevende Benedictijnen de voortzetting op der *Gallia Christiana*; CHATEAUBRIAND wenschte onder de *honoraire leden* der nieuwe Congregatie eene plaats in te nemen (2);

---

(1) Dom GUÉRANGER heeft sinds onderscheidene werken uitgegeven, waaronder vooral melding verdienen de *Année liturgique*, de *Origines de l'Eglise Romaine* en de *Institutions liturgiques*, welke beide laatste werken nog niet voltooid zijn. Eenige dagen geleden zijn wij onderrigt geworden, dat er een *tweede* deel der *Origines* het licht heeft gezien, waarin o. a. nieuwe nasporingen voorkomen over de geschiedenis der H. CECILIA. Wij hopen van dit werk, zeer belangrijk voor de Kerkelijke Geschiedenis en Archaeologie, verslag te geven in *de Katholiek*.

(2) *Paris*, 12 Décembre 1832.

Monsieur l'Abbe,

Je viens de recevoir votre intéressante lettre, et j'y réponds aussitôt pour vous dire combien je prends part à votre belle entreprise, et combien je suis reconnaissant de la communication que vous avez bien voulu m'en faire.

Comme vous, j'ai rêvé autrefois le retablissement des BÉNÉDICTINS. J'aurais voulu placer la nouvelle Congrégation à *Saint-Denis*, près des tombeaux vides et de la bibliothèque vide, comptant sur le tems pour remplir ceux-là, et sur les travaux de mes nouveaux Mabillons pour remplir celle-ci.

Puisque vous êtes jeune, Monsieur, rêvez mieux que moi, et comme nous sommes tous deux chrétiens, travaillons dans l'attente de cette éternité savante, vers laquelle nous approchons tous les jours. C'est là que nous retrouverons nos vieux BÉNÉDICTINS, bien plus instruits qu'ils ne l'étaient sur la terre; car ils étaient hommes de vertu comme de science; et ils contemplent maintenant, d'une vue bien autrement étendue, l'origine des choses et les antiquités de l'univers.

Comptez moi, je vous prie, Monsieur, au nombre des BÉNÉDICTINS *honoraires de Solèmes*, et croyez au vif désir que j'éprouve de vous être bon à quelque chose.

Humillimus et addictissimus servus
F. A. DE CHATEAUBRIAND,
E neo-congegratione Sancti Mauri.

de edele Graaf DE MONTALEMBERT kwam een geruimen tijd onder de zonen van BENEDICTUS doorbrengen, en schreef daar, te midden van de eeuwenoude gedenkteekenen der Katholieke godsvrucht, de schoonste bladzijden van zijne *Histoire de* STE. ELISABETH.

In het afgeloopen jaar heeft een der Benedictijnen van *Solesmes*, Dom PITRA, *Nederland* bezocht, met het doel om in onze vaderlandsche Bibliotheken en Archieven bijdragen te verzamelen voor zijne literarische en historische navorschingen, die hij sinds vele jaren in de rijke Boekerijen van *Engeland*, *Frankrijk* en *België* heeft voortgezet. Van het onthaal, dat hij hier te lande bij vele, ook Protestantsche, Geleerden heeft genoten, bewaart hij de dankbaarste herinnering, en meermalen betuigde hij ons, dat hij de veelvuldige blijken der Hollandsche gastvrijheid en dienstvaardigheid op hoogen prijs stelde. Ook in onze vaderlandsche Bibliotheken is het hem gelukt eenige, tot hiertoe verborgen gebleven, literarische schatten te ontdekken, waaronder zeker een nog onuitgegeven *opusculum* van HINCMAR van *Rheims* en een geheel werk van den Afrikaanschen Bisschop VERECUNDUS, een leerling van AUGUSTINUS, door alle beoefenaren der oude kerkelijke letterkunde met erkentelijkheid zullen ontvangen worden.

Wij voldoen gaarne aan den wensch, ons door den geleerden Uitgever geuit, om zijne in alle opzigten belangrijke verzameling van onuitgegeven Schrijvers uit de twaalf eerste eeuwen, aan onze landgenooten bekend te maken. Wij weten geen beter middel om hun deelneming voor deze zoo verdienstelijke onderneming in te boezemen, dan, naar aanleiding van een ons toegezonden *prospectus*, op den rijken inhoud van het *Spicilegium Solesmense* hunne

aandacht te vestigen. Van ongeveer honderd en vijftig schrijvers, geheel of gedeeltelijk onuitgegeven, zullen de fragmenten, brieven, kleine opstellen, gedichten of geheele werken, chronologisch gerangschikt, worden opgenomen en in twee Séries verdeeld worden, waarvan de eene de schrijvers der *acht* eerste eeuwen, de andere die der *vier* overige zal bevatten. De tekst zal met de beste HSS. vergeleken, met al de belangrijke *varianten* verrijkt, en door aanteekeningen, waar zulks noodig is, opgehelderd worden. Elken schrijver zal een kort historisch en literarisch berigt voorafgaan, terwijl voor elk deel in de *Prolegomena* een algemeen overzigt zal gegeven en de vraagstukken van meerder gewigt in afzonderlijke dissertatiën zullen worden behandeld. Alle opstellen, aanteekeningen enz., zullen in het latijn geschreven zijn en de griekssche teksten eene overzetting in die taal neven zich hebben.

De werken der eerste Serie zullen zich ongeveer in de volgende orde opvolgen.

*I*e *Eeuw of daaromtrent.* Eenige *Fragmenten* van Griekssche en Latijnsche *Classici;*

van EPHORUS, den geograaf; een *Proloog* van ZENOBIUS *Gnomicus;* een zeer oude *Grammaticus;* eene keurlezing van *epigraphische* en *anthologische anecdota.*

*II*e *Eeuw.* Van den beroemden MELITO van *Sardis,* wiens talrijke schriften door EUSEBIUS (H. E. IV, 26) worden opgegeven en waarvan eenige fragmenten door GALLANDI, HALLOIX en ROUTH zijn uitgegeven, werd door de Ouden met veel lof van een werk gewaagd, dat den naam van *Clavis* (ἡ κλεῖς) droeg en eene verklaring moet hebben bevat van de geheimzinnigste plaatsen der H. Schrift. Die allerbelangrijkste bijdrage voor de kennis der Exegese

uit een tijdvak, dat zoo naauw aan de apostolische eeuw grensde, en welker verlies onherstelbaar scheen, zal nu in haar geheel kunnen geraadpleegd worden. — De tekst is naar *zeven HSS.* gecollationeerd, en toegelicht door eene keur van onuitgegeven Scholiasten, zoo als ALANUS van *Rijssel*, PETRUS *Cardinalis*, NICOLAAS van *Gorrham*, ADAM *à S. Victore*, enz. De uitgever zegt niet of de *tekst* den oorspronkelijken *griekschen*, dan wel eene oude *latijnsche* vertaling zal teruggeven. Wij hopen het eerste, maar hebben eenige reden om het laatste te vermoeden.

IIIe Eeuw. Een fragment (Grieksche tekst) van den H. HIPPOLYTUS van *Ostia*. — Fragmenten van *Brieven* van den aartsketter MANES.

IVe Eeuw. Homilie en fragmenten van den H. SYLVESTER. — Fragment van eene *verklaring* van het *Hooglied*, door den H. RHETICIUS van *Autun*. — H. HILARIUS: Een *gedicht*; eenige *fragmenten* en de oorspronkelijke *Summaria* van zijn groot werk *de Trinitate*. — *Tractaat* in den vorm van een *Brief*, door den H. PAULINUS van *Trier*. — Een *gedicht* van den H. DAMASUS.

Ve Eeuw. H. AUGUSTINUS: *Quæstiones et responsa*. — *Proloog* van den echten *commentarius in Job* van PHILIPPUS, leerling van den H. HIERONYMUS. — *Dionysiaca* of twee *Brieven*, toegeschreven aan den H. DIONYSIUS den *Areopagiet*. — *Fragmenten* van FRIGULUS, PELAGIUS en VICTOR, getrokken uit een oud *Homiliarium*.

VIe Eeuw. Tractaat van JOHANNES *Philoponus* tegen de Akephalen (Gr. en Lat. tekst). — H. PATRICIUS: *Gedicht* of *Brief* in Adonische versmaat. — VERECUNDUS, Bisschop van *Junca* in *Africa:* Verklaring van de *Gezangen* der Afrikaansche Kerk, twee *Gedichten* en *Epitome Conc. Chalcedon*. — *Brief* van den H. NILUS van *Constantinopel*. — *Homilie* van

den H. LAURENTIUS van *Novara*. — H. AVITUS van *Vienne*: *Gedichten* en *Quaestionaria in Octateuchum*. — Van anonyme schrijvers: Een *Lectionarium gallicanum*; Regels voor de *horae canonicae*; *Kanon* van de H. Schrift.

*VII*e *Eeuw*. Metrische en liturgische stukken van den H. GREGORIUS. — H. MAXIMUS: de echte tekst van zijne *Mystagogie*. — Onuitgegeven *fragmenten* van FREDEGARIUS. — Twee *Katalogen* van Pausen, van 625 en 640; een *Kanon* der H. Schrift; verscheidene *anonyme stukken* en eenige Merovingische Charters van de VIe, VIIe en VIIIe eeuw.

*VIII*e *Eeuw*. BEDA *Venerabilis*: *Verklaring* van de *Psalmen* en van de *Brieven* van PAULUS, waarvan de oorspronkelijke tekst hersteld is naar een *Codex* in Angelsaksisch letterschrift. — *Katalogen* van Bibliotheken. — *Pontificale* van den H. EGBERTUS, gevolgd door die van de HH. DUNSTAN en THOMAS van *Canterbury*.

*IX*e *Eeuw*. *Brief* van KAREL den *Groote* aan zijne klerken. — *Antwoord* van FREDEGISUS op een schrijven van denzelfden Vorst. — *Gedichten*, *Homiliën* en een *Quaestionarium* van ALCUINUS. — *Verzen* van EGINHARD. — *Verklaring* van CLAUDIUS van *Turin* over het Boek *Leviticus*, het *Evang*. van MATTHEUS en de *Brieven* aan de *Rom*. en *Kor*. — ALVARES van *Corduba*: Volledige uitgave van zijn dichtstuk *Philomela*. — FLORUS *Diaconus*: *Verzameling van Kanons*. — HINCMAR van *Rheims*: twee *Opuscula*; eenige *Fragmenten*; *Proloog* en *Vertaling* van een apocryf Evangelie. — RHABANUS MAURUS: Een *Opusculum*, een *Proloog* en eenige *Verzen*. — Eene *homilie* van RHEGINO van *Prüm*. — *Gedichten* van SCOTUS *Erigena*. — *Brieven* en *Gedichten* van SEDULIUS *Scotus*. — *Brief* van ANASTASIUS *Biblioth*. aan KAREL den *Kale*. — WALAFRIDUS STRABO: *Verklaring* van den *Pentateuch*; merisch *Leven* van den H. LEODEGARIUS. — *Quaestionarium* van HETTO van *Trier*.

Van de *tweede* Serie bevat de *Prospectus*, dien wij voor ons hebben, geene zoo volledige en bestemde opgave der schrijvers. Uit de velen echter die genoemd worden kunnen wij besluiten dat ook voor dit tijdperk de oogst zeer rijk geweest is. Eene gecompleteerde uitgave der *Annales Vedastini* (*Ann. de Saint-Vaast*) zal gevolgd worden door een aantal onuitgegevene stukken of geheele werken van MILO, HUCBALD van *Saint-Amand*, MICON van *Saint-Riquier*, NOTGERUS en WALO van *Luik*, HIGRAMNUS van *Trier*, HEREFRIDUS en den gelukz. RICHARDUS van *Verdun*, RADBODUS en ADELBODUS van *Utrecht*, GERBERTUS, REMIGIUS van *Auxerre*, de HH. GAUZLINUS van *Toul*, ODILO of ODO van *Cluny* enz. enz. Deze behooren allen tot de X^e^ en XIe eeuw. De schrijvers der XIIe eeuw, zegt de geleerde Uitgever in zijn *Prospectus*, zouden bijna alleen ons *Spicilegium* hebben kunnen vullen; slechts eenigen der beroemdsten en zeldzaamsten willen wij hier nog, ten bewijze voor de buitengewone verscheidenheid van inhoud, die de verzameling belooft, aanvoeren, zoo als HILDEBERTUS van *Mans*, PETRUS *Venerabilis*, de H. BERNARDUS, PETRUS *Cantor* van *Parijs*, SIGEBERTUS en ANSELMUS van *Gembloux*, STEPHANUS van *Langton*, YVO van *Chartres*, de abdis HERRADES, de H. HILDEGARDIS, de H. THOMAS van *Canterbury*, enz. enz.

Wij onthouden ons van eene verdere aanprijzing der literarische onderneming van de achtingswaardige Benedictijnen van *Solesmes*. Een ieder die belang stelt in de kerkelijke wetenschap en liefde heeft voor haren vooruitgang, zal het gewigt daarvan genoegzaam gevoelen. Slechts dit willen wij nog hier bijvoegen, dat de zoo rijke boekenschat tot een betrekkelijk geringen prijs verkrijgbaar zal worden gesteld. In de hoop dat de meerdere bekendheid daarvan

de verspreiding van- en deelneming voor het *Spicilegium Solesmense* onder onze Nederlandsche Geleerden zal bevorderen, nemen wij hier de voorwaarde van inteekening uit den oorspronkelijken *Prospectus* over :

CONDITIONS DE LA SOUSCRIPTION.

La première série commencera à paraître en 1850; les volumes se succéderont chaque année sans interruption. Si la publication est encouragée par les souscripteurs, la seconde série peut paraître en même temps, et marcher parallèlement avec la première.

On ne peut souscrire qu'à une série intégrale de cinq volumes.

Le prix de chaque volume, grand in-4°, de 5 à 600 pages, sera de 10 francs uniquement pour les cinq cents premiers souscripteurs. Il sera de 15 francs pour tous les autres; et un volume ne pourra être livré séparément qu'au prix de 20 francs.

Un second tirage du prospectus donnera plus tard le nom des premiers souscripteurs, publiera les adhésions les plus bienveillantes et les plus honorables, et fixera la distribution des volumes. Le spécimen des caractères typographiques, du papier et de l'impression qu'offre le premier tirage, n'est qu'un essai qui pourra s'améliorer à la demande des souscripteurs.

Les éditeurs prennent l'engagement de n'employer que les presses les plus justement recommandées pour les publications de ce genre. Des *fac simile* reproduiront les plus anciens et les plus rares manuscrits: quelques gravures, partout où le texte l'exigera, seront exécutées avec soin. L'ensemble et les détails du *Spicilegium Solesmense* répondront à l'importance des matières et au bon accueil des souscripteurs.

S'adresser franco :

Aux éditeurs, à l'abbaye de SOLESMES, près Sablé-sur-Sarthe (département de la Sarthe). A Paris, chez MM. FIRMIN DIDOT, imprimeurs de l'Institut, rue Jacob, 56 (1).

(1) Wij hopen, dat eerlang door de uitgevers een boekhandelaar in ons Rijk zal worden aangewezen, die zich met het debiet van het *Spicilegium* zal kunnen belasten.

DE DURGERDAMSCHE VISSCHERS.

EEN GEDICHT VAN J. J. L. TEN KATE.

Haarlem. A. C. Kruseman. 1849. VIII en 47 blz. gr. 8°.

«Wie is er,» vraagt de dichter van bovengenoemd verhaal, «die in de maand *Februari* dezes jaars de vader-«landsche nieuwspapieren gelezen heeft, en niet met ver-«bazing is blijven stilstaan bij het schier ongelooflijk «bericht aangaande de drie *Durgerdamsche* visschers, KLAAS «BORDING met zijne beide zonen KLAAS en JAKOB, die veer-«tien dagen lang op een ijsschots in de Zuiderzee heb-«ben rondgedreven en eindelijk op zoo wonderdadige «wijze gered zijn?»

Deze zeldzame gebeurtenis, het onderwerp van dit gedicht, wordt als een allertreffendst blijk van Gods bijzondere Voorzienigheid opgevat, en overeenkomstig de geschiedenis en de tijdorde der voornaamste tooneelen beschreven. De vader, die werkelijk een aaneengeschakeld verslag zijner lotgevallen heeft gedaan, wordt in het belang eener levendige voordragt verhalend opgevoerd, en te regt merkt de schrijver aan: «dat hij niet zoo zeer kon «afmalen wat BORDING op zijn verwonderlijke zwerftocht «*gevoeld heeft*, dan wel wat hij, naar des dichters ziens-«wijze, onder zulke omstandigheden *heeft kunnen gevoelen.*» Want ook dit is *waarheid* voor ons, en gegrond daarbij

op 't geen hij van den invloed dezer gebeurtenis op 's mans geestelijk bestaan mogt aannemen.

De *Nazang*, onder den indruk des afstervens van den vader en den oudsten zoon geschreven, moet niet, zoo berigt de dichter, worden aangezien als eene *regtvaardiging* van Gods altoos aanbiddelijke wegen, maar wijst slechts het standpunt aan, van 'twelk *en* de redding *en* het toch gevolgde overlijden dezer twee zoo zwaar beproefden moet beschouwd worden: «alles, 't Goede en Kwade moet ons eeuwig welzijn werken; ook is er iets beters dan deze kommervolle aarde: GODS GUNST IS MEERDER DAN HET LEVEN!» Niets voorzeker hebben wij tegen deze troostvolle waarheden, maar toen wij de inkleeding daarvan in den *Nazang* lazen, daar speet het ons, dat die XII § nog moest volgen. Hoe toch stak die dorre gemoedelijkheid en de niet altoos ongekunstelde bijbelsprake onaangenaam af bij de zoo frissche, natuurlijke poëzij van het verhaal zelf, ofschoon wij ook hierin een enkelen keer de steile godsdienstige gezindheid des dichters meenden te erkennen. Ach hoe jammer, dat wij uit zekere toetsen, als: de Heere HEERE (in den aanhef), een RACHEL en twee JONATHANS (bl. 6), de wilde Jonasklacht (14), meer nog uit de *Belialsbeeken, die het hart doorkruisten* (24), en ook al uit het karakteristieke *Amen* (27), moesten opmaken, dat mede TEN KATE zich op den somberen, oud-orthodoxen weg heeft gewaagd, waarop een BILDERDIJK, een DA COSTA, een BEETS en BEELOO reeds zijn verdoold geraakt: mannen anders als hij van uitstekenden, eigenaardig-dichterlijken aanleg.

Nu wij toch onwillekeurig begonnen zijn met aan te stippen, wat in genoemd gedicht ons mishaagde, willen wij er nog bijvoegen, dat wij den verhalenden *visscher*, ofschoon hij over 't geheel zijn persoon genoegzaam hand-

haaft, hier en daar echter wat min eenvoudig en te geestig vonden; uitdrukkingen b. v. als: *de fluweelen* (1) *druk* van de troetelkinderen des geluks (bl. 6); *gevangen, gebannen, geboeid op een schots* (bl. 8); één klaaglijk *rouwakkoord* (14); de *folterschroeven* (bl. 26); *zwaarmoedig gepenseeld* (bl. 28), zijn in den mond *diens* sprekers niet van gezochtheid vrij te pleiten. De vergelijking van de uitgevaste hyeenen, en hun aas op het kerkhof gevonden (bl. 17), is daarbij wat afzigtelijk, en zondigt even als de vergelijking van den vrek en zijn schat (bl. 20) hierin: dat beide het physiesch vergelekene wel versterkend doen uitkomen, maar ons deelnemend zedelijk gevoel voor die ongelukkigen kwetsen. Het meerdere is hier aan 't mindere opgeofferd. In de regelen over 't gebruikte voedsel daalt ook, 't geen nog enkele keeren geschiedt, de toon des zangers al te zeer tot de gewone reden af, terwijl eene soort van Ovidiaansche weelderigheid eenigzins hinderde (bl. 19) in de verzen: *Ons, weldra dooden zonder graf En lijken zonder kist!* Vooral ook hadden wij van TEN KATE's kiesche spaarzaamheid niet verwacht, dat hij (bl. 25) den wanhopigen vader tot zijne kinderen zou laten zeggen:

«O, kon ik met mijn hartebloed
«*Één enklen* van uw dagen koopen,
«*Ik reet mij de aadren* JUICHEND open!»

dat heeft iets van TER HAAR's waanzinnige op de *St. Paulus Rots.*

Overigens hebben wij niets dan lof voor een gedicht, waarin «door *de muziek der versificatie* inderdaad, gelijk «de dichter het wenscht, de verschillende aandoeningen

(1) Een geliefkoosd woordje des dichters.

«gecharakteriseerd en met elkander in kontrast gebragt «worden.» Dat dit geene willekeurigheid maar het resultaat is van studie, zal wel iederen lezer duidelijk zijn. Niets dan lof voor een gedicht, waarin het beurtelings in zamenstemming of in kontrast brengen van de natuur daar buiten met de ziel daar binnen - niet weinig het dubbel, physiesch en zedelijk lijden, de ligchaams- en zielesmarten door en met elkander doet uitkomen. Niets dan lof bovenal voor de kunstige schikking en leiding van het plan vol vinding, handeling, toenemende belangwekking, waarin ongetwijfeld de grootste verdienste van een dichtstuk gelegen is, en wel inzonderheid dan, wanneer, gelijk hier, die conceptie de bezielde vrucht is van een levendig geloof en geniaal gevoel. Bij de mededeeling van dat plan mogen wij ons bepalen. Wij zullen het verhaal op den voet volgen, en eenige regelen, die van de gemelde schoonheden getuigen, er tusschen vlechten; 't zal moeijelijk genoeg zijn, bij zooveel overvloed eene keuze te doen en kort te wezen.

Door den vader, die altoos zelf verhaalt, wordt als *grondgedachte*, als *hoofdgevoel*, of liever als *diep bewustzijn* vooropgezet: de Heer *blijft* als weleer de God der Majesteit, die alle dingen in eeuwige Voorzienigheid draagt en regelt. *Zelf* had hij dit reeds vroeger ondervonden, maar gewis niet genoeg erkend; andermaal heeft hij zijne wakende liefde gezien, en nu zoo wonderbaar, dat het oog zijner ziel wel moest opengaan, en daarvan diep doordrongen spreekt hij:

Kom, twijflaar, hoor wat ik verhale,
En — bid den God des levens aan!

Ik ben een arme visscherszoon, zoo vat hij op; de zee was mijn deel gelijk dat mijner magen; ik heb altoos

gezwoegd, maar te vergeefs: behoefte nam toe en het te kort groeide immer aan. Toch klagen wil hij niet; hij heeft een schat, waarvoor hij de goudstapels der rijken versmaadt: de trouwste gade, het teederst kroost en daaronder twee zonen:

Twee?... Zal geen nieuwe wonde gapen?
Ligt niet mijn oudste machtloos neêr?
Zag hij misschien zijn moeder weêr,
Alleen om aan haar hart te ontslapen?
GIJ weet het, Heer!
Maar wie uw goddelijk erbarmen,
Gelijk uw knecht ervaren heeft,
Die mág niet kermen!
Die looft U, 't zij Gij neemt of geeft,
Die stort zich, 't zij hij sterft of leeft,
Met al de zijnen in uwe armen!

De vaart, dus gaat hij voort, was door het ijs weken lang geschorst.

Niets restte 't arme visschersvolk,
Dan, neêrgehurkt bij bijt en kloven,
Den marmren zeekant rond te sloven,
Den meirbot kloppende uit zijn kolk.

Zóó had ook hij met zijne beide zonen op een zaturdag uren lang gezwoegd, uren lang na middernacht: de buit was rijk en onverhoopt; dát zou, spreekt hij, weêr nieuwen moed,

Dát straks een blijde t'huiskomst geven!
Maar plotsling stolde ons 't rillend bloed,
Terwijl we spraakloos staren bleven:
O schrik des doods!... 't was waar!... *wij dreven!*
En «naar wal!» was de kreet, en naar wal vloog de voet —
Maar daar slingerde een gleuve, daar klotste de vloed:

geen schrede viel meer te wagen; verlaten op de schots, in de duisternis, weten zij niet wat te doen. Zij bidden, en wachten getroost den morgen af.

De koude wind blies fel — zij voelden 't naauw: de onzekerheid neep meer; de uren zijn nachten, die de angst oneindig doet duren. Fletsch, mat, gelijk zij-zelven, rees eindelijk de winterzon aan de graauwe lucht:

Het was de dag des Heeren. Ach,
Wat troosteloze Sabbathsdag!
Geen kus, als mij te wekken plach,
Geen feestkleed, vrolijk aangeschoten,
Geen blyde lach
Der dorpsgenooten,
Geen stem, die naar Gods tempel trok
In 't vriendlijk galmen
Der torenklok,
Bij het eerste gemurmel der psalmen!
Maar windgehuil en golfgebons,
Maar storm in 't hart en vrees in de oogen,
Een kille nevel in den hoogen,
Een vlottende ijsvloer onder ons!
Want altijd dreef hij op de waatren,
Met t'elkens, t'elkens wilder spoed.

In 't eind dunt de nevel, *Marken* ligt vóór hen, zijn torenspits wenkt!... Zij wenken meê, met popelend harte... zij naderen, «lof zij God!» zij snellen over spleet en kloof, naar de punt van 't vlot, ten wissen sprong gereed...

Ach, vastgenageld stonden wij!
Ons droomen was bedrog;
Een meetloze afstand scheidde ons nog,
En — de ijsschots dreef voorbij!

Het eiland smelt weg uit hun oog; de middag komt en

gaat. Voort ging het, immer voort! De zon werpt hare laatste stralen rond,

Die zacht en droevig trilden.
Wij hieven de armen op tot haar,
Of wij nog even, even maar!
Heur vlucht weêrhouden wilden.

Met den avond wendde de stroom zuidwaarts, de zwenkende ijsschots gaat meê en het dobberend harte volgde; want er scheen een nieuwe lichtstraal: *Utrechts* oevers, *Gelrees* kusten zagen zij; *nogmaals* scheen het eind hunner ballingschap genaderd, zij snellen voorwaarts, hand in hand, en stap voor stap:

Nógmaals vruchtloos! de eigen verte
huiverde over 't golvend veld,
Ondoorwaadbaar, ondoorzwembaar
voor den koensten waterheld.
En een wapperende vogel,
op zijn eenzame avondtocht,
Zwierde in kringen heen en weder,
tot hij pijlsnel d'oever zocht.

Toen ontsprong een traan aan hun oog; een droever kreet dan de hunne, getuigt de vader, had hij nimmer gehoord; hij had den dood in duizendvoudigen vorm zien naderen en zonder siddering; want het was dan in strijd en beweging, niet in rust en stilte, op geen drijvend ijs als thans, niet om bij een effen zee en het vriendelijkst hemellicht te zinken als een steen.

De derde nacht was omgevlogen, doof en roerloos bleef de kust; nu kwam de vreeslijkste aller plagen: de honger; de laatste kruimel was verdwenen; de kostbare vangst, die de ijsschots deed kraken, was aan de golven weêr-

gegeven; vijftig vischjes was alles wat hun overschoot; zij versmachtten naar een sprankel vuur; eindelijk verslinden zij den raauwen visch ongeproefd, de laatste vier dagen had de vader geen bete meer genomen.

Wind en vloed ontwaakten, en 't was als ging het een draaikolk te gemoet; de golven zaagden aan de broze schots, of de wilde baar sprong er op en hun in 't gezigt, of stuwde 't drijfijs om hen heen,

De rukvlaag zong haar ouden zang
Van nood en dood en ondergang,
En liep de snaren stormend door
Van ons gespannen hart (1).

Vier dagen lang slingert hen de opgezette zee in ondoordringbare mist rond, zij weten niet waarheen; zwijgend zaten zij, elkander met sidderenden arm omvat houdende, een groep van marmersteen gelijk.

Ik weet niet, zegt de vader, of ik sliep of waakte; maar grillige droomen spookten hem door 't koortsig hoofd, en hij zag allerlei gedaanten wederkomen en al de bonte herinneringen uit de jeugd of van latere jaren...

'k Zag mijns vaders veege handen
Zeegnend naar mij uitgestrekt;
'k Zag zijn baar met floers bedekt;
'k Stond bij 't graf te klappertanden...
't Was voorbij! — Daar blonk de top
Van een grijs bemoschte toren!
'k Hief op nieuw mijn eerstgeboren
Siddrend naar de doopvont op...
'k Zag op eens een gloed van stralen
Dansen, dwarlen, wielewalen

(1) 't Is schoon! Maar wij hebben toch den moed van dit *hier* af te keuren.

Voor mijn overdwelmd gezicht:
Maar zij smolten alle samen
Tot een zacht en kwijnend licht,
Scheemrend door de vensterramen
Van een arme visschersschouw;
Waar een uitgeteerde vrouw
Naast een viertal kindren waakte
Bij haar snorrend spinnewiel,
En elk draadtjen vochtig maakte
Met de tranen heurer ziel...
't Was — mijn weduw!... biddend fluistrend
Voor de drie, zoo menig nacht
Uit de golven t'huis gewacht,
En nog altijd, áltijd luistrend,
Of daar in de schemering
Niet een klinkjen overging...
Ach, wij waren lang gestorven:
Op het zeebed rustten wij
Zwijgende aan elkanders zij'.
Breedgevlerkte monsters zworven
Ons voorbij.

Slingerende waterplanten omsponnen hen, tot ze al kouder en kouder geworden allengs tot ijs verhardden....

Hij ontwaakte — duizelig, kil en stijf; een digte plasch-regen viel en geeselde hen tot bloedens toe; noch zon, noch maan, noch starren blonken; al wat hij zag — en 't was genoeg! — was dit, dat de ijsschots tot op de helft was weggesmolten! Toen morde hij en de nacht der wanhoop viel in zijne ziel: radeloos barst hij tegen zijne kinderen uit:

«Mijn zonen,» — snikte ik — «'t is gedaan!
«Noch klacht noch bede kunnen baten.
«Gij ziet, wij zijn van God verlaten:
«Het vonnis is geveld: VERGAAN!

O, dat ik u slechts konde behouden! vergeefs! vergeefs! De Dood is dáár:

«Hoort! de ijsschots kraakt... dat is zijn stem!...
«Drie duimen scheiden ons van hem!...

welaan dan! waarom nog getoefd, vergeefsche pijn gerekt?

«Ik wil en kan niet niet langer lijden!
«Één middel bleef in ónze macht:
«Wij willen samen stil en zacht
«Ons in de diepte neêr doen glijden!...
«Voor 't laatst dan, kindren, goeden nacht!»... —

«Dat nimmer!» schreiden zijne kinderen en zij weerhouden hem; gij meent niet, vader! wat gij zegt. Wij leden, maar 't is verdiend... de Heere is goed... wij hebben niet genoeg gebeden. Kom, vallen we onzen God te voet!...

En zij baden!... 'k weet niet, zegt de vader, wát ik bad; maar werd er al geen *aardsche* hoop gewekt - hij vertroostte zich in zijn *Zielenhoeder* en

De nevel trok op... in ons hart en — omhoog:
't Eerste antwoord van den Heer.
En zacht als een blik van zijn vaderlijk oog,
Viel 't nieuwe zonlicht neêr.

Daar schemerde *Enkhuyzer!* ons sprekend evenbeeld, klaagt de visscher; week te moê hoort hij 't blaffen van den waakzamen hond; zij zagen - de kerkspits - de wijzers - de plaat.... Wat wenkten die vingers?

Wij riepen... vergeefs! Nog weêrkaatste ons geschrei,
Daar trilde zoet en snel,

Als zong er dáár-óver een engelenrei,
Het lieflijkst klokkenspel.
«Geduld maar! geduld! houdt u vast aan Gods woord!»
Was *dat* de zin van 't lied?
Wij dachten 't bij 't luistren, en luisterden voort —
Tot de ademtocht van 't gramme Noord,
Op nieuw ons rugwaards stiet.

Een dag, een tweede, en een derde verging; zij dobberden altoos rond, nu langzaam, dan snel, maar nimmer één uur zelfs door eenigen sluimer verkwikt. Soms blaauwde de kust, maar verdween weêr. *Eens* verscheen hun een zeil! 't was een botter!... helaas! zij wendt de boeg, weg was ze — trouweloos als de golf, die haar droeg! Weêr loopt een week op 't eind: maar geen verandering, geen schaduw van hoop! Ten laatste hielden zij *Schokland* in 't gezigt; zij zagen den dijk, de wandelende menschen; hoe gaarne hadden zij — moedige zwemmers weleer — de branding gekliefd, maar verdord en magteloos was hand en voet...

Ja, toen wij nog eens met wanhopigen klem
Den noodkreet beproefden — daar stokte onze stem,
De reutlende gorgel vroeg hikkende om lucht —
Wat restte ons?... 't Gebed van een stervende! een ZUCHT.

Vriendelijk rees nu de ochtend van denzelfden dag, die voor veertien nachten hun zwerftogt zag aanvangen; vriendelijk droeg het golfje hen naar den vasten wal, waar als laatste baken, eer de laatste hoop verzonk, hun het onvergeetlijk *Vollenhove* telkens nader tegenblinkt. O, roept de vader uit,

O, die wondre trek naar 't leven!
't hart verjongde in elken klop,
En wij loken, hoe geknakt ook,
als begoten bloemen op.

En toch ieder uur gold nu jaren; want de zee had de ijsschots weggegeten tot *twee schreden* in 't vierkant!

Maar de Heere had daar ginder
door Zijn Alvoorzienigheid,
— 'k Heb het schreiende vernomen —
onze redding voorbereid.

Twee meeuwen, met het lokaas naar de kust geklepperd, waren de boden, die de visschersgasten naar zee troonden door de hoop op goeden buit:

En — reeds zwoegde een tweetal boten
door het drijfijs op en neêr.
Ditmaal keerden stem en adem,
ditmaal werd de kreet gehoord!
Ditmaal... vraag, o vraag niet verder!...
't is genoeg — wij zijn aan boord!!
O, dat oogenblik te malen,
mensch noch engel die het mag!
Nu eens met een stroom van tranen,
dan in schaterenden lach,
Spraakloos, bevend, half bezwemen,
als geslingerd door een droom,
Blikten wij verwezen neder
op de deining van den stroom —
En zietdaar! de ledige ijsschots,
trouw eens als de trouwste vriend,
Viel aan brokken voor onze oogen:
't werktuig Gods had uitgediend!...

En de vader stort zijn dank aan zijnen Verlosser uit voor de goddelijke redding, voor 't gelouterd geloof en geeft zich met de zijnen geheel in de handen zijns Heeren over. — Zoo eindigt het meesterlijk verhaal dezer treffende gebeurtenis. Den *Nazang*, waarvan wij reeds spraken, eindigt de dichter weêr met de grondgedachte:

«De naam des Heeren zij geprezen!
Hij is allen altijd en in alles genoeg!»

Het is overbodig, verder uit te weiden over al wat er schoons in dit dichtstuk voorkomt. Het zal blijven. *Ingenio stat sine morte decus* (1).

(1) Prop. III El. I, 64.

VERSCHEIDENHEDEN.

OVER DE LEER DER HERVORMDE KERK EN HARE TOEKOMST,

DOOR

JOH. VAN VLOTEN,

THEOL. DOCT.

Begrijpelijker wijs bevat deze brochure niet alles wat over de leer der Hervormde Kerk kan gezegd worden, zelfs niet uit een of ander bepaald oogpunt. Echter beantwoordt zij genoegzaam aan het bovenstaand opschrift, zoo men dit eer in onbepaalden, dan in onbeperkten zin verstaat. Er wordt daarin inderdaad *over* de Hervormde leer en hare toekomst gesproken, en wel voornamelijk over haar hoofdbegrip: de verlossing; over hare betrekkingen tot de wetenschap, en over de zekerheid waarop zij rust: drie punten, die, al worden zij niet volledig behandeld en tot een geheel uitgewerkt, echter gewigtig genoeg zijn voor dien titel, waarover wij den Doctor in de Godgeleerdheid niet willen lastig vallen.

In ons oog is die titel waar en gepast in eenen zin, welke geheel buiten de bedoelingen des geleerden schrijvers ligt. Men kan slechts *over* de Hervormde leer en hare toekomst spreken, maar geenszins die leer met juistheid omschrijven; want die leer is strijdig en onbepaald, en gaat, dit is hare toekomst, in steeds onbepaalder algemeenheid verloren. De brochure zelve strekt ten bewijze daarvan, en om dit aan te toonen, niet om tegen den heer VAN VLOTEN, die over 't algemeen zich zelven gelijk blijft, te twisten, willen we er over spreken.

Het geschrift is in vier gedeelten gesplitst, welke de volgende opschriften dragen: 1 over de Godgeleerdheid van den dag, 2 over SCHLEIERMACHER, 3 over Prof. SCHOLTEN, 4 over de toekomst der kerkleer.

Het eerste betrekkelijk kort gedeelte dient bijna slechts tot inleiding om tot de behandeling van SCHLEIERMACHER's dogma-

tiek over te gaan. Echter bevat het eene vrij harde beschuldiging tegen de Hollandsche godgeleerden. «Niets bedroevender, zegt de heer VAN VLOTEN, dan de wijze waarop onze huidige godgeleerden er zich op toeleggen hunne kostelijke zielen onder den draf der kerkelijke leerstellingen te verstikken.» Wanneer wij ons op het Protestantsche standpunt plaatsen, moeten wij den schrijver gelijk geven. Professor SCHOLTEN, de uitgevers der *Jaarboeken voor wetenschappelijke theologie*, [de heer VAN VLOTEN zegt spotsgewijs *onwetenschappelijke*] ULMANN en anderen, hoe onbepaald hunne gevoelens mogen zijn, kunnen dat stellige wat ze nog over hebben niet vasthouden; dat is inconsequent.

Inzonderheid wordt dan den Hollandschen godgeleerden verweten, dat zij SCHLEIERMACHER, wien zij slechts uit de geschriften zijner leerlingen kennen, en niet verstaan — veroordeelen en verketteren, ofschoon ze al wat ze nog aan dogmatiek leveren aan SCHLEIERMACHER te danken hebben. Zij ondergaan eenen invloed dien zij niet kennen; «*l'homme s'agite et Dieu «le mène*, zegt FENELON; met niet minder regt kan men van «onze Groninger godgeleerden zeggen, dat zij nog altijd zwoegen «en slaven onder het hun geheel verborgen beleid van SCHLEIER«MACHER's stierende hand.» Met nog meer nadruk wordt dit van Prof. SCHOLTEN verzekerd, en deze beneden alle vergelijking geacht met «een SCHLEIERMACHER, die al wat zijn schrander brein uit KANT, FICHTE en bovenal SPINOZA had opgegaard in den schoot des kerkelijken leerstelsels konde uitstorten.»

Het kan zijn, dat de heer v. VLOTEN den invloed van SCHLEIERMACHER overdrijft; maar meermalen hebben wij ondervonden, dat de Protestantsche godgeleerden, zonder het te weten, aan de Duitsche wijsbegeerte hunne voornaamste denkbeelden te danken hebben, welke zij echter slechts half begrijpen, zoo dat ze ook te halver wege blijven staan, en er nimmer bepaald voor uitkomen, wat ze dan toch eigenlijk gelooven. Het goede Protestantsche publiek stellen zij met eenige godsdienstig klinkende woorden tevreden, niet alleen uit vrees, maar omdat ze het met zich zelven nog niet eens zijn.

De leer van SCHLEIERMACHER wordt nu in het tweede, verreweg grootste gedeelte der brochure besproken. Het be-

ginsel waar deze geleerde van uitging, «het afhankelijkheidsgevoel» wordt eenigzins verklaard, en als waar aangenomen; doch tevens wordt beweerd, dat SCHLEIERMACHER daar vergeefs de Protestantsche *Kerkleer* op trachtte te gronden. Hij is in de oogen van den heer VAN VLOTEN nog te positief en te Kerkelijk; en wij geven hem daarin wederom volkomen gelijk; echter op andere hem zeker niet behagende gronden.

SCHLEIERMACHER, die voor een der voornaamste, zoo niet voor den voornaamsten der Protestantsche Dogmatici van den laatsten tijd gehouden wordt, was *pace domini* VAN VLOTEN, pantheïst: wat wonder, dat hij nog op de meest consequente wijze het Protestantisme verklaarde en tot één hoofdbegrip terugvoerde. Immers het Protestantisme was oorspronkelijk een mystisch, zich zelf niet bewust Pantheïsme. Niettemin kon SCHLEIERMACHER het Protestantisme niet op zijn reeds aangehaald beginsel gronden of er uit bewijzen. Waarom niet?

1. Dewijl het Pantheïsme eigenlijk niets anders doet dan onder eene algemeenheid resumeren, en in plaats van *bewijzen* slechts *uitleggingen* geeft; nog daargelaten hoe die uitleggingen zijn. Hetzelfde geldt van SCHLEIERMACHER'S gevoel van afhankelijkheid.

2. Dewijl het Protestantisme wel eenen zekeren en onontwikkelden vorm, maar niet den eenigsten en besten vorm van het Pantheïsme aanbiedt, en men dus wel van het eerste tot het laatste, niet weder terug van het laatste tot het eerste kon voortredeneren.

3. Dewijl de zoo eenzijdige ouderwetsche opvatting in het Protestantisme zeer verschillende en geheel tegenovergestelde uitersten te voorschijn riep; welke, gevoegd bij de inwonende tegenstrijdigheid, ten laatste de schromelijkste verwarring moesten te weeg brengen. Behalve de methode: *de bijbel alleen!* blijft slechts nog zekere hoofdrigting zigtbaar. Dan eene *methode* zonder materiële *leer* verliest zelve hare bepaaldheid. De *vorm* behoeft de *materie*, zoowel als de *materie* den *vorm*, en als men aan de Godheid van CHRISTUS niet meer gelooft, is het klare onzin, zoo men den Bijbel voor iets meer houdt dan een schoon en nuttig boek. Als dus alles in 't honderd loopt, zal men dan nog uit een bepaald beginsel iets kunnen bewijzen?

4. Dewijl eindelijk in het Protestantisme hier en daar nog vormen en positiviteiten zijn overgebleven, die hare verklaring niet in Pantheïsme, maar in het Katholicisme vinden, waarvan ze zijn medegenomen.

De heer VAN VLOTEN *gelooft*, voor zoo ver wij uit zijn geschrift kunnen oordeelen, aan volstrekt niets meer. Dat moge voor een Doctor in de Godgeleerdheid wat vreemd zijn; maar 't is consequent.

De leer of de gevoelens van Prof. SCHOLTEN maken het onderwerp uit, waarover in het derde gedeelte wordt gehandeld. Zonder zich veel moeite te geven, toont onze Theologiæ Doctor op de duidelijkste en snijdendste wijze aan, dat de hoogleeraar zich zelve tegenspreekt, en zijn beginsel: de bijbel verklaard door den H. Geest — volstrekt onhoudbaar is. Dan eens, zoo laat hij ons al verder zien, hangt volgens den hoogleeraar het geloof van geene *historie* af, en dan weder laat hij het rusten op *feiten*; terwijl hij voor hen, die den bijbel anders verklaren dan hij, geen antwoord weet, dan dat zij niet *rein zijn van gemoed*, of de inspraak des geestes niet hebben.

Wij, van onze zijde, kunnen deze wankeling en tegenspraak ligtelijk verklaren. De Protestantsche methode: de bijbel als eenige kenbron, laboreert aan twee euvelen. Vooreerst wordt het individu aan zichzelve overgelaten, en ten tweede het natuurlijke van het bovennatuurlijke niet onderscheiden. Het eerste maakt dat het individu geen *criterium* bezit, waaraan hij zijn inspraak toetst; het tweede, dat er geen *sprong* geschieden mag, en men verpligt is te doen, wat volstrekt onmogelijk zijn moet: namelijk om van de rede uitgaande het *per legitimas consequentias* tot die *zekerheid* te brengen, die voor het *geloof* noodig is. De Protestanten verwarren dan ook gewoonlijk de *præambula fidei* met de *fides* zelve, en ons is wel eens de eisch gedaan, dat wij de bovennatuurlijke waarheid der Kerk met bovennatuurlijke zekerheid zouden bewijzen. Bij den heer SCHOLTEN brengt dit nog te meer verwarring voort, dewijl hij rationalist is, en zijn H. GEEST van niets meer verschilt, dan van dengenen dien wij onder dien naam aanbidden. «Het getuigenis des geestes,» zegt hij, «is de getuigenis *der menschelijke natuur zelve*, die door het Christendom tot hare oorspronkelijke bestemming opgevoed, vrij en zelfstandig het woord van CHRISTUS

en Zijne openbaring erkent als goddelijke Waarheid». Het Christendom rust dus op de getuigenis der *menschelijke natuur zelve*; bij gevolg op de menschelijke *rede*. Wat spreekt dan Prof. SCHOLTEN nog van *openbaring*, van *goddelijke* waarheid, van genade, van 's menschen regtheid en val (1)? Wien bedriegt hij: zich zelven of zijne lezers? Wie toch begrijpt niet, dat hieruit een CHRISTUS moet volgen, die *mensch* en *niets meer dan mensch* is? Wanneer zulke beginselen eenmaal gesteld zijn, zien wij niet waarom de heer VAN VLOTEN niet zeggen zou, van CHRISTUS' reinheid of onzondigheid sprekende: «Wij willen in dien éénen, [de CHRISTUS] dien Prof. SCHOLTEN ons zoo onverhoeds voor de oogen draait, die reinheid gaarne in buitengewone mate erkennen, maar eene volkomen reinheid heeft hij zoo min bezeten, als een der anderen, die uit vrouwen geboren zijn».

Wij onderschrijven gaarne het volgend oordeel, dat over prof. SCHOLTEN in deze brochure wordt uitgesproken. «Het is zeer moeijelijk op te maken, wat prof. SCHOLTEN zich onder het begrip van Kristendom denkt. Dan eens spreekt hij van voorschriften van KRISTUS, dan van een godsdienst van geloof, hoop en liefde, dan weder zijn het de feiten der geschiedenis van KRISTUS, zijne wonderen dood en opstanding, dan weder zijn voorbeeld wat hij in 't oog schijnt te hebben. Het algemeene euvel echter (?) is onbestemdheid.» Zoo gaat het met prof. SCHOLTEN, en zoo gaat het met alle Protestansche Predikanten.

Hetgeen prof. SCHOLTEN zegt van CARTESIUS: «dat hij door velen hier te lande verketterd is, was niet omdat hij wijsgeer was, maar omdat hij als Jesuit en Roomschgezinde gewantrouwd werd,» is niet alleen, zoo als de heer v. VLOTEN opmerkt, bezijden de waarheid, maar we hebben hier weer een van die voorbeelden, hoe het Protestantisme met alle geweld, en in strijd met zijn eigen geest en honderde feiten moet worden voorgesteld als eene met de wetenschap bevriende ontwikkeling der

(1) Wij herinneren ons ook eene plaats bij Prof. SCHOLTEN, waar hij den natuurlijken mensch met den bovennatuurlijken mensch verwart, en zich beroept op eene analogie van ADAM met CHRISTUS bij LUTHER voorkomende. De hoogleeraar schijnt niet te weten, dat die analogie eigenlijk van TERTULIAAN is, ofschoon, 't is waar, LUTHER haar tot zijn eigendom maakt door haar te verdraaijen.

rede. — Met dat al willen wij niet geacht worden het tegen VOETIUS voor CARTESIUS op te nemen, en vinden er voor ons vaderland volstrekt geen eer in, dat, zoo als de opgeblazen HELMERS het uittrompet, CARTESIUS er gedacht heeft.

Het vierde en laatste gedeelte der brochure handelt over de toekomst der kerkleer. We zullen het voornaamste woordelijk laten volgen.

«Men zegt dat zij (de hervormde Kerk) over kort of lang hare belijdenisschriften aan eene herziening onderwerpen gaat, en het boek van prof. SCHOLTEN is niet onduidelijk met het oog op die onderneming geschreven; het was te haren dienste vooral, naar het schijnt, dat hij de vereeniging van Kerk en wetenschap in *zijne* beschouwingen zocht aan te duiden. Wij zouden gaarne willen smeeken zijne stem gehoor te geven. «Geene Kerk zonder belijdenis,» zegt hij, en wij stemmen hem dat gaarne toe, maar eene belijdenis op zijne beginselen gegrond ware een vruchtelooze arbeid, die slechts eene weinig wenschelijke herhaling te weeg zou brengen van den strijd en verkettering, die omtrent de regtzinnigheid harer leden tusschen de verschillende kerkelijke partijen tot in de laatste dagen toe heeft plaats gegrepen. De Protestantsche Kerk is de hervormers veel dank verschuldigd, die zich aan het onredelijke juk van *Rome's* kerkwet onttrokken hebben, maar die hervormers hebben tevens te haren opzigte hunne taak slechts ten halve vervuld, door haar het juk harer leerstellingen en belijdenissen op te leggen. Een LUTHER, die zich zoo krachtig verzette tegen den gewetensdwang der Kerk, waaraan hij zich ontscheurde, had de zwakheid zich met hartstochtelijk onverstand tegen medestanders te verklaren met wie hem de geest van vrijheid verbond, en die hij den dwang zijner verklaringen op wilde dringen;» —«hunne eigene kerkleer hadden [de eerste Protestanten] bij hare eerste ontwikkeling de meeste vrijheid moeten laten; dat ware der zelfstandigheid en der vrijheid eener godsdienst waardig geweest, in welke die eigenschappen zelfs prof. SCHOLTEN, hoe weinig hij ze eigenlijk vatten moge, niet geheel verborgen konden blijven. Nu hebben zij [de hervormers of eerste Protestanten] die vrijheid slechts belemmerd, en der Kerk, in plaats van een tijdvak van kalmte en vrede, drie eeuwen van hatelijke twist en liefdeloozen geloofsijver geschonken. [zonderlinge Kerk!]

Wat echter eene vroegere eeuw verzuimde en naliet, kan en moet eene latere hij rijper ondervinding en door het waarschuwend voorbeeld geleerd, verbeteren en herstellen.» — Wat wenscht dan de heer VAN VLOTEN? «Zooveel zij dan daarom voor de toekomst bepaald: geene fijn uitgewerkte en uitvoerige, verbindende geloofsbelijdenis meer. — Hoe zou — eene vruchtbare onderlinge wrijving der kristelijke denkbeelden beter bevorderd worden, dan door uitwendig alles weg te nemen, wat aanleiding geven kon, dat men met hatelijke naauwgezetheid ieders regtzinnigheid gaat toetsen, in plaats van ons te verheugen in den rijkdom [!] van verschillende oogpunten? En wat geeft meer zulk eene aanleiding dan eene vastgestelde uitvoerige geloofsbelijdenis? Aan wat anders danken we die onzalige klachten en hartstochtelijke redenen der dusgenoemde Haagsche kristenen of van Mr. DA COSTA tegen de vrijzinniger Groninger Godgeleerden, die alleen door de welberadene houding der Synode tot geen treuriger uitkomst hebben geleid. Geene belijdenissen dus, en ook als de Remonstranten, zelfs de Schrift niet als belijdenis gesteld; want ook deze zou dan slechts gevaar loopen de doode letter te worden, waaruit men elkaar verketterde; waar eene letter — en dan nog wel zulk eene onzekere letter — tot grondslag gelegd wordt, daar zal ook vroeg of laat letterdienst ontstaan met al hare jammerlijke gevolgen. Geenerlei belijdenis dus, ook tegen *Rome* zelf geene grenzen meer afgebakend.» — De heer VAN VLOTEN vindt het heden zelfs overtollig, dat men voor overeenstemmend met de H. Schrift verklare, wat de protestantsche symbolische boeken tegen de dwalingen en misbruiken der Roomsche Kerk leert. Daarbij schijnt hij bijzonder veel van RONGE te verwachten. Hij besluit:

«Wil dus de Hervormde Kerk eene gelukkiger en waardiger toekomst te gemoet gaan, dan haar twistziek verleden was, dan schuive zij alles ter zij wat aan dat verleden herinneren mocht, en zij late alle belijdenisschriften varen; zij doe haren leden geen anderen eisch dan dezen, dat zij in KRISTUS hun Heiland vinden, onder welken naam dan ook, als Gods zoon, of als die eens timmermans. Zoo zij slechts — uit Hem vervulling weten te erlangen voor hunne godsdienstige behoefte —

zoo zal zij aan hare bestemming beantwoorden, eene *kristelijke* kerk te zijn, en zij zal tevens weder eene *algemeene* kerk kunnen worden.»

Wij waarschuwen den lezer, dat de heer VAN VLOTEN zelf de woorden *kristelijk* en *algemeen* met cursijf-letters heeft laten zetten; men mogt het soms als spotternij van ons aanzien.

Eindelijk zegt de heer VAN VLOTEN dat zijn schrijven geheel belangloos is. «Ook al doemdet gij al uwe geloofsbelijdenissen ten vure, tot uwe *kerk* begeer ik nooit te behooren. Hoe menschelijker gij uw KRISTUS zult maken, hoe meer ik met u zal instemmen; maar in eene kerk begeer ik nimmer hem te vereeren. Mijne kerk is de maatschappij, en mijne godsdienst vindt hare uitoefening in het leven zelf; geen mijner godsdienstige behoeften die daar niet bevredigd worden kan; op ieder uur en plaats, bij iederen arbeid en ieder genot dat zij mij biedt.»

Wij hebben er niets bij te voegen: 't is duidelijk genoeg; en schoon de heer VAN VLOTEN ons niet zegt, welke toekomst het Protestantisme te gemoet gaat, maar slechts zijne wenschen te kennen geeft, men kan er die toekomst wel met eenigen grond uit opmaken.

GEDACHTEN VAN *GERRET STUVER*, OUD-BURGEMEESTER VAN *HAARLEM*, A°. 1581, OVER DE VRIJHEID VAN GODSDIENST IN *NEDERLAND*.

Nadat op den 26ⁿ Mei 1578 de *St. Bavo's* Kerk te *Haarlem* was overweldigd geworden, bleef zij langen tijd gesloten, en werd eerst weder geopend in het jaar 1581, en wel voor den Protestantschen Eerdienst. Niettegenstaande door de Satisfactie van *Haarlem*, (1) van 22 Januarij 1577, de vrije uitoefening der Katholieke godsdienst was gewaarborgd, werd dezelve niet toegelaten, dan alleen binnen de Kloosters. Het was daarom dat eenige voorname Katholieke ingezetenen van *Haarlem* in het jaar 1581 een verzoekschrift indienden tot handhaving van de vrije godsdienst-oefening; van dit verzoekschrift en hetgeen wij

(1) Plegtige overeenkomst gesloten tusschen den Prins van *Oranje* en de Staten van *Holland* en *Zeeland* ter eenre, en de stad *Haarlem* ter andere zijde.

in de volgende regelen mededeelen spreken gedeeltelijk P. BOR en overigens de schrijver van de *Opcomste der Nederlandtsche Beroerten*. Het is uit den Keulschen druk, van 1666, van dit laatste werkje, dat wij de volgende bijzonderheden putten.

Op bl. 163 begint de schrijver aldus: «Anno 1581 presenteerden een ootmoedigh requeste, GERRET VAN RAVENSBERGEN, PHILIPS VAN DER MARE, GIJSBERT VAN NESSE, WOUTER VAN ROLLANT, HEREBERT VAN DER WIEL, DIRCK VAN BEKESTEYN, ADRIAEN VAN TEYLINGEN, FRANS VAN NESSE, PIETER CLAESZ. VAN HOORN, PIETER HALS, DIRCK CLAESZ. WIJ, CORNELIS GIJSBERTSZ. VAN BERESTEYN, JACOB JACOBSZ, JAN ARENTSZ, ADRIAEN DIRCKSZ, WIGGHER CLAESZ, STEFFEN CLAESZ, SOUT-MAN, SIMON CLAESZ. BACKER, GILLIS GIJSBERTSZ. CLAES JANSZ, borgheren van qualiteyt binnen *Haerlem*, tot maintenement oft hant-havinghe van de vrye exercitie der Roomscher Religie; diese op dat pas noch vryelijck in de Cloosters ghenoten; ende die hen met Eede, beloften, handt-teeckenen, ende Zeghelen, was heylighlijck, onverbrekelijck, ende eeuwighlijck toe-gheseydt; ende dat soo nauw ende stricktelijck, dat de ghene die de selve van de Roomsche Religie eenighe verhinderinghe souden aendoen, souden rigoreuselijck ghestraft worden als perturbateurs van de gheneyne vrede (1). Ende dit voorseyde Request was gheminuteert bij DIRCK VOLCKERSZ. COORN-HERT *Notaris*, den welcken die ghelevert heeft in de handen van den Burghermeester NICOLAES VERLAEN; want de Supplianten hadden verklaert daer inne niet te willen doen dan bij voorweten ende believen van de Borghermeesteren. Ende Meester GERRET STUVER Borghermeester, ende Schoonsoon van Mr. GERRET VAN RAVENSBERGHEN, achtede het recht ende redelijck te wesen, datse volghende de Satisfactie, versochten in hunne exercitie ghemainteneert te werden. Want hij hieldt, volghende sijne conscientie voor Godt, dat een yder Kercke, wat Kercke dattet oock mochte zijn, sulcke exercitie als sy in hare conscientie voor Godt goedt ende oprecht hielt, openbaerlijck behoorde toe-ghelaten te werden, in landen, daer de wapenen in 't ghemeyn zijn aenghenomen voor de vrijheydt der conscientien. Ende WILHELMUS *Prins van Oragnien*, die het fondament van desen Staet leyde, brenght in schriften, op synen naem uytghe-

(1) Straks zullen wij zien, wie als perturbateurs werden behandeld.

gheven, twee oorsaken des Oorloghs by, 's Landts wetten, *ende de vrijheydt der conscientien*; waer onder na 't verstandt ende ghebruyck van alle *christenen*, de oeffeninghe van Godts dienst mede is begrepen: Segghende dese redene daer by, dat het niet alleen dwangh in de conscientie is, yemandt te dwinghen t'aenveerden d'exercitie van een Religie die hy hout voor valsch ende quaedt, maer dat het ghelycke dwangh is, te dwinghen yemandt te laten d'openbare exercitie van een Religie, die hy in sijne conscientie voor Godt ghevoelde waerachtigh ende oprecht te wesen, ende daer inne sijne saligheydt meynt gheleghen te zijn; *Contrariorum enim eadem est ratio et disciplina:* Want van contrarie dinghen is de selfde redene ende reguleringhe. Ende dit is een oprechte vrijheydt, te moghen laten datmen quaet houdt, ende te moghen doen datmen goet houdt. Ende waerom souden de Catholijcken, die na hun goet-duncken in alle oprechtigheydt oordeelen, dat hun gheloof over-een-komt met Godt ende sijn Ghebodt, 't selve soo wel niet moghen voor goet houden ende oeffenen, als de andere het hunne? De Staten vande landen hebben het in 't beghin vande troublen soo verstaen. Alle de *Satisfactien*, verbintenissen, *Unien*, alle de resolutien, zijn op dien voet ghemaeckt; de practique heeft het over al in 't beghin bevestight; de reden eyscht het. Want daer vrijheydt van conscientie voor ghestaen wordt, daer moet elck een die ghenieten, oft het en is gheene rechte vryheydt; dat vry is moet ghemeyn zijn, ofte het wordt wederom dwangh. Ende ons oordeel en moet, noch en mach eens anders oordeel gheen dwinghende wet stellen, ofte wij vervallen terstont in tyrannien ende heerschinghe over de conscientien. Gheen doodelijcker, gheen onversoenelijcker, gheen bloedigher haet, als van een gheperste conscientie; geen die vinnigher is, stercker uyt-berst, als die op-ghekropt moet worden teghen heugh en meugh. Hy set haer in 't bloet, ende wordt voortgheteelt op de Nacomelinghen. Op alderleye occasien loertse om haer te wreken, ende van 't jock te ontslaan. Daer-en-teghen geen vaster Staet van vrye landen, als daer de conscientien, ende Godts-diensten vry ghelaten worden. Niemandt en heeft daer te klaghen; elck deelt daer mede evenwel; hoe meerder Ghesintheden, hoe minder perijckel

ende vreese. d'Een houdt d'ander in ghewichte ende balance; ende de meeste overweghen altijdt licht eenen, die de meester soude willen maecken. De vryheydt selve is een remedie tegen alle onghelijck ende onheyl: ende de namen van Catholijcken, Lutheranen, Ghereformeerden, Mennisten, ende de namen van Hollanders, en stooten malkanderen niet omme. Men kan een goet Borgher ende Hollander wesen, men kan vechten voor de vrijheydt, sonder juyst Protestandt te zijn. De vrye herten ende ghemoederen zijn ghewilligh om 't ghemeen welvaert de handt te bieden. 't Gaet elck een aen; elck wilt gheerne 't sijn behouden; niemant en behoeft te veynsen; die dan noch veynst, is een vrywilligh hoef ende booswicht.»

Op deze gronden twijfelde Mr. GERRET STUVER niet, «oft men soude den Supplianten niet weygheren 't ghene sy by requeste versochten. Ende het selfde was mede het ghevoelen van Borghermeester Mr. JAN VAN ZUREN, als oock van DIRCK COORNHERT.» Maar welk was het antwuord op het verzoekschrift? De schrijver zegt het vrij krachtig ter zijde van den tekst: *Donder en Blixem op het Request.* De uitlegging vinden wij in den tekst zelven: «In plaetse van goede *Apostille*, steldense hunne monden als scherpe sweerden, verschreven de Supplianten in den *Haghe*; kretense uyt voor Perturbateurs vande Landen (1), moesten selfs hunne namen met eyghen handt door-halen ende royeren. Ende COORNHERT werde belast dat hy de voorsz. *Minute* met sijne handen selfs scheuren soude.»

Wij deden in bovenstaande regelen eene bloote mededeeling, want, gelijk men uit de lezing ligt opmaakt, wij zouden niet alle uitdrukkingen van STUVER tot de onze kunnen maken. Er blijkt echter uit dat hij de vrijheid van godsdienst in *Nederland* beter begreep, dan de Staten.

---

(1) Zie onze voorgaande noot.

LETTERLOOVER.

VAN 'T ROZEKRANSJEN.

(Oud liedeken.)

Rozekransjen! u zij lof
Uit den hof
Van den hemel neêrgezonden,
Van verscheiden bloempjes schoon,
Als een kroon,
Wel gevlochten en gebonden.

Edel kroontje, dat er staat
Voor sieraad
Op het hoofd van Gods vriendinne;
Gulde kroone, die bekroont
En verschoont
's Hoogen hemels Koninginne.

Allerliefste roosplantsoen,
Altijd groen,
En gij draagt sneeuwwitte rozen;
Op elk blaadjen zeer bekwaam
Staat de naam
Van MARIA uitverkozen.

Kransjen dat U zoo behaagt,
Moedermaagd!
Daar men tusschen vijf robijnen
Van ons Heeren Gods gebed,
Wonder net,
Ziet uw roosjes tusschenschijnen.

Psalterken! gij maakt bevreesd
's Boozen geest,
Die eer SAUL kwam bespringen.
Als hij hoort de zoete taal
Menigmaal
Van 't AVÉ MARIA zingen.

Kostelijkste ketentjen
Dat ik ken,
Beter was er nooit te vinden,
Om den boozen vijand fel
Van de hel
Krachteloos en vast te binden.

Kransjen! als ik zonderling
Voor een ring
U ga dragen aan mijn vinger:
Tegen het hoovaardig vat
GOLIATH
Zijt gij mij een DAVIDS-slinger.

Gij verzelt mij waar ik ga,
Waar ik sta;
Zal ik ergens gaan of reizen,
Met u kort ik weg en tijd,
Die 'k verslijt
Met te lezen en te peizen.

Als ik in mijn kamerken
Met u ben,
In de kerk of in een hoekje:
Gij dient mij daar altemet
Ten gebed
Of voor een godvruchtig boekje.

Altoos ik u medevoer,
Aan mijn snoer,
Leidraad, die mij kunt geleiden
Tot MARIA's zoeten schoot
In den dood,
Daar ik nimmer van moet scheiden.

Dat dit lieve kransje zij
't Snoer, dat mij
Met MARIA voeg' te zamen;
En ik haar die ik nu dien
Moge zien
In het eeuwig leven. Amen.

EEN BLIK

OP DEN

ALGEMEENEN TOESTAND.

(*Vervolg.*)

Onze voorgaande beschouwingen leverden ons eene zeer treurige uitkomst op. Wat zagen we? Bederf, verwarring, wanorde? Neen, die woorden drukken het niet genoegzaam uit; ten minste kunnen zij nog verstaan worden van eenen tijd, waarin men uit zwakheid valt, door hartstogt vervoerd, door oogenblikkelijke dwaling verleid wordt, zonder daarom juist de onwaarheid tot beginsel, en het kwaad tot instelling te willen maken. En toch zulk een opzet zien wij heden. Het bederf is kunstmatig, de verwarring wordt tot geregelden strijd gemaakt, en de wanorde voor orde geprezen en verheerlijkt.

Wij beleven eenen tijd vol idealen en vol rampen. Schoon wij daarmede hetzelfde slechts met andere woorden zeggen, vertrouwen we er den algemeenen toestand zoo wis en waar mede te kenschetsen, dat ieder die oogen heeft om te zien, het zal erkennen en bevestigen.

Wat toch stelt zich heden niet als absoluut? Wat belooft ons niet eene verleidelijke volmaking, en doet zich niet als eene soort van valsche Godheid voor? De Wetenschap wil meer zijn dan Wetenschap, de Staat meer dan Staat, de Industrie meer dan Industrie en hare vraag doen gelden voor albeslissende werveldraag. Zelfs de Kunst wil meer zijn dan Kunst, wil haar *spel* — 't is zeer merkwaardig — tot ernst maken, tot pligt verheffen, en bezwijkt onder de poging om de zoo geïdealiseerde wereld, wier proza reeds poesie is, nog te overtreffen. Zij heeft ons hare Godheid zoo nabij gebragt, dat deze *gemeen* is geworden. In 't geheel schijnt niet dan de onbepaalde *Idee* te heerschen, en hare wolken over de dingen uit te breiden. Ieder die zich eene ware of vermeende volkomenheid voorstelt, wil die aanstonds hebben aangezien als eene wet, doen gelden als een regt! «Het doel is Souverein,» zegt PROUDHON; en voor hem had GUIZOT gezegd, dat niet het Volk, niet de Koning met zijn *droit divin*, maar «*de algemeene belangen*» moesten regeren. Men lette wel: niet hij die de hoogste magt heeft, of souverein is, moet *naar* het doel, *volgens* de algemeene belangen regeren; neen, dat doel, die belangen, die abstracte gedachte zelve heeft die magt en is de Souverein. Dientengevolge hervormen zich de openbare instellingen en betrekkingen met zulk eene snelheid naar het opperste doel, en zijn zij in zulk eene onophoudelijke beweging, verandering of zoogenaamde ontwikkeling, dat het Regt twijfelachtig wordt, en de schrikkelijke vraag zich opdoet: of er nog eene positieve orde bestaat?

Kan het anders? Kan op die wijze zich eenige orde vestigen? De ware volkomenheid onmiddelijk te willen

toepassen, zou reeds zoo veel zijn als de eindige natuur en de geschiedenis te willen vernietigen. Wat uitkomst is er dan te wachten van dat algemeene pogen om aanstonds eene volmaaktheid te verwezenlijken, die onbepaald is, die zich zelve tegenspreekt, die niet eens gedacht veel minder toegepast kan worden? Het zijn uitersten, veeleer dan volkomenheden, die worden nagejaagd, uitersten die elkander evenzeer hervoort roepen als zij elkander trachten te vernietigen, en die, onder hoe schooner en bedriegelijker namen zij worden aangebeden, des te grooter en rampzaliger wanorde veroorzaken. Bij den twist der strijdigste en elkander volstrekt ontkennende opinien, roept men uit: «wat rijkdom van waarheid!» bij de onrust en oneenigheid, die tot staatsorde verheven is: dat is politiek leven! dat publieke geest en gevoel!» oproer en snood geweld heet vrijheid, heet ontwikkeling! — Het is schoone muziek bij den moorddadigen strijd.

Te vergeefs zouden we beproeven den indruk te schetsen op ons te weeg gebragt door dien hoogmoed, die zijne overwinning ziet in de rampen die hij veroorzaakt, en door deze zelve tot dronkenschap toe vervoerd wordt. De beroemde SCHELLING, die thans te *Berlijn* zijne orakels laat hooren, stelt er ons mogelijk toe in staat. Hij spreekt van eenen eindeloozen en duisteren afgrond, dien hij *ongrond* noemt, en waarin zeker onbestemd licht in opvlamt en flikkert. Die ongrond, zoo leert hij, is God niet, maar wil het zijn. — Wat is hij dan? vraagt ge; wat bedoelt die lang vergrijsde wijze? Spreekt hij van het oord der duisternissen en jammeren, van dien grondeloozen kolk, waarin de hoogmoed, die God wil zijn, gestraft wordt door het gevoel van oneindige maar nimmer te verzadigen behoefte; met een woord, van de Hel en haren

duisteren brand? — Zijne woorden zelve zouden geene andere beteekenis hebben, en echter hetgeen hij er meê bedoelt is — de Hemel! Schelling wil het leven der Godheid uitleggen, wil niet den helschen afgrond, maar den oceaan der eeuwige zaligheid peilen, wil ons in de open bron doen blikken van het eeuwig en volkomen bestaan. — Zijne vergissing is schromelijk, maar het ware beeld, de diepzinnige en geheimvolle typus dezer even bedriegelijke als bedrogen eeuw.

Dit laatste zal welligt aan velen wat overdreven schijnen, en zij de tijden wel boos, maar toch zoo boos niet vinden. Mogten zij gelijk hebben! Mogten wij ons bedriegen en geene meerdere en grootere rampen onze woorden bevestigen. Echter gevoelen we behoefte er bij te voegen, dat wij de overtuiging hebben, die men in zulke, altijd moeijelijk te beoordeelen, zaken hebben kan; dat wij onze meening niet hebben gevormd naar aandoeningen van vrees of schrik, haar zelfs niet onder den indruk der laatste gebeurtenissen hebben opgemaakt, maar er nooit anders over gedacht hebben, en ons daarbij gronden op het geen ons geloof ons leert en onze rede ons verklaart. Wij staan op het Katholieke standpunt, en dat standpunt is klaar, is wijd van uitzigt, en boven de stormen verheven.

Maar welaan laat ons dan nog eens rondzien; laten we, voor en aleer wij tot de laatste verklaring onzer meening overgaan, haar nog eenmaal ter toets brengen. Ook is er een zoo geruimen tijd, sinds wij over de tijdsomstandigheden gesproken hebben, verloopen, dat we om dat laatste woord hetwelk we nog te zeggen hebben te doen begrijpen, nog wel een en ander in herinnering mogen brengen.

Beginnen we dan met die orde van zaken waarop de ver-

beelding en het gevoel minder vat hebben: met den handel, de industrie en het geld. Ziedaar wel iets bij uitstek positiefs. En toch ook hier heerscht het valsch absoluut, ook hier gaat in eene denkbeeldige wereld het werkelijk goede verloren.

Reeds lang, reeds meer dan eene halve eeuw hebben de wijzen, naar wier woord ten laatste alles zich regelt, den handel en de industrie geroemd en aangeprezen als het groote middel der beschaving, als de eigenlijke toepassing hunner wetenschap, als verwerkelijking dier wereldburgerij, die zij voor de Katholieke Kerk willen in de plaats stellen; en nagenoeg alle Gouvernementen hebben nog meer uit stelsel, dan om de menigte van de politiek af te leiden, dien zucht naar rijkdom en gewin door allerlei kunstmiddelen bevorderd en opgedreven, zelfs zich in schulden gestoken om de particulieren te verrijken. Zoo is hetgeen van nature eene vrije en private zaak is, niet alleen tot staatszaak, maar tot de staatszaak geworden, en heeft zich de instelling bij het beginsel gevoegd. De hartstogt, de zucht naar geld en goed moest daarbij te sterker werken, naarmate de democratische staatsvormen de eer minder prikkelden, en voor geld alles te verkrijgen was.

Wat moesten drie zulke magten, als beginsel, instelling en hartstogt, door deze hare vereeniging niet uitwerken! De gevolgen waren verbazend, en, wij willen het niet ontkennen, dikwerf hebben wij den menschelijken geest in dat wereldstelsel van handel en industrie moeten bewonderen. Eene nieuwe wetenschap leerende hoe de volken rijk worden, de staathuishoudkunde, moest er bij ontstaan, en is er bij ontstaan, en met zulk eene vlijt beoefend, dat er reeds eene geschiedenis van die wetenschap zelve geschreven is (Blanqui). Maar wat ons de hoogste maatstaf geeft: het doode, het positieve geld is

niet slechts vergeestelijkt, het is tot oneindige kracht en leven verheven. Immers het is goddelijk dat de vorm van het leven zelf niet verschilt, en dit wordt wel degelijk verondersteld, wanneer geld onmiddelijk geld kan voortbrengen, of, hetgeen duidelijker zal zijn, wanneer het bloote cijfer, het meest afgetrokken representatief werkelijk productief wordt. Om te zien hoezeer de tijdgeest zich hier weder in afspiegelt, willen we met de woorden van den Berlijnschen Hoogleeraar Stahl eene bemerking herhalen, die we zelve reeds voorlang gemaakt hebben. «De wisselobligatien en staatspapieren, zegt hij, «zijn pure (afgetrokken) verhoudingen van crediet, en «hebben overeenkomst met de pure vormen der gedach«ten in den menschelijken geest; zij behooren dus ook «altijd met inhoud vervuld te zijn, en slechts voor dezen «te bestaan. Maar gelijk in onzen tijd de vormen der «gedachten, door abstractie van hun inhoud zijn afge«scheiden, om op zich zelf een denken te zijn (1), zoo «heeft zich de handel in wissel- en staatspapieren van «zijnen inhoud, de koopwaar, afgescheiden om op zich «zelven een handel te zijn.»

Wat heeft men nu door dat veroneindigd middel verkregen, wat aan het eind der reusachtige beweging en inspanning gevonden?

Het doel was natuurlijk volmaakt bezit of proprieteit, en de proprieteit is volmaakter, niet slechts wanneer haar object grooter is, maar wanneer zij zekerder, wanneer zij meer geïndividualiseerd, wanneer zij meer onder onze vrije beschikking is. In denzelfden graad behoort zij ook

(1) Zelfs door Katholieke, overigens diepdenkende wijsgeeren. Zij spreken van *vérités internes* of niet objectieve waarheden. Eene *contradictio in terminis!*

persoonlijker, zekerder en magtiger invloed te geven.

Reeds bij den eersten opslag blijkt het, dat men dit natuurlijk doel niet naderbij gekomen is, maar er zich meer van verwijderd heeft naar men er met onmatiger drift en ijver is op uit geweest. Van bezit dat waarlijk publieke en historische magt geeft, kan in onze dagen geen sprake meer zijn. Het vaste goed is bijna bewegelijk gemaakt, en heeft, onzekerder geworden zijnde, in 't algemeen de zekerheid van 't bezit verminderd. Bestaat bovendien de meeste rijkdom niet in veronderstelden rijkdom, in crediet, of in schulden die men heeft in te vorderen? Twee groote oorzaken zijn er inzonderheid die ten nadeele der proprieteit werken, en een begin van communisme veroorzaken. Het zijn de te algemeen geworden handel en het staatspapier. De handel geeft voordeel, maar hij geeft dat niet zonder offer en om niet. De handel stelt aan allerlei kansen bloot, wil dat men zijn goed ook ter beschikking van anderen overlate, zijn belang ook aan andere belangen verbinde. Zoo lang hij derhalve zijn doel of het voordeel dat hij zoekt niet verkregen heeft, vermindert hij de zekerheid, de vrije beschikking en de individualiteit van het eigendom. En als nu iedereen handelt (1) onophoudelijk handelt, met alles wat hij heeft handelt, en daartoe door den eenmaal bestaanden staat van zaken gedwongen wordt, is het dan niet een zeer eenvoudig gevolg dat het eigendom minder zeker, minder individueel en minder vrij is? Daarbij is het staatspapier voor een groot deel in de plaats getreden van de munt en van de bezitting, zoodat reeds hierdoor, en om andere redenen daar te laten, de bijzondere belangen met de

(1) Wij nemen hier handel in uitgestrekten zin en sluiten industriele ondernemingen, allerlei actien en associatien daarvan niet uit.

staatsbelangen versmolten en verward zijn. En wie is de Staat? Welke waarborg geeft hij die ieders schuldenaar is? Terwijl al wat menschelijk is eene materiele basis noodig heeft, en dus de tijdelijke orde die wel bijzonder behoeft, mist de Staat dezen zijn eigenaardigen grond. Die basis is onder hem uitgetrokken, hij is overladen met schulden, moet op eene onnatuurlijke wijze eer door zijn' armoede dan door zijn' rijkdom overeind blijven, en zweeft boven eenen afgrond op de luchtige vleugelen der opinie. Van die zoo fortuinlijke staatsmagt hangen nu alle belangen af! Wat rampen er hieruit kunnen volgen, kan ons de laatste Parijsche omwenteling leeren, die, naar de schatting van een beroemd œconimist, aan geheel Frankrijk eene schade heeft berokkend van TIEN DUIZEND MILLIOENEN franken. Is dat nu de volkomenheid?

Men zou kunnen opmerken, dat de enorme staatsschuld niet bepaaldelijk het gevolg is van den handel. Maar, behalve dat de feiten dezelfde blijven, is het toch waar, dat de matelooze uitbreiding van het credietstelsel en de reusachtige ontwikkeling van den handel en de industrie elkander wederkeerig veronderstellen en uit hetzelfde abstracte beginsel zijn gevloten.

Nog hebben we slechts van degenen die bezitten gesproken, niet van degenen die niet bezitten. Wat is er van deze laatsten? Welk het getal, hoedanig de toestand der armen? Hier hebben we de beschaming onzer eeuw, hier de steeds dreigende straf van haren hoogmoed voor oogen. Schrikbarend heeft de armoede toegenomen: er heeft eene zamenstrooming plaats gehad van allerlei ellende: als een meer is er te midden van het land ontstaan, dat telkens wijder om zich heenen slaat, en bij iederen storm met nieuwe verwoestingen dreigt. Concurrentie! zoo werd

er onophoudelijk geroepen, en nadat alle orde die de drift kan matigen vernietigd was, is er geen wedijver naar het beste, zij bedriegen zich die dat zeggen, neen, is er strijd ontstaan, wie of er zou overblijven, wie of er zou leven en wie niet — en duizenden en nog eens duizenden zijn er gevallen! Het is onfeilbaar: wanneer rijkdom, niet dan rijkdom en met zulk eene algemeene en verbazende inspanning gezocht wordt, moet steeds grooter armoede volgen. Met de nieuwe wetenschap der staathuishoudkunde, die wel dien invloed niet zal hebben waarop zij aanspraak maakt, maar ons toch de algemeene rigting aangeeft en laat schatten, heeft zich te gelijk het nieuwe woord van *pauperisme* verbreid. Die toenemende armoede zelve heeft tot aansporing gestrekt om op denzelfden weg voort te gaan en een nog hooger ideaal te zoeken. «Neen, is er toen gezegd, ADAM SMITH wist slechts den rijkdom in het land te halen; deze behoort ook evenredig verdeeld te worden, allen moeten welvaren.» Zoo zou dan het egoïsme ophouden te zijn wat het is, en voor Christelijke opoffering en liefde volstaan! Aan MAMMON, den ouden MAMMON sprongen tranen van tederheid in de ijzeren oogen! Schooner, voortreffelijker kon het niet. Maar nu ook werd er een woord gehoord, nog schrikkelijker dan het voorgaande; een woord dat van het Heidendom ontleend in het Christendom de wederopkomst van dat Heidendom kenmerkte: het woord van *Proletariaat!* Ach dat woord zegt alles, en ontslaat ons van verder over die aanbidding van den rijkdom te spreken. Moge de smaad, die daarmede op de armen geworpen wordt, terug keeren op hen door wier toedoen het in de Christelijke maatschappij is hernieuwd!

En als we nu aan verhevener waarheid gedachtig, hooger opklimmen, als we de meer zedelijke orde onderzoeken:

wat jammerlijk bedrog! Wat woorden klinken ons daar uit de verwarring tegen die den geest overschitteren en verblinden, en in welker zin men zich verliest! Het is poësie! vraag niet welke; maar het is poësie, en meer dan poësie. Want het is alles zoo bovenmenschelijk, zoo onbegrijpelijk hoog en verheven, dat er in de natuur niets te vinden is wat er slechts van verre aan beantwoordt. En de uitkomst? de werkelijkheid? Ook die verrast, maar in eenen anderen zin. De orde is tot zulk eene volkomenheid gebragt, dat revolutie tot beginsel en ten laatste openlijk voor eernaam wordt genomen. De deugd is de vrijgelaten hartstogt, die zich van zelven regelt. Ach! het is uitgeloopen op baren onzin, op de kinderachtigste dwaasheid. Die zoo kunstige, diepzinnige wereld die men bouwen wilde is geworden tot een theaterwerk, en de Olymp vol goden en godinnen waarvoor men op de kniën valt is niet dan het *corps de ballet*.

De Rede, hoe wonderbaar! de Rede zelve is door GUIZOT en de overige *Doctrinaires* voor den eigenlijken Souverein verklaard, die in de Constitutie regeerde (1). En deze Rede moet niet in den gewonen zin genomen, en van onze menschelijke rede verstaan worden. Men zou dan een te gering denkbeeld van de volkomenheid dezer regering hebben. O het is iets meer! — Bij GUIZOT, schoon al zijne schriften op hetgeen wij bedoelen uitloopen, vindt men het woord van het raadsel niet; hij blijft ter halve

(1) STAHL zegt, dat het eigenaardige der *Doctrinairen* daarin bestaat, dat zij behalve de souvereiniteit der Rede nog eene *quasi-legitimiteit* aannemen. STAHL legt daar te veel gewigt op. Die quasi-legitimiteit, die slechts een quasi-koning geeft, is slechts de meer objectieve zijde welke de Franschen niet uit het oog kunnen verliezen. Het is een fatalisme in de geschiedenis, dat ook COUSIN beschouwt als *contrôle* van zijn *conscience*.

wege staan. Het is te vinden bij zijn' mede Hoogleeraar COUSIN.

«Wij hadden, zoo sprak COUSIN reeds in 1819, een «beginsel van gouvernement te vinden, dat verheven was «boven alle *menschelijke magten*, en *dat door zijne onfeil-* «*baarheid de absolute souvereiniteit tot zich trok.* Wij hebben «het gevonden.» — Waarin? — «In de absolute Rede.» Want «het constitutioneel gouvernement is het eerste, «waarin de absolute Rede waarlijk is vertegenwoordigd. «Tot hiertoe waren alle elementen van het gouvernement «*enkel menschelijke magten:* de instelling der constitutio- «nele gouvernementen heeft de souvereiniteit der Rede «ingewijd.» «Het constitutioneel gouvernement is dus boven «alle andere verheven, en niet daarom wettig omdat het «van menschelijke magten gepromulgeerd is. Het heeft «eene wettige heerschappij, omdat het zijn oorsprong «heeft in de absolute Rede.» — «Het is niet minder dan «het *formulier der grondbeginselen van 's menschen maat-* «*schappelijkheid; het is het Evangelie van het maatschap-* «*pelijk regt*; ziedaar, waarom eene Constitutie boven alle «menschelijke magten verheven is.»

COUSIN wil zeggen: het is niet eene regering of magts-oefening *naar* de Rede, *naar* de orde, *naar* de wet; neen, die zich ontwikkelende Rede *zelve*, die orde of die wet *zelve* regeert.

Het blijkt duidelijker als hij hierop voor het constitutioneel gouvernement dezelfde bewijzen aanhaalt, die men gewoon is te gebruiken om aan te toonen, dat het zedelijk goed en kwaad geen arbitraire uitvindingen der menschen zijn.

Eindelijk geleidt hij zelf ons in het heiligdom en zegt: «Thans ga ik verder. Het is niet genoeg dat de Consti- «tutie een of ander oordeel der Rede uitdrukke; [met de rede overeenkome]. «Zij moet het symbool van het be-

«ginsel der absolute Rede zelve zijn, [haar vorm de vorm zelve der Rede zijn]. «Zeker is er meer waardigheid in «het gebieden en meer eerbied in het gehoorzamen, «wanneer het gezag spreekt uit naam der wet; maar [het kan nog hooger] «dat is slechts de minste aanspraak «die het constitutioneel gouvernement heeft op de bewon- «dering der volken: hetgeen dit gouvernement zoo zeer «boven alle andere verheft is daarin gelegen, dat dit het «eigen [onmiddelijk] gouvernement der Rede is, welker «eeuwige beginselen het heeft gepromulgeerd.»

Heeft de lezer het begrepen? Als de wet zelve regeert, of ten minste uit naam der wet geregeerd wordt, is dit reeds ideaal, maar de Constitutie gaat daar nog boven. Het is niet eene of andere wet, niet deze of gene wet, aan welke men zich hier onderwerpt, neen, het is de Wet bij uitnemendheid, de bron der wetten, die Orde waaruit alle orde voortkomt; deze regeert in de Constitutie! Laat ons het woord spreken: het is de Pantheistische λογος die zich in de wereld ontwikkelt.

Die ontwikkeling ging dan ook toe, gelijk zij in alle Pantheistische stelsels meer of minder uitdrukkelijk toegaat, door tegenstrijdigheid, door het gevecht van twee partijen, waarvan de eene tot taak had van altijd *ja*, en de andere van altijd *neen* te zeggen. Wij bedoelen de partij van het Bestuur en de partij der Oppositie.

Dat Guizot niet bewust is van de dwaasheid, die hij hielp en nog helpt verkondigen, houden we voor zeker. Hij doet het niet te minder. Nog in zijne *Democratie* noemt hij de partij van het Bestuur en de partij der Oppositie *legaal* en *inherent* of essentieel aan de Constitutie. Is dan het Bestuur eene partij? Is alleen de Oppositie, zonder vraag met wat doel, eene staatspartij?

En als, gelijk hij beweert, de Rede Souverein is, en de Oppositie zoo wel als het Bestuur *legaal*, en *essentieel* is, volgt er dan niet duidelijk, dat wij hier eene Rede hebben, welke zich door eene *haar inwonende* tegenstrijdigheid ontwikkelt.

Het is opmerkelijk hoe bijzonder na de aankomst van LOUIS PHILIPPE, met wien de Doctrinairen overwonnen, onophoudelijk naar die type geregeerd werd, hoe men steeds handelde en niet handelde, de meest strijdige uitersten trachtte te verzoenen, en de eenheid van het ja en neen scheen te kunnen vinden. De Franschen, die het spel zagen, noemde dit de regering van *het juiste midden*. Er was in dat woord iets divinatorisch. Het was een dier diepzinnige woorden die soms door het volk en de poëten gesproken en van deze zelve niet verstaan worden; want beter naam was er voor die regering niet, en reeds de oudste Pantheisten der wereld hadden den volmaakten, door de eeuwige wet geregeerden Staat bestempeld met den naam van *het rijk van het juiste midden*.

Dat Ideaal, die Rede, die zich tegenspreekt, heeft den chaos voortgebragt dien Frankrijk ons heden vertoont. Kan het erger dan dat de zegevierende partij den naam draagt van de partij der orde? Is daar ergens in het politieke een beginsel zigtbaar geworden dat iets beters, vooral iets duurzaams belooft? Heerscht daar niet meestal dat oppervlakkig Liberalisme hetwelk niet weet van waar het gekomen is, noch waarheen het voortgaat! De meesten berispen nu GUIZOT, dat hij te weinig acht gaf op het geen buiten de Kamers voorviel, te veel vertrouwde op de constitutionele mechaniek, en zich verbeeldde overal meester te zijn, om dat hij meester was van zijn *Parlement*. Als of dit niet in het stelsel zelf lag! Als of niet

de Oppositie, met uitzondering der Democraten, nog meer op die mechanick vertrouwde dan GUIZOT zelf. Het eenigst onderscheid was, dat hij wat minder spoedig voort wilde; want ook hij had openlijk en plegtig beloofd, dat naar evenredigheid van de uitbreiding der verlichting of der Rede, er aan het algemeen meer deel in de staatszaak zou gegeven worden. Allen gehoorzaamden aan den geest des tijds, aan die absolute Rede, die de *vormen* voor het *leven* zelve houdt, en waanden derhalve, dat de abstracte orde der Constitutie de werkelijke en geheele beweging der geschiedenis in zich had opgenomen. Maar hoe meer men naar dat uiterste voortging, des te sterker deed zich het tegenovergestelde uiterste gelden. Men geloofde aan geen feit, aan geen leven, aan geene oorzaak: en eensklaps daar vertoonde het zich! En juist daarom ging het zoo bij verrassing (zoo *synthetisch*), om dat een zoo *abstract rationalisme* regeerde. De absolute *vorm* zwichtte voor het absolute *feit*, het pure verstand en zijne redenering voor het blinde toeval met het *suffrage universel*, de souvereiniteit van het Pantheistisch Idee voor de souvereiniteit der individuen, die door de Deisten en Materialisten der vorige eeuw was gepredikt, en alzoo zag men de Constitutie met den idee-koning VAN HEGEL vervangen door de Constitutie van ROUSSEAU, waarbij de uitvoerende magt aan de volksvergadering onderworpen is. De Rede van den absoluten geest, door de Doctrine aangebeden, zwichtte voor de Rede die bij de vorige groote omwenteling in vleesch en been op het altaar zat. — Welke dier twee Godinnen het winnen zal is nog een raadsel.

Van de idealen der Duitsche en Italiaansche eenheid zullen we maar niet spreken. In Frankrijk hebben we het voorbeeld van hetgeen bijna overal gebeurt, of nog ge-

beuren zal. Overal en in alles wordt iets onmogelijks nagestreefd, en hetgeen wij van het politiek ideaal zagen, geldt eveneens van de overige idealen die heden worden gepredikt. Zonder vrees van zich te vergissen, kan men reeds vooraf als zeker stellen, dat juist het tegenovergestelde plaats vindt van hetgeen met declamatorischen ophef beloofd of verkondigd wordt. Gelijk er niets zoo wankelend en veranderlijk is, zoo gestadig invalt, als hetgeen nog bij uitstek Staat, Instelling of Constitutie heet, evenzoo is er niets zoo slaafsch als de vrijheid waarop men grootsch gaat, niets zoo vernietigend als hetgeen ontwikkeling wordt genoemd, niets zoo verblind en duister als de zonder eind geroemde verlichting. Duizend dergelijke woorden galmen door de lucht, van orde, van bezuiniging, van philanthropie, die het een nog grooter onmogelijkheid bevatten dan het ander, en als in de gedichten van HEINE, welke den aard des tijds maar al te zeer uitdrukken, wordt men alleen daarom in zekere vervoering gebragt, ten einde later des te meer te worden teleurgesteld door eene platitude of eene grievende beschimping.

De philanthropie heeft den mensch zoo zeer bemind dat zij in hem niet alleen geen kwaad meer gezien, maar hem als laatst en eenigst doel harer liefde beschouwd heeft: maar dien ten gevolge eerbiedigt zij ook de misdaad, berokkent zij uit liefde voor den mensch aan de menschen te grooter rampspoed en gevaren, en te midden van de afschuwelijkste oorlogen, die uit haar beginsel van menschenvergoding volgen, en waartoe zij zelve aanmoedigt, houdt zij congressen voor den eeuwigen vrede!

Welk eene deugd wordt er in de boeken en aan de akademien geleerd? Eene deugd zoo onbegrijpelijk hoog en verheven, dat de mensch, zonder naar belooning of

naar een doel om te zien, zonder gehoorzaamheid aan eenige wet, het goede zoude moeten doen uit geheel eigen beweging, uit louter vrijheid en alleen omdat hij wil. Des menschen personaliteit, zegt men, is absoluut. Wat is er uit gevolgd? Het *Humanisme*, dat zelf aan geen verstandswet wil onderworpen zijn, en met omverwerping van alle orde slechts de voldoening zoekt van het IK. Verder verwijzen we op de statistieken, op de verspreiding der meest zedelooze geschriften, op den aard en de menigvuldigheid der openbare vermakelijkheden, op het toenemen van een soort van marktleven als bij heidensche Grieken en Romeinen. Immers wat is een Volk zonder haardsteden? en waar geen huislijk leven is, hoe zullen daar zeden zijn?

Verlichting! ziedaar weder een ander ideaal, een ander geschreeuw waarmede de menigte verzameld en bedrogen wordt. Om te zien tot hoe verre dat gegaan is, om tot eenig bewustzijn te komen te midden van de algemeene vervoering voor het licht, is het inderdaad noodig zich in wat duisterder tijden te verplaatsen. Dan erkent men niet zonder schrik, dat ten naastenbij het omgekeerde plaats heeft van hetgeen voorheen gebeurde en ook door de orde verlangd wordt. Voorheen gebood men uit naam van de Godsdienst te *gelooven*, en het *weten* was vrij gelaten. Thans wordt het *gelooven* vrij, volstrekt vrij en onverschillig geacht, en integendeel het *weten* wordt als pligt opgelegd en geboden. Er zijn geene kennissen die men niet algemeen tracht te maken; de schoolonderwijzers moeten prijsvragen beantwoorden, en de school is thans zoo verpligtend voor de aardsche zaligheid, als voorheen de Katechismus voor de hemelsche.

Maar de hoogste hoogte, de zon zelve is niet te zien

dan in de boeken en geschriften der geleerden. Deze hebben eene goddelijke intuitie verkregen, hebben zich boven den te blinden *drang* der eerste beginselen verheven, en helaas! daarmede verloren al wat op die beginselen rust. En wij bedoelen hier niet alleen de Wijsgeeren; deze waren lang op die hoogte, en, het is geen ongunstig teeken, hebben naar allen schijn reeds uitgepraat. Het is thans om de toepassing te doen. Alle vakken van wetenschap hebben zich reeds gevormd naar het voorschrift dier wijsgeerige wetenschap, die de Openbaring meent op te lossen of ter zijde te schuiven. Het blijkt genoegzaam uit hetgeen we hiervoren gezien hebben; maar wil men een ander bewijs? Welaan, wij zullen dat het best halen uit de Physische wetenschappen, dewijl deze, zich gewoonlijk het laatst ontwikkelend, ook het laatst den invloed van den tijd ondergaan, en bovendien op waarneming en feit berusten, waardoor ze voor de poëtische idealen minder vatbaar zijn.

Nemen we eens de Scheikunde, die men de metaphysiek dezer wetenschappen noemen kan, en die in de laatste tijden bijzondere vorderingen gemaakt heeft. Wat is daar gebeurd? De Hoogleeraar MULDER, op wiens welgevestigden roem ons vaderland met rede grootsch gaat, en die dus wel voor velen zal tellen, hij — wie zou het verwachten? is vervallen in de Alchemie! De Alchimisten meenden datgene door zinnelijke waarneming te bereiken, wat de Wijsgeeren zoeken door rede en speculatie: door te dringen tot in de *zelfstandigheid* der zaken; en even gelijk de Wijsgeeren, als een noodzakelijk gevolg van dit dwaze pogen naar goddelijke wetenschap, zich goddelijke vermogens moeten toeschrijven en het eindige met het oneindige verwarren, zoo verwarden de Alchimisten de

goddelijke scheppingskrachten met de krachten der natuur, geloofden aan aardmannetjes, en meenden de kunst van goudmaken te zullen uitvinden. Hetzelfde treffen wij in andere vormen bij den heer MULDER aan. Hij ontkent het bestaan van een onderscheiden levenskracht, kan diensvolgens ook geen wezenlijk onderscheid tusschen de verschillende natuurkrachten, geen waarachtig verschil der substantien aannemen, en beschouwt de schepping of wording der wereld, als een bloot dunamische ontwikkeling, waarbij geen *sprongen* van het eene genus tot het ander gebeuren, en derhalve de tusschenkomst der scheppende Godheid onnoodig is. Van planten kwamen weekdieren, visschen, hooger diersoorten, en na *vele eeuwen* telkens tusschen deze graden verloopen (de verbeelding zoekt den noodzakelijken en niet aan te vullen sprong goed te maken) komt eindelijk de mensch, die geen aardling is door God *geschapen*, maar een *aardmannetje* uit stof geboren!

Het verwondert ons volstrekt niet, dat de heer MULDER zijne wetenschap, de Chemie, «*eene goddelijke wetenschap*» noemt. Daarvoor moet hij ze wel houden. Want aldus het *werkelijk onderscheid* zaam te vatten, niet in een afgetrokken eenheid of algemeenheid, maar in een bestaand en *werkelijk één*, dat is goddelijk, dat is het leven of de substantie zelve begrijpen, dat de veelheid in de eenheid zien, waarnaar wij vergeefs zouden trachten. We voegen er slechts bij, dat deze zoogenaamde kennis der zelfstandigheid, waarbij deze hare individualiteit verliest, op ontkenning der zelfstandigheid uitloopt.

Ontkenning is het gedwongen einde van alle wetenschap, die zich boven en buiten de perken van 's menschen eindigen geest wil uitbreiden. Van daar dat, gelijk gezegd is, het geroep van kennis, verlichting en voor-

uitgang, ons het tegenovergestelde van deze schoone woorden te kennen geeft. De eerste beginselen zijn in twijfel geraakt. De vragen van den dag betreffen geene afgeleide waarheden, geene moeijelijke toepassingen noch schoolsche spitsvondigheden: het zijn de groote vragen, het zijn de vragen over de grondslagen der maatschappij, over de waarheden waarvan we leven. Is er een God? Is Hij in of buiten de wereld? Is er eene Openbaring? Bestaat er een toekomend leven? Is er een gezag? Wat is regt, wat wet, wat pligt en deugd? Ziedaar, waarop thans het strijdigst antwoord, en dus zoo veel als geen antwoord gegeven wordt.

Men zegge niet: dat zijn de twisten der geleerden, waaraan het volk vreemd blijft; die zoo spreken kennen de magt der ideën niet. Dat de Wetenschap zich slechts tot eenige leiders of hoofden en niet onmiddelijk tot het volk wenden kan, belet niet dat zij er invloed op heeft, en maakt haar des te gevaarlijker. Algemeen van aard zijnde, zoekt zij zich ook op algemeene betrekkingen toe te passen, de openbare instellingen te vermeesteren, aan de Kunst een ander model te geven, aan de ondergeschikte kennissen, oefeningen en handelingen de regelen voor te schrijven. Zoo vertolkt of ontwikkelt zich een idee in duizend ideën, en gelijk het voedsel wordt aangegrepen, van leven doordrongen en zelf leven wordt, om in de verschillende bestanddeelen onzes ligchaams over te gaan, — wordt ook eene leer of een beginsel, dat eenmaal in de maatschappij geworpen is, er van opgevat, bewerkt en tot levende praktijk gemaakt, om langs ontelbare wegen die niet zijn na te gaan het groote ligchaam te doordringen. De godsdienstige overlevering en het gezond verstand, wij erkennen het, zijn twee

krachten daar de Wetenschap eindelijk voor zwichten moet; maar waar en wanneer? Tot hoever kan zij die verduisteren, waar het op toepassing aankomt misleiden, of in zekere beslissende oogenblikken magteloos maken? Daarvan leveren alle eeuwen bewijzen en voorbeelden op, en de onze helaas niet de minste!

Wie op die wijze nagaat hoe fijn het vergif der dwaling is, hoe ze het meest indringt door zich niet onmiddelijk uit te spreken, maar zich in ontelbare daden en woorden te verbreiden, zal begrijpen van wat belang het zij, het onderwijs en de opvoeding der jeugd voor den verderfelijken invloed der eeuw te beveiligen. Intusschen heeft zij zich daarop met al hare magt geworpen, er zich geheel van meester gemaakt, en dat niettegenstaande ze zoo veel vrijheid belooft! Veel, zeer veel zouden we over die vrijheid te zeggen hebben, die met der daad slechts slavernij is; hoe honderde ambtenaren u en al het uwe bekijken, bewaken, opschrijven en regelen, hoe men, als door verschrikkelijke vrees gedreven, dat er iets vrij en van zelf zou gebeuren, onophoudelijk vernietigt wat er is en maakt wat er niet is; hoe, met een woord, de burgerlijke vrijheid, die het doel behoort te zijn der politieke, integendeel aan een onding, aan een hersenschim van politieke vrijheid wordt opgeofferd. Maar het uiterst, het vernederendst, het onbeschaamdst geweld — is die, naar het schijnt niet te keeren, aanmatiging over onderwijs en opvoeding. In wat verkeerde wereld leven we dan? De Staat, die godsdienstige onverschilligheid tot beginsel heeft, die de verspreiding der verderfelijkste geschriften onder zijne bescherming neemt, die aan ieder die wil het regt verkoopt om hem onder zijn eigen zegel dagelijks aan te vallen en te beschimpen, die, ten gevolge dezer zoo

verlagende onverschilligheid, van de anarchie der opinien wordt overstroomd, er op dobbert als op eene zee, er in verzinkt als in een draaikolk, diezelfde Staat matigt zich de onfeilbaarheid aan, wil alleen onderwijzen, de methodes voorschrijven, de schoolboekjes leveren of censureeren, en een soort van ambtenaar, dom genoeg om niet te begrijpen wie hier bespottelijk is, neemt met een glimlach het examen af van een liefde-zustertje, dat eenige stamelende kinderen zal leeren tellen en praten!

O het is waar wat we zeiden: het schouwspel dat deze tijd ons biedt, is eene travestie der hoogste waarheden. Er is daarin iets vreesselijk ironisch, iets zwarts en spotachtigs, iets van de wijze waarop de Hel met den Hemel lacht. Boven de wolken is men uitgegaan, en heeft, zoo spreekt men ten minste, het scheppingsvuur er van meegebragt. Nu weet men alles, kan men alles, mag men alles! Straks zult gij den schitterenden gelukstaat zien geboren worden, zult gij de Idee der ideën aanschouwen, den Hemel zelven op aarde bezitten, en weldra vindt ge? — ach neen, niet den Hemel, maar een Satanisch karikatuur!

Wat dan is de oorzaak? Wat is de bron van zoo veel leed, wat het eigenlijk karakter der eeuw waardoor ons een zoo algemeen en diep bederf kan verklaard worden?

Het is *Antichristendom!*

Hoe schrikkelijk dat klinke, er is daarvoor geen ander woord. We hebben het reeds bewezen, ofschoon we 't niet uitdrukkelijk gezegd hebben en zullen het overigens nog verder bewijzen. Want we verstaan daaronder niet bepaald of alleen dat CHRISTUS Godheid verloochend wordt. Het ongeloof of de snoode lasteringen jegens Hem, die

wij hier niet uitspreken willen, zijn slechts één der meest in het oog loopende verschijnselen. Indien alle groote en kleine instellingen die het leven regelen, van den Staat af tot de kinderschool toe, indien de ernstigste gedachten der eeuw zoowel als hare vermaken hebben opgehouden godsdienstig te zijn, hoe zullen er dan niet opkomen die zeggen: er is geen CHRISTUS! er is geen God! Het Christendom bestaat niet enkel in het geloof, dat eens voor eeuwen Gods ZOON op aarde is gekomen. Het Christendom is *God in de wereld,* is CHRISTUS persoonlijk tegenwoordig en aangebeden, is CHRISTUS overal nagevolgd en uitgedrukt, en gelijk de stoffelijke natuur, waartoe de bovennatuurlijke herstelling nog niet is doorgedrongen verklaard en begrepen wordt door de idee der Godheid, welke in ieder schepsel voor ons staat afgebeeld: zoo moet de geheele zedelijke wereld ons CHRISTUS verkondigen, en in iedere orde ons het licht omschijnen van den levenden in Hem geopenbaarden God. — Dàt Christendom wordt alom miskend en bestreden, die God in er onder ons aanwezig wil men niet langer dulden; Hij moet de wereld uit, en de mensch zich zelven regeren door eigen kracht en tot eigen doel!

Indien we ons voornemen volbrengen en de moeijelijkheid ons niet afschrikt, om die beweging der zedelijke wereld, soort van geestelijk planetarium, voor te stellen, en het Anti-christendom in zijne ontwikkeling na te gaan, zal nog veel van hetgeen wij zien gebeuren duidelijk worden. We zullen dan eerst kunnen spreken van den Paus, van den grooten PIUS. Want niet dan bij eene diepere, godsdienstige beschouwing kunnen we iets in den toestand van CHRISTUS Stedehouder begrijpen. Reeds dit, wij twijfelen er niet aan, zal ingezien en erkend worden, dat

men daarom door zoo vele valsche idealen vervoerd wordt, en eenen hemel op aarde zoekt te stichten, omdat men aan den Hemel die daar boven is heeft verzaakt. Men wil de oneindigheid reeds hier bezitten en genieten. Omdat men de bron der levende wateren verlaten heeft, graaft men zich ijdele waterbakken die de onverzadelijke dorst niet lesschen; omdat men CHRISTUS, den Godmensch, niet meer zoekt en navolgt, is er overal een denkbeeldig, een gepoëtiseerd mensch in zijne plaats getreden; omdat de MIDDELAAR van al wat er in hemel of op aarde is miskend en verloochend wordt, staan thans zonder eenige bemiddeling de uitersten vijandig tegen elkander over, en wordt het offer der liefde, middelpunt en volmaking van alle betrekkingen, door onverzoenlijken en niet op te lossen strijd vervangen. O, hoe zou daarbij niet de grootste verwarring ontstaan! CHRISTUS is niet van de wereld, maar toch Hij is in de wereld; Hij is haar levende, opperste, onoverwinnelijke Wet. Er is daarom geene dwaling of geene misdaad die daar niet tegen strijdt, en niet eene hieraan evenredige verwarring voortbrengt. Echter dat kan nog zeer verwijderd, slechts middelijk en hier of daar in het bijzonder gebeuren: maar wanneer het zoo ver gekomen is, dat eindelijk die Wet zelve, die Wet onmiddelijk en algemeen wordt aangerand, dan slaat zij even onmiddelijk terug, vernietigt, verbrijzelt ze de schuldigen; dan vervult zich in dezelfde maat het onfeilbare woord, dat wat tegen dien steen stoot zal worden verpletterd! Zijne Kerk alleen, waarin Hij niet kan ophouden gekend en bemind te worden, zij blijft, en baart eene nieuwe toekomst uit haren schoot.

EEN BLIK

OP

PROTESTANTSCH-KATHOLIEKE APOLOGIE.

Wanneer het Katholicisme waarheid is, kan het niet anders, of het moet ook onder hen zijne apologeten tellen, die tot het Katholicisme niet behooren: — wederkeerig levert de apologie dergenen, welke buiten het Katholicisme staan, een treffend en veel afdoend bewijs voor zijne waarheid. Wij zijn ten onregte somtijds verbaasd over bekentenissen en lofspraken van niet-katholieken, ten voordeele van katholieke leer en instelling; alsof er niets waars ware aan het woord eens Ouden die zeide, «dat de mensch van natuur Christen is», en alsof, naauwkeurig gesproken, Christen en Katholiek niet woorden waren van dezelfde beteekenis.

Aan apologeten buiten de Kerk heeft het ons nooit ontbroken, zelfs niet in tijden en onder degenen van welke men het allerminst zou verwacht hebben. LUTHER, MELANCHTHON, CALVIN, ZWINGLI — en wie der eerste Hervormers niet meer? — waren allen apologeten der Katholieke Kerk. Mogt iemand twijfelen, LUTHER spreke dan nog eens voor al de anderen. Elf jaren na zijnen afval, schreef hij: «Wij belijden, dat in het Pausdom veel christelijk goed, «ja ALLE CHRISTELIJK GOED IS EN DAT HET OOK VANDAAR TOT

«ONS GEKOMEN IS; wij belijden dat in het Pausdom is de «ware Heilige Schrift, het ware doopsel, het ware Sacra«ment des altaars, de ware sleutelen ter vergeving der «zonden, het ware predikambt, de ware katechismus. «Ik zeg, dat onder den Paus de WARE CHRISTENHEID is, «ja het ware model der christenheid en veler vrome, «groote heiligen; » (1) en tien jaren later zeide LUTHER nog: «Waar is het; in het Pausdom is het ware Woord «Gods, het Apostelambt; en (waar is het) dat wij van «hen de Heilige Schrift, het Doopsel, het Sacrament en «den predikstoel genomen hebben: wat wisten wij daar «anders van? Daarom moet ook HET GELOOF, DE CHRISTE«LIJKE KERK EN DE HEILIGE GEEST BIJ HEN WEZEN.» (2) — 't Is nu de vraag niet, of LUTHER, wanneer «de ware Christen«heid onder den Paus is», moet hebben ingezien, dat hij met van onder den Paus weg te trekken buiten de christenheid gaan moest: alleen wilden wij opmerken, dat het regt en de eer der waarheid aan het Katholicisme te beurt valt, dat het gehuldigd wordt door zijne bestrijderen.

Het Protestantisme zoude vergeefsche moeite doen, zoo het de apologie zijner leer bij de Katholieken vinden wilde; maar het is zeer wel mogelijk — het feit heeft de mogelijkheid reeds lang uitgemaakt — het gansche systeem der Katholieke Kerk uit schriften van Protestanten met de hechtste gronden te ondersteunen, even goed en beter als b. v. BERGIER het Deïsme van zijnen tijd uit de schriften der deïsten kon weêrleggen, en een ander apologeet uit de giftige bloemen des ongeloofs zijne «*Apologistes involontaires*» wist zamen te lezen. Velen zullen misschien

(1) LUTHER. *Opp. Tom. IV, p.* 320 a. *ed. Jen.*
(2) LUTHER. *Opp. Tom. VII. p.* 169. b.

verwonderd staan, dat dit contrast tusschen Katholicisme en Protestantisme, in beider middelen van verdediging of zelfsbevestiging, niet sterker de gemoederen aangrijpt dergenen welke het evengenoemde voordeel der waarheid hier niet aan hunne zijde hebben; ook wij bekennen, dat diezelfde verwondering ons meermalen getroffen heeft; doch moeten tevens erkennen dat het Protestantisme vele andere en droevige raadsels aanbiedt, waarvoor wij de oplossing missen. Opmerkelijk intusschen en veelbeteekenend zal het immer voor ieder nadenkende blijven, dat, terwijl het Protestantisme door niemand dan door zich zelf geprezen wordt, het Katholicisme zoo vaak door Protestanten wordt beaamd en goedgekeurd.

In de laatste halve eeuw zijn de getuigenissen van protestanten, ten gunste van het Katholicisme, op eene hoogst aanmerkelijke wijze vermenigvuldigd, ten gevolge van oorzaken, die voor niemand geheim noch zelve diep gelegen zijn. Zoo lang men namelijk, over de tegenspraak heenstappende, in het Protestantisme een behoudend, katholiek principe gedwee wilde volgen; met andere woorden: zoo lang men formulieren van eenheid kon doen eerbiedigen en het kerkgezag zich in de aanmatiging vermogt te handhaven; kon men zich verheugen in een voor het bestaan des Protestantisme gewigtig en dubbel gevolg. Het eerste en naaste bestond hierin, dat geen man van aanzien het daar ligtelijk waagde, eenige afkeuring van een geloofsartikel der Symbolen, veel minder eene goedkeuring van in strijd staande katholieke leerpunten te doen vernemen; en zoo werd ten andere — en dit was van veel meer belang — de ontwikkeling van het Protestantisme zelve tegengehouden. Naar de theorie luidde het wel ten allen tijde, dat men door eigen vrij onderzoek

tot het kerkgenootschap gekomen was; men zou het den katholiek hoogst euvel hebben afgenomen, die twijfel geopperd had, of 't ieders overtuiging ware, dat de formulieren geheel *overeenkomstig* met Gods H. Woord waren: maar inderdaad beleed men een gezagsgeloof veel baarder en onwijzer dan men het, naar eigen meening, ooit aan den katholiek verwijten kon. Zoo lang die toestand kon behouden worden, was er stagnatie, maar hij kon niet altijd behouden worden. De onrustige geest, die de vrijheidsleugen niet langer dulde, wierp eindelijk in onze dagen den slagboom van het symbolisme neder: hoe hinderlijk die paal geweest is, blijkt vooral uit hetgene hij gescholden is na den val, en uit de vrees voor zijn herstel: er werd toen en later nog wel veel gesubtiliseerd, ontveinsd, verdraaid en gemaskerd; maar het proces over de waarheid en den zamenhang van 't Protestantisme had voor goed eenen aanvang genomen. Wat hoorde men toen? elken dag nieuwe slagen van het slooptuig, dat beurtelings op al de artikelen van het oude symbolengeloof beproefd werd: de hoogste, de meest aanbiddelijke geheimen, het allereerste constitutief der Christelijke Godsdienst bleef allerminst gespaard. Wij behoeven het terrein der verwoesting niet andermaal te doorloopen; wat niet gevallen is staat te wankelen; en het gebrek aan positieve leer, aan eenig vaststaand stelsel is immers de algemeene luide klagt van allen, die zich van het oude kerkgeloof nog niet geheel hebben losgescheurd. Verdeeling te midden van het Protestantisme zelf was noodzakelijk de allereerste vrucht van het genot der vrijheid waarin men zich had gesteld; anarchie en individualisme, die altijd voorspeld waren, wanneer het Protestantisme weder eenmaal Protestantisme wezen zou, zijn tot schrik van de auteurs

zelve in vervulling gekomen, en men erkent het, na ons eenigen tijd nutteloos tegengesproken te hebben, thans openlijk genoeg, wat alleen nog den band van eene negatieve vereeniging der protestanten uitmaakt: «De «Protestantsche Kerk,» zoo schrijft een veelgeacht Hervormd Leeraar (1), «meer dan immer verdeeld, is althans «nog in dit ééne vereenigd, dat zij tegen de Roomsch-«Katholieke met hevigheid kampt.» Bij die verdeeldheid is men thans in het Protestantisme — eenmaal zal men ook hierin ons bijstemmen — inderdaad radeloos; men ziet naar «*ein Neues*» uit (2), doch weet zelf niet wat men zoekt. Of en in hoe verre deze toestand en deszelfs nadere voorbereiding een weg des Heeren zij tot eene nabijzijnde digting van de klove, die katholieken en protestanten nu reeds drie lange eeuwen gescheiden houdt, is eene verborgenheid, voor het menschelijk oog niet toegankelijk: doch dit is blijkbaar en zeker, dat voor vele ernstige protestanten, voor mannen althans wier geest behoefte gevoelt aan godsdienstige waarheid, wier hart naar steun en rust zoekt buiten den verwoestenden strijd, dien de elkander opvolgende systemen eindeloos gaande houden, het Katholicisme eene beteekenis, eene waarde, ja eene achting verkregen heeft, welke men vóór de protestantsche krisis verre was daaraan te willen schenken. Sedert de vrijheid van spreken inderdaad hernomen is, is de vergelijking van Katholicisme tegen Protestantisme wederom onophoudelijk; en met welk resultaat?.... Hoe menig vooroordeel tegen

---

(1) J. J. VAN OOSTERZEE, *Voorwoord voor* VAN TOORENENBERGEN'S *vertaling der Voorlezingen over het Katholicisme en Protestantisme van* H. W. J. THIERSCH.

(2) *Zie o. a. de jongstverschenen Christliche Dogmatik von* TH. A. LIEBNER. 1ʳ *Bd.*

de Moederkerk is reeds afgelegd, met moed bestreden en beschaamd? Hoe veel, waarvoor men niet dan schimp en smaad geleerd had, werd als redelijk erkend? Hoe veel waaraan men zich ergerde, gehuldigd als nuttig en waar? Zijn wij katholieken het alleen, die de hiërarchie gepast houden in de Kerk van CHRISTUS meer dan het gemis van gezag en band? Liefelijk klonk de leus van Vrijheid, toen nog de vuurproef niet genomen was of de Vrijheid geen ongebondenheid ware: maar uit hoe vele monden is bij de heerschende verwarring en bij de onmagt over de wanorde het verwijt gehoord, dat men nimmer het onontbeerlijke middenpunt van iedere maatschappij uit de Kerk had behooren weg te nemen? En wat zijn zij anders, de welgemeende, maar altijd mislukkende, proeven van nabootsing onzer liefdesinstellingen, zoo niet eene openlijke belijdenis dat de toewijding, de zelfsopoffering, die de Katholieke Godsdienst leert en inboezemt, schoon, voortreffelijk, goddelijk, — maar buiten het Katholicisme onnavolgbaar is.

Dit zijn apologiën, die voor iederen oningewijde verstaanbaar, duidelijk zijn; op pleinen en wegen worden zij gehoord en aanschouwd: doch de beoefenaars der godsdienstige wetenschap kunnen van nog andere ervaringen spreken. Is op het gebied der Bijbelstudie, der Dogmatiek, der Kerkgeschiedenis, der Symboliek niet alom een rijke oogst van getuigenissen uit de jongere tijden ten onzen voordeele voorhanden? — Ons ontbreken thans plaatsen tijd om slechts eenige te verzamelen, maar met één woord zij het toch gevraagd: Is er wel één nieuwere protestantsche exegeet van naam, die de handen zuiver heeft van eenen kaakslag aan de oude orthodoxe theoriën der Hervormers? Is er een die, des bewust of onbewust, zijn

steen niet heeft bijgedragen tot opbouwing onder de zijnen van vroeger verloochende Katholieke Waarheid? Worden de Trentsche besluiten over de Latijnsche *Vulgata* door allen nog als schandteekenen van onkunde en kerkelijke willekeur uitgekreten; of is door menigeen, na beter begrip, de wijze gematigdheid erkend, welke die regels heeft ingegeven? Heeft protestantsche kritiek het hare bijgedragen, al of niet, om de voorkeur, aan dat eerwaardig Boek geschonken, op schitterende wijze te regtvaardigen? Is verder het groote, alomvattende Katholieke dogma aangaande de Overlevering, als vroeger, zoo ook nu nog, het voorwerp van aller steile tegenspraak; of heeft men aan protestantsche zijde nagenoeg algemeen althans dit erkend, dat men zelf op een ongerijmd uiterste schipbreuk geleden heeft? Is er nog een kundig protestant, die over de katholieke middeneeuwen of middeneeuwsche Pausen bij de zwarte aantijgingen volharden wil, waartoe het oudere Protestantisme scheen te hebben gezworen? — Een iegelijk beseft hoe gemakkelijk het vallen moet, deze losse vragen hier tot eene lange reeks voort te zetten; en hoe ligt eene taak het tevens zijn zoude, indien ik zulk een' arbeid binnen mijn bestek thans getrokken hadde, tallooze getuigen hier aan te voeren voor het regt, dat men, zijne innige overtuiging eenmaal volgende, genoodzaakt geweest is aan de katholieke leer en de katholieke instellingen te laten wedervaren. Onder anderen heeft een beroemd Badensch Hoogleeraar, F. A. STAUDENMAIER, in «*Der Protestantismus in seinem Wesen und in seiner Entwicklung*», een aantal van de aanzienlijkste der protestantsche geleerden ten voordeele van het Katholicisme in de oude geschilspunten laten spreken (1); en ik kan niet anders dan hier den

(1) Men zie vooral 2r Thl. S. 137—260.

wensch uiten, dat zijn werk «*Zum religiösen Frieden der Zukunft*», waarvan «*Der Protestantismus*» het grootste gedeelte is, in veler handen wezen moge.

In ons Vaderland, wij willen het bekennen, waren althans die rondborstige uitspraken ten gunste der Katholieke Kerk zeldzamer dan in *Duitschland, Engeland, Zwitserland* enz.; en het verwijt «*des katholisirens*» dat in de latere en laatste tijden aan zoo menig duitsch geleerde gedaan werd, is, zoo verre wij weten, op enkele uitzonderingen na, hier te lande niet gehoord. Van het oude orthodoxe Protestantisme is men evenwel niet minder afgeweken, en — ik worde niet verdacht van de lage zucht om te grieven of te beleedigen — mijne meening zegt, dat tamelijk vele mijner protestantsche landgenooten zeer veel twijfel en onzekerheid, maar aanmerkelijk minder vast geloof in den boezem dragen. Of het vroeger aangehaalde woord van den Heer VAN OOSTERZEE tot deze meening geregtige, zal ik in het midden laten: doch de bonte verscheidenheid aan de eene zijde en de kommervolle onbestemdheid aan de andere welke ik in de gevoelens der Kerkleeraren zelve rijkelijk meen te hebben waargenomen, zoo dikwijls het eene uitspraak over leerpunten geldt, zijn vooral de redenen waarop mijne vrijmoedige schatting berust. Nogtans het ontbreekt ook ten onzent, bij die, naar het schijnt, wankelende gesteldheid zonder overtuiging, niet geheel aan meer bepaalde en duidelijke verklaringen, waarbij de inheemsche behoedzaamheid zich zelve misschien vergeten heeft. Wie met protestanten in aanraking komende over kerkelijke toestanden ooit gehandeld heeft, zal ondervinding genoeg hebben opgedaan, om uit eigen leven ons woord te staven. Namen moeten hier vooral hatelijk wezen; en wij willen voor den schijn van

verdichting allen grond zorgvuldig vermijden: hield deze gedachte de pen niet terug, wat ons zelven vaak overkomen is staat vast genoeg in het geheugen geprent, dat wij het konden mededeelen. Het zoude eene belangrijke taak wezen, uit de Protestantsche literatuur, en in het bijzonder uit godgeleerde werken; die sedert de revolutie van 1816 of niet lang te voren hier te lande verschenen zijn, de plaatsen zamen te brengen, waar Katholieke leer en praktijk en vooral die punten, welke door het oudere Protestantisme geanathematiseerd zijn en verafschuwd, beleden, verdedigd, geloofd, toegejuicht worden. Wie met dit inzigt eenen ja verdrietelijken maar leerzamen reistogt ondernemen wil, vreeze niet dat hij den bodem onbevracht huiswaarts sture! Of heeft b. v. zelfs de, naar ik meen, orthodoxe BILDERDIJK niet vaak den mond tot lof der Moederkerk geopend? Deed de Heer GROEN VAN PRINSTERER niet hetzelfde. Men leze, om van niets anders te spreken, zijn «*Ongeloof en Revolutie*», waar, hoe hij het in de zevende *Voorlezing* anders poge voor te stellen, de Reformatie als spruit en moeder van de Revolutie, hem erg in den weg staat. Moeten wij nog aan SCHARP, zelfs aan BROES en anderen herinneren? Doch schouwen wij slechts op den grond der zaak: Is men ten opzigte van de leer der Vrijheid, der Genade, der Goede Werken gebleven, wat de Vaderen geweest zijn? Hebben de begrippen aangaande de Kerk geen' belangrijke wijzigingen ondergaan? Is het Vagevuur nog altijd en mathematisch zeker louter een vond van priesterlijke hebzucht? Hoe? Heeft de protestantsche harp niet het gebed aangestemd op de graven en het hart zijn protestantime vergeten, den zegen niet uitgesproken over het gebed voor de dooden? Is de blaam van beeldenvergoding ooit

krachtiger van ons afgeweerd dan door de verontwaardiging die de laster in het hart eens edelen protestants had ontgloeid? Heeft men zoo wel om de vertroosting voor eigen schuldige ziel als om haar maatschappelijk nut niet vaak de Biecht aan den Katholiek schier benijd? Is kloosterling en zedelijk ontuig nog altijd gelijkbeteekenend? Heeft zich niet een stem verheven der wetenschap zoowel als der kunst, om aan dweepzieke domheid te beduiden, dat onze kerkplegtigheden eerwaardig zijn van oudheid en van zin — niet heidensch gebaar of zinnelijke verleiding?... Ik heb nog niet gewaagd van andere veelligt meer beduidende gebeurtenissen; of zegt het voor ons Katholicisme niets, wanneer de Heer VAN TOORENNENBERGEN, een Candidaat der Theologie de «*Voorlezingen*» van den Hoogleeraar THIERSCH (1) in onze taal overbrengt en de de Heer VAN OOSTERZEE daarvoor eene voorrede schrijft, waarin woorden, ter aanbeveling, als deze: THIERSCH «is «er ver van verwijderd het oud-orthodoxisme der Her-«vormde leer te willen reproduceren, en in de Roomsch-«Katholieke Kerk niets dan eene monsterachtige dwaling «te zien» (bl. VI), volgens Schrijvers eigene meening, zeker niet worden te niet gedaan door zijn «gelooven» (bl. VIII), dat THIERSCH «het Protestantisme niet zelden «onregt gedaan en te veel aan het katholiserende zijner «rigting ten offer gebragt heeft», — vooral niet als VAN

(1) 't Is waar, men heeft, om den aanstoot van het werk te verminderen (?), er aanteekeningen bijgevoegd, het uitgegeven als 't ware onder protest, maar wij gelooven niet, dat voor een iegelijk alles zal zijn afgedaan met eene noot als b. v. op blz. 116 voorkomt: «... Die weinigen van wie de geschiedenis het mogt leeren (dat zij de Protestantsche Kerk verlieten, omdat zij de *eenheid* der R. Kerk boven de *verdeeldheid* der Protestantsche Kerk stellen) zijn nooit «ware protestanten geweest.» — Wat zijn toch ware protestanten? gedoopte niet-katholieken?

OOSTERZEE onmiddellijk daarop laat volgen, dat THIERSCH «te dikwijls vergat, hoe weinig ook de voortreffelijkste «theorie in de Roomsche Kerk nog tot heeling der breuke «kan bijdragen, zoo lang hare tegenwoordige practijk «blijft die zij is, en — wij voegen er met innige droefenis «bij — bij toeneming steeds meer schijnt te worden.» De Heer VAN OOSTERZEE heeft zijne meening over strijd, naar 't schijnt, van theorie en praktijk in de Roomsch Katholieke Kerk niet toegelicht; dewijl onze bedoeling niet is tegen hem te polemiseren, worden wij door geene reden genoopt om naar de gronden dier meening te gissen. Dit alleen zouden wij aan allen, wien de «irenische rigting» van THIERSCH, gelijk aan den Heer VAN OOSTERZEE welkom, doch wien de vermeende strijd een bezwaar is, in 't voorbijgaan wenschen te vragen: Onderscheidt men wel behoorlijk tusschen praktijk *der Kerk* en van eenige, misschien zelfs vele, leden der Kerk? Aan strijd tusschen theorie en praktijk der Kerk gelooven wij geenszins; aan strijd tusschen praktijk van kerkleden en de theorie der Kerk gaarne — en wij willen er bijvoegen — in ruimer zin veelligt dan de Heer VAN OOSTERZEE zelf: — maar voor zulk verschil moet de verklaring elders gezocht worden.

Van eene andere klasse van woordvoerders hier te lande zouden wij nog kunnen spreken; protestantsche apologeten wil ik hen die daartoe behooren niet noemen; wel zijn zij — velen althans hunner — in het Protestantisme geboren en opgevoed; wel ook beweren zij het Protestantisme beter te begrijpen en te belijden dan hunne zich meer orthodox achtende tegenstanders: maar degenen, welke wij als tolken plegen aan te zien van de protestantsch-kerkelijke leer, hebben de ban over hen uitgesproken, en van dit vonnis komen wij niet in revisie. De strijd, waarbij hunne

voorkeur aan de consequentie van 't Katholicisme boven 't Protestantisme der Kerk althans met duidelijke woorden geschonken is, is te versch in het geheugen, dat niet een ieder aan den Hoogleeraar OPZOOMER en zijne medestrijders denke.

Zoo blijkt, meenen wij, genoegzaam de waarheid der bewering, dat ook *Nederland* niet zonder getuigenis van mannen buiten de Katholieke Kerk ten gunste van het Katholicisme gebleven is.

Grootere, merkwaardigere verschijnselen, dan waarop wij tot nog toe de aandacht gevestigd hadden, zijn het, wanneer protestanten eene doorloopende apologie van geheel de Katholieke Kerk bijeenbrengen; wanneer niet eene of andere bijzondere vraag onderzocht en ten onze gunste beslist, maar beurtelings en naar orde alle, of bijna alle, de geschilpunten, welke geacht moeten worden Katholieken en Protestanten te scheiden, in behandeling genomen zijn, en ten laatste tot elk der opgeworpen vraagstukken met een Katholiek Amen! geantwoord wordt. Van dien omvang en van zulk gehalte zijn evenwel eenige der protestantsch-apogoletische werken, die in de laatste jaren verschenen en, blijkens den aanzienlijken aftrek, met groote belangstelling ontvangen zijn. Twee dier schriften, aan welke de lof niet mag ontzegd worden dat zij ten minste na vlijtig onderzoek en met veel kennis zijn zamengesteld, hebben wij thans voor ons liggen, en wij maken het bijna tot een verwijt dat niet vroeger de oplettendheid onzer lezeren op die resultaten van protestantsche nasporing is ingeroepen. Van het eene herinneren wij ons dat bij aanhaling nu of dan in dit Maandschrift is gewaagd; van het andere werd, zoo 't geheugen niet faalt, nimmer gerept. Wij bedoelen « *Der Protestantismus*

in seiner Selbstauflösung» en de «*Beleuchtung der Vorurtheile wider die Katholische Kirche.*» Beide werken zijn de eerste maal naamloos uitgegeven; van het eerste werd de auteur Dr. WILHELM BINDER echter al spoedig bekend; doch wie de «*protestantische Laie Zürichs*» zij die de *Beleuchtung* geschreven heeft, waarvan in 1843 reeds de derde Uitgave in het licht kwam, is voor mij althans nog verborgen. Dr. BINDER keerde den 22 Augustus 1845 in de Moederkerk terug en is voortdurend ijverig werkzaam voor de wetenschappelijke belangen van het Katholicisme: ofschoon «*der Protestantismus*» vóór zijnen overgang geschreven werd, toen «Anfangs mehr das wühlerische Streben im Schoosze «der protestantischen Gemeinschaft selbst seine Feder lei«tete, als das Durchdrungenseyn von der Herrlichkeit «der katholischen Kirche:» het laat zich nogtans verklaren, dat, na BINDER's beslissenden stap, in het «*Protestantismus*» door velen niet anders dan een bastaard zal gezien worden. Zijn werk leggen wij derhalve thans terzijde, en te gereeder doen wij het bij het vermoeden, dat het eenigermate onder onze lezeren verspreid is: in de «*Beleuchtung*», waarbij geen der beide aangegeven oorzaken ons weêrhoudt, wenschen wij echter ten slotte, zij het ook het niet meer dan een enkelen blik te werpen,

De uitvoerige «*Inhalts-Verzeichniss*» aan het einde van elk der vier Afdeelingen waarin dit werk geplitst is, maakt eene analytische mededeeling, die tot in de bijzonderheden der stoffe zoude afdalen, hoogst gemakkelijk; met zulk gedetailleerd verslag zoude gewis ook tot de volledigste voorkennis van het geheel in staat gesteld worden. Wij geven nogtans ten einde hier minder plaats in te nemen, aan eene beknopte opgave van het algemeenep lan des schrijvers de voorkeur; en willen dit

tot aanbeveling bij de meesten althans slechts bijvoegen, dat de «*Beleuchtung*» in algemeen verstaanbaren vorm — wij zouden zeggen kunnen als een boek voor den beschaafden man geschreven is. Zie hier dan wat volgens het «*Vor-und Schluszwort*» van den schrijver zelven, vóór de tweede Afdeeling van het tweede Deel geplaatst hoofdzakelijk den inhoud des geheels uitmaakt: Voor alles wordt bewezen, dat eenheid en overeenstemming in de geloofsleer als noodzakelijke en allereerste grondslag gelden moet voor alle Christelijke Godsdienst; elke scheiding is onvoorwaardelijk te verwerpen: bij de behandeling van dit thema, waarbij ook een vlugtig oog geslagen wordt op kerkelijke verdeeldheden van den ouderen tijd, heeft de schrijver hoogstbelangrijke principiële vragen te bespreken, als: over het middel ter bewaring dier noodzakelijke eenheid; over christelijke vrijheid; over zoogenaamde tegenstelling van openbarings- en verstandsgeloof enz. — Daarna schildert hij «*mit geschichtlicher Treue*» het «*Schisma*» der zestiende eeuw in oorsprong, voortgang en gevolgen, en stelt hij het zich bijzonder tot taak, langs den weg eener duidelijke en grondige opheldering der verschilspunten, tusschen de beide christelijke kerkgenootschappen, het ware standpunt te bereiken voor de beoordeeling der alomvattende hoofdvrage — de rigtige opvatting namelijk des Evangelies. De laatste of vierde Afdeeling eindelijk is, zoo men eenige toevoegsels en slotbemerkingen daarvan afzondert, geheel aan de *Controvers* aangaande de leer van het H. Avondmaal gewijd.

Gelijk het aan bovenstaande opgave genoegzaam zich laat aanzien, is de wijze van behandeling des Schrijvers historisch; voor de questie zelve is deze de eenig ware; maar zij is bovendien voor de meesten de aantrekkelijkste,

dan bijzonder, wanneer zij door eenen man van zoo groote belezenheid als de Schrijver is, oordeelkundig gebezigd wordt. Eene enkele proef van den eenvoudigen maar tevens krachtigen trant, waarop de redenering gevoerd wordt, meenen wij te moeten mededeelen: wij kiezen daartoe uit de rubriek: Vagevuur en Voorbede voor afgestorvenen, (2e. Afdeel. des 1n Deels, bl. 221) het volgende:

«Wanneer den Protestant geliefde panden — ouders, kinderen — door den dood ontrukt worden, die ja menige goede eigenschap bezaten, maar ook menig gebrek aan zich omdroegen en in zulken staat door den dood overvallen worden, zoude hij dan niet berusting zoeken en vinden in de gedachte: mijn geliefde, de eeuwigheid ingegaan, is in de hand des goeden en geregtigen Gods; Deze zal Zijne barmhartigheid hem niet onthouden; Hij zal het onvolkomene volmaken en tot de zaligheid hem toebereiden, al is de wijze mij verborgen hoe dit geschiede. — Maar deze en soortgelijke inspraken, wijzen ze ons niet op eenen middenstaat (tusschen Hemel en helle) en drukken ze niet uit hoe wenschelijk die is voor het verstand en het gemoed des stervelings?

«Doch dat ook de Voorbede van den Katholiek voor afgescheidene broederen, die in het vagevuur zich bevinden, met 's menschen begrip en met den geest des Christendoms overeenstemt, laat zich mede gemakkelijk bewijzen.

«Gelijk de Katholieke Kerk niet een enkel dogma belijdt, dat niet zijne wortelen heeft in den diepsten grond der menschelijke natuur en zijne analogie in de gebruiken van alle volken, welke gebruiken, als algemeene wetten, onmiddellijk tot 's menschen welzijn betrekking hebben en daarom aller tijden en aller natiën zijn; zoo is ook bij

haar niet eene praktijk of instelling te vinden, tot de hoogere disciplien der Kerk behoorende, welke in eene algemeene erkentenis niet zijnen grond heeft.

«GROTIUS, deze bij de Protestanten in verdiende achting staande beroemde geleerde, grondt de leer des biddens voor de afgestorvenen vooreerst op het historische feit, dat sinds den tijd der Profeten en van ESDRAS, dit gebruik bij de Israëlieten algemeen was ingevoerd; ten andere dat de Verlosser in de wereld gezonden om de ingeslopen dwalingen uit te roeijen, dit gebruik overal gevonden, nergens heeft gegispt; en eindelijk op de gewigtige omstandigheid, dat naar getuigenis van TERTULLIAAN, de gebeden voor de afgestorvenen in alle kerken in zwang waren, in alle liturgien gevonden worden en geen enkel christelijk schrijver van zijnen of vroegeren tijd de oefening ooit bestreden heeft. — Dit oordeel van eenen der aanzienlijkste protestantsche theologen zal waarlijk wel geen sophisma onzer nieuwere illuminaten ontzenuwen kunnen.

«Ook heeft CALVIN (*Instit.* L. 3, C. 5, N. 10) reeds toegegeven, dat het bidden voor de overledenen een oud en vroom gebruik is; en MELANCHTON (*Edit.* GROSSII p. 274 sq.) stemde insgelijks in, dat de voorbede voor de afgestorvenen reeds bij de christelijke oudheid geoefend werd, weshalve hij die ook geenszins voor verwerpelijk hield. Maar welk doel zal een gebed voor gestorvenen hebben, wanneer, zoo als de protestantsche meening luidt, geen oord van reiniging na dit leven zij? Voor de zielen in den Hemel en voor de verworpelingen der hel te bidden, ware toch, gelijk reeds werd opgemerkt, even doelloos als uiterst paradox!»

Vreesden wij niet onze grenzen reeds verre te buiten te zijn, gaarne zouden wij meer geven; gaarne ook des

Schrijvers woorden eene plaats inruimen, waar hij de godsdienstige eenheid als noodzakelijke voorwaarde tot eene politisch innige vereeniging voorstelt; waar hij tot onomwonden verklaren der Waarheid, als ter vereeniging, met nadruk vermaant; waar hij de eenmaal — God geve spoedig! — komende vereeniging van allen met echt christelijke vervoering te voren begroet.

Wat kunnen wij, de pen nederleggende, thans beter doen, dan in gelijken weemoed over onze verdeeldheden, als waarin de Schrijver der «*Beleuchtung*» aan 't einde zijns werks schijnt verzonken te zijn, gelijk hij, de bede herhalen van Hem, die tot vereeniging van het gescheidene gekomen is: DAT ALLEN EEN ZIJN, GELIJK HIJ IN DÉN VADER EN DE VADER IN HEM!

VERSCHEIDENHEDEN.

HET PROTESTANTISME IN BEIJEREN.

In ons nummer van Mei hebben wij ons bezig gehouden met de algemeene Synode der Protestanten te *Ansbach*. Wij hebben haar besluit gezien van zich als streng Luthersche Kerk staande te houden ; hierin was vooral de godgeleerde faculteit van *Erlangen* werkzaam. Maar nieuwe woelingen , spanningen en schokken hebben zich doen gevoelen , zoo van den kant der Gereformeerden als van den kant der Rationalisten , en van vele Luthersehen zelve.

De Gereformeerden , die in de Ansbachsche Synode tegenwoordig waren , hebben tegenover deze verklaring der Evangelisch-Lutherschen op hunne beurt verklaard , zich als Evangelisch-Gereformeerden te zullen staande houden. Ziedaar dus eene nieuwe scheiding , in plaats van de eenheid , die door de Synode moest bevorderd worden ; wij zien scherp tegen elkander overstaan, Lutherschen, Gereformeerden, Rationalisten.

In hare zitting van 9 Februarij nam de Synode het besluit, door ons in ons nummer van Mei reeds vermeld, van ook voortaan de magt van den Staat in het kerkelijke te erkennen ; daarenboven wilde zij ook vooral dat de hierarchische graden in het kerkelijke zelf zouden blijven bestaan. Maar nu komen zwarigheden in het midden over de zamenstelling der Synode zelve ; zijn hare besluiten wettig? Zij bestond uit even veel leden voor 1500 geestelijken , als voor 1,500.000 andere Protestanten , die zich allen volgens hunne leer het koninklijk priesterschap toeschrijven. Daaromtrent leest men in den *Nürnberger Kurier* , n°. 49 , eenige bedenkingen , die vrij gewigtig zijn. Hij herinnert zijne lezers , dat in den Katechismus iederen Protestant word ingeprent , dat in de *Protestantsche Kerk* geen

priesterstand en bijgevolg ook geen leekenstand is, dat ieder evangelisch christen priester is. «En nu, Protestanten, 1500 *Pfarrer*, die gij niet eens tot predikanten en zielzorgers hebt gekozen, hebben even veel regt als anderhalf millioen andere hetzelfde regt hebbende geloofsgenooten. Welk eene slechte verhouding! Behooren welligt de geestelijken tot de volmaaktere christenen, zoodat men ze daarom als voogden der Protestanten moest aanstellen. De geldigheid der besluiten van eene andere Synode als van eene, wier leden gezamentlijk door de medeleden der kerken zijn gekozen, mag het Protestantisme niet erkennen.»

Deze laatste woorden werpen omver al wat te *Ansbach* is beraadslaagd en vastgesteld. En toch, zij die zoo spreken hebben gelijk, wanneer wij van het Protestantsch standpunt uitgaan. Ook de besluiten eener Synode, die billijker mogt zijn zamengesteld, zouden voor den Protestant geene verbindende kracht kunnen hebben, daar hij iedere menschelijke bijbeluitlegging, iedere daad van gezag, noodzakelijk moet verwerpen. Dit zou met den grond zijner leer in strijd zijn; en toch bij die ongelijke vertegenwoordiging in de Synode van *Ansbach*, moesten hare besluiten van dien aard zijn. Daarom kan geene vergadering der Protestanten, hoe vurig men door dezelve de eenheid trachte te bevorderen, iets anders dan grootere gisting en scheiding en versnippering aanbrengen. — Tegenover deze bedenking, om de vertegenwoordiging der ledematen geopperd, verdedigden zich de oudgeloovige Protestanten uit al hunne magt, maar bij iederen strijd met hunne rationalistische broederen volgen zij gedwongen de Katholieke beginselen. Eene gemeente, zeggen zij, heeft slechts zoovele stemmen als zij herdersplaatsen, als zij hoofden heeft. Persoon en stand komt die stem niet toe, maar aan de plaats, aan het beroep. In het godsdienstige, in het geloof, zoo vragen zij, moet daar de meerderheid gelden? Of wordt de dwaling waarheid, wanneer zij door de meerderheid wordt aangenomen? Moet de predikant

en leeraar zijn geloof draaijen naar het getal stemmen, of moet predikant en leeraar met elkander worden verwisseld?

Die vrees voor de meerderheid bewijst de onmagt, het klein getal der geloovigen. Maar hier hebben wij, bij het hooren hunner verdediging, slechts in plaats der Rationalisten de oude hervormers, en in plaats der oudgeloovigen de Katholieke Kerk te stellen, en dan zijn de verwijten, die nu door de volgelingen der oude hervormers ten hunnen eigenen gunste worden gedaan, doodend voor de oude hervormers zelve. Het verschil bestaat echter nog daarin, dat diegenen, die nu die verwijten bezigen, zich telkens tegenspreken; en wat de gestelde vragen betreft, de meerderheid zou dezelve, eenmaal het protestantsch beginsel van eigen onderzoek en verwerping van alle gezag aangenomen, daarop zeer goed door deze vragen kunnen antwoorden: Moet in de godsdienst, in het geloof de minderheid gelden? Moet de verouderde geloofsbelijdenis waarheid en goddelijk woord zijn, omdat de oudgeloovige minderheid er haar voor houdt?

Verders heeft de Algemeene Synode nog in hare laatste zittingen besloten, dat de algemeene invoering eens gezangboeks, als in den tegenwoordigen tijd niet raadzaam, moest worden daargelaten, maar dat tegen de scheiding der school van de Kerk moest geprotesteerd worden. Zij wilde dat de Kerk het toezigt op de school noodzakelijk moest behouden. Ingeval van wezenlijke scheiding moesten bijzondere scholen der belijdenis worden opgerigt en door den Staat ondersteund worden. (1)

En hierna werd op het alleronverwachtst en tot aller verbazing op den 22 Februarij de Synode door den leider of voorzitter gesloten verklaard. Een panische schrik scheen zich van de hoofden der vaderen te hebben meester gemaakt, en ook hier speelde *Erlangen* weder de hoofdrol. Er zou moeten

(1) Spreken de Protestanten zoo ook in Protestantsche landen, of liever waar zij de magt in handen hebben?

worden beraadslaagd over de aanstelling van Prof. THIERSCH van *Marburg*. Welke nieuwe benoeming dezen geleerde van *Marburg* elders moest roepen, zegt ons het *Bamberger Diöcesan-Blatt*, aan hetwelk wij deze omstandigheid ontleenen, niet. Het beschrijft ons echter de angst der Ansbachsche Vaderen en de goede hoedanigheden van THIERSCH.

In zijn nummer 8 zegt het: «De Protestantsch theologische faculteit van *Erlangen* moet zich tegen de beroeping van Professor THIERSCH van *Marburg* verzet hebben, omdat hij tot de secte van *Irwing* overhelt. Professor THIERSCH is een achtingwaardig Protestantsch godgeleerde van zeer veel talent. Hij heeft zich van vele vooroordeelen in de beoordeeling van het oude Protestantisme vrij gemaakt. Wanneer hij wordt afgewezen, waar blijft dan de vrijheid van onderzoek, de vrijheid der wetenschap? Verloochent de Erlangsche faculteit niet de eerste grondstellingen van het Protestantisme? Vreest zij niet door zulk een kettergerigt haren wankelenden naam den laatsten doodsteek te geven, haar sedert lang met regt door de Protestanten gegispt stelsel van uitsluiting geheel aan de verachting en den haat prijs te geven?» — En wat geschiedt nu in de Synode? De groote meerderheid sprak zich vlak weg tegen THIERSCH uit. Het was niet alleen te doen, zeide men, om uiteenloopende geloofsmeeningen, maar om eene praktisch diep ingrijpende, een geheel ander beginsel des kerkelijken levens stellende en daarom voor de studeerende jeugd hoogst gevaarlijke secte en dweeperij. — Ook hier spraken de Vaders de veroordeeling der hervorming uit. En toch THIERSCH houdt zich op het echt Protestantsch terrein van het vrij bijbel-onderzoek. Het zijn de Ansbachsche Vaders zelve die dit beginsel verloochenen, en een ander, naar het Katholieke zweemend beginsel invoeren of volgen, hetgeen in de daad aan alle vrijzinnige en ware Protestanten zeer gevaarlijk moet schijnen. Daarenboven hecht THIERSCH groot gewigt aan de onmiddelijke werking des H. Geestes; is welligt dit beginsel aan de Evan-

gelisch-Lutherschc Kerk vijandig? *Erlangen* zelf is aan zulke voorbeelden van dweeperij op verre na niet vreemd gebleven. Zoo eene handelwijze is het Protestantisme den kaakslag geven, is een kettergerigt in al zijne vormen oprigten, hoezeer ook anders geen predikant voor eenig kettergerigt te regt wil staan. Dat is eene plegtige verloochening der zoo hoog geroemde vrijheid in de leer.

Maar de diepe beteekenis dier handelwijze ligt in de reden, waarom zulke tegenstrijdigheden aan het licht komen. Zoodra het Protestantisme eene *Kerk* wil vormen, moet het dien weg volgen. Wil het eene *Kerk*, dat moet het de grondstellingen van het Protestantisme verlaten. Wil men Protestant blijven, dan moet men het denkbeeld van *Kerk* opgeven. Protestantisme en Kerk, gelijk zij in den titel van het Erlangsch tijdschrift bijeenstaan, zijn geene tegenstellingen van levenskracht, maar een doodende tegenspraak. De Ansbachsche Synode is er een doorslaand bewijs van.

En wat hebben nu de Rationalisten op de besluiten der Synode geantwoord? Platner en ghillany verklaren het onbewimpeld: «Met dezelfde verontwaardiging, welke de Synode heeft geuit, zullen alle meer helder denkende Protestanten deze vergadering beoordeelen, die de Protestantsche grondstelling van godsdienstige vervolmaking geheel verloochent. Moeten zij eeuwig bij de woorden van luther zweren, dan zijn zij er erger aan toe dan de Katholieken, die in den Paus een levend gezag hebben, dat voor den tijdgeest ten minste toegankelijk zijn *kan*.» Zij betuigen, dat hunne verklaring de overtuiging is der grootste en beroemdste godgeleerden, het stelsel van de meerderheid der Protestantsche predikanten en der denkende Christenen. Zij willen in den aanstaanden herfst eene voorloopige vergadering houden, om eene Nationaal-Synode voor te bereiden.

Eindelijk vinden wij in het bijblad van n°. 128 der *Augsburger Allgemeine Zeitung* (8 Mei) een opstel, waarin de

grootste ontevredenheid over de Synode wordt te kennen gegeven, doch weder om eene geheel andere reden, omdat namelijk de *heerschende* (regtgeloovige) *partij* zich daar eene onvergeefelijke bewondering der Katholieke Kerk heeft veroorloofd. Er was gezegd «de sterkte der Katholieke Kerk ligt niet alleen in de inrigting, maar ook in de eenheid harer leer.» Deze uitdrukking is den schrijver onverdragelijk. Hij geeft de mannen, die haar gebezigd of stilzwijgend hebben toegelaten, te bedenken, hoe zij daardoor op het standpunt der Puseyisten kwamen, die van louter bewondering een voor een langzamerhand Katholiek worden. «Zulk eene uitdrukking, zegt hij, is in tegenspraak met het Protestantsch beginsel, dat de Katholieke Kerk bestrijdt in die hoofdzaken zelve, welke men nu bewondert, in inrigting en leer. Een Protestant, die de grootheid, de heerlijkheid en sterkte des Katholicisme bewondert, vernedert daardoor het Protestantisme, en doet hij het uit overtuiging, dan moet hij die inrigting en leer aannemen.» En niet tegenstaande deze berisping der Synode, bewondert de man zelf hetgeen hij niet wil bewonderd hebben. «Sterkte, zegt hij, toonde voorzeker de Katholieke Kerk, wanneer zij zich tegenover de tusschen despotische willekeur en vreesachtige toegevendheid wankelende pruissische regering, op het terrein van het regt plaatste, en onwrikbaar voor den zonder oordeel en tegen de wet gevangen genomen en gehouden Aartsbisschop geregtigheid vorderde. Sterkte toont zij nog tegenwoordig daar zij geene groote vrees voor despotisme of democratie uit, en noch gene kruipend vleit, noch voor deze, als voor een vreesselijk spook bang op de vlugt gaat.»

Arme Synode! zij heeft te kampen met de Gereformeerden, Rationalisten, Lutherschen zelve, en dan is zij daarenboven voor anderen te Katholiek! Geen wonder dat hare taal het werk draagt van scherpe gewetenspijn, en van een diep bedroefd godsdienstig gevoel. Men heeft slechts eenige van hare uitdrukkingen te lezen in hare toespraak tot de *vereenigde Kerk in* DE PALTS.

«Dierbare, in CHRISTUS geliefde broeders!

Gij hebt ons door de laatste algemeene Synode in *de Palts* eene toespraak doen toekomen met den wensch, dat wij met uw besluit tot wederkeerige toezending der algemeene Synoden mogten instemmen, opdat, zelfs na uwe scheiding van het gemeenschappelijk kerkbestuur, nog een band van kerkelijke gemeenschap tusschen ons en u blijve behouden, door het wederzijdsch verkeer der Synoden..... Wij durven ons de getuigenis geven, dat wij uw voorstel zonder een verkeerden blik op uwe zaak te slaan, zonder te hooge waardeering van onzen eigenen toestand, aan de zorgvuldigste overweging en de meest conscientieuse beraadslaging onderworpen hebben. Niettemin voerde ons deze beraadslaging — wij kunnen het niet dan met diepe smart bekennen — tot de overtuiging en tot het besluit: dat de door U gewenschte wederzijdsche toezending van onze algemeene Synoden, op het oogenblik nog niet voor raadzaam is te houden. — Wij van onzen kant zouden vreezen, in eene heillooze verwarring van taal en geesten te geraken, zoo wij een kerkelijk gebouw wilden oprigten, dat niet overeenstemde door eenparige verstandhouding en belijdenis in de gronddaadzaken en grondwaarheden van het Evangelisch geloof. En juist in deze beschouwingen over bestaan en zamenhang der kerkelijke gemeenschap, treedt tusschen ons en U een verschil tusschen beiden, dat in de tegenwoordige gisting van tegen elkander inwerkende bedoelingen en krachten niet vereffend, maar veeleer vergroot zou worden, indien wij gemeenschappelijk met U over onze kerkelijke aangelegenheden wilden beraadslagen. — In de diepgevoelde behoefte aan eene duidelijke, door onbestreden waarheden geschraagde eenheid werden wij, vergaderde medeleden der Evangelische algemeene Synode gedrongen, in de zevende openbare zitting ons op nieuw te verheffen voor de geloofsbanier der vaderen, en voor God en menschen te betuigen, dat wij willen volharden bij den grondslag der kerkelijke belijdenis, van het goed vertrouwen,

dat zonder den grondslag van een gemeenschappelijken geloofsinhoud, de Kerk van CHRISTUS als een in zich gevestigd huis Gods in den geest, als een hulprijk toevlugtsoord voor bedrukte, troostbehoevende zielen, als eene welgeordende inrigting des heils tot stichting harer leden nooit bestaan heeft, noch immer bestaan kan.»

Daarna gaat de Synode voort met te zeggen, dat het gemeenschappelijk geloof altijd het erfdeel is geweest der *Evangelische Kerk*. «Gij daarentegen, dierbare broeders, schijnt ons in het gevoel der Protestantsche vrijheid, de grondwaarheden te gering te achten. — Zoo doende echter verliest onzes erachtens de Evangelische Kerk haren grond en zamenhang, hare gehalte en hare vastheid, zoo wordt zij van haren krachtigen bouw beroofd, en tot eene vlugtige wezenlooze schaduw gemaakt. Zoo wordt de heilige Schrift een renperk van vermetele uitleggingszucht en de gemeente een speelbal van willekeur, in leer en prediking. Zietdaar, geliefde broeders, onze bedenkingen, onze vrees. Teekenen, die waarschuwend wijzen op het onzekere onzer pogingen, op eene schokking der Evangelische grondslagen, op eene dreigende willekeurige heerschappij, staan ons voor oogen. Niet dat wij meenden, dat het licht des geloofs onder U geheel zij verdoofd, en de trouw der belijdenis geheel verloren; niet dat wij het er voor hielden, dat wij voor ons het reeds hadden gevat of volkomen waren, niet dat wij meenden, door ons beroep op de grondwaarheden der Evangelische Kerk, den geest uit te dooven of den zegetogt der waarheid te verhinderen; wij willen slechts de willekeur beperken, en het gemeenteleven voor den ondergang bewaren... Wij blijven met U verbonden in den geest door den band des geloofs. — Maar wij gelooven, zonder voorbarige vermenging, tot heilzame ontwikkeling en opbouw, van onze zoowel als uwe kerkelijke betrekkingen, onzen eigen weg te moeten gaan, tot dat het God behage ons op den grond van gemeenschappelijke erkenning en ondervinding, op nieuw tot eene

kerkelijke gemeenschap te verbinden. — Het heeft ons hart goed gedaan, van U de verzekering te vernemen, dat gij wilt volharden op den onwrikbaren grond van het woord Gods, en blijven in het woord des Heeren, opdat het u vrij make. Welaan, dierbare broeders, voegt bij deze waarlijk Evangelische verklaring nog dit alleen, dat gij ons zegt, hoe gij het Woord Gods uitlegt en verstaat, welke aanwinst van gemeenschappelijke erkenning gij uit de rijkdommen der heilige Schrift geput hebt; deelt ons mede, in hoever gij door het Woord des Heeren zijt vrij geworden van eigen willekeur en menschelijke stellingen; laat ons de gemeenschappelijke taal van uw geloof en uwe liefde in openbare geschriften voor Kerk en school hooren; vereenigt U in de gemeenschappelijke belijdenis der Evangelische Kerk, en stelt U met ons onder dezelfde orde van kerkelijk bestuur, — en wij zullen den dag zegenen, waarop de band van kerkelijke gemeenschap, alle leden van ons Evangelisch Vaderland op nieuw omvat, inniger dan te voren.

Dierbare broeders! de tijd is ernstig; dreigende onweders trekken zich boven onze hoofden zamen; de verwarring der gemoederen is groot, door vrees en verwachting der dingen die komen zullen. De magten der duisternis spannen van alle zijden zamen om het heiligdom onzer kerk tot in den grond te verwoesten. Het is waarlijk noodig, dat wij in dezen tijd bedenken wat ons tot vrede dient, dat wij ons trachten te stichten op den eenen grond, buiten welken niemand een anderen leggen kan, dat wij ons vernieuwen door opregte boetedoening, en ons verheffen in frissche geloofskracht en nieuwe belijdenistrouw, opdat niemand onze kroon roove. — Het is eene kostbare zaak, en eene zoo ooit in de geschiedenis der evangelische kerk, dan vooral in onze dagen een onmisbaar vereischte, dat het hart vast worde, en zich niet meer late wiegen en slingeren door allerlei wind der leer. Daarom vermanen wij U, dierbare broeders, met hartelijke liefde —

gelijk wij zelve ons deze vermaning in allen ernst hebben voorgehouden — met de woorden des apostels, «door den naam onzes Heeren JESUS CHRISTUS, dat gij eene taal spreekt, en dat geene scheuringen onder U zijn; dat gij veeleer bevestigd zijt in éénen zin en in éénerlei meening,», opdat wij zoo door het geloof des harte, als door de belijdenis des monds, te zamen zijn en overeenstemmen als eene duurgekochte gemeente tot lof onzes Verlossers.

Hiermede bevelen wij U en ons in de genade Gods, en hebben het blijd vertrouwen, dat Hij, die het goede werk in ons is begonnen, het ook zal voleinden tot ons heil en tot eer van zijnen naam.»

Ansbach, den 22 Februarij 1849.

De Synode van *Ansbach* had de eenheid, de vereeniging ten doel. Uit bovenstaande regelen heeft de lezer gezien hoe zij er in geslaagd is. Wij hebben er niets meer bij te voegen, dan dat de Berlijnsche *Allgemeine Kirchenzeitung* niet veel verwacht van de constitutioneel-monarchale Staatskerkinrigting der Ansbachsche Synode. Zij vindt die *zeldzaam*. Een aantal streng-luthersche geestelijken, waaronder zich ook LÖHE bevindt, is ontevreden over de besluiten dier Synode, en wel in die mate, dat zij die *kerk* gaan verlaten en naast de evangelisch-luthersche eene eigene (luthersch-evangelische kerk) gaan oprigten.

DE DAGBLADEN EN DE WELGEZINDEN.

Onder dezen titel willen wij naar aanleiding der *Historisch-Politische Blätter* (B. 24. Heft 1) eene der groote rampen of liever eene der oorzaken van de rampen onzer dagen bespreken. Wij meenen onzen lezers geene ondienst te doen, door datgene hier mede te deelen, wat ook voor ons belangrijk is, niet door de *Blätter* op den voet te volgen, maar door hunne bedenkingen

vrijelijk over te nemen. Hiertoe behoort vooral hetgeen gezegd wordt van de houding der godsdienst- en ordelievenden tegenover de slechte bladen. Ook in ons land hebben de Katholieke bladen reeds voor eenigen tijd in denzelfden geest gesproken. Wij spreken niet juist regtstreeks van *Nederland*, maar in het algemeen.

Eene der hoofdoorzaken van de rampen onzes tijds, is de teugellooze drukpers; zij heeft ontzettend veel bijgedragen tot de algemeene verwarring der geesten; herhaaldelijk heeft men de goeden gewaarschuwd, doch te vergeefs; de wankelenden voor den val willen behoeden, doch alles te vergeefs. Men is eenmaal aan dien sleur gewoon geworden, en het schijnt onzen tijd eigen te zijn, dat men noch door eigen nadeel noch door dat van anderen wijs wordt. De drukpers, vooral die der dagbladen, is voor een goed gedeelte, zeggen wij vrij grootendeels, in de handen der verkeerden, ongodsdienstigen, zedeloozen, geestelijk en tijdelijk geruineerden, die slechts op verwarring en troebelen uit zijn. Het beste genomen, zijn velen van hen, die de werking der pers, vooral der dagelijksche, tot hunne dienst hebben, schreeuwers en heethoofden, die door hunne ijdele phantasiën en de holte hunner hersenen niet minder schade aanrigten. Maar, wat vooral opmerkelijk is, vele dagbladen, zoo in ons vaderland als elders, zijn in de handen der Joden, die, met hun ouden haat tegen het Christendom bezield, geene gelegenheid laten voorbijgaan, om hetzelve aan te vallen, vooral door slinksche middelen, door insinuatiën en wel berekende slagen.

Ondanks de vreesselijke gevolgen, ondanks den ondergang, die voor de meeste streken van *Europa* uit de losbandigheid der drukpers zijn voortgesproten, en nog dagelijks voortspruiten, is er nog weinig gehoord van eene wezenlijke, eene krachtige, gezonde tegenwerking, terwijl het instinct van het zelfbehoud alleen die reeds meest aangeven. Men is blind, onbegrijpelijk blind te midden van het ontzettendst

gevaar, en drinkt het gif vóór en na, kalm en gerust, als ware het de drank des levens, terwijl het den vijand alleen om het uitwerksel van het gif te doen is.

De ellendige flaauwheid der lezende wereld maakt het met de vrijheid van drukpers even als met alle andere vrijheden: men heeft een afschuw van de censuur, men wil de vrijheid van drukpers in al haren omvang, volle, onbeperkte vrijheid van drukpers genieten, maar men wil zelfs de kleinste der pligten niet vervullen, welke die vrijheid, wil zij niet ten verderve zijn, oplegt.

Hier en daar heeft men, na afschaffing der censuur, van de uitgevers der openbare bladen borgtogten geëischt. Het bewijs en het deponeeren van een zeker bezit moest zoo doende den Staat ten minste eene uitwendige waarborg geven, dat niet iemand, die niets te verliezen had, zich de dagelijksche redenaarsrol aanmatigde. Al wie een beroep op zich nam, dat voor de openbare veiligheid, de rust en vrede des Staats even zoo wel verderfelijk als bevorderlijk kan worden; al wie als spreker wilde optreden over de eer, de regten, den vrede en het bezit zijner medeburgers: die moest den particulier zoowel als den Staat door deze gedeponeerde borgtogt eene waarborg stellen voor het onregt, dat hij hem kon aandoen, en het nadeel, dat hij door misbruik kon aanrigten. Had hij den eerlijken, onbesproken naam van eenen zijner medeburgers door schandelijke leugens en schaamtelooze lasteringen bevlekt, had hij de zedelijkheid geschonden, en der jeugd het doodelijk gif van ontucht en wellust aangeboden, had hij tot schending der wetten, tot gewelddaden, tot roof en moord aangezet, had hij eene revolutie gestookt, duizende familiën in het ongeluk en zijn land in eene troostelooze verwarring gestort: dan moest het hem niet geoorloofd zijn, bij het mislukken van den laatsten aanslag zijn ligten bundel bijeen te pakken, en zich uit de voeten te maken. De gedeponeerde borgtogt moest

der op velerlei wijze geschondene wet, der openbare veiligheid des Staats en het belang der particulieren ten minste eenige voldoening geven: het verlies moest den dagbladschrijver waarschuwen en hem steeds herinneren, dat hij niet boven de wetten staat, dat hij de eer, het regt, het regtmatig verworven bezit en het welzijn zijner medeburgers achten moet, en ze niet ongestraft op het spel mag zetten. Al was dan ook zijn eigen vermogen niet toereikend, om de gevorderde borgtogt te geven, dan was het toch te denken, dat hij onder zijne medeburgers zooveel vertrouwen zou bezitten, dat zij voor hem borg zouden spreken. Was het hem echter niet mogelijk geweest, dit vertrouwen te winnen, of had hij door slechte daden, door een liederlijk leven, of door een eerloos bankroet verloren, dan scheen het der wet niet raadzaam toe zulk eenen mensch zonder vertrouwen het openbaar spreekambt aan het hoofd van een dagblad toe te vertrouwen.

Maar van die bortogt wil de tijd, die zijne bandeloosheid en uitgelatenheid gedurig met de vrijheid verwart, volstrekt niets weten. Iedere waarborg, door het belang zoo van den Staat als van den particulier gevorderd, wordt als aristokratisch monopolie verworpen. Onder de leus: *Gelijkheid voor de wet en volksoppermagt* wordt de vrijheid en veiligheid van allen aan iederen booswicht zonder bescherming prijsgegeven. De regering is in de oogen dezer partij niet de wettelijke behoedster en beschermster van het regt en de vrijheid van allen, waartoe zij eene sterke magt tegen de rustverstoorders behoeft, maar uit den aard harer positie de vijandin en onderdrukster van allen, zoodat men haar niet met te veel wantrouwen kan bewaken, niet te eng beperken, niet bij iederen tred te krachtdadig kan hinderen en verzwakken. Dus geene borgtogt! zoo al geene straffeloosheid, dan toch uiterst toegevende strafwetten voor de drukpers, opdat gedachte en woord vrij zijn!

Welke zou nu in deze omstandigheden de pligt zijn van het lezend publiek in het belang van het algemeen welzijn? Klaar-

blijkelijk geen andere dan nu van zijnen kant, in plaats van de op zijde gezette wetten en de verzwakte besturen, met dubbele gestrengheid tot bescherming der bedreigde maatschappij tegen hare ondermijners, de schenders der vrijheid van drukpers op te treden. Spreken wij hier duidelijk.

Moet het der regering of den Staat niet geoorloofd zijn, eene materieele borgtogt van de uitgevers van openbare bladen te eischen, dan moet de openbare meening tot eerste en volstrekte voorwaarde van haar vertrouwen stellen de zedelijke borgtogt van een onbesproken, vlekkeloos leven en eene grondige vorming, van een door ondervinding gerijpt oordeel, als ook van een onafhankelijk karakter en zuivere, door geene persoonlijke eerzucht en zelfzuchtige doeleinden besmette inzigten.

Voorts; mag geene censuur van den Staat de pers-misdrijven voorkomen, laten de wetten en de geregtshoven de begane straffeloos: dan moet ook weder de openbare meening de plaats van censuur en geregt innemen, door ieder misdrijf met de verdiende verachting tegen te gaan, iedere schending der goede zeden en der wetten te tuchtigen, der listige laaghartigheid het masker af te rukken, en de onbeschaamdheid tot binnen de palen van tucht en wetten terug te wijzen. Maar hoe moet dat geschieden?

Vooreerst, door zulke bladen, aan wier hoofd mannen staan, die geene van die zedelijke waarborgen leveren, of van wie het tegendeel bekend is, niet te koopen, zich niet te verwaardigen ze te lezen en er acht op te slaan, en anderen daarvoor te waarschuwen; ziedaar de negative wijze. Vervolgens, door, omgekeerd, tot verspreiding van goede bladen naar vermogen de hand te leenen, en ze bereidwillig te ondersteunen. Deze ondersteuning echter bestaat niet alleen daarin, dat men zoo een blad koope, en het de kosten door eene grootere of kleinere bijdrage helpe dekken, maar voornamelijk ook daarin, dat ieder naar vermogen binnen den kring van zijn beroep het ook bijdragen van den geest levere en het

door mededeelingen en artikels opbeure en verrijke, en veelzijdiger en aantrekkelijker make.

Heeft nu de openbare meening een van deze haar door de vrijheid opgelegde pligten vervuld? — Wij moeten, helaas! hierop met een onbetwijfelbaar neen antwoorden. Welk ander gebruik maakt de groote massa der welgezinden van hare vermogens, dan dat zij geen hand of voet verroert? Van het eischen eener zedelijke borgtogt en de handhaving van een openbaar zedengeregt is geene spraak.

Om zich hiervan te overtuigen, zie men slechts wat in openbare plaatsen omgaat. Wat doen de welgezinden? Zij lezen zwijgende de slechte bladen met inwendigen toorn en ergernis; niet ligt echter waagt het iemand den mond te openen over al de schaamtelooze stoutheden en laaghartige leugens, of hij maakt slechts eene stille bemerking aan zijnen buurman, wiens gezindheid hem bekend is. Zij zouden als partijdig, als reactionnair kunnen worden gebrandmerkt.

Zoo een welgezinde meent reeds wonderveel voor het vaderland gedaan en zich voor hetzelve verdienstelijk te hebben gemaakt, hij meent reeds een wondergroot offer aan de goede zaak te hebben gebragt, wanneer hij zich op een eenigzins goed blad abonneert. Om echter niet voor eenzijdig door te gaan en met de tegenpartij niet geheel in onmin te geraken — want men kan het niet weten — houdt hij daarbij ook een der verkeerde bladen. Welligt abonneert hij zich wel op het laatste alleen, en leest het goede, dat eigenlijk zijne gezindheid vertegenwoordigt, bij wijze van leenen van zijn aanverwant. En om hierbij zijne volkomene onpartijdigheid te toonen, vindt het goede blad geen strengeren criticus, dan hem. Arme redacteur! gij moogt het aanleggen gelijk gij wilt, gij zult het den «welgezinde» niet naar den zin maken.

Is het blad in een kalmen, niet hartstogtelijken, verzoenenden toon geschreven, die alle persoonlijkheden, alle bitterheid, allen spot buiten sluit, alle ophitsing vermijdt, zich altijd streng

aan de zaak houdt en deze met een onoverwinnelijk geduld door redenen, daadzaken en cijfers verdedigt: dan vindt de «welgezinde» het blad, tegenover de onbegrensde stoutheid en onbeschaamdheid der tegenpartij, niet doortastend, niet scherp, niet krachtig, niet moedig genoeg; het is hem te goedig, te kleurloos, droog, doctrinair, vermoeijend en langwijlig; hij legt het met minachting ter zijde, en zegt: Als het niet verandert, dan schaf ik het af, want dat is geen kost voor een gezonde maag. Maar hij zelf, de «welgezinde», roert geene pen aan, om zelfs de geringste gebreken te verhelpen; heeft hij uitgeredeneerd en ook anderen aan het blad onttrokken, dan heeft hij, zoo hij meent, genoeg voor de goede zaak gedaan.

Is daarentegen de redacteur een frissche, krachtige, moedige geest; gaat hij de tegenpartij met scherpe wapenen onverschrokken te lijf; houdt hij haar zonder verschooning iedere schande en laaghartigheid voor; toont hij den afgrond, welken zij de maatschappij te gemoet voert, in al zijne afgrijsselijke diepte; roept hij, in het gevoel van het ontzettend gevaar, alle edele gevoelens in het volk ter redding op; ontrukt hij iedere logen onmeêdoogend het masker; heult hij met geene misdaad, geene zwakheid, geene dwaasheid des tijds en van den grooten hoop; noemt hij iedere boosheid bij haren naam, dan zou hij zich schromelijk vergissen, wanneer hij meende, dat de groote massa der «welgezinden» hem nu, als voorvechter harer zaak, zal beschermen. Het tegenovergestelde heeft plaats; zijn blad wordt hun van dag tot dag hinderlijker, zij vinden het al te ophitsend en te hartstogtelijk. De man schijnt hun een dweeper te zijn, en zij zeggen: Wij moeten het blad afschaffen; het dient immers maar om de tegenpartij te verbitteren, en de opgewondenheid, die toch reeds zoo groot is, te vermeerderen. Het ziet al te zwart; persoonlijkheden moest het in het geheel niet opnemen. Kortom, in hunne oogen is het niet anders dan een stookblad, dat meer nadeel doet dan

nut sticht; blad en redacteur worden dus verloochend. Diep ongelukkig is hij, wanneer hem in den dagelijkschen strijd met tegenstrevers, die voor geene middelen terug deinzen, in een oogenblik van billijke verontwaardiging, een of ander onbezonnen woord ontvalt, of wanneer hij aan eene hem gedane mededeeling te spoedig geloof heeft geslagen. Men klaagt er luide over, zelfs aan hun wier gezindheid of gevoelens men verwerpt, om zoodoende als verdraagzaam en weldenkend te boek te staan. En is de fout van den kant der tegenpartij, dan zwijgt men om des vredes wille.

Men klaagt over de partijdigheid, over de laaghartigheid der bladen, wier gevoelens men niet deelt, omdat zij slecht of minstens verkeerd zijn, en men gaat voort met ze te lezen en bijna alleen te begunstigen. Men schreeuwt huizen hoog over het gemis van een goed blad, maar men is er ver van af, tot de oprigting de behulpzame hand te bieden. En komt het met veel moeite tot stand, dan houden vele «welgezinden» zich immer nog bij het oude; men wil eerst zien of het nieuwe blad zal staande blijven, men wil zich abonneeren, wanneer men hen niet meer noodig heeft. Het goede blad kan rekenen op weinig abonnés en nog minder medearbeiders, en op de allerstrengste kritiek van den kant der «welgezinden.»

Ziedaar de geschiedenis van de werking der verkeerde bladen en de houding der «welgezinden», in de landen, wier ongeluk door de slechte drukpers zoo al niet geheel bewerkt, dan toch op eene schrikbarende wijze verhaast en vergroot is geworden. *Frankrijk* en *Duitschland* vooral kunnen er van getuigen. God geve dat van zoo eene kwaal ons *Nederland* nimmer de wrange vruchten hebbe te smaken!

OVER

DE ECHT CHRISTELIJKE BEGINSELEN DER OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

DOOR

W. MUURLING,

HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

Waarlijk, dat geschrift van den Hoogleeraar MUURLING is een wonderlijk geschrift! Is het fijn geslepen kunst die zich zoo aardig weet te wenden? Is het toeval dat zoo speelt, en dit een der zonderlinge vormen uit de chaotische beweging van het Protestantisme geboren? Of zou het aan ons leggen en wij slechts ons eigen Jesuitisme toeschrijven aan den eenvoudigen en goedaardigen Hoogleeraar MUURLING? De laatste veronderstelling wijzen we als voor ons te vereerend van de hand, en tusschen de beide eerste weten met geene genoegzame zekerheid te kiezen. Want de kunst, is 't niet waar? wil zich gaarne als spel en toeval voordoen, en wederom is het toeval soms zóó toevallig, dat het zijn eigen natuur schijnt te verzaken en kunst te zijn.

Het is hoogst moeijelijk eene voorstelling te vinden, die aanstonds doet gevoelen wat ons getroffen heeft, en die het eigenaardige van deze verhandeling kan *noteren*. Zij is in echt gereformeerden dat is ijskouden en temerigen stijl geschreven, maar in het plan waarnaar ze voort gaat, is eene wending of beter gezegd een *draai*, dien we niet beter weten te vergelijken dan met de kunstgreep van Koningin SCHÉEZARADE. Deze, ieder weet dat, is aan het verhalen, en haar verhaal

snelt eindelijk naar zekere ontknooping. Dan eensklaps, daar wordt het dag! Zij houdt op en stelt haren toehoorder te leur; maar juist daardoor bereikt zij haar oogmerk. Evenzoo legt de hoogleeraar het aan. Hij gaat af op zeker punt, dat hij schijnt te zullen aannemen als waar, en als het er toe gekomen is, valt hem eensklaps een hooger licht, eene betere gedachte in; het eind moet verder gezocht worden, en gij stort in onzekerheid terug. Hij intusschen, zijner zaak bewust, hervat zijn verhaal of zijne relatie, speelt met u hetzelfde spel, en, dit is het wonderlijkst, bereikt juist zijn doel door het niet te bereiken. Het verstaat zich, dat wie dezen berekenden of niet berekenden afloop eenmaal heeft opgemerkt, daar geen *dupe* meer van kan zijn. Wij spreken slechts over plan en aanleg van het geschrift.

De Hoogleeraar begint met uit te wijden over de omwentelingen die er hebben plaats gehad, en merkt op, dat dit veranderingen heeft te weeg gebragt in de betrekkingen zoo tusschen Kerk en Staat, als in de Kerk zelve. Die veranderingen boezemen hem groote verwachtingen in; te meer daar «sedert de vorige eeuw de Godgeleerdheid niet alleen, maar «ook de Geschiedenis en de Wijsbegeerte zoo veel licht voor «Godsdienst en Kerk heeft aangebragt.» «Ook is het bekend (zegt hij), hoe de waarheid voor eenige jaren van den Leidschen «leerstoel uitgesproken, dat de Reformatie wel aangevangen is «in de zestiende eeuw, maar ook zelfs nu nog niet voltooid, «hoe die waarheid, zeg ik, aller aandacht trok, veler oogen «opende, en thans nog maar bij weinigen niet erkend wordt.» Ziedaar tot tweemaal het als eene *waarheid* opgegeven, dat de Reformatie aanhoudend moet gereformeerd worden. De Hoogleeraar wil vooruit! «Er waren, die het inzagen en ont«wikkelden, dat dit juist het wezen der Hervorming en haar «eigenlijk doel is, dat zij met hervormen voortgaat, tot dat «ze, door de goddelijke kracht van het Evangelie, geheel «den mensch en geheel de menschelijke maatschappij,

«tot die volmaaktheid zal hebben opgeleid, waartoe God den «mensch bestemde.»

Die vooruitgang gaat bijzonder goed in Nederland. «Er «waren anderen, die op de Nederlandsche Hervormde Kerk «bepaaldelijk het oog vestigden, en opmerkten, dat deze niet «in denzelfden toestand gebleven was, als waarin zij zich be«vond in de zeventiende eeuw, maar dat ze, wat hare leer «en leerstellingen, hare eerdienst en bestuur, hare regten tegen«over den Staat, ook wat het godsdienstige leven harer leden «betreft, in menig opzigt geheel veranderd is.» — Geheel veranderd in zulke gewigtige dingen als daar zijn opgenoemd! Is dat goed? Is dat vooruitgang? De Hoogleeraar antwoordt met zich te beroepen op zijnen geëerden medearbeider, den Hoogleeraar PAREAU, die in hetzelfde tijdschrift: *Waarheid en Liefde*, waaruit ook deze verhandeling is afgedrukt, gezegd heeft: «dat het, zoowel in de Godgeleerdheid als in het Ker«kelijke leven, zich allengs meer en meer daarheen heeft be«ginnen te rigten, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk «worde — eene Evangelische, algemeene, Catholieke, eene «waarachtige Christelijke Kerk.» Dat de verandering in leer en leerstelling, in eerdienst en bestuur, eene *geheele* verandering was, hadden we gehoord; hier wordt dat bevestigd: het zeer particulier Nederlandsch Kerkje wordt algemeen, wordt Catholiek, en deze verandering verkrijgt eene nadrukkelijke goedkeuring, dewijl het eene waarachtige *Christelijke Kerk* wordt.

Ieder weet, welke verandering er *feitelijk* heeft plaats gehad, en dus door den Heer MUURLING met de woorden van zijne vrienden geprezen wordt. Gods Woord is de Bijbel niet, maar het is *in* den Bijbel, die ook veel onwaars bevat, te vinden. Het leerstuk der H. Drievuldigheid is een product van de Philosophische beschouwingen der eerste eeuwen. Het wordt derhalve niet meer aangenomen, en geheel in het midden gelaten, wie CHRISTUS is: een groot man, een hooger wezen,

een held der geschiedenis, waarin de mensch zich zijner Godheid begint bewust te worden, of wat men al verder beweerd heeft, en hier niet kan worden opgenoemd. Deze steeds stouter ontkennende en bloot negative beweging wordt dan ontwikkeling, vooruitgang, waar Katholicisme geheeten, en niemand, zoo luidt het, wordt *verketterd*. Er is plaats voor allen.

Komt de Heer MUURLING er dan eindelijk ook vooruit, dat hij dit Katholicisme, deze zoo abstracte en daarom alles omvattende eenheid is toegedaan? Men kan reeds uit het voorgaande niet anders besluiten. Dan nu wordt nog iets gezegd dat zoo buitengewoon is, waarbij de *geheele verandering*, in leer en leerstelling en eerdienst, zoo wordt verheven en geprezen, dat wij niet meer kunnen twijfelen, en ons de *ontknooping* zoo goed als zeker schijnt.

De tegenwoordige hervorming of *geheele verandering* wordt bij de hervorming in de zestiende eeuw, bij uitstek Hervorming genoemd, vergeleken, en daar nog boven gesteld en geprezen! «Ook heeft het onder deze (die eenstemmig «denken met PAREAU) niet aan de zoodanigen ontbroken, die «opmerkten, dat deze verandering op het Kerkelijk gebied «in ons Vaderland, *als van zelve* (1) tot stand komt, zonder «magt of geweld of drijven; wel niet zonder tegenspraak «en tegenwerking van hen, die aan het oude gehecht zijn «en den verloopen tijd immer voor beter houden dan den «tegenwoordigen, maar toch zonder eenige belemmering en «inmenging zelfs van burgerlijk of kerkelijk gezag, zonder «verwarring of geweld: iets, waardoor de Hervorming der «negentiende eeuw zich gunstig onderscheidt van die der «zestiende, gelijk dan ook de beschaving en echt Christelijke «onbekrompenheid van onze eeuw die van den tijd van LUTHER «en CALVIJN overtreft.» — Is 't mogelijk! De Hervorming van

(1) De Hoogleeraar zelf liet die woorden *cursijf* stellen, maar waarom niet *van zelve*, zonder *als*? Er is immers niemand ter wereld in staat de *verandering* tegen te houden!

geweld en *verwarring* beschuldigd! De Hervorming, die zonne des lichts over *Europa* opgegaan, zij is zoo helder niet, zij taant bij de verlichting thans aan 't stralen en schitteren in ons gelukkig *Nederland!*

Eindelijk daar lezen wij: «zoo verre gaan zelfs sommigen «in *Duitschland*, dat ze thans den tijd vervuld achten, om «alle Christelijke gezindten in ééne Kerk te vereenigen; een «gevoelen, dat ook in ons Vaderland niet geheel vreemd «is.» — Waarlijk niet! Het blijkt uit hetgeen de Professor zelf ons mededeelt van den voorslag ter gelegenheid van de viering der Munstersche vrede, als ook van het *Evangelisch Verbond*, besproken in *Waarheid en Liefde*, en «waarvan het «doel is, om leden van verschillende Protestantsche Kerkge- «nootschappen in ééne *Christelijke* Maatschappij zamen te «brengen.» Ofschoon dat nu slechts uiterlijk *zamenbrengen* is, of slechts kerkelijke eenheid, die voor eenen Protestant weinig waarde heeft, wordt zij toch duidelijk genoeg aanbevolen, en ligt er eene bevestiging en goedkeuring in van de rigting daarheen gaande, «dat de Nederlandsche Kerk worde — «eene Evangelische, algemeene, Catholieke, eene waarachtig «*Christelijke* Kerk.» Is nu het eind niet nabij? Verwacht niet ieder, dat de Hoogleeraar besluiten zal met dit algemeen, Katholijke, echt Christelijke Kerk binnen te gaan? Zou hij zich niet belagchelijk maken met zoo hoog van die Kerk op te geven, en nu nog aan hare waarheid te twijfelen? 't Is waar, hij *refereert* slechts wat anderen zeggen, hij *vertelt*; maar doet hij dat voor niets? Zijn het zijne vrienden niet, die, als hij, tot de Groninger school behooren, en die in hetzelfde tijdschrift, waaruit deze verhandeling is afgedrukt, gezegd hebben wat hij aanhaalt? Ja heeft hij het niet eene *waarheid* genoemd, dat de Reformatie moet geformeerd worden? Bovendien is dit de eerste keer niet dat de Hoogleeraar zich over de hier betwiste zaak laat hooren. En echter — neen we komen niet aan het eind van het vertelsel, en in weerwil dezer

zoo nadrukkelijke aanbeveling van de hervorming der negentiende eeuw, gaat hij van schrikkelijken twijfel spreken, van de vrees waardoor hij lang geslingerd is, dat zoo het *oorspronkelijke Nederlandsche*, de *kostbare erfenis der vaderen*, de *Nederlandsche Hervormde Kerk* mogt *vernietigd* worden en verloren gaan in deze algemeene of Fransch-Duitsch-Zwitscherseh-Nederlandsche Kerk.

Een ander verhaal begint, dat ons eene zekerder uitkomst belooft. «Ik heb, zegt hij, na lang zoeken en vragen eerst «licht en zekerheid gevonden in de geschiedenis de *beste leer-* «*meesteresse der waarheid*. De verloopen tijden moeten in oogen- «schouw genomen worden; achteruit het oog zich wenden, «tot den oorsprong der Nederlandsche Hervormde Kerk, en «daar onderzoeken wat haar van den beginne af eigen is ge- «weest, en alzoo tot haar oorspronkelijk wezen behoort.»

Welnu, is dit niet een ander een geheel ander verhaal? Dat zal juist den omgekeerden gang hebben van het voorgaande: dat zal niet naar de algemeenheid maar naar het bijzondere, niet naar den steeds zich verwijdenden omtrek der stralen, maar naar het zeer bepaalde middelpunt des lichts, niet met den tijdstroom vóóruit, maar eeuwen achterwaarts gaan. Zelfs wekt het bij ons nog meer belangstelling op dan het vorige; iets *bepaalds* over het Protestantisme hebben we nog nooit gehoord. «Niet zonder rede» wordt gezegd «wenden we «onze oogen naar de *oorspronkelijk* Hervormde Kerk in ons «Vaderland, want naauwelijks was de Hervorming in ons «Vaderland in het leven getreden, of er werd uit *Duitschland* «*Zwitserland* en *Frankrijk* velerlei voedsel aangebragt dat wel «tot de kracht en den groei der jong geborene veel bijdroeg — «maar ook tevens niet weinig medewerkte om haar innerlijk «en uiterlijk een voorkomen te geven, waaronder ze nader- «hand een tijd lang naauwelijks werd herkend.» O! wie is niet verlangend dat lieve kleine kind, dat jonggeboren maagdelijn te zien, waarmede de Hoogleeraar de oorspronkelijke

Nederlandsche Hervorming vergelijkt, en waarvan hij ons niet slechts het *ware uiterlijke*, maar het *ware innerlijke voorkomen* belooft te toonen. Hij oordeelt boven de Synode van *Dordrecht* te moeten opklimmen, dewijl de formulieren van eenigheid, met name *De Nederlandsche geloofsbelijdenis* de *Heidelbergsche Catechismus* en *de leerregelen van Dordrecht* in menig opzigt afwijken van den oorspronkelijken Nederlandschen geest, en ze het kenmerk dragen van vreemden invloed. Wij zullen den Hoogleeraar niet volgen in het onderzoek der oude papieren die hij voor den dag haalt, dewijl wij aanmerkingen zouden moeten maken, die den nieuwsgierigen lezer konden vervelen. Maar wat is dan volgens hem het echt Nederlandsche, het uitverkoren Evangeliezaad, de fijne bloem der geestelijke tarwe?

«Vergis ik mij niet, zegt hij, dan zijn het drie beginselen, die «in de oorspronkelijke Nederlandsche hervormde kerk heerschen.

1. «Het *Evangelisch* beginsel» «Het bestaat daarin dat men «in zaken des geloofs niet op woorden en geschriften van men«schen afgaat, maar op Gods Woord of het Evangelie» — welk Evangelie? «dat in de H schrift, voornamelijk in de «schriften des nieuwen testaments vervat is (?) en waarvan «CHRISTUS de hoofdinhoud uitmaakt.» (?) Was dan reeds toen de Bijbel in den Bijbel zoek? En wie is die CHRISTUS? Te vergeefs lezen we alles na wat er aangehaald wordt; we kunnen niet opmaken of een God of slechts een mensch bedoeld wordt.

2. «Het beginsel van *vrij onderzoek en vrije belijdenis der «waarheid.*»

«Men wilde niet gelooven *omdat* de Kerk geloofde, maar «omdat men van de waarheid der dingen, die van God in zijn «Woord geopenbaard zijn, overtuigd was. Ieder mogt en moest «zijn geloof naar eigene overtuiging en tevens vrij belijden.» Niemand wilde men vervolgd of verketterd hebben.

3. Het beginsel *van voortdurende Hervorming*. Ook dit wordt niet nader bepaald.

Maar dit zijn immers algemeenheden? Al wat de heer MUURLING verder voordraagt als van lateren tijd, en door hem wordt afgekeurd laten we daar; we willen het eigenaardig, het oorspronkelijk Nederlandsche, het *hyperorthodoxe* leeren kennen dat hij beloofde mede te deelen. Hij zegt: «Wat ik «dusverre te beschouwen gegeven heb, is de lichtzijde van de «oorspronkelijke Hervormde Kerk in *Nederland*. Zij heeft ook «hare schaduwzijde. — Daarom heb ik van den beginne ge«zegd, niet dat deze drie beginselen de *eenige* waren, maar «dat zij de *heerschende* waren; en het is mij bij mijn onder«zoek voorgekomen dat niets van hetgeen zich naderhand in «strijd met deze beginselen, in de geschiedenis onzer Hervormde «Kerk opdoet — volstrekt vreemd was aan den oorspronke«lijken toestand onzer Kerk.» — Juist dien oorspronkelijken toestand willen wij kennen, en dien vertoont gij ons niet. Gij zegt het is de *schaduwzijde* die gij achterlaat: met welk regt? Op wat grond houdt gij dat achter en veroordeelt gij het? Gij hebt u immer op een *historisch* terrein begeven, de geschiedenis, met de hondermaal afgezaagde uitdrukking, *de leermeesteresse der waarheid* genoemd?

Hoe 't zij, de heer MUURLING stelt ons voor de tweede maal te leur, en komt ook hier niet tot het beloofde doel, maar blijft bij algemeenheden staan. Echter bereikt hij zijn doel. Wel te verstaan bij degenen die in den nacht en vol vaak het verhaal aanhooren. Aan dezen ja kan hij doen gelooven: *dat het algemeenste en onbepaaldste, dat die zoogenaamde Katholieke Kerk, waarin hij vreesde dat de Nederlandsche Kerk zou verloren gaan, juist het erfdeel der Vaderen, juist de Nederlandsche Kerk zelve is!* De drie beginselen die hij opnoemt, zijn geen beginselen, maar, geheel tegenovergesteld, de drie twijfelingen, de drie wijzen waarop alle beginsel verworpen wordt, de drie negative resultaten waarin het Protestantisme zich verliest: 1 wij hebben geen bijbel meer, want Gods woord staat er wel *ergens* in, maar niemand kan zeggen *waar*, niemand

meer uitleggen wie die CHRISTUS is, welke er de hoofdinhoud van uitmaakt; 2 daarom stellen wij geen beginsel meer vast, en laten ieder van dien CHRISTUS denken wat hij goed vindt; 3 daarom ook breken wij gedurig af wat onze Vaderen hadden opgebouwd, en kunnen niets meer dan vernietigen.

«Genoeg voor ons doel!» Zoo besluit de Hoogleeraar. «Maar «hoe is het dan nu met de zaak waarvan wij spreken gelegen? Bedroefd Professor! Bedroefd! Zoo moeten wij wel antwoorden, en ons antwoord verschilt weinig van het zijne. «Is het,» dus gaat hij voort «dan, na zoo lang tijdsverloop, «zoo ver met onze Kerk gekomen, dat zij is teruggekeerd tot «hetgeen waarvan zij was uitgegaan? Wij moeten het erkennen, «het is niet anders Is er dan gedurende drie eeuwen vruchte«loos gearbeid en is men niets gevorderd?» — Hoe ook is dit met het *ontwikkelings-stelsel* overeen te brengen? Hij antwoordt: «Integendeel, men is gevorderd en men vordert dagelijks. «Terruggang is inderdaad vooruitgang, wanneer men van den «dwaalweg terugkeert op den eenigen regten weg tot zijn «doel.» Dat dit *in zekeren zin* vooruitgang kan genoemd worden is toe te geven; maar de vraag is niet naar *eenen* vooruitgang, dien men in zekeren zin zoo noemen kan; de vraag is naar *den* vooruitgang, die niet bidsgewijs zoo genoemd wordt, maar die het waarlijk is. Want *terugkeer* tot den regten weg kan even goed achteruitgang als vooruitgang heeten. Echter komt de Hoogleeraar met eene redenering voor den dag, waaruit blijkt, dat hij zelfs het eigenlijke van *den* vooruitgang in eene *terugkeer* wil stellen, maar van het Pantheistisch beginsel, dat hij hierin volgt, onbewust is, en blindelings zwicht voor den invloed der Duitsche geleerden. Na de welbekende phrase te hebben gebruikt, dat wij op de schouders onzer voorouders staan, zegt hij: «Dit is het voorregt der negentiende boven «de zestiende eeuw, dat men nu niet meer op een duister «gevoel afgaande naar deze drie beginselen zich rigt, maar «dat men steeds klaarder inziet en levendiger overtuigd wordt,

«dat niets den Christen meer voegt en betaamt, dan deze «beginselen te volgen.» Men is dus op dezelfde hoogte als in den beginne, maar heeft het voordeel dat men *bewust* is geworden, terwijl men te voren *onbewust* was, en dat bewustzijn is verkregen door *ontkenning* van die *bepalingen* waarin zich de *onbepaalde* waarheid had ontwikkeld. Zoo is, om een duidelijk voorbeeld te geven, de God der Pantheisten *onbepaald* en zich *niet bewust*, maar ontwikkelt zich in de *bepaalde* vormen dezer wereld, *ontkent* dan het bestaan van die wereld, dewijl hij daarin meer en meer zich zelven gevoelt en bewust wordt, keert zoo door vernietiging of ontkenning tot zich zelven terug, en is dan het *pleroma*, de volheid, de volkomen klaarheid. Voor 's hands is dit de aannemelijkste zin dien de vooruitgang in het Protestantisme kan hebben. Door verwerping, door ontkenning en vernietiging komt men tot bewustzijn. Helaas, in dien wijden afgrond gaat de welmeenende MUURLING zelf, de echt Nederlandsche Hervorming, het zoo lieve kind, die *jonggeborene*, wier uiterlijk en innerlijk voorkomen hem begint te mishagen, verdrinken!

ONAANGENAME GEVOLGEN DER VRIJHEID IN DE LEER.
ANNO 1656.

Den 17 dito (September) heeft Mr. JAN VAN SORGEN Advocaat voor den Hove van *Holland* (sijn Kind tot *Heusden* in de publijke Kerke ten Doop presenterende) op het voorstellen van de drie vragen, die de Gereformeerde in het Formulier des Doops, hedendaags meest gebruiken, met voorweten en toestaan van den Predikant JAN GROEN, die 't Kind zoude doopen, aldus geantwoord: *Dat hij de tweede vrage niet toestond, als voor zoo veel de Leere van de Kerk accordeert met het Oude en Nieuwe Testament, en de XII Artijkelen des Christelijken geloofs, beloovende sijn Kind dienvolgens in de voorsz. Leere te zullen opvoeden.* Maar als GROEN, buiten verwagting daar op

zeide, *dat die verklaring onnodig was, alzoo het Kind zoude gedoopt worden op het geloof van de Moeder* (een Lidmaat der Gereformeerde Kerke zijnde) *en niet van de Vader;* sno zeide daar op VAN SORGEN: *daar van protesteere ik, dewijl zulks niet kan geschieden, om dat de Moeder hier niet present is, maar de Vader het Kind presenteert: verzoeke derhalven dat het niet anders gedoopt werde.* Hier op wierd het egter gedoopt.

Dit in dezer voegen zonder eenige de minste commotie der Gemeente, geschied zijnde, zno wierd VAN SORGEN op den 25. op 't Stadhuis geroepen, en daar van eenige Heeren (ter saake vonrschreven) gecondemneert in de boete van 25. Realen, dat is 87. gulden 10. stuivers: en niet tegenstaande hij excipieerde, dat de zaak tot deze Magistraat niet en hoorde, (nadien hij een suppoost van 't Hof zijnde, aldaar in geenerhande maniere convenibel was, en van dat vonnisse appelleerde) soo lang vast gehouden tot dat het gelt wierd getelt.

Den 29 October daar aan wierd het gepasseerde bij JAN SLATIUS (een van de Predikanten tot *Heusden*) uit een Geschrift van de Stoel afgelesen. En daar bij *de Magistraat, van wegen de Kerkenraad bedankt, voor dat zij zoo hadden gevigileert in de Kerke voor te staan. Met eenen wierd* Mr. J. VAN SORGEN *verklaart een Publijke Schender van Godes eere, en de Gemeente vermaant, hem daar voor te houden, met hem niet om te gaan, te spreeken, nog hem te hooren spreeken, tot dat hij zig bekeert en berouw getoont sou hebben: daar en boven wierd de Gemeente bedœnkt, datze sig geduurende de woorden (die in 't Doopen van 't Kind gevallen waren) zoo stil hadde gedragen.*

(ONPARTIJDIG CHRONYXKEN der voornaamste Nederlandsche Geschiedenissen, zoo Kerkelyk als Politycq, 't zedert den jare 1600. Achter G. BRAND's *Kort verhaal van de Reformatie. Rotterdam.* 1699.)

ANNO 1849.

In *Magdeburg* werd een doopgetuige, die na de voorlezing van het Symbolum der Apostelen de gewone vraag met *Neen, dat geloof ik niet* had beantwoord — waarop de Predikant heenging en de doop onafgedaan bleef — *wegens verstoring eener kerkelijke handeling*, tot drie maanden gevangenis veroordeeld.

GODSDIENST, GELOOFSLEER, ZEDENWET.

V.

EENE ZEDENWET, VAN DE CHRISTELIJKE GELOOFSLEER AFGESCHEIDEN, LEVERT GEEN WAARBORG VAN CHRISTELIJKHEID OP, EN BEZIT GEEN KRACHT WAARDOOR ZIJ LEVEN KAN.

Er is der christelijke godsdienst alles aan gelegen, en de maatschappij, wier behoud niet anders dan door de christelijke godsdienst kan verzekerd worden, heeft er het grootste belang bij, dat de zedenwet, welke aan het aankomend geslacht verkondigd en der jeugdige harten ingeprent wordt, inderdaad de christelijke zedenwet zij. Wordt er gedwaald in de voorstelling der christelijke zedenwet, dan wordt het leven ontchristelijkt, het wordt een leven buiten de waarheid, en 't geen door de christelijke godsdienst tot werkelijkheid moest gebragt worden, blijft onder de vrome wenschen. Daarentegen wordt het kwaad geboren, en helaas! maar al te ligt zulk kwaad dat, gelijk wij het met onze oogen zien, de maatschappij het onderste boven keert. Meer dan ooit zijn de verderfelijkste dwalingen ten aanzien van deugd en pligt verspreid; verder dan men het welligt denkt, zijn zij ook in *Nederland* doorgedrongen

en worden zij er voortgeplant. Is het dan geen tijd, om aan de maatschappij en aan de christelijke godsdienst waarborgen te geven, waardoor zij gerust kunnen zijn ten aanzien der beginselen, welke der jeugd worden ingeprent? Zij hebben voorzeker het regt, dat de inrigting van de openbare scholen haar ten deze afdoende waarborgen geve.

Doch dit is nog niet genoeg. Het zou toch weinig baten, dat de in de scholen voorgedragene zedenleer niet antichristelijk is, wanneer zij evenwel de jeugd niet christelijk maakt; dat zij de kennis van eenige voorschriften der christelijke zedenwet mededeelt, maar zoo, dat het christelijk leven er geen gevolg van is. Ook dit vorderen te regt de christelijke godsdienst en de maatschappij, dat de zedenleer, in de scholen onderwezen, van hare deugdelijkheid doe blijken door de daden dergenen, die het schoolonderwijs genoten hebben. Daarom vragen zij waarborgen, dat de zedenleer zóó worde voorgedragen, dat zij een gegrond vooruitzigt op blijde vruchten geve.

De voorstanders van de nog bestaande verordeningen op het lager onderwijs zullen zeggen, dat er voor de christelijke godsdienst en voor de maatschappij geen beter waarborg zijn kan dan deze, dat het juist de *christelijke* zedenleer is, welke in de scholen onderwezen wordt. En een bewijs daarvan zullen ze zelfs hierin zoeken, dat men den Israëlieten eigene scholen geschonken heeft, opdat de tegenwoordigheid hunner kinderen in de andere scholen, geen hinderpaal zoude zijn tegen een christelijk onderwijs. En wat de vruchten, door het onderwijs der zedenleer in de scholen voortgebragt, aangaat, zullen zij zich beroepen op de rust, welke *Nederland*, te midden aller omkeeringen van onzen tijd, bestendig geniet; want dit verschijnsel hebben ze reeds als de vrucht hunner scholen willen doen

doorgaan. Zie, zullen ze zeggen, zóó uitmuntend is ons zedenkundig onderwijs! Het moet dus bij het bestaande blijven. Geen geloofsleer op de school, maar wel zedenkunde.

Of anderen, gelijk de Maatschappij tot nut van 't algemeen in hare onlangs gepubliceerde schets van een ontwerp van wet voor het lager onderwijs, zullen, op den voet van het besluit van den 2 Januarij 1842, der geloofsleer toegang tot het schoolgebouw geven, maar altoos afgescheiden van de zedenleer, welke men ter uitsluitende beschikking van het schoolbestuur en dezes agenten — de onderwijzers — zal laten. Dit is welligt nog bedenkelijker dan het eerste, wijl daardoor de godsdienstleeraars zelve agenten van het schoolbestuur worden, en de Kerk aan de school wordt ondergeschikt. Wat hiervan zij, de door ons bestredene scheiding van geloofsleer en zedenwet wordt in stand gehouden, en wij moeten ons derhalve tegen dit plan der genoemde Maatschappij verklaren.

Daar zijn er die, met den minister DE KEMPENAAR (zie de *Memorie van toelichting bij het wetsontwerp tot regeling van het lager onderwijs*, onlangs bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingekomen) beweren, dat «de openbare school op een, *aan alle godsdienstig onderwijs vreemd*, volkomen onzijdig standpunt moet staan.» Wanneer dezen eenig zedenkundig onderwijs in de scholen hebben willen, moeten ook zij het blijkbaar van alle hoegenaamde geloofsleer afscheiden, en eene zedenwet verkondigen, welke van alle geloofsleer los en onafhankelijk is. Deze zedenleer kan in geenen zin met den naam van christelijke zedenleer bestempeld worden; want christelijke zedenleer is inderdaad christelijke leer, dat is leer van christelijke stellingen (waarheden), en bijgevolg, zoo als wij bewezen hebben, christelijke godsdienstleer. Die met den minister denken, moeten

dus het Christendom geheel buiten de school houden, en de redding der maatschappij niet bij het Christendom, maar bij de onchristelijke philosofie zoeken. Wij weten, intusschen, dat juist van deze laatste de omkeering der maatschappij uitgaat. Wij weten daarenboven, dat de maatschappij, die, wat men ook zegge of doe, het Christendom wil, en in het Christendom alleen haar behoud ziet, het regt heeft om waarborgen te vorderen voor de christelijkheid der in de school onderwezene zedenleer; en dat ook de kerkgenootschappen, als staatsregtelijk erkend en vrij, grondwettig hetzelfde regt hebben.

Tegen al die lieden nu beweren wij, dat *eene zedenwet, van de christelijke geloofsleer afgescheiden, geen waarborg van christelijkheid oplevert, en geen kracht bezit waardoor zij leven kan.*

Na alles wat wij in onze voorgaande artikelen gezegd hebben, kunnen wij zeer kort zijn, in aan te toonen, dat eene zedenleer, afgescheiden van alle christelijke geloofsleer, geen waarborgen van christelijkheid oplevert. Immers, indien de christelijke zedenleer inderdaad christelijke godsdienstleer is, slechts *formeel* van de geloofsleer onderscheiden, op welke zij evenwel rust en van welke zij slechts de praktische gevolgtrekking is; dan ziet iedereen aanstonds, dat de waarborg van de christelijkheid der zedenleer slechts in de reinheid der geloofsleer gevonden wordt, en dat geene zedenleer zich christelijk mag noemen, welke het bewijs van hare overeenstemming met, en van hare gevolgelijkheid uit de christelijke geloofsleer niet levert. Maar hoe kan dit bewijs geleverd worden door eene zedenleer, welke er zich op verhoovaardigt, dat zij van de christelijke geloofsleer geheel gescheiden is? Door eenen zedenprediker, die verklaart, dat hij, bij zijn onderwijs,

aan geene enkele leerstelling der christelijke godsdienst denkt? of die de verzekering geeft, dat hij, als onderwijzer, «op een aan alle godsdienstig onderwijs vreemd, volkomen onzijdig standpunt staat?» Onzijdig ten aanzien van alle godsdienst, vreemd aan alle godsdienstig onderwijs, en toch zedenleeraar! En toch zedenleeraar voor kinderen van christelijke ouders! Neen, daar is geen schaduw van waarborg voor de christelijkheid der zedenleer. Daar is veeleer gegrond vermoeden, ja, in het algemeen gesproken, zekerheid van onchristelijkheid.

Indien het noodig ware dit breeder aan te toonen, zou ik dan niet, met afdoend gevolg, wijzen kunnen op hen, die, zich in hunne trotschheid van de christelijke geloofsleer losgerukt hebbende, in talrijke, en vaak afschuwelijke dwalingen aangaande de zedenleer gevallen zijn? Heeft eene enkele wijsgeerige school van alle, welke ooit beproefden eene van de christelijke geloofsleer gescheidene zedenleer te vinden en te vestigen, zich van de grofste misslagen kunnen vrij houden? Hebben we niet veeleer al die philosofiën, bij hare gevolgelijke ontwikkeling, op de verregaandste onzedelijkheid zien uitloopen? Hebben ze niet de grootste gruwelen in bescherming genomen, b. v. het tweegevecht, den zelfmoord, enz. enz.? is niet het verlaten der christelijke geloofsleer de oorzaak der ijsselijke dwalingen tegen de zedenleer, die in onze dagen den eigendom bedreigen, de staten het onderste boven keeren, den Europeschen grond met bloed doorweken? Hebt gij iets anders om die dwalingen en hare jammervolle gevolgen met goeden uitslag tegen te gaan dan de waarheden der christelijke geloofsleer? Zeg niet, dat gij er de christelijke zedenleer tegenover zet; want nog eens: waaruit zult gij eene zedenleer als christelijk erkennen, tenzij uit de

christelijke geloofsleer? Waarop zult gij haar kunnen gronden, tenzij op de christelijke geloofsleer? Zult gij, de christelijke geloofsleer ter zijde latende, gelukkiger zijn dan de philosofen waren, en u zelven voor dwaling behoeden kunnen? IJdele waan! Terwijl de christelijke zedenvoorschriften, als vruchttakken uit den stam der geloofsleer voortgeschoten, zich sedert eeuwen over de wereld uitspreiden, wagen het van tijd tot tijd krachtige, maar al te stoutmoedige geesten, om zich van dien stam te verwijderen en een eigen boomtje te planten, zich vastelijk overtuigd houdende, dat daarop een even vruchtbare kruin zou groeijen, of dat zij, voor het minst, door enting de vrucht van den ouden stam op den nieuwen overbrengen en veredelen zouden. Helaas! zij bedrogen zich. Hun plantsoen werd geen boom, droeg geen kruin; 't was een snel voortschietend onkruid, dat, giftige bloemen en vruchten voortbrengende, eene geure des doods verspreidde. En gij, Nederlandsche schoolopzieners en schoolmeesters, gij, die in kunde en aanleg meestal dwergen zijt bij die philosofen, gij zoudt eene zedenkunde, gescheiden van den eenigen stam, kunnen geven, die evenwel dezelfde zou zijn als die op dezen stam gevonden wordt! de takjes, door u van den boom gescheurd en in de lucht heen en weer bewogen, zouden nog de vrucht dragen, die slechts aan den éénen boom des levens groeit! Neen; die takken zullen in uwe handen versterven, en 't geen gij plant, zal onkruid zijn. Daar zal op passen het woord van CHRISTUS: «alle plantsoen, dat mijn hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden» (1); of dat andere woord: «Ik ben de wijnstok, en mijn vader is de landbouwer; allen

(1) MATTH. XV: 13.

rank, die in mij geen vruchten voortbrengt, zal hij wegnemen» (1).

Het behoeft niemand, die eenig doorzigt in deze soort van zaken heeft, te verwonderen, dat met de geloofsleer ook tevens de zedenleer des Christendoms verloren gaat, zoodat zij, die de eerste verlaten, als door een tooverslag de tweede schijnen te vergeten; want wie de christelijke geloofsleer niet meer heeft, die heeft de ware kennis van den Schepper en van het geschapene, van God en van den mensch verloren. Inzonderheid, het laatste einde, waartoe de mensch bestemd is, en de tegenwoordige verhouding van 'smenschen krachten tot de bereiking daarvan, alsmede de goddelijke aan den mensch daartoe geschonkene en beloofde hulp, niet of niet behoorlijk kennende, moet hij, ten aanzien van hetgeen de mensch te doen en te laten heeft, noodwendiger wijze in dwalingen vervallen, dat is, hij moet misslaan in de zedenleer.

Letten we ook op de geneigdheid van den mensch om hetgene, waartoe zijne natuur (helaas, eene gevallene en ten kwade neigende natuur) hem aanspoort, als geoorloofd en goed aan te zien; op zijn verlangen om, wanneer hij zijne natuur ingevolgd heeft, noch door anderen, noch door zich zelven als misdadig te moeten gehouden worden; op het belang, dat hij er dus bij heeft, om de zijne neigingen al te zeer belemmerende voorschriften der zedenwet te loochenen; en dan zullen wij, al misten we ook de overige redeneringen en de talrijke voorbeelden, genoegzaam inzien, dat, behoudt men de christelijke geloofsleer niet als den grond der zedenleer, deze laatste door den mensch, niet slechts met er daad geschonden (dit ge-

(1) Joan. XV: 1, 2.

beurt, God betere het! ook door de geloovigen), maar in de voorstelling misduid en verminkt zal worden. LACTANTIUS heeft het reeds opgemerkt, dat de tot het kwaad geneigde natuur den schijn wil hebben, als of zij met regt en reden zondigde; en dat daarom de waarheid altijd gehaat is, omdat hij, die kwaad doet, alle vrijheid wil hebben om kwaad te doen, en het genot zijner booze daden niet veilig acht, zoo lang er iemand is, aan wien zij mishagen (1).

Neen, het kan niet gebeuren, dat, als de christelijke geloofsleer uit het onderwijs verbannen is, de zedenleer, welke er mede verbonden blijft, de christelijke zedenleer zoude zijn. En het is niet moeijelijk te voorzien, naar welken kant die niet christelijke zedenleer zich wenden zal. Eene onzigtbare kracht stuwt het ontchristende *Europa* naar de leeringen van het socialisme en communisme, zamengevat in de oorspronkelijk christelijke woorden: *vrijheid, gelijkheid, broederschap.* Ook ons land is, veel meer dan men het schijnt te vermoeden, onder den invloed dier kracht, en een treffend bewijs daarvoor levert het wets-ontwerp, daar wij boven van spraken. Aan dien invloed zal het lager onderwijs bij ons al meer en meer gehoorzamen, en met christelijke woorden zal men de onchristelijke leeringen verspreiden. En die schijnheilige huichelarij zal zich hier zoo veel te meer te huis vinden, dewijl men reeds sedert lang eene dergelijke huichelarij tegen het Katholicisme, en ook tegen het orthodoxe Cal-

(1) «Natura hominum proclivis in vitia videri vult, non modo cum venia, sed etiam cum ratione peccare.» *Instit. l.* 4. *c.* 24.

«Nam veritas ideo semper invisa est, quod is qui peccat, vult habere liberum peccandi locum: nec aliter se putat malefactorum voluptate securius perfrui posse, quam si nemo sit, cui delicta non placeant.» *Ibid. l.* 9. *c.* 5.

vinisme pleegt aan te wenden. Daar zijn in *Nederland* zekere klassen van menschen, die door bestendige oefening in zulke veinzerij volleerd zijn. Is het dan ernst, dat de christelijke zedenleer in de scholen den kinderen zal ingeprent worden, zoo late men daar de christelijke geloofsleer toe; zonder deze, is er geen waarborg voor de christelijkheid der zedenleer, geen waarborg voor de zedelijkheid van het aankomend geslacht.

Maar laten we veronderstellen, dat, door een wonderwerk, de van de geloofsleer afgescheidene zedenleer zuiver blijft, zal dat genoeg zijn? Zal de zuiverheid der zedenleer alleen in staat wezen om haar te doen omhelzen en door het leven tot daad te doen worden? Zal in die van het geloof afgescheidene zedenleer eene kracht inwonen, waardoor zij zich van het hart meester maakt en den wil leidt? En dit is evenwel noodzakelijk, zal het geheele doel der zedenleer niet gemist worden.

Voor den verlichten Christen kan er omtrent de beantwoording dier vragen geen twijfel bestaan; hij weet, dat *de regtvaardige uit het geloof leeft* (1), en dat slechts hij in vollen zin christelijk deugdzaam is, in wien *het geloof werkzaam is door de liefde.* Voor hen evenwel, die dit niet duidelijk genoeg inzien, of die wanen mogten, dat zij met de leer ook tevens de zeden zouden hebben, schrijven wij nog de volgende opmerkingen.

Zoodra men de zedenleer van de geloofsleer heeft gescheiden, maakt men de zedenleer onzeker. Het is in het voorgaande artikel bewezen, dat de zedenleer op de geloofsleer, als op haren grondslag, steunt; door de scheiding van haren grondslag afgerukt, moet zij wankelen. Haar

(1) Gal. III: 9. — *Ibid.* V: 6.

ontbreekt het goddelijk gezag der openbaring; als inleiding kan men niet meer aan haar hoofd plaatsen, en bij elk harer voorschriften herhalen: *aldus spreekt de Heer.* Zij rust nu voortaan op bloot menschelijke redenering, en, wat men ook doe of niet, hoe men zich moge opblazen, ieder gevoelt de feilbaarheid zijner rede, en niemand loochent die feilbaarheid, wanneer de twijfel hem het verschiet opent der bevrijding van een lastig gebod. Een eerste, het onmisbare vereischte tot de onderhouding der zedenwet, is het onwrikbare geloof, of (om het meer geliefde woord te gebruiken) de vaste overtuiging van de verpligtende kracht van ieder harer voorschriften. Zonder die overtuiging kan zich het geweten niet vormen, en zonder de stem des gewetens zult gij nimmer getrouwe pligtsbetrachting zien.

De zedenleer, van de geloofsleer afgescheiden, is daarenboven dikwijls duister en in sommige opzigten onvolkomen, zoodat men van den eenen kant in de toepassing ligtelijk dwalen, van den anderen kant in sommige gevallen den te volgen regel missen zoude. Hetgeen hier beweerd wordt, zal aan velen paradox schijnen, maar voorwaar niet aan hen, welke eene grondige studie van de zedenleer gemaakt, althans iets meer dan een handboek der zedenkunde of een kort overzigt van de zedenleer gelezen hebben. Niets is helderder, zou men meenen, dan het gebod: hetgeen gij wilt dat anderen u doen, doet hun ook alzoo. Maar wanneer het er nu op aan komt, om uit dit algemeen gebod de bijzondere pligten af te leiden; wanneer men, om iets te noemen, de grenslijn moet trekken tusschen de regtspligten en de liefdepligten, of b. v. bepalen moet, waar de eigenlijke pligt om weldaden te bewijzen, om van het zijne aan anderen te schenken, of zonder wedervergelding te leenen of in gebruik te geven, ophoudt; dan wordt dat

algemeene, anders zoo heldere gebod inderdaad duister, en zoo men de verdere leer der openbaring, die positieve geloofsleer is, niet te hulp roept, zal men in die duisternis geen zeker licht zien dagen. Zoekt gij naar een bewijs van de onvolkomenheid der zedenleer, gescheiden van de geloofsleer, ga dan de vragen maar na over de godsvereering. Waarin moet die vereering bestaan? Is daartoe een offer noodig? Welk offer? Hoe en door wien moet het worden opgedragen? Moeten ook de vrienden Gods, die Hij verheerlijkt heeft, door den Christen vereerd worden? enz. enz. Zoodra deze vragen gesteld zijn, (en men zou er nog een zeer groot getal bij kunnen voegen) ziet men aanstonds, dat de pligten jegens God, zonder acht te slaan op de geloofsleer, onmogelijk kunnen gekend worden, en dat derhalve de zedenleer, van de geloofsleer gescheiden, den Christen al zijne pligten, waaronder zelfs van de voornaamste, niet kan voorhouden. Immers, wat zou dat voor een volk zijn, aan welks zedenleer het onderwijs over de Godsvereering ontbrak? En wie zou zulke zedenleer volkomen durven noemen? Het is waar, dat de Deïsten de Godsvereering uit de lijst der pligten schrappen; maar Deïsten zijn geen Christenen, en de zedenleer der Deïsten is niet de christelijke zedenleer: deze laatste bevat vrij wat meer punten dan gene. Nu, ons is het hier om de christelijke zedenleer te doen, en te dezer plaatse vooral om het christelijke leven, ontstaande uit de gehoorzaamheid aan de christelijke zedenwet. En wij meenen door het gezegde te hebben getoond, dat geen christelijk leven, waartoe voorzeker de getrouwe Godsvereering behoort, denkbaar is, zoo men, door de scheiding der zedenleer van de geloofsleer, de geheele Godsvereering van de zedenleer afsnijdt. Wij zullen hier op het gewigt van de leer

over de Godsvereering niet verder aandringen; ieder zal toch genoegzaam begrijpen, dat een onderwijs, hetwelk aan God niet geeft wat God toekomt, veel te veel aan de schepselen zal geven, en het kind tot de ware deugd niet zal opleiden.

Eene derde opmerking vinde hier nog hare plaats, en besluite de rei onzer bewijzen. De zedenleer, van de geloofsleer afgescheiden, mist de krachtigste drijfveeren, die tot hare beleving moeten brengen. Haar schiet niets over dan zekere beweegredenen, welke het algemeen niet bevatten kan, en die, ofschoon reeds heidenen haar zagen, evenwel eerst bij den geloovigen en verlichten Christen hare geheele kracht kunnen oefenen. De schoonheid der deugd, die hare belooning in zich-zelve vindt; de redelijkheid der pligtsbetrachting; de ontadeling des menschen door de ondeugd, en wat men al verder in de philosofie betamelijks heeft trachten op te stellen en uit een te zetten om tot pligtsbetrachting en deugd aan te sporen, dit alles is bij de overgroote meerderheid der menschen krachteloos, en bij de overigen doorgaans niet bestand tegen de aanlokselen van het belang en van de lust. Een ander bewijs daarvan is niet noodig dan het feit, dat de leer van het betamende *(honestum)* in de philosofische zedenkunde nimmer de heerschappij heeft kunnen verkrijgen, maar in de laatste tijden bijna geheel de plaats heeft moeten ruimen aan de leer, welke het belang, of het welzijn, tot grondslag der zedenkunde maakt. Eenmaal van de christelijke geloofsleer afgescheiden, kon de zedenleer buiten den mensch, zoo als hij hier op aarde leeft, geene motieven meer zoeken, of althans, zij kon geene motieven, buiten de vergankelijkheid ontleend, meer geldig maken; haar band met het onvergankelijke, met het eeuwige was verbroken, omdat

zij zich buiten de openbaring van het eeuwige geplaatst had. Zij had het geloof verworpen; en met het geloof ontviel haar het laatste einde des menschen, ontviel haar de openbaring van den wil Gods als hoogste wet, de in eeuwigheid straffende en beloonende Regtvaardigheid, de hemel en de hel der Christenen; met het geloof ontviel haar de verhevenste openbaring van de goddelijke goedheid en regtvaardigheid in de menschwording envaden kruisdood van den Zoon Gods; in een woord, met het geloof verloor zij die beweegredenen tot het oefenen der deugd en het vlugten der ondeugd, buiten welke er geene gevonden worden, die krachtig en algemeen be ttelijk genoeg zijn, om den mensch, zoo als hij is, tot getrouwe pligtsbetrachting te brengen. Zoodanig is het lot der zedenleer, zoodra zij zich van de geloofsleer losrukt: zij wordt een doode regel, waarvan het gezag betwijfeld wordt; die dikwijls duister, ten aanzien der gewigtigste vragen onvolkomen, en eindelijk daar, waar hij erkend wordt, krachteloos is. Wat moet er van een volk worden, hetwelk bij de opvoeding zijner kinderen geene andere zedenleer zoude toelaten?

Ik kan mij niet onthouden van, ter nadere bevestiging, eene schoone plaats uit LACTANTIUS te vertalen waarin hij de ongenoegzaamheid der zedenleer, die van de godsdienst gescheiden is, in den hem eigen stijl aantoont (1). Het zal tevens eene bijdrage te meer zijn tot het bewijs, dat men ons naar een heidenschen toestand voert.

«Hoeveel de geboden Gods, omdat zij eenvoudig en waar zijn, op de gemoederen der menschen vermogen, toont de dagelijksche ondervinding. Geef mij een gram-

(1) *Instit. l.* 3, *c.* 26 en 27.

moedig, kwaadsprekend, toomeloos mensch; met weinige woorden Gods zal ik hem zoo vreedzaam als een lam maken..... Zoo groot is de kracht der goddelijke wijsheid, dat zij, den mensch in den boezem gestort, in dezelfde vaart waar zij mede komt, de moeder der misdrijven, de dwaasheid, er uitjaagt..... Heeft ooit iemand van de wijsgeeren, dit gedaan? of, indien hij 't beproeven wilde, zou hij het kunnen doen? Zij voorzeker niet, die, ofschoon zij hun ganschen leeftijd in de studie der wijsbegeerte slijten, noch iemand anders, noch zich zelven (zoo de natuur wat tegenstand biedt) beter kunnen maken. Het meeste wat hunne wijsheid alzoo doen kan, is niet de ondeugden wegnemen, maar ze verbergen. Maar de weinige geboden Gods veranderen zoo zeer den geheelen mensch, doen den ouden zoo geheel in een nieuwen mensch overgaan, dat men hem niet meer als denzelfden herkennen kan.»

«Maar hoe? leeren zij dan niets met waarschijnlijkheid? Integendeel veel, en dikwijls naderen zij tot de waarheid; maar die voorschriften hebben geene kracht, omdat zij bloot menschelijk zijn, en een grooter, dat is het goddelijk, gezag missen. Niemand gelooft dus, omdat hij, die hoort, zich zoo wel mensch acht, als hem dien hij hoort. Daarenboven is er bij hen niets zekers, niets dat uit wetenschap komt. Maar dewijl alles in gissingen bestaat, en er ook veel uiteenloopends en strijdigs gezegd wordt, zoo zou men al zeer dwaas moeten zijn, om zich te willen onderwerpen aan hunne leeringen, omtrent welke men twijfelt of zij waar of valsch zijn..... De deugd draagt geen vrucht, zoo zij sterfelijk en vergankelijk is. Zij derhalve, die zoo gesproken hebben (over de deugd), hebben eene schaduw der deugd, maar niet de deugd

zelve gezien. Zij waren namelijk ter aarde gebogen, en zij rigtten hunne blikken niet naar den hoogen, om háár te kunnen aanschouwen, die zich in de hemelsche gewesten vertoonde. Dat is de oorzaak, waarom niemand aan hunne leeringen gehoorzamen wil; want..... zij dreigen geen straf aan de zonde dan de schande, en zij belooven der deugd geen loon dan de eerzaamheid en de lof, wanneer zij zeggen, dat de deugd niet om iets anders, maar slechts om zich zelve moet geoefend worden. De wijze kan dus in het midden der folteringen gelukkig zijn; maar, men lette wel, wanneer hij voor 't geloof, voor de geregtigheid, voor God gefolterd wordt, dan zal deze lijdzaamheid in de smart hem gelukkig maken. Want er is een God, die alleen in staat is om de deugd te eeren, welker loon slechts de onsterfelijkheid is. Die deze onsterfelijkheid niet zoeken, hebben de ware godsdienst niet, van welke het eeuwig leven afhangt; en evenmin kennen zij de waarde der deugd, welker loon voor hen verborgen is.»

En nu schiet mij nog over, de bewering te wederleggen, dat de zedenkunde, zoo als zij van de geloofsleer afgescheiden in de lagere scholen tot nu toe geleerd is, de heerlijkste vruchten heeft gedragen, blijkens de rust, welke in ons land bleef heerschen, toen *Frankrijk*, *Italië* en *Duitschland* aan de woede der omwentelingen ten prooi waren. Voor ieder, die het zelfbehagen en de verwaandheid van velen onzer schoolmannen kent, zal het niets bevreemdends gehad hebben, dat die dwaasheid is beweerd geworden; mij bevreemdt het veel meer, dat onze overwinningen op *Bali* nog niet aan ons lager onderwijs zijn toegeschreven, daar toch MICHIELS en de overige Nederlandsche dapperen voorzeker lager onderwijs zullen genoten

hebben!.... Maar als ongegronde roem niet bevreemdt, dan blijft hij niettemin ongegrond.

Weten dan die lieden niet, dat de groote meerderheid der kinderen, welke bij hen school gaan, hun zedekundig onderwijs mistrouwt? Weten zij niet, dat ouders en godsdienstleeraars, althans bij de Katholieken, zich beijveren, om 't geen door den schoolonderwijzer verkeerd mogt gezegd zijn, te verbeteren? Dat het den kinderen diep wordt ingeprent, dat het onderwijs in de scholen anti-katholiek en anti-christelijk is? Dat men aan het gemis van een christelijk onderwijs in de scholen, door verdubbeling van godsdienstig onderwijs, hetzij in huis, hetzij in de kerk, tracht te gemoet te komen? Weten zij het niet, dat zij zelve, door de regtmatige verdenking en door den strijd tegen de school, binnen zekere palen zijn gehouden, welke zij, zonder dat antagonisme, welligt zouden overschreden hebben, en dat zij daardoor van veel kwaad zijn teruggehouden, dat zij anders zouden gesticht hebben? Weten zij het niet, dat duizende kinderen, in pensionaten enz., aan hun onderwijs onttrokken worden? Neen, gij trotschen onder de schoolmannen, uw invloed is zoo groot niet als gij u voorspiegelt, en in blinden waan aan de wereld uitbazuint. En ik ben veel meer genegen om de rust van ons vaderland gedeeltelijk toe te schrijven aan 't geen uwen invloed bestreed, dan aan u. Maar zie even ter zijde over de grenzen. Is *Belgie* niet even rustig gebleven als het koningrijk der *Nederlanden?* Dat komt toch niet van uw lager onderwijs! Daar is het lager onderwijs, in uwe oogen, allerslechtst, en, wat u vooral een gruwel is, daar oefent de geestelijkheid een aanmerkelijken invloed op de lagere scholen. Zegt ons dan, waarom *Belgie,* zonder ons lager onderwijs rustig bleef, indien wij onze rust aan ons

lager onderwijs dankweten? Het is geenzins onze taak de oorzaken op te sporen en aan te toonen, waaraan wij den innerlijken vrede van den staat verschuldigd zijn; maar dit meenen wij genoegzaam getoond te hebben, dat die vrede niet aan ons lager onderwijs is toe te schrijven, en dat hij dus valschelijk als eene vrucht daarvan geroemd wordt.

En nu meenen wij dit artikel te mogen besluiten, met onze stelling, als bewezen, nogmaals af te schrijven: *Eene zedenwet, van de christelijke geloofsleer afgescheiden, levert geen waarborg van christelijkheid op, en bezit geen kracht waardoor zij leven kan.*

PHILANTHROPIE EN CHRISTELIJKE LIEFDE.

In eenen tijd, waarin zoovele ellenden zijn te verzachten, zoovele wonden te heelen, zoovele ongelukkigen te troosten, zoovele armen te ondersteunen, is het natuurlijk dat wij meermalen het oog vestigen op degenen, die er zich op toeleggen die werken van barmhartigheid uit te oefenen. Ik zeg werken van barmhartigheid, doch aan die uitdrukking hecht de lezer oogenblikkelijk een echt christelijken zin, terwijl welligt anderen liever de benaming van menschenliefde hadden zien bezigen. Verstaan wij dus voor een oogenblik de door ons gebezigde uitdrukking in algemeenen zin. Want, gelijk de titel dezer regelen reeds aanduidt, niet allen, die zich op de leniging der men-

schelijke ellenden toeleggen, worden door dezelfde beginselen gedreven. De werken en instellingen van weldadigheid zijn velerlei, maar niet alle zijn zij in den grond christelijk, niet alle hebben zij den bron van alle goed, den God der liefde ten doel. Er zijn er die, met eene verbazende kracht uitgerust, minder goeden uitslag hebben, dan andere, wie veel geringer middelen ten dienste staan. De reden hiervan is het verschil van den grond, waarop zij rusten; gene zijn werken van *menschen*liefde, van philanthropie, deze zijn werken van echte christelijke liefde.

Het is niet noodig hier in het breede aan te toonen hoe niet alleen van de liefde tot God, maar ook tot den naaste de geheele wet en de propheten afhingen. Onophoudelijk heeft de Godmensch op het gebod der liefde tot den naaste aangedrongen, met eene wonderbare welsprekendheid vinden wij de leer der christelijke liefde uiteengezet in de schriften der Apostelen, vooral in de brieven van PAULUS. Maar welke is daar de grond waarop die liefde steunt, welk is het beginsel van waar zij uitgaat? Niet de mensch als zoodanig, zoodat deze zelf het doel dier liefde is, maar hooger gaat die leer; zij beschouwt in den mensch het beeld en de gelijkenis van God zelven, zij beschouwt in hem het voorwerp der hoogste liefde in de verlossing. In dit geheim stelt zij den grond der christelijke liefde, daarheen moet alles worden opgevoerd. Zij rust niet op de noodzakelijkheid der zamenleving, op enkel menschelijke, natuurlijke redenen, niet op de zoo hoog opgevijzelde hoedanigheid van natuurgenooten, maar op bovennatuurlijke, op heilige redenen. Deze redenen aan te toonen, dien aard der christelijke liefde nader te bepalen, het verschil tusschen philanthropie en christelijke

liefde eenigzins toe te lichten, is vooral in onze dagen hoogst heilzaam, omdat aan de armen eene leer wordt verkondigd, door God veroordeeld, eene leer, die niet dan wanorde, en nog diepere ellende kan voortbrengen, en door de philanthropie bestreden, maar in waarheid bevorderd wordt. Onophoudelijk spreekt men van het groot raadsel van het pauperisme op te lossen, men vreest er de heillooze gevolgen van, men put zich uit in middelen te beramen om ze af te weren, en men vergeet, dat men bij die middelen eer zijne eigene veiligheid, of hoogstens het bloot menschelijke tot grond heeft. Het Katholicisme alleen heeft het geheim der christelijke liefde, omdat het met het oog op het werk der verlossing ons den naaste als onzen broeder in CHRISTUS leert weldoen; omdat het de grootheid, de verdienste der goede werken ons voortdurend voor oogen houdt. Door ons tot beweegreden onzer liefdadigheid onze eigene verlossing in CHRISTUS, onzen rijkdom door CHRISTUS, aan te wijzen, legt het tevens aan onze weldadigheid een gevoel van ware nederigheid tot grond, en toont ons op het voorbeeld des armen, behoeftigen Verlossers in de armen en behoeftigen diegene zijner ledematen, waarin Hij zelf heeft gezegd, geëerbiedigd en welgedaan te moeten worden. Dat is de grond der christelijke liefde, van daar reeds van de eerste tijden der Kerk in de ware geloovigen eene onbekrompene, heldhaftige liefde en mededeelzaamheid voor de behoeftigen. Van daar dat reeds ten tijde des H. JUSTINUS, in de eerste eeuw der Kerk, in het heilig geheim, waarin op eene onbloedige wijze het offer des Kruises wordt opgedragen, na het nuttigen van het ligchaam en bloed des Heeren, zij die overvloed hadden een offer bragten aan de liefde tot den naaste. Dat offer werd den bisschop toevertrouwd, opdat hij voor

weduwen en weezen, gevangenen, vreemdelingen, gebrekkigen, armen, in één woord, voor alle hulpbehoevenden zou zorg dragen.

Het Protestantisme integendeel heeft schijnbaar het menschelijke willen vernietigen, het beschuldigde de Katholieke Kerk van de grootheid der verlossing te verloochenen, en het verloochende die zelf op de verregaandste wijze. Het heeft die beperkt, hare grootheid, hare krachtdadigheid, de ruimte harer weldadige werking verengd. Het verlaagde haar door de kracht der goede werken, der liefdewerken, te ontkennen. Het had het geloof verlaagd door in plaats van den goddelijken grond, den mensch en zijn eigen oordeel tot grond en scheidsregter aan te wijzen. De verhevenheid van het christelijk geloof ging verloren, de deugd van nederigheid was schijnbaar aanwezig, dat wil zeggen, in een gevoel van volslagene onmagt, dat men in de leer erkende. Maar het was het toppunt des hoogmoeds in de leerwijze (1). Men meende den mensch tot niets te maken, en de mensch werd alles.

Eveneens ging het met de christelijke liefde. De kracht, de verdienste der goede werken, der liefdewerken, werd ontkend, men deed niet wel om de weldaad der verlossing, om door het liefdewerk, op ware nederigheid en liefde tot CHRISTUS gegrond, zich de vrucht der verlossing te verdienen. Gelijk het geloof menschelijk was geworden, zoo werd de christelijke liefde niet meer dan *menschen*liefde, dan philanthropie. Aan het Protestantisme is die hoogmoed te danken, die in wijsbegeerte en andere wetenschappen den mensch vergoddelijkt, tot maatstaf en doel heeft. Aan het Protestantisme hebben wij het te danken, dat

(1) Zie *De Katholiek*, Dl. I, bl. 186.

die hoogmoed in de daad tot grond der zoo hoog geroemde weldadigheid den mensch alleen gesteld heeft, en deze van de verhevenheid van christelijke liefde tot philanthropie, tot *menschen*liefde vernederd werd. Maar ook daarom kan de zegen, de vruchtbaarheid des Christendoms die werken niet begunstigen, daarom zal de vloek der onvruchtbaarheid er op rusten, en zijn wezenlijke instellingen, vereenigingen tot liefdewerken, met den geest der liefde bezield, in het Protestantisme, zeggen wij liever meer algemeen, buiten het Katholicisme, ondenkbaar. En toch daar is de kracht der christelijke liefde. De zoogenaamde philanthropen hebben het begrepen, en het is daarom dat men van de philanthropie sprekende, terstond aan philanthropische instellingen denkt.

Het Katholicisme alleen, zeiden wij, heeft het geheim der christelijke liefde, en de christelijke liefde alleen is in staat de smarten en ellenden der behoeftigen te lenigen. Zij is het, die hun onophoudelijk toeroept: Komt allen tot mij, en ik zal u verkwikken. Zij spreekt, en eensklaps verrijzen gestichten en heilige instellingen, waar de ongelukkige een vriend, de zieke een geneesheer, de grijsaard een steun, de wees een vader, de in gevaar verkeerende onschuld een verdediger, de rouwmoedige zondaar een vertrooster, de vijand zelf en vervolger teedere verzorging vindt op den dag zijner ellende.

En zoo werkte zij immer; de eerste geloovigen hadden één hart en ééne ziel; zij verkochten hunne goederen, om ze den armen mede te deelen. Eene kerk die rijkdommen bezat, ondersteunde andere, welke behoeftig waren. Juliaan de Afvallige was verbaasd over de kracht der christelijke liefde, die zich zelfs tot de heidenen uitstrekte. En toch niets was eenvoudiger; het heidendom zeide niet

aan de heidenen, dat zij broeders waren, dat zij door een glas water den hemel zouden verdienen. Wij behandelen de armen, zeide TERTULLIAAN, als menschen op wie de Godheid met meer welgevallen nederziet. — Men verwondere zich dus niet, de Katholieke liefde te ontmoeten in de verblijfplaats van den arme, in de gevangenissen, aan de sponde der afzigtelijkste kranken, te midden van het dreigendst gevaar. Wij hebben er in onze dagen in *Ierland*, *Frankrijk*, *België* en elders de schitterendste voorbeelden van gezien, voorbeelden waarmede het gedrag der Geneefsche predikanten in 1543 een sterk kontrast maakt. Een aantal Fransche Protestanten, die naar *Geneve* waren gevlugt, hadden er de pest aangebragt. De Raad van *Geneve* beval aan de predikanten, dat zij de pestzieken in het hospitaal zouden bezoeken, uitgenomen echter JAN CALVYN, dien kerk en Staat hoog noodig hadden; een enkel predikant bood zich aan om aan dit bevel gevolg te geven, mits het lot op hem viel. Al de overigen vertoonden zich den 5 Junij 1543 voor den Raad, en bekenden, dat het in de daad hun pligt zou zijn de pestzieken te gaan troosten, maar dat geen hunner den moed had het te doen; zij smeekten den Raad, dat hij hunne zwakheid zou verschoonen, daar God hun de genade niet had verleend om het gevaar met de noodige onverschrokkenheid te trotseeren.

En waar zijn hier de werken der zoogenaamde philanthropen? Wat kunnen zij tegen de helden der Katholieke, der Christelijke liefde, overstellen? Zij rigten hospitalen op, begiftigen ze rijkelijk, zij doen wel. Wij verheugen ons in hunne weldadigheid, in zooverre zij eenige ongelukkigen ondersteunt, die anders welligt om het ontoereikende der middelen in hunne ellende hadden

moeten wegkwijnen. Maar de grond hunner weldadigheid is het bloot menschelijke, het is *menschen*liefde, het is de grond van het protestantisme, de mensch zoekt zich zelven, gaat van zich zelven uit, heeft zich zelven ten doel. Wat zeggen zij aan degenen, aan wie zij hunne armen, hunne zieken, hunne stervenden toevertrouwen? Zij betalen ze, maar wijzen ze niet op den hemel, en daarom doen zij niets. Daarenboven het is niet genoeg den arme eèn stuk broods toe te reiken, den naakte te kleeden; die weldaden vernederen, omdat zij van den mensch komen. En wat doen zij voor de ongeneeslijke en afzigtelijke en aanstekelijke zieken? Wat voor de ongelukkigen die uit den overvloed in het gebrek, van het toppunt van roem en grootheid in de verguizing worden neêrgestort? Hunne dorre taal is koud en zonder leven, omdat er het geloof aan ontbreekt, hunne hand is magteloos, omdat zij niet op den hemel wijst, omdat zij den lijder niet naar *Golgotha* doet terugblikken.

Het Christendom integendeel, de Christelijke liefde heeft al die ongelukkigen getroost; zij bezigt uitdrukkingen, die niet aan de aarde ontleend zijn, en noemt diegenen zalig, die hier beneden de menschelijke ellenden gelaten verduren. En hier is het groot geheim der Christelijke liefde, dat zij het lijden tot vreugde verheft, in het lijden en door het lijden doet gelukkig zijn om het lijden van den Godmensch, om het lijden voor den hemel. Allertreffendst zijn de woorden van den katholieken DE MONTALEMBERT: «Al de uitgebreidste stelsels van vooruitgang, door de menschelijke wijsheid aan het licht gebragt, en die zij in plaats der godsdienst heeft willen stellen, hebben alleen den geleerden of den eerzuchtigen, of hoogstens den gelukkigen der wereld belangrijk

kunnen schijnen. Maar de groote meerderheid van het menschelijk geslacht zal nimmer tot eene dezer klassen behooren. De groote meerderheid der menschen is lijdend zoowel aan zedelijke als aan ligchamelijke kwalen. Het eerste brood des menschen is de smart, zijne eerste behoefte is getroost te worden. Welnu, welk van die stelsels heeft ooit een bedrukt hart vertroost, een verlaten hart bezield? Wie dier leeraars heeft ooit geleerd, eene traan af te wisschen? Alleen het Christendom heeft van het begin der tijden af beloofd den mensch in de onvermijdelijke wisselvalligheden des levens te troosten, door de neigingen zijns harte te zuiveren; het heeft alléén woord gehouden. Ook gelooven wij, dat, eer men er aan denke het te vervangen, men zou moeten beginnen met de smart van de aarde te verdrijven (1).»

Is het mogelijk, dat op het zien van al de wonderen der Christelijke liefde men nog beweere, dat het Christendom zijn tijd gehad heeft, dat men de Christelijke liefde door de weldadigheid der philanthropie trachte te vervangen, en liefdewerken wil uitoefenen tot troost en redding der maatschappij, zonder de Christelijke liefde? Is het mogelijk, dat men hare werken zie, zonder haren oorsprong op te sporen, zonder in te zien, dat zij het noodzakelijk gevolg is der Katholieke leer, en ook alleen van deze?

Alleen van deze, zeggen wij; en hier kunnen wij ons op de ontwikkeling vooral der openbare weldadigheid in *Europa* beroepen.

Wat men ook van de weldadige liefde van ieder in het bijzonder mogt verwachten, de Christelijke liefde

(1) *Vie de sainte Elisabeth de Thuringe*, Introd. p. 162 et suiv.

moest in blijvende instellingen werkzaam zijn. De troost der ongelukkigen moest onttrokken worden aan het wisselvallige van den menschelijken wil, en de aard van het Katholicisme zelf voerde noodzakelijk tot het stichten van instellingen van Christelijke liefde. De Katholieke Kerk heeft ook hier haren regel gevolgd, van niet aan den wil van het individu over te laten hetgeen aan eene instelling kan worden verbonden, vooral wanneer het de algemeene zaak geldt. Gelijk het beginsel van gezag in geloofszaken de zwakheid der menschelijke rede mistrouwt, zoo mistrouwt die wijze van handelen, welke de Katholieke Kerk overal volgt, het onstandvastige, het grillige van den menschelijken wil. En in beide gevallen verlaagt zij den mensch niet; zij zegt hem wat hij in waarheid is, aan dwaling onderworpen, tot het kwaad geneigd, onstandvastig in zijne voornemens, arm en behoeftig in zijne hulpmiddelen. In één woord, zij ligt tot grond zijner liefdewerken de nederigheid; zij herinnert hem droevige waarheden, maar door de dagelijksche ondervinding bevestigd, en die hare oplossing vinden in den val van den eersten mensch, en in het liefdewerk van den tweeden ADAM.

Het Protestantisme volgt geheel tegenovergestelde beginselen; het gaat van den mensch uit en komt tot hem terug, het past op den wil toe dien geest van individualisme, dien het omtrent de rede in geloofszaken leert. Ook was een zijner eerste werken het vernietigen van de *instellingen* der Christelijke liefde. Nog onlangs hebben wij in *Zwitserland* dien zelfden geest werkzaam gezien.

Wij verheugen ons in het belang der armen en der maatschappelijke orde, dat men in *Europa* die beginselen niet algemeen heeft gehuldigd, en dat men in de

praktijk tot op zekere hoogte de vooroordeelen heeft ter zijde gelaten, om, al is het dan ook met min of meer wijziging, het Katholiek stelsel te volgen. Er bestaan ook in protestantsche landen een aantal inrigtingen van weldadigheid, maar zonder het Katholicisme, wij zeggen het zonder vrees van te worden wederlegd, zouden zij niet hebben bestaan. Geheel iets anders is het zoo eene inrigting te stichten en staande te houden, wanneer er reeds vele anderen bestaan, wanneer de regeringen onmetelijke hulpmiddelen tot hare dienst hebben, en geheel iets anders is het, er op alle plaatsen op te rigten, wanneer men geen voorbeeld heeft ter navolging, wanneer men op alle mogelijke wijzen de hulpmiddelen als moet uitvinden. Sedert het invoeren van het Protestantisme heeft men het eerste gedaan, het laatste was reeds vóór dien tijd door de Katholieke Kerk verrigt en ook na dien tijd aan haar voorbehouden. Maar ook, alleen wat zij deed kwam uit de christelijke liefde voort.

Hetgeen in de protestantsche landen is gedaan ten gunste der openbare weldadigheid ging uit van de regering, wier administratieve besluiten in dien geest waren ingegeven in het algemeen belang door gunstige gevolgen van elders gestichte liefdewerken. Het Protestantisme op zich zelf genomen, als godsdienstige gezindheid, heeft niets gedaan. Voor de groote liefdewerken is de zelfverloochening, de nederigheid noodig, en die wordt door het Protestantisme uitgesloten.

Drie eeuwen zijn verloopen sedert de gebeurtenis wier noodlottige gevolgen wij betreuren. Men heeft verscheidene stelsels uitgedacht, men houdt er zich onophoudelijk mede bezig; men is genoodzaakt het Katholiek beginsel te huldigen, in alle stelsels vinden wij het beginsel van associatie terug. Het Katholicisme verkondigt de eenheid

in het geloof, en daarom de vereeniging in de liefde, in de handeling. Maar in al die andere stelsels vind ik eene aaneenschakeling van belangen, maar niet de vereeniging van aller wil, de eenheid van doel. De kracht van handelen ontbreekt omdat de christelijke liefde niet inspireert. En is de administratie krachtdadig werkzaam, dan is er zekere hardheid, zekere stroefheid in de weldadigheid, omdat de christelijke liefde haar niet bezielt.

Wij stemmen daarom volkomen in met een beroemd schrijver, die de ongelukkigen beklaagt, die in hunnen nood alleen den bijstand vinden der burgerlijke administratie, zonder tusschenkomst der Christelijke liefde. De philanthropie zal in hare verslagen de zorgen, door haar aan het ongeluk gewijd, hemelhoog verheffen en uitbazuinen, maar in werkelijkheid is het met de zaak zelve anders gelegen. Is de liefde tot onze broederen niet op godsdienstige beginselen gegrond, dan is zij vruchtbaar in woorden, onvruchtbaar in werken. Het gezigt van den arme, van den zieke, van den magteloozen grijsaard is te onaangenaam om het lang te verduren, zonder den aandrang van vermogende beweegredenen. Daar waar de Christelijke liefde ontbreekt, daar zal eene goede administratie ongetwijfeld naauwkeurige behandeling en al datgene verkrijgen wat men kan eischen van menschen, die voor hunne diensten bezoldigd worden; maar er ontbreekt iets, dat door niets wordt vervangen en niet wordt bezoldigd, de liefde. Men moge ons dus na al het gezegde vragen, of wij dan geen vertrouwen stellen in de philanthropie, wij zeggen vlak weg, neen, want zij is vreemd aan de Christelijke liefde, en te regt heeft CHATEAUBRIAND gezegd, dat de philanthropie slechts de valsche munt der liefde is.

KATHOLIEKE EN PROTESTANTSCHE DWEEPERIJ.

Er zijn van die beschuldigingen, die, door dat zij te dikwijls worden aangewreven, eindelijk het vermoeden doen rijzen, dat zij wel eens allen grond konden missen. Men rekent op de ligtgeloovigheid en de vooringenomenheid der lezers of toehoorders, om dengene, op wien men het gemunt heeft, onder een ongunstig daglicht te doen voorkomen, en hem af te schilderen als met een euvel behebt waaraan men zelf mank gaat. Het is zonderling, dat in de vooringenomene lezers of toehoorders de menschelijke geest, die anders zoo vurig naar de waarheid verlangt, dan vreest hare stralen te ontmoeten, alle onderzoek zorgvuldig vermijdt, opdat de waarheid en het regt niet blijken aan de zijde van den beschuldigde te zijn. Daar werkt de kwade neiging, of, gelijk men pleegt te zeggen, de bedorvene natuur; men volgt zijn kwaden wil, zijne hartstogt, in plaats van ernstig te bedenken, dat het naauwkeurig onderzoek, wel ingerigt, niet dan tot de waarheid voeren kan, en dat dus hetgeen men met vooringenomenheid vasthoudt, indien het waar en goed is, daarbij niet lijden kan. Maar zoo groot is de kracht der vooroordeelen, zoo moeijelijk is het zich aan deze te onttrekken, zich niet door hun ijzeren scepter te laten beheerschen.

Niemand kan ontkennen, dat hij die zoo handelt, hetzij hij beschuldiger, hetzij hij getuige, toehoorder of regter zij, den adel zijner ziel verloochent, en verstand en wil onwaardig is. Maar wat dan te zeggen van hen, die zoo

handelen, dáár, waar het de godsdienst geldt, waar het om de hoogste belangen, om de verhevenste waarheden te doen is? Verachtelijk, hoogst misdadig zijn zij, die willens en wetens op die wijze jegens hunnen evenmensch zondigen; hoogst te beklagen zijn de onwetenden, wier goede trouw wordt verschalkt, wier eeuwige belangen worden op het spel gezet. Schuldig zijn zij, die hunnen twijfel niet zoeken tot zekerheid te brengen, die, geheel in het tijdelijke gewikkeld en verward, uit het oog verliezen, dat de begoocheling eens zal ophouden; schuldiger nog zijn zij, die, met meerdere talenten uitgerust, ze niet tot eigen nut en heil en dat van hunne broederen aanwenden, om den weg die tot de waarheid voert te verlichten; en nog eens, hoogst misdadig zijn diegenen, die de grootere gaven van talent en vermogen misbruiken om dien weg te versperren, en de onwetenden of minbegaafden door allerlei middelen meer en meer in een net van dwalingen te verwarren.

Deze bemerkingen bevatten eene geschiedenis, die wij niet zullen mededeelen in daadzaken, maar wier rollen nog niet zijn gesloten. Haar begin is verre van ons verwijderd, iedere dag zet haar voort, haar einde zal bestaan in eene verpletterende logenstraffing.

Zullen wij hier eene toepassing maken op de beschuldigingen, die onophoudelijk tegen de Katholieken worden ingebragt, de wijze van beschuldigen, de stof der aantijgingen uiteenzetten? Niets minder dan dat; wij zijn er aan gewoon geworden, en nog meer, schoon die aantijgingen en onophoudelijk wederlegde en onophoudelijk met een *imperturbable sang-froid* herhaalde beschuldigingen niet zonder nadeeligen invloed zijn, voor ons zelve zijn zij een eeretitel geworden. Maar van den kant der aan-

vallers en van hen die ze toejuichen of met hen instemmen of blindelings volgen, is het waar godsdienstig gevoel onmogelijk; zij leven van hartstogt, van de verkeerdheid huns harte, en zijn in waarheid of onverschilligen of dweepers.

«Katholieke en protestantsche dweeperij», zoo schreven wij boven deze regelen, en bij het schrijven kwamen ons de beschuldigingen, waarvan wij boven spraken, voor den geest. Wij Katholieken werden menigmaal van dweeperij beschuldigd, maar, en hier verheugen wij ons over, van onverschilligheid nimmer. Er was een tijd, waarin ons ondanks het verschrikkelijk vermoeden van Jesuitisme, dat op ons rustte, de eervolle qualiteit van domme dweepers werd naar het hoofd geworpen. En toch had men bij een nader onderzoek kunnen weten, dat het Katholicisme even afkeerig is van dweeperij als van onverschilligheid, en dat beiden veeleer eene vrucht zijn van de zoogenaamde hervorming der zestiende eeuw. Hoe vreemd dit ook moge schijnen, het is niet moeijelijk de waarheid van deze stelling te betoogen.

Het Protestantisme had het gezag der Kerk verworpen, het verzet daar tegen tot beginsel gemaakt, en was dus genoodzaakt geworden al zijn steun in den mensch zelven te zoeken. De wezenlijke aard van den menschelijken geest, vooral met betrekking tot de godsdienst, werd zoo doende miskend, en een breede weg was gebaand tot dweeperij en onverschilligheid.

Het moge vreemd schijnen deze beide uitersten aan het einde van denzelfden weg te vinden, en ze als uitwerkselen van eene en dezelfde oorzaak te zien aangegeven; maar niettemin blijft de stelling waar. Beide uitersten wilden de hervormers vermijden, maar zij zelven kwamen

ten slotte tot een van beiden; ook dit moge vreemd schijnen, maar ook de oorzaak was van vreemden aard; hetgeen men voor den natuurlijken weg hield, was tegen de natuur in. Geen wonder, dat men, om het troetelkind op te kweeken en te behouden, de beginselen moest verzaken, waaraan het zijne geboorte verschuldigd was. De orde der natuur deed zich onverbiddelijk gelden; wat men voor godsdienst hield werd onverschilligheid of dweeperij; de zoo hoog geroemde hervorming onderging eene zielsverhuizing, en was in hare ontwikkelde gestalte onkenbaar geworden.

Onverschilligheid en dweeperij, twee uitersten, maar voor welke de wet van alle uitersten geldt, *les extrêmes se touchent.* De band die ze verbindt is de hoogmoed der menschelijke rede, en daarom zijn ze beiden de vrucht van het Protestantisme.

Twee wegen had het Protestantisme voor zich, zoodra het den mensch als scheidsregter in geloof en godsdienstzaken aanstelde. Het kon hem aanzien als van boven geïnspireerd tot ontdekking, erkenning, bevestiging der waarheid, of alle godsdienstige waarheden aan het koud onderzoek der rede onderwerpen. Het eerste leidde tot dweeperij, het laatste meer direct tot onverschilligheid, en omdat in beiden de trots der eigene rede, of liever het *ik*, tot grond lag, was de afstand tusschen beiden spoedig afgelegd, de duur van beiden zeer onzeker, en de slotsom eene onverdragelijke zelfvergoding of autotheisme. Spreken wij hier bepaaldelijk van een der beide uitersten, de dweeperij of dweepzucht. Voor den oplettenden waarnemer is hier eene gewigtige bijdrage tot de geschiedenis van den menschelijken geest. Niets is meer geschikt om ons bij zijne grootheid zijne verregaande zwakheid te doen

kennen, dan de geschiedenis der dwalingen, die tegen de katholieke leer van het begin af tot op onze dagen zijn verspreid geworden. Men doet in al die buitensporigheden gewigtige lessen op, maar wordt tevens overtuigd van de wijsheid der katholieke Kerk, die zij tegenover dien onstandvastigen PROTHEUS aan den dag legt, en waardoor zij toont het geheim van 's menschen geest en hart alléén te bezitten.

Zij die zich op de studie van den mensch hebben toegelegd, vinden allen in hem eene sterke neiging tot eigene, tot bijzondere denkbeelden, tot het volgen zijner eigene ingevingen. Zoodra zoo een eigenaardig denkbeeld zich in den geest heeft opgedaan, beschouwt en koestert hij het met eene voorliefde, die vaak uitsluitend, blind en zenuwachtig is. Dat denkbeeld, die gedachte, wordt ontwikkeld, al wat den mensch omgeeft wordt er aan dienstbaar gemaakt, er mede overeengebragt, alle andere gedachten moeten daarmede worden verbonden. Die gedachte breidt zich uit, wordt een stelsel, en heeft die denker daarbij een warmkloppend hart, gloeit hem een vurig hart in zijn binnenst, dan stijgt soms de hitte tot gisting, de gisting tot dweeperij, en de denker is ijlhoofdig, is waanzinnig geworden.

Dit gevaar is niet te vreezen in hem, die de ingevingen der rede niet volgt langs den gebrekkigen weg, waarop wij den denker zoo even zagen verdwalen. Wij spreken van hem, die aan zijne rede toeschrijft wat haar moet ontkend worden, of althans al zijn vertrouwen op haar stelt, haar tot zijn al maakt, en haren hoogmoed volgend op den weg der dwaling voortholt. En daar het menschelijk hart van natuur godsdienstig is, is het gevaar van zoo eene dwaling oneindig grooter, wanneer haar begin eene godsdienstige gedachte is; daar wordt bovendien stelselmatige,

theoretische, directe zelfvergoding en dweeperij, wat het anders slechts praktisch en indirect zijn zou. De buitensporigheden van dien dwalenden geest worden ingevingen des hemels, de koorts der ijlhoofdigheid wordt eene goddelijke vlam, en in zijnen hoogmoed waant men zich door eene goddelijke stem geroepen. In zijnen hoogmoed, zeg ik, want men kan geen wederstand dulden, vliegt op tegen al wat vast en stevig staat, beschimpt de overheid, valt alle inrigtingen en instellingen aan, veracht de personen, noemt het grofst geweld ijver en de eerzucht apostelambt. Ook hier gaven wij eene geschiedenis, wier hoofdpersonen men bij den eersten opslag gewaar wordt; een harer voornaamste tijdperken was de zestiende eeuw. Vaak meent de ongelukkige eene stem van den hemel te hebben gehoord. Ongetwijfeld heeft hij iets buitengewoons, iets ontzettends in zijn doen en spreken; slechts weinigen zijn in staat zoo eene hoofdrol te spelen, maar de ongelukkigen, die de slagtoffers worden dier dwaling, zijn menigvuldig. De geschiedenis is ook hier ten getuige, dat om de menigte te betooveren een enkel woord genoeg is, en dikwijls het opsteken eener banier toereikend is om eene partij, hoe buitensporig, hoe belagchelijk, hoe misdadig ook, te vormen.

Bewonderen wij hier de wijsheid der katholieke Kerk, waarvan wij vroeger gewaagden; zij heeft die getoond in het bestrijden der ketterijen en daardoor eene gewigtige bijdrage geleverd tot de kennis van den aard, de strekking en de werking vau den menschelijken geest. Haar zijn alle groote waarheden toevertrouwd, zij heeft ze meer dan achttien eeuwen lang ongeschonden bewaard. De zwakheid van den menschelijken geest is haar bekend, zij kent zijne dwaasheden en buitensporigheden; zij heeft hem in al zijne

bewegingen nagegaan en met kracht teruggewezen, zoo dikwijls hij het durfde wagen die heilige bron te bezoedelen, die aan hare zorg is toevertrouwd. Gedurende zoo vele en zoo hardnekkige gevechten, die zij tegen hem heeft moeten doorstaan, heeft zij zijne dwaasheid, zijn onvermogen, onder alle gedaanten aan de kaak gesteld. Daardoor heeft zij een ruimen schat van ondervinding en wijsheid in hare wetten voor ons nedergelegd; de studie harer wetten is te gelijk de studie van 's menschen geest en hart; dáár zijn zij beschreven met duidelijke letteren in al hunne kronkelingen, maar ook geene wetgeving evenaart de hare, geene wetgeving weet als de hare beider afwijkingen te vermijden en te verbeteren.

Sedert drie eeuwen is de geschiedenis rijk aan voorbeelden van zulke buitensporigheden en dweeperij, en het overlaten van de uitlegging der gewijde boeken aan het eigen onderzoek der menschelijke rede is, bij de natuurlijke behoefte aan godsdienstig gevoel, bij onze onweêrstaanbare zucht naar het bezit van God, onder dit opzigt allernoodlottigst geweest.

In de daad, geen vreesselijker misbruik dan dat der heiligste zaken. En zoo een misbruik was dat, hetgeen van de H. Schrift gemaakt werd. Eenmaal den menschelijken geest, het verstand van ieder individu, tot scheidsregter, tot uitlegger der gewijde bladeren aangesteld; en de H. Schrift, zoo vol licht voor het verstand, zoo vol troost voor het hart, wordt door de trotsche rede gevaarlijk. Dit gevaar wordt grooter voor hem, die bij zijn halstarrig besluit om aan alle gezag in geloofszaken wederstand te bieden, nog beweert, dat de H. Schrift in al hare deelen, op alle plaatsen, duidelijk en klaar is. Grooter nog, wanneer hij, voor het geval dat hij mogt te kort schieten, op de zekere

ingeving van boven meent te kunnen rekenen. Maar wat zal het dan zijn, wanneer nog andere omstandigheden tot zijn verderf zamenloopen, wanneer hij die gewijde bladeren doorloopt in de hoop van hier en daar een of anderen tekst te vinden, die, min of meer verdraaid of verminkt, kan dienen om spitsvindigheden, drogredenen, of beschuldigingen te schragen?

Geene mistasting kan worden vergeleken bij die, waardoor de groote hervormers den Bijbel op die wijze aan allen in handen gaven. En toch er was voor het Protestantisme geen andere weg open, en iedere hinderpaal, dien men zou hebben in den weg gelegd aan de volkomene vrijheid in de uitlegging, zou eene stootende inconsequentie, een afval van zijne eigene beginselen, eene verloochening van zijnen oorsprong zijn geweest. Maar ook wordt de veroordeeling van dien oorsprong, van die beginselen, door die handelwijze uitgesproken. Want te vergeefs zoek ik naar de waarheid en heiligheid van eene godsdienst, wier grondbegrip de kiem der dweependste en schadelijkste en voor de maatschappij allergevaarlijkste secten in zich bevat.

Het is ons onmogelijk dit in krachtiger bewoordingen te toonen dan in die, welke de protestant O'CALLAGHAN hiertoe bezigt. Wij laten zijne woorden volgen.

«Voortgezweept, zegt hij, door hun geest van verzet tegen de Roomsche Kerk, eischten de eerste hervormers luidkeels het regt om de Schriftuur uit te leggen, volgens ieders bijzonder oordeel; maar in hunnen ijver om het volk van het gezag des Pausen te ontslaan, verkondigden zij dit regt zonder opheldering noch beperking; de gevolgen waren verschrikkelijk. In hun ongeduld om den grond der pauselijke magt te ondermijnen, hielden zij,

zonder eenige beperking staande, dat ieder individu het onbetwistbaar regt heeft om zelf de heilige Schrift uit te leggen; en daar dit beginsel, in al zijne uitgestrektheid genomen, onhoudbaar was, moest men het een ander beginsel tot steun geven, te weten, dat de Bijbel een gemakkelijk boek is, in het bereik van alle geesten, en dat het onafscheidelijk kenmerk der goddelijke openbaring eene groote helderheid is: twee beginselen, die, men beschouwe ze afzonderlijk of vereenigd, geen ernstigen aanval kunnen doorstaan.» Daarna haalt hij de voorbeelden dier verschrikkelijke gevolgen uit de geschiedenis der zestiende en zeventiende eeuw, en eindigt met deze in den mond eens protestants veelbeteekenende woorden: «De groote meerderheid van het menschelijk geslacht moet zich vergenoegen zijn onderrigt van anderen te ontvangen, en het is haar niet gegeven de bronnen der wetenschap te naderen. De gewigtigste waarheden van geneeskunde, regt, natuur- en wiskunde, moeten ontvangen worden van hen, die ze aan de eerste bronnen putten. Wat het Christendom betreft, in het algemeen heeft men ook daarin dezelfde leerwijze gevolgd; en zoo dikwijls men er zich tot op zekere hoogte van heeft verwijderd, is de maatschappij geschokt geworden tot in hare grondslagen.»

Het herdenken alleen van de buitensporigheden, die aan dat beginsel waren te wijten, moesten voldoende zijn, om een ieder te overtuigen van het ontzettend gevaar dat er in ligt, wanneer men de heilige Schrift, zonder aanteekeningen noch uitlegging, den eersten den besten in handen geeft, en durft beweren, dat het gezag der Kerk nutteloos en schadelijk is voor de uitlegging van den gewijden tekst, dat ieder Christen slechts heeft te hooren wat hem, in de meeste gevallen, zijne eigene hartstogten

en droomen zullen ingeven. Al had het Protestantisme geene andere dwaling voortgebragt, reeds door deze alleen heeft het zich zelf veroordeeld, omdat het een beginsel stelde, dat zijne eigene oplossing ten gevolge heeft.

Wij willen hier niet in al de bijzonderheden treden, die bij het aanhalen van voorbeelden noodzakelijk zouden worden, te meer daar de dwaling hier zoo handtastelijk is, en wij alleen in afkeer en haat van andere leeringen de reden kunnen vinden van haar voortbestaan. Evenwel is bij menigen protestant ook in ons vaderland ernstige twijfel over de waarde van het beginsel van eigen onderzoek gerezen.

Maar wat moet men nu denken van de beschuldiging van dweeperij, die de katholieken wordt aangewreven? Het woord «dweeperij» is een van die woorden, die een technisch aanzien hebben verkregen en eene kunstgreep zijn geworden, om dengene, wien men op het oog heeft, als verachtelijk en kleingeestig te doen voorkomen. Wij zullen het niet wagen, te gaan berekenen, bij welke gelegenheden wij van dweeperij zijn beschuldigd geworden, of te onderzoeken door wie en in welken zin het Katholicisme daarvan beticht werd. Zoogenaamde philosophen en protestanten, dat wil zeggen, zij die uit gebrek aan nederigheid het meest aan dweeperij bloot stonden, wierpen van de hoogte hunner zetelen een blik van medelijden en verachting op de katholieke Kerk neder, als de vijandin van verlichting en gezond verstand, als de dwingelandes, de onderdrukster van rede en verstand, als de moeder en kweekster van al wat eng, armzalig en bekrompen is. Men hoorde en hoort soms nog de ronkendste declamatiën over de dweeperij; de wijsgeeren vooral en de zoogenaamde verlichten onzer dagen schenen zich ten taak te stellen

haar voor altijd te verbannen, en het monster door de kracht hunner welsprekendheid te verpletteren. Jammer maar dat in hunne taal dikwijls alle godsdienst onder de dweeperij begrepen wordt, en wij dus diegene, die zich bij uitstek Christenen noemen, met alle liefde moeten vermanen, om toch met hen geene gemeene zaak te maken, en ons alzoo op de schitterendste wijze te regtvaardigen.

Niet alle geestverheffing is dweeperij. Deze is in haren ruimsten zin eene overprikkeling, eene superexaltatie, van den geest, die door eene valsche of overdrevene opinie volkomen beheerscht wordt. Is integendeel de meening waar, binnen hare juiste grenzen besloten, dan kan er dweeperij zijn in de middelen van verdediging, maar dan heb ik op nieuw dwaling of overdrijving. Is de meening waar, zijn de middelen wettig, is de gelegenheid geschikt, dan kan er geestverheffing en gloed, kracht, grootheid, opoffering zijn, maar dweeperij is er niet, er is geestdrift en heldhaftigheid of heldenmoed. De dweeperij in godsdienstzaken bestaat dan, wanneer te gelijk het godsdienstig gevoel buiten den weg, buiten zijne grenzen gaat. Dan vooral begrijp ik haar, wanneer ik ongelukkigen zie, aan wie de waarheden der godsdienst door valsche leeringen en vooral door valsche leerwijze ontroofd zijn, die ten gevolge van een ontbindend beginsel van alle zekerheid zijn verstoken geworden, die rondtasten in het duister, of als blinden dwalen langs afgronden. In dien jammervollen toestand zie ik den weg tot dweeperij gebaand; want de behoefte aan leven, aan godsdienst, aan waarheid drijft hen voort, jaagt hen henen naar het punt, waar hun lot voor de eeuwigheid beslist wordt. Angst en kommer kwelt hen en overprikkelt geest en hart, die in die onzekerheid een voorwerp aangrijpen, zich er aan vastklampen,

met haat en afkeer vervuld zijn tegen degenen, die het verafschuwen, om ten minste zoodoende eenige voldoening voor de behoefte aan God en godsdienst te smaken. En die dweeperij is gevaarlijk, omdat er van den eenen kant blindheid is van het verstand, en van den anderen eene ontzettende kracht, eene vreesselijke, krampachtige spanning in den wil. Nog eens, het ontbindend beginsel van het Protestantisme voert eindelijk of daarhenen, of tot onverschilligheid, tot ongeloof.

En waarom komt men dan het Katholicisme van dweeperij beschuldigen? Dat er onder de katholieken dweepers zijn geweest en nog zijn, zullen wij niet tegenspreken, maar als men valschelijk het Katholicisme zelf die beschuldiging toewerpt, dan werpen wij die, en naar waarheid, niet op de protestanten, maar op het Protestantisme zelf terug. Wanneer heeft ooit de katholieke Kerk er op geroemd, dat zij alle menschelijke dwaasheden had genezen? Nooit heeft zij beweerd, dat geene harer kinderen zich ooit aan dweeperij hebben schuldig gemaakt; maar weet gij waarop zij zich in dit punt kan beroemen? Dat zij alleen die ziekte van den geest kan genezen, en nooit is een katholiek aan het dweepen gegaan door het volgen van hare leer of leerwijze; zoodra hij aan dweeperij schuldig werd, miste hij de waarheid in de leer en dus ook in de leerwijze, omdat hij van het gezag, de leerwijze, de leiding der Kerk was afgeweken, en feitelijk het menschelijk protestantsch beginsel huldigde. Verstout zich een ongelukkige, in zijne dweeperij de leer der Kerk aan te randen, zij behoeft zich niet te schamen hem hare leeringen onder het oog te brengen; zij zal zijne schuld en de oorzaak van zijn dweepen aanwijzen in het verloochenen der katholieke beginselen. De band der eenheid wordt niet verbroken,

door dat de dweeper er zich aan onttrekt, hij alleen wordt er vreemd aan, terwijl het Protestantisme het regt niet heeft om zijne dweepers buiten te sluiten.

Bij het werpen van dien blaam op het Katholicisme, sprak men meestal van de openbaringen, visioenen, prophetiën en extasen. Maar wilt gij weten hoe hier de Kerk handelt? Zoo lang dat alles de geloofswaarheden of de algemeene katholieke zaak niet raakt, onthoudt zij zich van alle tusschenkomst, laat de beoordeeling der daadzaken als zoodanig aan de kritiek over, en het staat u vrij er al of niet geloof aan te slaan. Maar wordt de zaak van meer gewigt, treedt de begunstigde in uitlegging van leerpunten, dan waakt de Kerk, en wordt er eene stem gehoord, die iets leert tegen de leer van haren goddelijken Meester, de stem van een wolf in schaapsvacht gehuld, dan waarschuwt zij de geloovigen, en verheft hare stem om het verdoolde schaap terug te voeren, of het, wanneer het halstarrig de ooren afwendt, uit de schaapskooi weg te jagen.

En blijft de overdrijving of dweeperij van een of ander binnen die grenzen, waarin zij niet schaden kan, dan is vooreerst de Kerk niet aansprakelijk dat dweepen van een of meer harer kinderen; zij zoekt door hare priesters en meer onderrigten die begoocheling te doen ophouden. En verder, wat kan dan toch zoo een dweepen schaden? Wij keuren het ten hoogste af, maar hebben er medelijden mede; en zoo andersdenkenden mogten redeneren, als ware dat een bewijs van de dweeperij der katholieke Kerk, dan hebben wij medelijden ook met hen, en bidden voor de verlichting der verlichten. Maar nog eens, waarom maakt ge u boos? Veronderstel eens, dat een of ander goed vrouwtje zich met bijzondere gunsten van den hemel bedeeld waant, soms met de engelen meent te spreken,

enz. Welnu, geloof het zoo gij wilt, eenigen zullen het gelooven, gij en anderen zullen er mede spotten, ik en meer anderen zullen noch het een noch het ander doen; maar dit weet ik, dat haar dweepen aan de maatschappij geen bloed of tranen zal kosten.

De priesters vooral waren dweepers, thans zijn wij huichelaars geworden, wij hebben ons dus niet meer als dweepers te regtvaardigen; van huichelarij verdedigt men zich nooit.

Maar de monniken, de stichters der kloosterorden? Wijkt terug op het zien van hunne deugden, erkent de weldaden die de maatschappij aan hen heeft te danken. Mogten zij zich in al hunne plannen en inrigtingen hebben bedrogen, dweepers waren zij niet, zachtmoedigheid, kalmte was hun deel. Waarom? Omdat zij het beginsel van gezag in al zijne volkomenheid volgen, omdat zij zich vrijwaren van de begoocheling, van den hoogmoed hunner eigene rede, en deze niet verdooven, maar verhoogen, maar veredelen, door met rede en vrijwillig alle afwijkingen der bedorvene natuur te vlugten, hunne geestvermogens, verstand en wil, aan de beschouwing der verhevenste waarheden, aan de beoefening der verhevenste deugden toe te wijden. Beschuldigt ze van begoocheling, verblindheid, vooroordeelen, zoo het u lust, maar schaamt u ze voor dweepers uit te maken, en vergelijk hen, die gij dweepers noemt, met de echte dweepers der laatste eeuwen. Dan zal het u nog duidelijker worden, wat de zin is der boven dit opstel geschrevene woorden: «Katholieke en protestantsche dweeperij.»

VERSCHEIDENHEDEN.

DE KATHOLIEKE PERS IN *ENGELAND* SEDERT DE EMANCIPATIE.

De engelsche katholieken hebben de middelen, welke hun de drukpers kon aan de hand doen, niet verwaarloosd, maar de pogingen die gedaan zijn om periodieke en dagelijksche organen te hebben van katholieke gedachte en gevoel, zijn in *Engeland*, zoo niet verijdeld geworden, dan toch maar zeer middelmatig gelukt.

Een tiental jaren vóór de emancipatie, kende men te *Londen* slechts eene enkele katholieke publicatie, uitsluitend toegewijd aan godgeleerde controversen. Deze verzameling, die in 8° formaat verscheen, onder den titel van *Catholic Intelligencer*, was voornamelijk aangemoedigd geworden door Mgr. MILNER, vicarius apostolicus van het Middendistrict vóór Dr. WALSH. Dit blad bewees toen gewigtige diensten aan de godsdienst; het diende om de dwaling te bestrijden, veler verstand te verlichten en veler hart te bekeeren. Naar gelang er nieuwe dagbladen zijn uitgegeven geworden, heeft de *Catholic Intelligencer* zijn vroeger gewigt verloren, maar verschijnt voortdurend iederen Zaturdag. Zijn geringe prijs maakt hem voor de schraalste beurzen toegankelijk. Hij is een middel om de waarheid te leeren aan arme werklieden, die in de lezing eenige uitspanning zoeken. Iedere aflevering geeft de godsdienstige tijdingen der week uit *Engeland* en het buitenland, en bevat verscheidene artikels over godsdienst, geschiedenis, kunst of letterkunde. Zijn oude titel wordt tegenwoordig voorafgegaan door dezen: *The London and Dublin orthodox journal of useful Knowledge*. Bedriegen wij ons niet, dan had deze verandering plaats ten gevolge van eene zeer levendige polemiek,

waarin de orthodoxie van den *Catholic Intelligencer* betwijfeld werd. De kerkelijke overheid zich ten gunste van het blad hebbende uitgesproken, nam het den titel van *Orthodox* aan.

In 1836 hegrepen de katholieken de noodzakelijkheid van zich een orgaan te maken, dat van eenig gewigt kon worden. Om hieraan te voldoen verscheen te *Londen* de *Dublin Review*. Dr. WISEMAN, O'CONNELL en andere ijverige katholieken deden voor dit doel edelmoedige opofferingen. De *Dublin Review* is, even als al de groote *Review*'s van *Engeland*, eene driemaandelijksche publicatie, tot wier bearbeiding de meest onderscheidene katholieke schrijvers zamenwerken. Dit soort van *Review*'s geeft alle drie maanden aan de geabonneerden een deel in 8°. Deze wijze van publicatie oefent in *Engeland* den meesten invloed uit, en terwijl de schrijvers der dagelijksche, wekelijksche en maandelijksche pers er maar zelden in aanzien zijn, verwaardigen zich de uitstekendste staatkundigen de vrucht hunner uitspanning aan de driemaandelijksche *Review*'s mede te deelen.

De *Dublin Review* verscheen onder een beschermheerschap, dat den goeden uitslag moest verzekeren. Zij trok, sedert haar begin, de ernstige oplettendheid der protestanten op zich. Onder het letterkundig oogpunt, wijkt deze verzameling voor geene andere engelsche publicatie. Zij had eene schoone zending te vervullen in de godgeleerde strijdvragen waarin *Engeland* gewikkeld is, en heeft zich met een zeldzaam talent van die kiesche taak gekweten. De geleerde Dr. WISEMAN behandelt er de meeste godsdienstige vraagpunten in; zijn naam te noemen is genoeg, om de waarde zijner godgeleerde artikelen te doen schatten. De *Review* behandelt zelden de zuiver staatkundige geschillen. Na de godsdienst, de geschiedenis, de hooge letterkundige kritiek, maakt de levensbeschrijving de hoofdstof harer artikelen uit. De vraagpunten, welke de anormale toestand van *Ierland* aangeeft, worden er met een onbetwistbaar talent in behandeld.

Eene publicatie, die minder zwaar was dan de *Dublin Review*, en ernstiger dan het *Orthodox journal* verscheen in 1837, onder den titel van *Catholic mayazine*. Het was een midden tusschen de beide eerstgenoemde. Het *Catholic magazine*, dat slechts eens per maand wordt uitgegeven, kan godsdienstige punten van den dag meer in het breede behandelen dan het *Orthodox journal*, en te gelijk aan de *Dublin Review* overlaten, datzelfde diepzinniger, grondiger te behandelen, wat het zelf maar ligtelijk aanraakt. Het *Catholic magazine* heeft eene meer nuttige dan gewigtige rol vervuld, en ondanks de middelmatigheid van bijna al zijne artikelen doorloopt men het toch met de meeste vrucht, om de katholieke wedergeboorte van *Engeland* te bestudeeren.

In de laatste jaren heeft men verscheidene pogingen gedaan om den katholieken een wekelijksch en een dagelijksch orgaan te geven, maar eene enkele is gelukt.

In de maand Mei 1840 verscheen te *Londen* het eerste katholiek en staatkundig dagblad, dat *Engeland* sedert de hervorming gehad heeft: dit was het wekelijksch blad *The Tablet*. Het heeft eenig stoffelijk nadeel toegebragt aan de eerste publicaties, het *Orthodox journal* en het *Catholic magazine*, maar niettemin gaan zij alle drie voort, ieder in zijn bijzonderen werkkring, de taak te vervullen, welke zij zich hebben opgelegd. De *Tablet* had, als katholiek orgaan, een zeer schoone rol in de pers op zich te nemen. Ongelukkigerwijze is deze rol in meer dan eene omstandigheid in gevaar gebragt door de onervarenheid zijner redacteurs, die, ondanks hun uitstekend talent, niet ten volle de onzijdigheid hebben begrepen, welke een katholiek blad moet bewaren, te midden van de ellendige twisten der partijen. Zoo stak bij zijn verschijnen de *Tablet* met veel te veel ophef de banier der whig's op, en hield een tijd lang de staatkunde van het ministerie MELBOURNE staande, met eene hartstogtelijkheid en verbittering die altijd kwalijk passen aan katholieken, wier belangen altijd boven

de enge begrippen van nationaliteit moeten verheven blijven, wanneer die de belangen van godsdienst en menschelijkheid kwetsen.

De *Tablet* heeft zich ook vergeten door te dikwijls aan persoonlijke twisten de waarde van Staatszaken te geven; de persoonlijkheden zijn eene der zwakheden van dit blad. Overigens heeft het deze fout gemeen met de overige Engelsche dagbladen, zoo dikwijls achter eene persoonlijke kwestie een geldelijk belang schuilt. Deze misstappen hadden voor een oogenblik het bestaan van de *Tablet* op het spel gezet, die door een gedeelte der groote katholicken werd verloochend; maar met de jaren krijgt men ondervinding, en het Londensch blad schroomt niet tegenwoordig zijn verleden te boeten, zoo zelfs dat het in vele staatkundige kwestiën de gedragslijn volgt welke het vroeger had bestreden. En hierin drijft het welligt het berouw te ver.

De *Tablet* voerde eenigen tijd den naam *True Tablet*, omdat een der eigenaars, zich er aan onttrekkende, een nieuw wekelijksch blad uitgaf, gelijk met de *True Tablet*, en onder den naam van *The Tablet*.

De *Tablet* plaatste zich onder het beschermheerschap van den edelen lord SHREWSBURY, Dr. WISEMAN en de katholieke aristokratie, terwijl de *True Tablet* onder zijne gewigtigste vrienden *Ierland*'s bevrijder en een groot deel der geestelijkheid telde.

De *Tablet* hield den strijd slechts eenige weken vol, bezweek, en de *True Tablet*, die overwinnaar bleef, nam den ouden titel weder aan van *Tablet*, dien hij sedert heeft behouden. Het is verwonderlijk dat de Engelsche katholieken zoo weinig doen om hunne organen staande te houden; zij schijnen derzelver maatschappelijken invloed maar ten halve te gevoelen. De *Tablet*, hun eenig staatkundig blad, heeft zeer veel moeite gehad om staande te blijven, en er is eene inschrijving ten zijnen voordeele noodig geweest om zijn bestaan te verzekeren.

In 1842 verschenen eenige nummers van eene publicatie,

die bekend is onder den naam van *Lucas's penny Library*, bestemd tot onderrigt der armen. Aan deze proef is geen gevolg gegeven. Een ander blad, *The Catholic*, kwam op dienzelfden tijd tot stand; het moest kosteloos worden gezonden aan al de leden der katholieke geestelijkheid in *Engeland*, in het land van *Wallis* en in *Schotland*. Ook de priesters van al de parochiën van *Ierland* zouden dit enkel kerkelijk en letterkundig blad kosteloos ontvangen.

Het plan der eigenaars was, dat de katholieke leeken hun zouden te hulp komen, en dat de groote publiciteit van het blad hun door de aankondigingen een middel zoude verschaffen om hun werk voort te zetten. Maar ook dit gelukte niet, en na aanzienlijke opofferingen te hebben gedaan, moest men er van afzien. Men beproefde een katholiek orgaan te vestigen in *Schotland*, maar de *Phoenix* (zoo was de naam) leefde slechts eenige maanden. Sedert heeft men te *Edinburgh* een blad gevestigd onder den naam van *Edinburgh Courrier;* omtrent den uitslag zijn wij niet onderrigt.

Terwijl de Anglicanen, Methodisten en andere secten over zoo talrijke middelen door de drukpers te beschikken hebben, is het smartelijk te zien hoe arm de katholieken zijn aan soortgelijke middelen om hun geloof te verdedigen tegen de aanvallen die duizende bladen onophoudelijk er tegen doen. En niettegenstaande dit alles, is de voortgang van het Katholicisme ongeloofelijk.

In 1841 waren de katholieken bedacht om een orgaan te krijgen in de dagelijksche pers. Een der oudste Londensche bladen, de *Courrier*, was te koop. De eigenaars van de *Tablet* deden hun bod, maar alles bleef bij pourparler's. Om een dagelijksch blad staande te houden, zou men zich al te zware offers hebben moeten opleggen.

De katholieke schrijvers ijveren om het hardst. Wij zien hen in verschillende wekelijksche en maandelijksche bladen, in eene driemaandelijksche *Review*, zich er op toe leggen om de ver-

woesting tegen te houden van dien vloed van protestantsche publicaties, die *Engeland* overstroomt, en den voortgang van deszelfs wedergeboorte belemmert. Maar hunne geschriften kunnen, ondanks hun onbetwistbaar nut, aan de vorderingen van het oogenblik niet voldoen. Men is in zware en beslissende kwestiën gewikkeld, de geheimen der godsdienst zijn een algemeen voorwerp van studie en overweging. De pijnlijke aandoening der geesten op het zien van de puinhoopen door het protestantisme veroorzaakt, zet ze aan om de leerstukken van het katholiek geloof te onderzoeken, en de Britsche maatschappij, welligt zonder zich rekenschap te geven van de impulsie aan welke zij gehoorzaamt, schijnt te dwalen en door een hooger instinct de wegen op te sporen die haar tot de haar onbekende waarheid kunnen henenleiden.

In deze omstandigheden deed zich eene wezenlijke behoefte gevoelen; men moest voor alle ernstige geesten de werken toegankelijk maken der katholieke godgeleerden, die op eene bijzondere wijze de kwestiën hebben behandeld en doorgrond, waarover thans tusschen de Engelsche katholieken en protestanten gestreden wordt. Een Londensch uitgever ondernam het deze leemte aan te vullen. Het was zoo veel te dringender noodig dat men zich haastte, omdat eene protestantsche vereeniging *(Parker Society)* de werken herdrukte van FRITH, TINDAL, CRANMER, LATIMER, RIDLEY, JEWELL, RAINOLDS, PARKER, FULKE, FOX en anderen. Deze vereeniging telde in 1844 reeds meer dan 7000 inschrijvers en geabonneerden op die werken. Op het voorbeeld der protestanten, heeft de uitgever KAREL DOLMAN de goede gedachte gekregen van onder den titel «Katholieke bibliotheek», de geschriften te herdrukken en uit te geven der bisschoppen en godgeleerden van *Engeland*, die gedurende de 16e en 17e eeuw voor de verdediging des geloofs gestreden, en de protestantsche schrijvers van hun tijdperk wederlegd hebben. Onder deze werken komen in de eerste plaats voor die van THOMAS MOORE, van de bisschoppen FISHER

en GARDINER, van kardinaal ALLEN, van T. HARDING, T. STAPLETON, N. SANDERS, BRISTOW, PERSONS, WALSINGHAM, enz.

Sedert lang zijn deze boeken uiterst zeldzaam geworden, en de weinige exemplaren, die men er van vindt, worden tegen ontzettend hooge prijzen verkocht. Terwijl de protestantsche persen de lasteringen van JEWELL en andere vijanden van het Katholicisme weder opdisschen, konden de geloovigen tegenover deze helsche propaganda niet werkeloos blijven. Het zou misdadig zijn geweest, zoo hunne onverschilligheid de wederleggingen van STAPLETON en de controversen van HARDING in vergetelheid had gelaten. Zij hebben de schoone geschriften van FISHER, SMITZ en WALSINGHAM toegankelijk moeten trachten te maken voor die ze zoeken. Deze werken zijn in de tegenwoordige omstandigheden, waarin *Engeland* zich bevindt, de geschikste, om aan de zich openbarende behoeften te beantwoorden en te voldoen.

Diegenen, welke de godsdienstige beweging van *Engeland* volgen en belang stellen in deszelfs wedergeboorte, zullen het plan toejuichen van die schrijvers te doen herleven, die zoo edelmoedige kampvechters des geloofs waren in de drie laatste eeuwen; hunne geschriften zullen op nieuw de wapenen zijn, om die vijanden ter neêr te slaan, tegen welke zij bestemd waren, en zij zelven zullen zoodoende, eeuwen later, nog deel hebben aan de zegepraal der Kerk.

Het plan van DOLMAN was niet alleen in zijn hoofd; hij heeft het met moed ondernomen en begonnen. Het eerste werk was getiteld: «*Nasporingen over de godsdienst,*» en was geschreven door FRANC. WALSINGHAM. De katholieke bibliotheek bestaat uit deeltjes in 8°., zeer zorgvuldig gedrukt.

Men had moeijelijk een beter begin kunnen maken. De «*Nasporingen over de godsdienst*» geven ons den strijd eener ziel, die eerst door twijfel wordt geslingerd en naderhand de waarheid zoekt. Het is een verhaal dat grondig onderrigt bevat, en ons de wonderbare werking der genade toont. De schrijver

was zoo veel te beter in staat dit punt te behandelen, omdat hij zijne eigene geschiedenis verhaalt. FRANC. WALSINGHAM werd geboren in *Northumberland*, in 1576; hij werd in de hervormde godsdienst opgevoed, en verkreeg, door de bescherming van een zijner bloedverwanten, staats-secretaris van koningin ELISABETH, de gunst van opgenomen te worden in de St. Paulusschool te *Londen*, vervolgens aan de Hoogeschool te *Cambridge*, waar hij diaken werd gewijd. Een katholiek werk viel hem in handen; hij las het. Dit was de eerste stap op den weg, die hem tot de Kerk moest terugvoeren. Na het geloof zijner vaderen te hebben omhelsd, vertrok hij naar *Rome*, studeerde er de theologie, ging in 1609 in de Societeit van JESUS, en keerde in 1615 als zendeling naar *Engeland* terug. Hij werkte met voorbeeldeloozen ijver, als een goed evangelisch arbeider, gedurende 30 jaren, en stierf in den ouderdom van 71 jaren. Men kan uit dit kort berigt over den schrijver aet gewigt en het belang van het werk opmaken. Het tweede deel der «Katholieke Bibliotheek» was het werk van een Engelschen benedictijn, den geleerden RICHARD HUDDLESTON, getiteld: *Short and plain way to the Church* (Korte en gemakkelijke weg tot de Kerk).

Lord SHREWSBURY, graaf ARUNDEL. lord CAMOYS, lord STOURTON, Mgr. WISEMAN en de overige Apostolische Vicarii, de Aartsbisschop van *Tuam* en vele Ierscbe Bisschoppen, hebben het werk van DOLMAN als het ware onder hunne bescherming genomen, door zich onder de eerste inteekenaars te plaatsen. Talrijke bewijzen van deelname en belangstelling gewerden den uitgever uit *Rome* en andere plaatsen van *Italië* en ook uit *Duitschland*.

Deze onderneming van herdrukken is niet de eenige gebleven. Terwijl het katholiek Instituut van *Groot-Brittanje* in ruime mate godsdienstige verhandelingen verspreidt, die bestemd zijn om de nevelen der dwaling te doen verdwijnen, herdrukt een gezelschap van geestelijken en geeft voor een uiterst ge-

ringen prijs al de werkjes van godsvrucht, die geschikt zijn om de goede stemming der geloovigen te onderhouden Daarenboven zijn in de laatste jaren belangrijke werken van katholieken in het licht gekomen, te veel om ze hier op te noemen, onder welke echter het bekende werk van KENELM DIGBY: «*Mores catholici or ages of faith*,» eene belangrijke plaats inneemt.

MELANCHOLIE EN VERTWIJFELING VAN DE KERKHERVORMERS EN HUNNE LEERLINGEN.

De hervorming heeft dit met eene andere groote omwenteling van den lateren tijd gemeen, dat hare gevolgen en werkingen tot verderf en ongeluk van hare bewerkers en voortplanters zijn uitgeloopen. Zij gelijkt eene reusachtige machine, wier raderwerk eerst de ledematen van diegenen verbrijzelt, die het met kortzigtigen spoed en hartstogtelijke voortvarenheid, zonder de gevolgen te berekenen, hebben in beweging gebragt. De ontwikkeling van het hervormingswerk, de vorm, die de nieuwe Kerk begon aan te nemen, het zien der zedelijke verbastering, die ten gevolge der protestantsche leer begon te heerschen, — dit alles is voor velen der hervormers en hunner eerste leerlingen en volgelingen de regtstreeksche en onmiddelijke, voor nog meer anderen eene bijkomende oorzaak van hunnen dood geworden, terwijl anderen, onder den last dezer pijnlijke gewaarwordingen zuchtend en neêrgeslagen, vurig naar een spoedigen dood verlangden. Onder degenen, wier wezenlijke stemming wij uit meer vertrouwelijke gezegden, bijzonderlijk uit hunne brieven kennen, zijn er maar weinigen, die niet zoo een verlangen hebben geuit om spoedig te worden ontrukt aan het tooneel eener troostelooze werkzaamheid en van toestanden en ergernissen vol verwijten voor hen (1).

---

(1) Zie het beroemde werk van DÖLLINGER, *Die Reformation* 2ter B. *Regensburg*, 1848. s. 687—693.

Meermalen verlangden LUTHER en MELANCHTHON door den dood hunne eigene werken en dezer gevolgen te ontvlugten. Een der Nürnbergsche hervormers, BESLER, kwam om door zelfmoord. CAPITO in *Straasburg* wenschte zich reeds omstreeks het jaar 1536 den dood toe, omdat de nieuwe Kerk in hopeloozen staat was; BUCER had reeds gedurende zijn hervormen in *Weiszenburg* naar zijne ontbinding verlangd. De diepe mismoedigheid van SPALATIN over de ellende en de slechtheid van zijnen tijd en van al wat hem omgaf, sloeg eindelijk over tot eene met waanzin gepaarde zwaarmoedigheid, die weldra een einde aan zijn leven maakte MATHESIUS bragt de laatste weken van zijn leven door in een toestand, dien hij zelf als een «helangst» afschildert. Ook de vriend van LUTHER, NIKOLAUS HAUSMANN, predikant te *Zwickau*, leefde en stierf ongelukkig. Hem gaf LUTHER de voorkeur boven al zijne aanhangers, van hem zeide hij, dat de overige predikanten maar kaf waren tegen hem vergeleken; wat wij leeren, pleegde hij te zeggen, dat toont hij in het leven. Maar door zijne gemeente te *Zwickau* mishandeld en eindelijk weggejaagd, verviel ook hij in melancholie; ten laatste kwam hij naar *Freiberg*, maar viel, door eene beroerte getroffen, reeds in zijne eerste preek op den kansel neêr en stierf op denzelfden dag. STANISLAUS RAPAGELANUS uit *Litthauen*, professor in de theologie te *Königsberg*, stierf in het jaar 1545 van droefheid, omdat hij, gelijk FUNK zegt, «gezien had, dat de booze Satan reeds toen veel onheil heeft willen aanrigten,» en gelijk hertog ALBRECHT aan MELANCHTHON schrijft, van verdriet over de groote oneenigheid, scheuring en aanmatiging onder de professoren. JOHANN DREYER, eerst Augustijner-monnik, daarna hervormer te *Herford*, sedert 1540 predikant te *Minden*, stierf van verdriet (1544), omdat zijn ambtgenoot LUDOLPH HUGO hem met de uitgezochtste beschimpingen overlaadde, en hem vooral op den kansel hoonde. CRUCIGER verheugde zich over den dood zijner kinderen, die aldus aan de ellende des tijds waren ontrukt. EBER teerde weg van smart om het verval

en de verbrokkeling der protestantsche Kerk, en ontving den doodsteek door den hem op de Altenburger zamenspraak aangedanen smaad. SARCERIUS was zoo zeer aangedaan door de bittere aanvallen zijner ambtgenooten, dat hij er ziek van werd en stierf; reeds vroeger had hij gezegd: «de verdeeldheid der Kerk knaagt mij hart en leven af.» De predikant MOHR te *Naumburg* verviel, ofschoon LUTHER hem zocht te troosten, in melancholie, en stierf in dezen toestand; zijn tegenstrever terzelfder plaatse, MEDLER, gaf in een' brief aan een' vriend zijn verlangen naar den dood te kennen als naar de eenige haven, waar hij rust kon vinden. JOH. BELZIUS telt onder de oorzaken, die hem den dood deden wenschen, «de gruwelijke steeds toenemende boosheid der wereld en den gevaarlijken godsdienststrijd der leeraars.» PAUL REPHUN stierf van verdriet over «de verachting des goddelijken woords.» HYPERIUS te *Marburg* verdroot het leven op het zien van den beklagenswaardigen toestand der Kerk. MUSAEUS verviel onder den indruk der kerkelijke en zedelijke omstandigheden van zijnen tijd in melancholie, en zijne laatste levensuren werden door den haat des volks verbitterd. STRIGEL bad om een spoedigen dood, om de aanvallen zijner ambtgenooten te ontkomen. De kommer over de theologische twisten bragt den uitgever van LUTHER's werken, ROBARIUS eindelijk om het leven. SELNEKKER verklaarde, dat allen welgezinden het leven een verdriet was. BRENZ wilde eens, alleen om de onophoudelijke twist te ontgaan, zich in de diepste eenzaamheid van het *Schwarzwald* begeven. SCHNEPF verviel ten gevolge van de ellende en de scheuring in het luthersch kerkwezen in diepe melancholie, en stierf in dezen toestand. MÖRLIN moet eveneens in vertwijfeling zijn gestorven. De proost BUCHHOLZER in *Berlijn* stierf aan de ziekte, die hem de toorn des Keurvorsten over zijne afwijking van de luthersche regtgeloovigheid had veroorzaakt. ARTOPÖUS stierf van kommer en verdriet over den godsdienststrijd, waarin hij te *Cöszlin* werd gewikkeld. De dood van den

super intendent JACOB GROSZHANS te *Goslar* werd door dezelfde oorzaak bespoedigd. JOHANN GIGAS te *Freystadt* gewaagt er van, als van iets dat meermalen voorkomt, dat bij den toestand van het protestantsche kerkwezen vrome lieden kwijnden en zich tot den dood toe bedroefden, en hij zelf verviel ook in melancholie.

De hervormers zelve beschouwden het als eene reden tot vreugde en stof tot gelukwenschen, wanneer een hunner ambtgenooten door den dood aan den ellendigen toestand van hun kerkwezen, aan den woedenden haat en opiniënstrijd der protestanten werd onttrokken. Zoo uitte zich CHYTRAEUS op het berigt van den dood van MARBACH. Voor zich zelven wenschte CHRYTRAEUS in het jaar 1575 een spoedig einde, opdat hij tot eenen toestand mogt geraken, waarin hij zonder de treurige duisternis van godsdienstwijfel en zonder gruwzame twist en strijd CHRISTUS kon aanschouwen; want de godgeleerde van *Rostock* verborg het in brieven aan vrienden niet, dat hij, de godgeleerde veteraan, de voorvechter der luthersche leer, en de hervormer van geheele landen, die vastheid en zekerheid van geloovige overtuiging niet bezat, welke alleen het gezag eener op de rots gegrondveste kerk zou hebben kunnen geven aan hem, die voortdurend met theologische problemen en strijdvragen bezig was. PAULUS KRELL klaagde, dat de kommer over de kerkelijke omstandigheden hem het leven hinderlijk maakte; KASPAR EBERHARD en JOHANN MATTHEUS, zijne collega's te *Wittenberg*, stierven van verdriet over de hun aangedane behandeling. MORIZ HELLING zeide: dat predikanten en leeraars zich bij den tegenwoordigen toestand van het kerkwezen den dood toewenschten. Ook de «tweede MARTINUS,» de super-intendent CHEMNITZ, de voornaamste luthersche godgeleerde sedert FLACIUS, had een jammerlijk einde. Volgens het berigt van zijn opvolger was hij het geheele laatste jaar zijns levens volslagen melancholisch, moest daarom zijn ambt nederleggen, verviel in een voortdurend weenen en snikken, en men moest hem

als een kind met roeden tuchtigen. Een kort na zijnen dood te *Zerbst* in het jaar 1590 verschenen geschrift beweerde, dat CHEMNITZ zoo van de wereld was afgescheiden, dat hij aan zijn geloof, dat hij zelf geleerd en gepredikt had, had getwijfeld, dat zijn dood die van eenen SAUL en JUDAS geweest was. Daartegen verscheen eene «redding» van CHEMNITZ van de Braunschweigsche predikanten in het jaar 1592, waarin dit ontkend, maar de jammerlijke toestand, in welken hij vervallen was, toegegeven wordt. In het geschrift van den bekeerling JOHANN LANG wordt met beroep op de getuigenis van den geneesheer KÖNNERDING, van JAKOB GOTTFRIED, die de schoonzoon van CHEMNITZ was, en van Dr. DANIEL HOFMANN verhaald, dat in CHEMNITZ de vele zonden, die hij aan armen en ongelukkigen had begaan, waren ontwaakt, dat zijne lasteringen en beschimpingen tegen goede, geleerde mannen, vooral tegen de katholieke Kerk hem voor oogen waren gekomen, dat de oplossing van alle tucht in zijne kerk zijn geweten gekweld had; daarenboven had hij nog verachting van zijne beide zonen moeten verduren; dat hij in vertwijfeling meer dood dan levend van den eenen hoek in den anderen gevlugt en zich verborgen had. HIERONYMUS ZANCHI, professor te *Straasburg* en later te *Heidelberg*, zeide, dat hij bij de algemeene twist der predikanten en het verval van zoo vele kerken den dood wenschelijk vond. THEODORUS BEZA schreef aan TOSSANUS te *Heidelberg* in het jaar 1596, dat de dood hem zoo veel te wenschelijker was, omdat hij van alle zijden een ongodsdienstig en in wilde zekerheid heenlevend geslacht vol zelfzucht zag opkomen; en TOSSANUS zelf klaagde in vertwijfeling: «Bij de menschen kan men thans met vermaningen en smeekingen bijna niets meer gedaan krijgen; zij willen liever met hunnen hoogmoed en hunne ijdelheid te gronde gaan, dan den stand der predikanten eeren» enz.

Meerdere godgeleerden vervielen bij de aanhoudende twisten, de radeloosheid en de ongeneeslijke verwarring, waarin daardoor eene van alle vast kerkelijk gezag verstokene godsdienst geraken

moest, tot waanzin. Dit lot had ISINDER te *Königsberg* ten gevolge der twisten met OSIANDER. Om dezelfde reden viel de predikant ANDREAS GUNDELWEIN te *Danzig* in geestverzwakking. LUTHER's vriend, de diaken BACHOFEN, die het eerst FLACIUS bij hem inleidde, en de beide Wurtembergsche godgeleerden WILHELM BIDEMBACH, en zijn broeder, de abt van *Bebenhausen*, stierven eveneens in krankzinnigheid. JOHANN RODENBURG, sedert 1615 professor in de theologie te *Danzig*, werd, daar hij er aan de godsdienstlwisten levendig deel nam, krankzinnig, verviel in volslagene razernij, en moest eindelijk in een eigen vertrek worden opgesloten. Bij de hevige gevechten der kerkelijke partijen in *Magdeburg* werden meerdere personen waanzinnig, en BAUMGÄRTNER te *Nürnberg* zeide bij de onderhandeling met de Osiandrischgezinde godgeleerden in het jaar 1554: «Men ondervindt helaas! dagelijks, dat in dezen tijd, meer dan vroeger ooit gehoord werd, de menschen bij gezonden lijve en in doodsgevaar in vertwijfeling vallen, de zinnen verliezen, en enkelen zich zelven den dood aandoen» — eene verschijning, wier oorzaak hij in de opgekomene verwarring van de leer der regtvaardiging vond.

PROEVE TOT WEDERINVOERING DER BIECHT IN PROTESTANTSCHE GEMEENTEN.

De *Pfarrer* en Deken te *Michelau*, medelid der Pruissische protestantsche synode dezes jaars, voert de biecht in zijne parochie weder in, en heeft een begin hieromtrent gemaakt met degenen, welke dit jaar hunne eerste communie deden. Ieder kind moest bij ieder der tien geboden zeggen, hoe en op welke wijze hij het had overtreden. De oudere biechtelingen moeten een dag voor de biecht, en wel man en vrouw ieder in het bijzonder, zich aan de pastorij aanmelden, en de zes hoofdstukken verklaren, en wie deze niet kent, wordt van het Avondmaal geweerd, zoo als dan ook op Goeden Vrijdag aan

zeven onboetvaardigen te beurt viel. Anderen, die den 15 April medebiechtten en volgens ouder gewoonte zich slechts tot het Avondmaal lieten aanmelden, om zich niet als blinden aan dezen geloofsdwang te onderwerpen, liet de Deken voor de biecht zeggen, *dat zij regte bokken waren.* — De gemeente schijnt echter met die dwangmaatregelen niet best tevreden te zijn, want op Palmzondag kwamen er slechts 6 en op Goeden Vrijdag zoo wat 30 te biecht. Op den 13n, toen *Pfarrer* PÖHLMANN van *Schnei* biecht hoorde, gingen er iets meer dan 100 (in vroegere jaren gingen er in deze dagen 150—160) tot het Avondmaal.

De Mainzer *Katholik* (n°. 51) maakt hierop de volgende bemerkingen: «Wat de protestanten van de biecht en ook van de biechtpenningen, die op vele plaatsen, waar sedert lang de biecht is afgeschaft, nog ontvangen worden, willen houden, laten wij aan hunzelven over; maar als geschiedkundige bijzonderheid is het opmerkenswaardig, dat LUTHER de biecht volstrekt niet wilde hebben afgeschaft, ja zelfs zeer dringend tot dezelve aanspoorde, alleen wilde hij er geene wet van maken (om zijne leer over den niet vrijen menschelijken wil had hij in het algemeen eene diepe verachting tegen de kerkelijke wetten) en meende ook dat het onmogelijk was, alle zonden te biechten. Spoedig echter bemerkte hij dat men de gepredikte bevrijding van de onverdragelijke dwingelandij des Pausdoms in dien zin opnam, dat men nooit meer moest of mogt biechten, en gaf hierover aan zijne ergernis lucht in de volgende bewoordingen: «Zulke zwijnen moesten niet bij het evangelie zijn, noch er iets van hebben, maar onder den Paus blijven en zich laten drijven en plagen, om te moeten biechten, vasten enz., meer dan te voren. Voor zulken willen wij niets gepredikt hebben, ook met onzen wil niets van onze vrijheid inruimen, noch laten genieten, maar den Paus of zijns gelijken weder over hen laten regeren, die hen dwinge als een regte dwingeland. Want onder het schuim, dat het Evangelie niet wil gehoorzamen, past niets dan zoo een stokmeester,

die Gods duivel en beul zij.» Bij dit alles meende LUTHER toch geene uitdrukkelijke wet te mogen maken, maar in de daad gaf hij die door te zeggen: «Dit moeten zij evenwel weten, die niet van zelve komen, dat wij ze niet voor Christenen houden. Wilt gij het verachten en zoo trotsch zonder biechten heengaan, dan vellen wij het oordeel, dat ge geen Christen zijt en ook het Sacrament niet moet genieten.» — Nog iets naders over LUTHER's zienswijze over de biecht leeren wij uit het Enchiridion of den kleinen Katechismus (*Leipzig* 1566), waarin van de Absolutie gezegd wordt: «Zij is het ingestelde bevel van JESUS CHRISTUS onzen Heer, waardoor hij aan alle zijne gestelde dienaren, aan de christelijke Kerken en gemeente, magt en gezag heeft gegeven, om in zijnen naam van alle zonden vrij te spreken degenen, die hunne zonden erkennen en er van harte berouw over hebben, maar de zonden te binden in de halsstarrigen, onboetvaardigen en booswichten; met de zekere toezegging, dat hetgeen de gestelde dienaar naar Gods bevel hier met ons handelt, zekerlijk in den hemel bij God onzen hemelschen Vader reeds bevestigd is».

Op de vraag, waar de Absolutie is ingesteld geworden, heet het: «Waar onze Heer CHRISTUS spreekt, *Joann.* 20. Gelijk mij mijn Vader heeft gezonden, zoo zend ik u ook. Ontvangt den heiligen Geest, wie gij de zonde ontbindt, die zijn zij ontbonden, en wie gij ze houdt, die zijn zij gehouden.» LUTHER wist maar al te wel, dat zijne lui niet hard om de Absolutie vraagden, maar hij dacht: «Daar is niet aan gelegen, hun ongeloof zal Gods geloof niet vernietigen, *Rom.* 3. En hier is het waar, dat, wil iemand met God verbonden worden, hij hier eerst de verzoening door deze bediening moet ontvangen, 2 *Corinth.* 5. En wil iemand ginds God vinden, dan moet hij hem eerst hier te gemoet komen, daarom noemt CHRISTUS dit bevel de sleutelen des hemelrijks, *Matth.* 16.»

Op de verdere vraag, of men dan ook biechten moet, luidt het antwoord dus: «Ja, aan onzen lieven Vader in het hemel-

rijk, waarna wij ons in het algemeen ook aan onzen zielzorger moeten vertoonen, opdat hij verneme, ten eerste, wat wij van Gods woord weten, gelooven en houden, want hij moet aan het zwijn de paarlen, aan den hond het heilige niet geven, *Matth.* 7. Ten andere, dat wij onze zonde erkennen, er berouw over hebben, en ons willen beteren, want de zieken behoeven een geneesheer, *Matth.* 9. En zonder boete is geene zaligheid te hopen, *Luc.* 13. En ten derde, dat wij ook de Absolutie halen.» Daarna volgt dan eene nadere aanwijzing, hoe men biechten moet. Hieruit deelen wij ten slotte dit mede: *Vraag.* «Wat begeert gij van mij?» *Antwoord:* «Dat gij mijne bedroefde ziel door de Absolutie wilt troosten, want ik weet, dat hetgeen gij hiertoe doet, ook door God over mij in den hemel wordt gedaan, volgens zijn woord, daar hij zegt, *Joann.* 20. Wien gij de zonden vergeeft, dien zijn zij vergeven.» *Vraag.* «Gelooft gij ook, dat mijne vergeving de vergeving van God is?» *Antwoord.* «Ja lieve Heer. Daarop zegge hij, En ik door het bevel van onzen Heer JESUS CHRISTUS, vergeef U uwe zonden, in den naam des Vaders, en Zoons, en des heiligen Geestes. Amen.

KANTTEEKENINGEN OP EENE PREEK VAN D^r^. BEETS.

In een tiental jaren kan iemand al heel wat veranderen. Maar hoe ook de schrijver van de *Camera Obscura* in dien tusschentijd moge veranderd zijn, één trek schijnt hem toch bij te zijn gebleven.

Toen hij de eerste maal een bundel van humoristische opstellen in de wereld wilde zenden, was hij zeer bekommerd over den titel. «De naam van het boekzelf,» dus schreef hij in de narede, «heeft mij veel moeite gekost: Het was zoo heel moeijelijk de verschillende stukken onder één etiquette te brengen, en de uitgever wilde iets hebben dat niet al te versleten was.» Schrijver en Uitgever hadden het zoo kwaad niet ingezien. De titel van een boek maakt dikwijls, meer dan

men denkt, de nieuwsgierigheid gaande; en hoe zonderlinger de titel is, zooveel te grooter is meestal de aantrekkingskracht. Was de *Daguerreotype* destijds in zwang geweest, mogelijk had zij de voorkeur gekregen boven de *Camera Obscura*.

Zonderlinge, of zoo ge liever wilt, «ongemeene» titels schijnen nog altijd het lievelingsidee te wezen van den voormaligen HILDEBRAND. Hierin blijft hij zich gelijk. Eene preek die in den loop van dit jaar is uitgegeven, heeft hij getiteld als volgt: «HOUDT DAT GIJ HEBT. *Eene preek gehouden in Nederland 331 jaren na het optreden van* MARTIN LUTHER, *200 jaren na den Munsterschen Vrede. Door* NICOLAAS BEETS, *Theol. Dr., Herder en Leeraar te Heemstede.*» Over de bedoeling, die de heer BEETS met dien titel gehad heeft, kan ik niet oordeelen; maar zoo hij daardoor de nieuwsgierigheid heeft willen gaande maken, dan geloof ik dat hij bij dezen en genen zijn doel bereikt en te gelijk zijn Uitgever bevoordeeld heeft.

Dit tot inleiding. — Want daar het nu toch eenmaal gewoonte is, eene inleiding te schrijven, moest ik wel, om niet *singulier* te zijn, het een of ander laten voorafgaan. Ik ga nu dadelijk over tot de preek; niet, om ze als preek te beoordeelen, (daartoe gevoel ik niet de minste lust), maar om mijne kanteekeningen meê te deelen, die ik er hier en daar op gemaakt heb.

«*Houdt wat gij hebt*, zegt de apostel;» dus vangt D^s^. BEETS zijne preek aan, «en wij maken het heden (?) van toepassing op hetgeen wij door de kerkhervorming hebben verkregen.» Daarop volgen deze vier vragen, die tevens de verdeeling van de preek zijn: *a*. Wat hebben wij door haar verkregen? *b*. Wat dringt ons zoo zeer om dat verkregene te houden? *c*. Wat dreigt ons het ons te doen verliezen? *d*. Welke is de weg, wat zijn de middelen om het te houden? — Op iedere vraag volgt daarna een drieledig antwoord. Summa summarum: eene preek met vier deelen of twaalf onderdeelen.

«1. Wat hebben wij sedert en door de kerkhervorming?... Zij gaf ons den Bijbel, den *geopenden Bijbel*. Zij leerde ons de leer der *regtvaardiging door het geloof zonder de werken der wet*. Den Bijbel. Het Woord Gods, het woord des levens, was in de kerk der zestiende eeuw levend begraven onder het stof der kloosters, onder de decretalen der Pausen, onder

menschelijke inzettingen en overleveringen. De gemeente had het nimmer gezien . de leeraars hadden het nimmer gelezen.»

Een oud thema zonder de minste variatie; men kan het in alle blaauwboekjes en preken over «de gezegende Hervorming» zelfs in bekroonde prijsverhandelingen en *Tafereelen* terug vinden. Maar van de bedenkingen, die er tallooze keeren tegen in gebragt zijn, — geen enkel woord. Gelukkig, in allen geval, dat de Bijbel, al was het dan ook onder het stof, nog in de *kloosters* bewaard bleef: anders waart ge nu *zonder*, mijnheer BEETS!

«De leeraars hadden het nimmer gelezen.» — Dat de Bijbel niet of weinig gelezen werd in kloosters, waar de tucht verslapt of geheel verwaarloosd was, dit laat zich veronderstellen; maar er waren toch nog afzonderingen genoeg, waar de H. Schrift met ijver gelezen en met vrucht overwogen werd, zoo als het door de Instellers hunner Orde den Religieusen was aanbevolen. Van het eerste is men gewoon hnog op te geven, ofschoon de bewijzen achterblijven; van het laatste wordt nimmer een woord gerept. Dat alle geestelijken, en dus ook de leeraars, dagelijks in de Mis en in het *Brevier* een gedeelte ten minste der H. Schrift lazen, dit schijnt niet in aanmerking te komen. En dan die onderscheidene Hooge Scholen, waar vóór en in dien tijd de H. Schrift in het openbaar werd verklaard, rekent gij die voor niets, mijnheer BEETS? Een Theologiae doctor zal toch wel niet behooren tot het getal van zoo velen onder de Protestanten, die met de grootste verwondering u aanstaren als ge van Hooge Scholen in de middeleeuwen spreekt; en die niet weten dat in het Katholieke *Europa* van het jaar 1100 tot 1506 niet minder dan 89 Hooge Scholen werden opgerigt, waarvan twee (*Wittemberg* en *Frankfort* aan den *Oder*) nog in 't begin der zestiende eeuw?....

Vóór de Hervorming — zegt gij — las men den Bijbel niet. — Las men dien vlijtiger toen de Hervorming was ingevoerd? Eilieve, lees eens wat hier volgt. Het betreft *ons* land en staat te lezen in de *Geschiedenis der Ned. Kerk* door YPEIJ en DERMOUT, D. 1. Aant. bl. 228:

«In het jaar 1612 [*nog geen eeuw na de Hervorming*] werd, «bij visitatie, de bibliotheek van zekeren WILHELMUS JOHANNES, «predikant te *Odoren*, geene zes gulden waardig verklaard, «en in dezelve te vergeefs gezocht naar den *Bijbel* en *Tes-*

«*tament*, dat is, volgens de toen gewone wijze van spreken, «welke nog in *Vriesland* ten platte lande plaats heeft, naar «het O. en N. Testament..... Ten jare 1626 bevond men, dat «RUDOLPHUS MEIJERUS, predikant te *Vries*, noch studeerkamer «had, noch boeken [*dus ook geen Bijbel*]. Hij stierf ten jare «1631. *Verscheidene* voorbeelden ook waren in *Drenthe*, dat «predikanten, uithoofde hunner onkunde, van den heiligen «dienst afgezet, en tot schoolmeesters werden aangesteld, om «hen geen gebrek te doen lijden [*de lieve jeugd werd er in-«tusschen aan gewaagd*]..... In *menige* andere oorden van ons «vaderland was het te dien tijde niet beter gesteld.»

En in onze dagen? zou het nu beter gesteld zijn?..,.. Wat beteekenen dan die herhaalde klagten: dat het lezen van den Bijbel in Protestantsche gezinnen bijna geheel verwaarloosd wordt? — Hier en daar in eene predikants-woning en bij Orthodoxen en Afgescheidenen moge de Bijbel een huis en dagboek zijn; bijna overal elders staat hij te pronk, of is hij zorgvuldig weggeborgen.

«Weinigen (leeraars) verstonden iets van de talen waarin het (Woord Gods) geschreven was.»

En die *weinigen*, waar hadden die de kennis der grondtalen opgedaan? Bij wie anders dan bij die «domme monniken,» aan wie gij en wij het te danken hebben dat er nog iets van is overgebleven. — Maar is het getal van geleerden te dien tijde wel zoo gering als gij hier aangeeft? — Ik wil het wel aannemen dat gij hier ter goeder trouw dwaalt, maar geheel verschoonbaar is het toch niet, dat een *Theologiae doctor* zoo onkundig is in de geschiedenis der bijbelsche litteratuur. Niet veel moeite toch zou het gekost hebben om u te overtuigen, dat destijds, in *Italie* meer zelfs dan in *Spanje*, *Duitschland* en *Frankrijk*, de Oostersche talen en bijbel-studie met den meesten vlijt werden beoefend en door de Pausen, vooral LEO X, aangewakkerd, ondersteund en bekroond werden. Gij kent dus ALDO MANUZIO niet? gij weet niets van AGOSTINO GIUSTINIANO? niets van TESEO AMBROGIO, niets van FÉLICE DE PRATO? VAN SANTES PAGNINI, PICUS VAN MIRANDOLA, PALMIERI, GIOVAZZO, MANETTI, van den kardinaal XIMENES DE SENEROS? Hebt gij dan nimmer gelezen, dat reeds in 1131 in het Concilie van *Vienne*, onder CLEMENS V, *gelast* werd, dat aan de Hoogescholen te *Rome*,

te *Parijs*, te *Oxford*, te *Bologne*, te *Salamanca* twee hoogleeraren zouden worden aangesteld voor de *Hebreeuwsche*, *Chaldeeuwsche*, *Arabische* en *Grieksche* talen? dat diezelfde verordening door de kerkvergadering van *Bazel* hernieuwd werd en het niet aan *geleerden* ontbrak om ze na te komen? Kent gij dan zelfs de namen niet van REUCHLIN, SUMMENHART PAUL SCRIPTORIS, CONRAD PELIKAN, LOCHENSTEIN, POTKEN en zooveel andere voorname *orientalisten*, die zich vóór de Hervorming hebben beroemd gemaakt? Daar zulke lichten schitteren is het toch zoo duister niet. — Zaagt gij misschien op tegen het raadplegen van Katholieke schrijvers, gij hadt ten minste de *Tafereelen* van uwen doctoralen collega, D^r^. TER HAAR, kunnen ter hand nemen. Bij hem hadt gij kunnen leeren, dat het, *vóór de Hervorming*, aan den wetenschappelijken hemel niet zoo verschrikkelijk duister was. «Men heeft,» zegt hij, «de hervorming als den overgang uit den nacht der diepste «onwetenheid beschouwd, waardoor ook in het rijk der weten«schappen het heerlijkst licht is opgegaan. Deze beschouwing «is ook, naar onze overtuiging, volkomen gegrond (?!), als «men door dat licht, godsdienstige verlichting, als men door «die onwetendheid, onwetenheid aangaande den hoofdinhoud des «Evangeliums, onkunde in de *Heilige Schrift* verstaat; als men «bij die wetenschapen eerst en vooral aan de *Kritiek* en uit«legkunde van de *Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds* wil «gedacht hebben; doch *men doet onregt*, en stelt zich aan «vele beschuldigingen van de zijde der *Roomschgezinden* bloot, «wanneer men het doet voorkomen, als of de Hervorming zelve «den eersten lichtstraal had doen geboren worden, daar zij «veeleer als een gevolg der aanvankelijk doorgebroken ver«lichting beschouwd moet worden. Dit getuigt de voorbeelde«looze geestdrift, waarmede de schriften der *Ouden*, vooral «in *Italie*, gelezen en beoefend worden, eene geestdrift *met «welke die van onze dagen niet van verre kan vergeleken worden.* «Dit getuigen zoo vele Hoogescholen in het meer noordelijk (?) «*Europa* gesticht; dit *de reeks van dichters en geleerden*, die «er tegen het einde der XVe eeuw [*en vroeger*] gebloeid heb«ben, enz. (1).»

(1) Het valsche dat in deze aanhaling voorkomt behoeven wij

Gij ziet, mijnheer BEETS, dat uw collega in de geschiedenis der bijbelsche litteratuur juist het tegendeel gevonden heeft van hetgeen gij beweert. Hij moge de feiten verdraaijen en naar zijne opvatting plooijen, dit is zeker nog onverschoonbaarder; hij levert ten minste het bewijs, dat hij in de litterarische geschiedenis niet geheel onbekend is.

Maar behalve dit alles, al mogt ook — wat wij zoo gaaf niet toestemmen — de blaam van onwetendheid bijna zonder uitzondering op de geestelijken van dien tijd kunnen geworpen worden, aan niemand minder dan aan u en de uwen zou het vrijstaan, u daarmede te belasten. Wij willen niets afdingen op uwe persoonlijke kunde en bekwaamheid: integendeel, wij hebben er achting voor; maar als *orthodox gereformeerd* leeraar moest gij het niet wagen zulke beschuldigingen daarheen te werpen. Waren inderdaad de geestelijken van dien tijd zoo onkundig als gij ze beschrijft, het was ten minste de schuld van het Katholicisme niet; maar als uw orthodoxisme der wetenschap vijandig is dan handelt het juist naar zijn aard. 't Is niet eens noodig hier te spreken van LUTHER, die zoo menigmaal de rede veroordeelde en niet ophield van tegen ARISTOTELES en de *scholastieken* te razen; van MELANCHTON, die het eveneens tegen PLATO gemunt had; of van CARLSTAD, die het *studeren* voor de *Candidaten* in de *Theologie* verderfelijk vond en de voorkeur gaf aan een handwerk; — zie slechts hoe het in onze dagen toegaat dáár waar de Orthodoxie het vaan opsteekt, en er is niets meer noodig om aan te wijzen, hoe weinig het Orthodoxe Protestantisme zich bekreunt over het gebrek aan wetenschap. Een paar staaltjes onder velen.

De man, die aan de afgescheidene gemeente te N. den bijbel verklaart, was vroeger matroos op een visscherspink. Zonder eenige wetenschappelijke opleiding zag hij zich op eens herschapen in een' dominé. Hij beroemt er zich op, dat ook PETRUS een visscher was; en inderdaad, in enkele opzigten, heeft hij met dezen eene treffende gelijkenis. Aan zijne taal b. v. is

---

niet te wederleggen. Daarover is de heer TER HAAR in der tijd door *De Katholiek* teregt gesteld. Dat wij overigens hier gedeeltelijk herhalen wat toen en vroeger in dit maandschrift reeds gezegd is, kome voor rekening van hen, die altijd de oude beschuldigingen weêr voorbrengen, als of ze nog nimmer wederlegd waren.

hij even kenbaar als PETRUS aan zijn galileeschen tongval; maar zoolang hem, even als dien Apostel, de gave der talen niet is ten deel gevallen, zullen zijne verklaringen zich wel dienen te te bepalen bij een exemplaar van den Staten-Bijbel.

In eene plattelandsche gemeente, niet ver van daar, kunt ge een ander soort van leeraar bewonderen. De predikant, die des Zondags de gemeente voorgaat, zit door de week, met de beenen kruiselings over elkander, op eene tafel — de hand gewapend met naald en vingerhoed — om voor een tiental kinderen de kost te winnen. Somtijds echter wordt die kostwinning afgewisseld door eene andere, die hij *staande* uitoefent, en die den voorbijgangers wordt aangekondigd door een zwart bordje, waarop een scheerbekken en eene schaar zijn afgebeeld. Ongetwijfeld moet hij bijzonder knap zijn, anders ware hij niet uit de stad L. derwaarts beroepen; maar of hij voor zijne bijbelverklaringen den grondtekst raadpleegt is zeer te betwijfelen. Zeker is het, dat zijne geleerdheid, vóór hij predikant werd, zich hoofdzakelijk bepaalde bij lezen en schrijven, en dat hij thans, te midden van zoo veel drukte en levendigheid, bezwaarlijk den tijd en de gelegenheid zal vinden om nog Grieksch en Hebreeuwsch te leeren!!

Och, mijnheer BEETS! spreek toch als *orthodox gereformeerd* leeraar niet meer van *wetenschap:* niets is er dat met *uw* protestantisme meer in strijd is. Juist zij, die meer wetenschappelijk gevormd zijn, zijn immers uwe ergste tegenstrevers, de vernietigers uwer symbolen; en waarop anders beroepen zij zich in hunnen strijd tegen de orthodoxie dan op de *wetenschap.* «Deze sloopt het Protestantisme,» heeft vroeger de *Katholiek* eens gezegd, «en meer en meer gaat het daarheen dat men óf niets zal moeten gelooven óf Katholiek zijn.»

«De meesten (leeraars),» zoo vervolgt onze prediker «verstonden weinig van de eenige taal (het latijn) waarin het (woord Gods) vertaald was.» Twee kapitale leugens in weinige woorden.

«MARTIN LUTHER vond den bijbel in het klooster te *Erfurt.* MARTIN LUTHER verkwikte er zijne ziel aan.» En schreef er het beruchte versje in, dat nog heden in een exemplaar op het Vaticaan te lezen is. Waarlijk een uitvloeisel van eene verkwikte ziel!

«.....MARTIN LUTHER gaf het voorbeeld den bijbel in de landtalen over te brengen....»

Hoe dikwijls is dat beweren toch al wederlegd, en evenwel schaamt zich een *Theologiae doctor* niet, die oude, versleten onwaarheid weder op te warmen! Van *twaalf* duitsche vertalingen, om van geen andere te spreken, welke vóór die van LUTHER bestonden weet dus de heer BEETS niets af?!....

Wij zijn nog slechts genaderd aan de tweede bladzijde van de preek; maar wij zullen onze kantteekeningen hier maar afbreken; onze lezers hebben er waarschijnlijk reeds genoeg van. Eene aanhaling mogen wij evenwel niet achter laten; want zij strekt ten bewijze, dat zoo de heer BEETS niet denkt en gelooft gelijk de Katholieken, hij hun ten minste in het burgerlijke niet vijandig is, en onderscheid weet te maken tusschen *godsdienstige* en *burgerlijke* verdraagzaamheid. «Mijne vrienden» zegt hij: «de hervormde kerk in *Nederland* is in onze tijden grootendeels met eene ongeloovige vrees voor *Rome* bevangen; en zij zoekt haar behoud tegenover de kerk van *Rome* op menschelijke en ten deele op de onedele wegen. Zij benijdt den belijders der Roomsche kerkleer regten en vrijheden, waarop zij met ons als burgers billijk aanspraak hebben. Zij wil hun maatschappelijken vooruitgang, hun tijdelijken welvaart stuiten. Zij draagt gedachten van wedervergelding in den boezem om, waar zij te regt of te onregt vermoedt dat van hunnen kant slinksche en duistere wegen zouden worden bewandeld. Dit alles moeten wij verre van ons werpen. Verre van den Roomschen landgenoot zijn tijdelijk goed en eer te benijden, moeten wij hem van onze geestelijke goederen mededeelen.»

Eere wien eere toekomt; maar laatstgenoemde mededeeling moeten wij beleefdelijk van de hand wijzen.

EEN NIEUW VERSCHIJNSEL.

Te *Amsterdam*, bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, is verschenen *Mémoire sur la situation des Catholiques dans les Pays-bas, depuis leur émancipation en* 1798 *jusqu'à nos jours, par un Electeur Neerlandais*. Wij noemen dit een nieuw verschijnsel, omdat, sedert de scheuring van het koningrijk der *Nederlan-*

den, voor zoo veel wij weten geene door geheel Europa, en zelfs verder, verstaanbare stem zich tot verdediging der in *Nederland* zoo jammerlijk gedrukte Katholieken, heeft laten hooren. In de jongste tijden mogen Fransche of Duitsche bladen nu en dan een correspondentie-artikel over 't geen de Nederlandsche Katholieken betrof, geleverd hebben, het bleef geheel ontbreken aan eene zamenhangende voorstelling van den toestand der Katholieken, zoo als hij is en uit de gebeurtenissen begrijpbaar wordt. Zulk eene voorstelling te geven, heeft de «*Nederlandsche Kiezer*» met de bovengenoemde «*Mémoire*» blijkbaar beoogd. Wij verheugen ons over hare verschijning, omdat zij de waarheid, *Nederland* aangaande, zal doen kennen, waar die tot nu toe onbekend was, en omdat zij, inzonderheid, het in den vreemde maar al te zeer verspreid vooroordeel, dat *Nederland* een protestantsch land is, hetwelk aan eenige Katholieken herbergzaamheid verleent, zal wegnemen. Bevreemdend zal het elders zijn, en het zal bij menigeen de verontwaardiging gaande maken, 't geen in deze *Mémoire* te lezen staat. Hoe, zal men zeggen, vijftig jaren verliepen er sedert de grondwettelijke emancipatie, en nog is zij niet geheel verwezenlijkt!... De *Mémoire* geeft den sleutel van dit geheim, in hetgene zij zegt en in hetgene zij niet zegt te zamen. Mogen velen, ook binnen 's lands, deze *Mémoire* lezen. Wij wenschen haar nog meer in handen der Protestanten dan der Katholieken. De eersten weten het doorgaans niet, hoeveel onregt er in *Nederland*, onder voorwendsel van de protestantsche godsdienst gepleegd wordt, en hoe de staatkunde er het protestantisme tot eigenbaat exploiteert. De hevigste voorstanders der praktische uitsluiting van de Katholieken, en der tegen het Katholicisme gerigte verordeningen, zijn vaak dezulken, die het protestantisme, als godsdienst, niet beminnen, omdat zij geene godsdienst hoegenaamd beminnen. Maar zij beminnen den rijkdom, en de eer, en de magt; en het protestantisme moet hun tot voetstuk strekken, opdat zij, daarop staande, zouden kunnen reiken tot waar zij de magt, de eer, en het geld, hopen te vinden. De dag, waarop het protestantsch gedeelte der bevolking van *Nederland* dit zal begrijpen, zal een groote dag in de geschiedenis van *Nederland* zijn. Moge deze *Mémoire* de komst van dien grooten dag bespoedigen! Haar

inhoud, zoo zaakrijk en zoo levendig gekleurd, is wel geschikt om op alle regtminnenden indruk te maken.

Na een vlugtigen blik op de gebeurtenissen, dat is, op de eerst hevige, later wat verzachte vervolging der Katholieken, vóór 1798, leert de schrijver ons de hoofdoorzaken der toen grondwettig vastgestelde emancipatie kennen, waarbij het zich genoegzaam laat gissen, dat er eene reactie te verwachten was, welke ook weldra ontstond. De S. karakterizeert haar als *une réaction, qui chercha, sinon à anéantir le droit accordé, du moins à en rétrécir le cercle de plus en plus et surtout à en empêcher l'application, afin que la suprématie perdue se rétablît effectivement dans sa splendeur passée.* Als uitwerkselen dezer reactie zien wij dan te regt aangevoerd het aanvankelijk ontduiken en eindelijk ter zijde schuiven van het 6de additionele artikel der grondwet van 1789; de trapsgewijs voortgaande en maar al te goed slagende pogingen, om het volksonderwijs uitsluitend in protestantsche handen te brengen; het weren der Katholieken uit alle eer- en winstgevende betrekkingen, hetwelk ten toppunt steeg na de komst van WILLEM I, met wien de oude suprematie weer ten troon geheven werd.

De vereeniging der Noord- en Zuid-Nederlandsche gewesten tot een koningrijk der *Nederlanden* geeft de geboorte aan eene protestantsche propagande, aan welker heillooze werking de scheuring van het schoone koningrijk moet geweten worden. Men begon met oplegging eener afgestemde grondwet, en met intimidatie van de katholieke geestelijkheid door het vonnis tegen den Bisschop van *Gend;* vervolgens paste men een systeem van verzwakking toe door de openstaande bisschoppelijke zetels in de Zuidelijke Provinciën onbezet te houden, en in de Noordelijke alle kerkelijke organisatie te weren; toen men met deze middelen de geestelijkheid nog niet slaafsch kon maken, viel men de opleiding der geestelijken aan, sloot men de kleine seminariën, en rigtte men het *collegium philosophicum* op. Het volksonderwijs werd in de Noordelijke Provinciën al meer en meer geprotestantiseerd, en ter dekatholisering van de bevolking in de Zuidelijke Provinciën, op den voet als in de Noordelijke, ingevoerd. Het katholieke *België* werd met protestantsche ambtenaren opgevuld, en men verkondigde den smaad, dat geen Katholieken tot het bekleeden van ambten

en waardigheden geschikt waren. Deze en andere onregtvaardigheden bragten den Belgischen opstand te weeg, waarvan de scheiding van Zuid en Noord, en de stichting van het koningrijk *België* de gevolgen waren. De Katholieken van het Noorden waren, niettegenstaande de geledene onderdrukking, aan *Oranje* getrouw gebleven, en hadden, met terzijdestelling van alle herinnering aan het verduurde, tegen de Belgen gestreden. Gedurende den strijd leden zij stilzwijgend; maar toen de vrede gesloten was, wendden hunne kerkvoogden zich met eerbiedige adressen tot den koning, verzoekende eene betamelijke vrijheid van onderwijs. Alvorens hierop eenig antwoord gegeven was, legde WILLEM I den schepter neder, en beklom WILLEM II den troon. Van dien dag af greep het Nederlandsch Protestantisme, zoo als de S. toont, de wapenen weer aan, om, onder den indruk eener gehuichelde vrees voor begunstiging der Katholieken door den nieuwen koning, het Katholicisme in *Nederland* geheel te verpletten. Iedere daad des konings, door de regtvaardigheid ingegeven, bragt een nieuw leger van strijders in de weer. Doch de Katholieken waagden het hun goed regt te verdedigen, met dit gevolg, dat het regt der Katholieken erkend werd, ofschoon 's konings wil om hun regt te doen verlamd bleef.

Wij willen den S. in het schetsen der talrijke kampstrijders, en in de beschrijving der booze middelen door een groot gedeelte der protestantsche strijders gebruikt, niet volgen, opdat wij den lust om de *Mémoire* zelve te lezen niet verminderen. Wij eindigen de vermelding van dit *nieuw verschijnsel* met den wensch, dat het niet eenig in zijne soort blijve.

OPMERKINGEN

OVER

EENIGE BEGINSELEN,

BIJ DE

WETTELIJKE REGELING VAN HET LAGER ONDERWIJS

IN HET OOG TE HOUDEN.

Wij zijn niet voornemens het wets-ontwerp ter regeling van het lager onderwijs, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden, aan de kritiek te onderwerpen; dat is niet meer noodig. Maar wij wenschen de aandacht onzer lezers te vestigen op eenige beginselen, welke, bij de regeling van het lager onderwijs, volstrekt in 't oog moeten gehouden worden, doch omtrent welke in veler hoofden niet die klaarheid schijnt te bestaan die daartoe noodig is. Het is nogthans van het hoogste gewigt, dat die beginselen goed begrepen worden: wij willen trachten door deze regelen het goed begrijpen bevorderlijk te zijn.

I.

De Grondwet kent een *openbaar*, en een *niet openbaar* onderwijs (art. 194).

Ten aanzien van het *openbaar lager* onderwijs gebiedt

de Grondwet, dat «overal in het Rijk van overheidswege voldoend lager onderwijs wordt gegeven.»

Ten aanzien van het *niet openbaar lager* onderwijs beveelt zij, onder zekere te geven waarborgen, de vrijheid: «het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezigt der overheid, en bovendien..... behoudens het onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers, het een en ander door de wet te regelen.»

De verpligting der overheid om overal voldoend openbaar lager onderwijs te doen geven, en de vrijheid voor ieder, behoudens het voorschreven toezigt en onderzoek, om onderwijs te geven, zijn dus twee hoofdbeginselen, door de Grondwet erkend en als regt vastgesteld.

De Grondwetgever, deze beide beginselen tot geschreven regt makende, wil voorzeker, dat beide ongeschonden en in hunne werking onbelemmerd blijven; dat de te maken verordeningen omtrent de toepassing, of het in werking brengen, geen van beide beginselen tot uitsluiting van het andere zullen doen strekken, noch andere maatregelen zullen invoeren, waarvan de feitelijke opheffing, de gedwongen werkeloosheid van een van beiden het gevolg zou zijn; hij wil derhalve geene andere uitlegging of toepassing der door hem gebruikte bewoordingen dan die èn de verpligting der overheid, èn de vrijheid der ingezetenen eene waarheid laat zijn. Een anderen wil bij den Grondwetgever te veronderstellen, dat was hem van dwaasheid of van bedrog beschuldigen: van dwaasheid, indien hij inderdaad beide beginselen wilde; van bedrog, indien hij, ofschoon beide beginselen opnemende in zijn wetboek, evenwel het éene slechts tot werkelijkheid bestemde, en het andere daar neer schreef, opdat het een doode letter zoude blijven.

Eene partij, welke wij, om hare strekking, socialistisch, en, om hare gezindheid in het stuk van godsdienst, eene rationalistische secte mogen noemen, drijft de verpligting der overheid, ten koste van de even grondwettige en uit het natuurregt veel onmiddelijker spruitende vrijheid; zij wil, dat bij de wet zoodanige verordeningen zullen worden gemaakt, dat het openbaar onderwijs alles inneemt, zonder eenige noemenswaardige ruimte over te laten aan de vrijheid, en dat deze daarenboven in de haar gemaakte engte nog door willekeurig toezigt en bezwarend onderzoek zal benaauwd worden. Zij wil dus, dat de vrijheid om onderwijs te geven slechts op het blad der Grondwet als een woord, maar niet in de maatschappij als eene werkende kracht zal bestaan; en — dat deze toestand zal geschapen worden door de wet, namens en krachtens de Grondwet! Volgens die partij, dus, heeft de Grondwetgever de vrijheid om te onderwijzen aan een ieder verzekerd; doch, — na dat hij eene bepaling had gemaakt, krachtens welke aan die vrijheid om te onderwijzen ontnomen of liever onthouden zouden worden al diegenen, welke kunnen onderwezen worden! Hoe! heeft de Grondwetgever zulk een spel gedreven met de natie? heeft hij haar in plaats der werkelijkheid een woord, in plaats der waarheid een logen gegeven? Zijn de woorden der Grondwet: het *onderwijs geven is vrij*, niets dan eene mystificatie? zoo iets van den grondwetgever te denken, is beleedigen: het van hem te zeggen, is lasteren.

Maar, zal partij zeggen, dat, zoo onze zin gevolgd wordt, de bijzondere onderwijzer geene kinderen te onderwijzen zal vinden, dat is het gevolg der concurrentie; in de openbare school zal het onderwijs het minst kostbaar en het best zijn; daarom zullen alle ouders hunne kinderen naar de

openbare school zenden; dat is dus niets anders dan het gevolg der vrijheid zelve. — Wat! de vrijheid begaat een zelfmoord? welke vrijheid? de vrijheid om onderwijs te geven? Helaas, zij kan het leven niet krijgen, zij kan niet tot bestaan geraken; hoe kan zij dan zichzelve dooden? Neen, zoo is het niet. Gij voorkomt de concurrentie, gij maakt de vrijheid onmogelijk, niet door goedkoopte van het onderwijs — vraag het maar aan de belastingschuldigen, — evenmin door betrekkelijk grootere deugdelijkheid van onderwijs — er is geen tweede term ter vergelijking; — maar door duurte van onderwijs, door het opleggen eener schoolbelasting, die zoo hoog zal moeten opgedreven worden, dat bij verre weg de meeste ouders de onmogelijkheid ontstaan zal om hunne kinderen het verlangde vrij onderwijs te doen genieten. De Grondwet gebiedt vrijheid, en gij wilt onmagt veroorzaken: wat is dat anders dan 'tgeen door de Grondwet geboden is, buiten de mogelijkheid van verwerkelijking stellen? En als gij u daarbij dan nog op de Grondwet beroept, wat is uw doen dan, tenzij eene poging om de Grondwet door de Grondwet te vernietigen? Die eene loyale toepassing der Grondwet willen, houden het voorzeker liever met den Eerw. heer O. A. SPITZEN, die in zijn belangrijk brochuurtje *Euphronimus* (1), blz. 11, e. v., aan de beide door de Grondwet gehuldigde beginselen hunne eigene beteekenis geeft, of liever beider ware beteekenis aantoont. *Overal voldoend openbaar lager onderwijs*, dat is, overal zooveel en zoo goed openbaar lager onderwijs, als er door de werkelijk bestaande of ontstaande behoefte gevorderd wordt; wat boven die behoefte is,

(1) Te *Groningen*, bij SLADOOT 1849.

kan niet tot het voldoende gebragt worden, maar is overtollig, en, wegens daardoor veroorzaakte uitgaven, geheel onnoodige belasting. Nu, opdat er aan de werkelijk bestaande of ontstaande *behoefte* aan openbaar lager onderwijs *voldaan worde*, is het niet noodig

dat overal zoovele openbare scholen worden opgerigt, als voor de *geheele* schooljeugd gevorderd worden; waartoe anders de niet openbare scholen?

noch dat het schoolgeld, op eene geringe uitzondering na, worde afgeschaft;

noch dat alle schoolbehoeften uit de schoolbelasting betaald worden;

noch dat de schoolgelden door den gemeenteontvanger, bij wijze van belasting, worden geïnd;

noch dat alle openbare onderwijzers tuinen hebben;

noch dat men door bij het eigenlijk lager onderwijs vakken te voegen, welke er niet toe behooren (1), de noodzakelijkheid schept — zal ten minste het onderwijs inderdaad onderwijzen — om het getal onderwijzers in iedere school te vermeerderen;

noch, in een woord, dat het openbaar lager onderwijs eene zoo zwaar drukkende belasting worde, dat de ouders, — zelfs de niet ongegoeden, — buiten staat geraken om het vrije onderwijs, 'twelk zij voor hunne kinderen noodig achten, te bekostigen.

Indien dan van al het hier opgenoemde niets noodig is, opdat de overheid zich van de haar bij de Grondwet opgelegde verpligting kwijte; indien het invoeren van dat niet noodige de vrijheid der burgers, zoo om te onder-

(1) Nu men de gymnastie bij de lagere school wil voegen, moet men, om consequent te zijn (althans in onze waterrijke provinciën), er ook zwem-inrigtingen bijvoegen.

wijzen, als om hunne kinderen naar eigene overtuiging te laten onderwijzen, belemmert, ja nagenoeg geheel wegneemt; indien, daarenboven, het invoeren van dat onnoodige, zware, en inderdaad noodelooze uitgaven zal veroorzaken; dan verbieden de Grondwet en eene goede staatshuishouding de genoemde invoering.

Wij hopen, dat de hier door ons bestredene partij niet magtiger zal zijn dan de Grondwet en het algemeen belang. Zeker is het, dat zij van haren kant al hare krachten inspant en al hare sluwheid aanwendt, ten einde het niet openbaar onderwijs onmogelijk te maken. Daartoe moet haar ook dienen het bij de Grondwet voorgeschreven toezigt op het niet openbaar onderwijs, en het onderzoek naar de bekwaamheid der onderwijzers. Zij verlangt namelijk, dat de wet, waarbij toezigt en onderzoek moeten geregeld worden, het eerste overlevere aan het arbitraire, en het tweede doe plaats hebben, zonder eenigen waarborg van onpartijdigheid. De partij wil hare adepten tot onderzoekers aanstellen, en uit de wet alle regeling van het onderzoek zelf weren: zoo kreeg zij de hand vrij om allen, die haar niet bevielen, buiten het onderwijs te houden; degenen, welke zij niet geheel had kunnen keeren, door middel van het toezigt te bemoeijelijken; en alzoo de grondwettige vrijheid van onderwijs in de wieg te smooren.

Verscheiden zijn de maatregelen door de partij gewild, maar één is haar doel — het monopolie van het lager onderwijs.

II.

Waartoe wil zij dat monopolie? tot vele aan haar en de haren voordeelige dingen (1), maar inzonderheid ook om

(1) Men zie hier over de aanbevelingswaardige brochure: *Zal de Wetgever op het lager onderwijs het beginsel van gemengde scholen behouden? Amsterdam*, bij VAN LANGENHUYSEN. 1849.

hare rationalistische godsdienst-beginselen voort te planten. De schooljeugd moet aan den invloed der Kerk geheel ontnomen en aan haar, schoolpartij, overgeleverd worden: zoo wil zij het, daarvoor strijdt zij sedert lang, daarin was zij ook werkelijk tot op zekere hoogte reeds geslaagd. Het was de reactie tegen haar streven, welke in de Grondwet, bij de laatste herziening, niet alleen de vrijheid om onderwijs te geven deed opnemen, maar ook deze bepaling: «de inrigting van het openbaar onderwijs wordt, *met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen*, door de Wet geregeld.» In deze woorden stelt de Grondwet wederom twee beginselen; *a*) regeling der inrigting van het openbaar onderwijs *bij de Wet*, *b*) eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen bij die regeling. Geen van die beide beginselen bevalt aan de partij. De partij vleit zich met de hoop, dat zij in *Nederland* steeds *au pouvoir* zal zijn, en verlangt daarom de handen vrij te hebben. Zoo weinig mogelijk bij de Wet, zoo veel mogelijk bij koninklijke besluiten en ministeriële dispositiën, dat is haar wensch. Nu echter het beginsel van regeling bij de Wet in de Grondwet geschreven staat, is het haar streven, om bij de Wet zelve zeer weinig te regelen, maar te verordenen, dat de overige regeling zal plaats hebben bij reglementen, door den Koning te arresteren, dat wil zeggen, door het ministerie van Binnenlandsche Zaken te maken. Na de woorden der Grondwet aangehaald te hebben, is het noodeloos het onregtmatige van zulk streven in het breede aan te toonen; maar het is vervulling van burgerpligt, op eene wezenlijke regeling *bij de Wet* aan te dringen. Het zou onverstandig zijn, te willen, dat de minste zaken, de geringste bijzonderheden van het openbaar onderwijs bij de Wet geregeld worden; maar de Wet moet voor het minst al die bepalingen be-

vatten, welke de werking van al de door de Grondwet vastgestelde beginselen en hoofdbepalingen verzekeren. Inzonderheid moet zij het beginsel toepassen, dat ieders godsdienstige begrippen geëerbiedigd worden. Wij meenen omtrent de toepassing van dit beginsel, het een en ander in het midden te moeten brengen.

Het lager onderwijs, uit zijn aard een middel ter opvoeding zijnde, moet, ook als het openbaar onderwijs is, aan de opvoeding zoo veel mogelijk dienstbaar worden gemaakt. Daar er nu geene opvoeding, dezen naam verdienende, denkbaar is, tenzij zij godsdienstig zij, en de opvoeding vooral door het onderwijs godsdienstig wordt; zoo behoort ook het openbaar onderwijs, zoo veel mogelijk, godsdienstig te zijn. — Men zal mij hier misschien te gemoet voeren: dit is eene redenering buiten de grondwet. — Dit voor een oogenblik aangenomen (straks toon ik het tegenovergestelde), dan antwoord ik: *buiten* de grondwet is nog niet *tegen* de grondwet; en de redenering kan tegen de grondwet niet zijn, omdat zij van den eenen kant eene door het gezond verstand erkende waarheid is, en van den anderen kant geene, hetzij uitdrukkelijke, hetzij stilzwijgende uitsluiting in de grondwet ontmoet. Wij moeten aannemen, dat, hetgeen door het gezond verstand bij de wettelijke regeling eener gewigtige aangelegenheid dringend gevorderd wordt, en door de grondwet niet uitgesloten is, bij het maken der regelende wet in acht mag en moet genomen worden.

Maar moet het openbaar lager onderwijs godsdienstig zijn, het moet tevens, volgens de grondwet, gegeven worden *met eerbiediging*, en dus zeer zeker zonder kwetsing, *van ieders godsdienstige begrippen*.

Omtrent deze beide stellingen, zoo als zij daar liggen,

bestaat onder degenen, die hier te lande in de zaak van het lager onderwijs openlijk belangstelling aan den dag leggen, weinig of geen tegenspraak. De oude schoolpartij en de Maatschappij tot nut van 't algemeen staan ze voor; de orthodoxe Protestanten en de Katholieken maken ze tot de hunne. Maar wat de toepassing dezer twee beginselen betreft, is het verschil zeer groot, en was de strijd sedert lang zeer hevig.

De oude schoolpartij, en de genoemde Maatschappij spreken steeds van algemeene beginselen van godsdienst en zedekunde, van een algemeen Christendom, door allen zonder onderscheid aanneembaar. Van dat algemeen godsdienstige en zedelijke, zeggen zij, moet het onderwijs doortrokken zijn, en dan is het godsdienstig genoeg.

De algemeene toepassing dezer opinie bij de regeling van het openbaar onderwijs is door de grondwet uitgesloten, en wordt daarom door hare patronen ten onregte, en, zoo wij hopen, te vergeefs voorgestaan. Hoe vreemd sommigen hiervan opzien mogen, het is niet anders; immers, de godsdienstige begrippen der Katholieken en der orthodoxe Protestanten, welke bij de regeling der inrigting van het openbaar onderwijs moeten geëerbiedigd worden, staan lijnregt tegen die opinie over, en zouden door hare wettelijke invoering tegengrondwettelij gekrenkt worden. De voorstanders van het algemeen Christendom moeten het wél begrijpen: de toepassing van hun lievelingsbegrip op het openbaar onderwijs is, over het geheel, in *Nederland*, met het behoud der herziene grondwet, eene onmogelijkheid geworden.

Dit schijnt ook de heer DE KEMPENAER te hebben ingezien, en wij moeten zijn wetsontwerp dezen lof geven, dat het niet, tegen het uitdrukkelijk verbod der grondwet

in, het zoogenaamd algemeen Christendom ter openbare schole invoerde. Sommigen — en geenszins zijne vijanden — durven denken, dat hij die invoering voor de te maken reglementen had weggelegd (1); wij onthouden ons van zulke gedachten, en willen het harnasch niet aantrekken tegen iets, dat welligt slechts een hersenschim is; wij blijven binnen hetgeen in het wetsontwerp en de daarbij behoorende memorie van toelichting gevonden wordt. En met het oog daarop zeggen wij, dat de algemeene verbanning der godsdienst uit het openbaar lager onderwijs, welke in het wetsontwerp DE KEMPENAER gelegen is, evenmin met de grondwet overeengebragt kan worden, als de opinie der belijders van het algemeen Christendom. Of wordt door die ongodsdienstigheid van het onderwijs niet te kort gedaan aan de eerbiediging der godsdienstige begrippen van al degenen, welke zeggen: het onderwijs moet godsdienstig zijn? En dezen, gelijk wij boven opmerkten, maken bijna de geheelheid uit dergenen, die hunne belangstelling in de regeling van het openbaar onderwijs toonen. Zij hebben het regt, dat in de wet geene bepaling worde opgenomen, waardoor hun godsdienstig begrip, dat het lager onderwijs godsdienstig moet zijn, volstrekt verworpen wordt. Dan toch wierden hunne godsdienstige begrippen, bij de wet ter regeling der inrigting van het openbaar lager onderwijs, inderdaad niet geëerbiedigd.

Het zoude daarenboven met art. 165 der grondwet — «Aan alle kerkgenootschappen in het Rijk wordt gelijke

(1) Aldus de memorie aan de Tweede Kamer, namens de hoofdvereeniging van het Nederlandsch onderwijzers-genootschap onderteekend door de Hoogleeraren Schoolopzieners P. HOFSTEDE DE GROOT, *Voorz.* en TH. VAN SWINDEREN, *Secret.*

bescherming verleend» — al zeer moeijelijk te rijmen zijn, dat de godsdienstige begrippen van alle openbare scholen zonder onderscheid volstrekt verbannen wierden. Dat zou voorwaar geen bescherming zijn, maar een in de hand werken dergenen, die de godsdienst bestrijden.

Maar indien men dan noch de godsdienst van de openbare scholen kan uitsluiten, noch eene algemeene daar kan invoeren; wat kan men dan doen? Het is toch even-zeer ongrondwettig deze of gene godsdienst, als de ongodsdienstigheid aan het openbaar onderwijs op te leggen. Wij voor ons meenen, dat, indien de Staat zich met de Kerk verstaan wilde, de moeijelijkheid zeer wel oplosbaar is. De Staat erkenne twee beginselen: het openbaar lager onderwijs moet godsdienstig zijn; den Staat komt het niet toe, zich met het godsdienstig element verder in te laten, dan te zorgen dat het zoo veel mogelijk, maar immer met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, aanwezig zij. Op dien grondslag, wij houden er ons van overtuigd, is een onderling verstaan van Kerk en Staat mogelijk, en kunnen beide beginselen: *godsdienstig onderwijs*, en: *eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen*, bij de regeling van het openbaar onderwijs, overeen en in werking gebragt worden.

Doch wil men dit volstrekt niet doen, of acht men het inderdaad onmogelijk in de uitvoering; zoo wachte men zich evenwel van de ongodsdienstigheid, het atheisme, ten aanzien van het lager onderwijs te decreteren. Wil men aan de verschillende godsdienstige begrippen, in de kerkgenootschappen gepersonifieerd, door geene positieve bepalingen te gemoet komen; men onthoude zich dan toch van ze alle door een algemeen verbod te krenken. Ook hier late men vrijheid binnen de noodzakelijke grenzen;

en deze zijn, dat in eene openbare school de godsdienst, aan welke de daar schoolgaanden zijn toegedaan, of in welke zij door hunne ouders of voogden worden opgebragt, geenerlei krenking, hoe ook genaamd, onderga. De wet verordene daarenboven geschikte maatregelen om de handhaving van het daargestelde te verzekeren; en bij het maken dier verordeningen ga zij uit van de zeer praktische waarheid, dat geen belijder eener godsdienst de behartiging zijner godsdienstige belangen, althans in zake van opvoeding, aan den belijder eener andere godsdienst veilig toevertrouwd acht. De in te voeren maatregelen moeten ook daarom te krachtiger zijn, wijl het bestaande onderwijzersgeslacht grootendeels in eene andere rigting, namelijk ter voortplanting, onder de schooljeugd, van het zoogenaamde algemeen Christendom, is opgeleid.

Voorzeker kan men zwarigheden voorzien, welke op verscheidene plaatsen ontstaan zouden, zoo men den voorgestelden weg insloeg; maar men wijze eens een weg aan, op welken geene zwarigheden gevonden worden..... Dit is zeker, dat de door ons aangewezen weg vrij is van schending der grondwettige voorschriften.

Wij meenden hier ons artikel te sluiten; wij mogten dit te meer doen wegens de verschijning der boven vermelde brochure van den heer SPITZEN, en der brochure, vroeger in eene aanteekening opgegeven; maar wij achten het noodig, bij deze gelegenheid, eene aanmerking op iets, dat ons onnaauwkeurig toeschijnt, mede te deelen. Velen tellen bij de onderwerpen van het lager onderwijs ook de godsdienst. Niemand kan uit inniger overtuiging dan wij de noodzakelijkheid voorstaan van een godsdienstig onderwijs; maar het godsdienstige element in de school

noemen wij geen onderwerp van het lager onderwijs. Het lager onderwijs moet godsdienstig, dat is, van de godsdienst doortrokken zijn; en, opdat dit inderdaad plaats hebbe en doel treffe, moet in de lagere school ook opzettelijk onderwijs in de godsdienst gegeven worden; maar hierdoor is het godsdienstig onderwijs nog geen vak van het lager onderwijs. Anderzins zou men in de Grondwet kunnen lezen: «overal door het Rijk wordt van overheidswege voldoend openbaar onderwijs *in de godsdienst* gegeven.» En zoo zoude de Staat door de Grondwet belast zijn met de bediening der Kerk. Het spraakgebruik, en de beteekenis aan de uitdrukking *lager onderwijs* in de staats-verordeningen gegeven, laten ook niet toe, onder die uitdrukking de godsdienst mede te verstaan. Daarom houden wij het medetellen van de godsdienst tot de onderwerpen van het lager onderwijs voor onnaauwkeurig en niet grondwettig waar. Dit neemt evenwel niets weg van hetgene wij boven gezegd hebben; want het vermindert in niets de verpligting van den Staat om bij de inrigting van het openbaar onderwijs ieders godsdienstige begrippen te eerbiedigen, om de kerkgenootschappen te beschermen, en om aan de wetten van het gezond verstand, dat eene godsdienstige opvoeding der jeugd wil, te gehoorzamen. Het helpt, van den anderen kant, het begrip levendig houden, dat de Staat zelf geen godsdienst kan onderwijzen, noch tot zulk onderwijs kan magtigen. Hij kan toelaten, bevorderen, beschermen; maar..... hij kan geen Kerk worden.

DE ANTICHRIST

OF

SECTENGEEST.

EENE BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER SCHADUWZIJDE VAN HET AMERIKAANSCHE CHRISTENDOM.

DOOR

D. JOHN W. NEVIN.

HOOGLEERAAR DER THEOLOGIE TE MERCERSBURG, IN PENSYLVANIEN.

Reeds uit den titel, waaronder de verhandeling, welker inhoud wij zullen mededeelen, in een der voornaamste Protestantsche tijdschriften van *Duitschland* voorkomt, (1) zou men het kunnen gissen, dat het de secten van *Noord-Amerika* geldt, en de *gamatria* der Apokalyps, of het getal van het groote beest er juist van den Paus niet wordt uitgelegd; maar niemand toch zal dat verwachten, wat zij inderdaad bevat: eene zeer grondige wederlegging van het Protestantisme. Het spreekt zoo goed als van zelf, dat niet alles wat er gezegd wordt Katholiek is, dat sommige opvattingen nog Protestantsch zijn, of eene Protestantsche kleur hebben, eu de Katholieke Kerk haar aandeel verkrijgt en veroordeeld wordt. Dit laatste geschiedt evenwel slechts in het voorbijgaan, en de geest of algemeene zin der verhandeling is der Katholieke Kerk zoo gunstig, dat we ons bij het lezen meermaal opgewekt gevoelden, om God voor de verlichting van dezen dwalenden broeder te bidden, en, wat wij hier niet willen ver-

(1) Theologische studien und kritieken; 1849, viertes heft.

zuimen, hem aan onze lezers in hunne gebeden aan te bevelen. Ook vermoeden we, dat de Hoogleeraar ULLMANN, uitgever van gezegd tijdschrift, bemerkende waar het in deze verhandeling heenen ging, den indruk dien ze maken moest heeft willen verzachten, en haar daarom heeft doen voorafgaan van eene andere, door hem zelven geschreven, verhandeling: «over het wezen des Christendoms», in welke het Protestantisme, ondanks gewigtige bekentenissen, zoo veel mogelijk wordt opgeluisterd.

Wij willen den algemeenen inhoud eens met de woorden van ULLMANN opgeven, opdat men tevens zie, van wat geheel anderen geest dan hij, de Amerikaansche Protestant bezield is. «Het opstel, dat wij hier mededeelen, is afkom-«stig van eenen zeer uitstekenden, door en door geleerden, «ook in de Duitsche litteratuur wel ervaren Amerikaan-«schen Theoloog, den heer NEVIN, Hoogleeraar aan het «Theologisch Seminarium te *Mercersburg*. Het wordt ons «uit *Amerika* voorgesteld, als zijnde zonder twijfel de gees-»tigste en geniaalste kritiek der schaduwzijde van het «Amerikaansche Christendom, die tot heden, hetzij in de «Engelsche of in de Duitsche taal verschenen is.»

O 't is vrij wat meer dan een kritiek *der schaduwzijde* van het Amerikaansch Christendom! En evenmin heeft het voor het Duitsch Protestantisme alleen die toepasselijkheid, bij welke de heer ULLMANN zich schijnt te bepalen, als hij vervolgt:

«Voor ons is, bij den huidigen toestand onzer Duitsche «Evangelische Kerk, deze stem uit het land, welk voor «zoo velen in kerkelijk opzigt het land van belofte is, van «een geheel eigenaardig belang. Terwijl onder ons eene «sterke partij die stellingen als alleen heil-aanbrengende «in de praktijk wil doorzetten, waarvan het sectenwezen,

«gelijk het zich in *Noord-Amerika* vertoont, een onafschei-«delijk gevolg is; terwijl onze opperste wetgeving in de «Nationale Vergadering het begrip der Kerk geheel heeft «opgegeven, dewijl zij slechts «godsdienstige genootschap-«pen» erkent, en deze op zulk eene wijze onder elkander «gelijk stelt, dat daardoor voor den Staat of alle secten «tot kerken, of de kerken tot secten gemaakt worden; «hooren we hier eenen man die met Christelijken ernst «en klaren praktischen geest, te midden van het hem «omwoelende sectenwezen, juist in dat sectenwezen een «waarlijk principieel bederf van den Christelijken geest «erkent, en geen grondiger heilmiddel weet, dan de «opwekking van den *kerkelijken zin*, welke, naar zijne «overtuiging, wederom rust op den grondslag van een «ernstig *geloof aan de kerk*,«

Men moet het bekennen: ULLMANN zou hetzelfde slechts wat duidelijker gezegd hebben, indien hij zich aldus had uitgedrukt: «Dat in *Amerika* het Protestantisme een paar duizend secten telt, en uit één valt, komt daar vandaan, dat het Gouvernement er de godsdienstige gezindten gelijk stelt en volkomen vrij laat. Helaas! dat zal men ook in *Pruissen* willen doen, en wij zullen dezelfde gevolgen zien plaats grijpen. Waar moet het dan met ons heen? Wat te beginnen? Een ernstig geloof aan de Kerk moet dus opgewekt, *en de Staatsmannen er van doordrongen worden*, op dat ons ook in 't vervolg de «onontbeerlijke ondersteuning» niet ontbreke.» — Mogelijk zouden wij aan de woorden van ULLMANN deze beteekenis niet toeschrijven, indien hij, in zijn jongst geschrift: *Gleichberechtigung aller Confessionen*, zich in dien zin niet had uitgelaten (1).

(1) Zie de verscheidenheden.

De Amerikaansche Protestant begrijpt de opwekking van *een ernstig geloof aan de Kerk* in schooner en dieper zin. Het is hem om geene uitwendige stutten of steigers, maar om beginsel, om wezenlijk godsdienstige kracht te doen. Zeer grondig vat hij de zaak op, leidt van CHRISTUS godheid en menschheid het wezen des Christendoms af, en dringt evenzeer op den historischen als op den bovennatuurlijken aard daarvan aan. «Het Christendom, zoo gaat hij voort, «is niet enkel eene leer — eene bloote «goddelijke wet — het is voor alles een goddelijk, en «wel geen voorbijgaand wonder, maar het absoluute feit, «het *wereld*factum, het *centraal*factum, welks levenskracht «*nog altijd* door de aderen der geschiedenis stroomt — «Het is een *eenvoudig* factum. Het bevat, 't is waar, eene «oneindige menigvuldigheid, maar deze is slechts de «ontwikkeling van het een en hetzelfde goddelijke leven.»

Wanneer men hiermede vergelijkt, hoe hij een steeds *levende* CHRISTUS erkent, en aan een steeds *werkelijke bemiddeling* van dien CHRISTUS gelooft, wordt de zoo Katholieke strekking dezer woorden nog duidelijker.

Schoon er nu weder uitdrukkingen volgen die eenen Protestantschen zin schijnen te behelzen, of in allen geval niet duidelijk zijn, spreekt hij eindelijk van Mat. XVI, 18. *Gij zijt* PETRUS *enz.*, en zegt: «Natuurlijk niet op den persoon «van PETRUS, afgezien van zijne belijdenis, maar let wel «ook niet op de belijdenis van PETRUS, afgezien van zijn «persoon [hetgeen evenwel echt Protestantsch zoude zijn] «zou de Kerk gebouwd worden. PETRUS in CHRISTUS, als «de vertegenwoordiger van het Apostel-collegium, de «persoonlijkheid van PETRUS gegrond en rustend op het «geloovig aangenomen en beleden factum der Godheid van «CHRISTUS, de belijdenis van PETRUS, niet als eene abstracte

«hem uiterlijke leer, maar als zijne innigste levensmagt: «dat was de *rots*, op welke voortaan tot aan het einde «der wereld de Kerk zich verheffen zoude, trots alle «aardsche en helsche magten, gebouwd op den grond «der Apostelen en Propheten, waar JESUS CHRISTUS de «hoeksteen is.» Eph. II, 20.

Wij zien in deze merkwaardige woorden niets wat onkatholiek is. Ook de Katholieke uitlegging is: niet die mensch, die PETRUS alleen, ook niet dat beleden geloof alleen, maar die het geloof verkondigende PETRUS is de rots, en wel bij participatie de rots; want die PETRUS rust weder op de eigenlijke rots, CHRISTUS, dien hij geloovig belijdt. De hoogleeraar heeft hier een zoo *persoonlijk* en historisch beginsel gehuldigd, dat hij slechts door inconsequentie hetzelfde wat hij van PETRUS zegt, van diens opvolgers zou kunnen ontkennen.

Na aldus het Christendom te hebben voorgesteld als de zich uit CHRISTUS, God en mensch, ontwikkelende goddelijke en menschelijke, of van goddelijk leven doordrongen geschiedenis, verklaart hij den aard des Antichristendoms, en bepaalt dien door tegenoverstelling aan het Christendom. Hij besluit met te zeggen: «uit het «voorgaande volgt dat de Antichristelijke geest een geest «van *scheuring* even zoo wel als van *dwaalleer* moet zijn. «Waar de erkenning der Kerk ophoudt, daar valt ook «ten laatste de menschwording Gods weg, en daar vangt «het Antichristendom aan.»

Men ziet, hoe hij aan het persoonlijk, het kerkelijk, het historisch beginsel vasthoudt, en zoowel in *scheuring* als in dwaling den Antichristenlijken geest erkent. Wat mag hij zich dan wel voorstellen onder Protestantisme, dat reeds in dezen zijnen naamscheuring als zijnen oorsprong en

zijne natuur te kennen geeft, en dien tengevolge ook niet ophoudt van scheuren en gescheurd te worden.

Het tweede deel der verhandeling bespreekt de geschiedenis des Antichristendoms, waarbij de groote ketterijen naar de bekende tegenstellingen worden gerangschikt. Aan de middeleeuwen genaderd, beschuldigt de heer NEVIN de Katholieke Kerk van Pelagianisme. Dit is niet nieuw, en reeds even dikwerf wederlegd als aangevoerd. Het schijnt ook dat de heer NEVIN iets heeft opgemerkt van die menigvuldige blijken, welke de Katholieke Kerk geeft van door geen Pelagianisme gedreven te worden; want terwijl hij zegt, dat men van den eenen kant tot Pelagianisme en bloote natuuur verviel, beweert hij, dat in diezelfde Roomsche Kerk «van den anderen kant het natuurlijke van «het bovennatuurlijke phantastisch werd over-«weldigd, en de geheele heilsweg in een magisch proces veranderde.» Hoe was dat mogelijk? Van deze zoo geheel strijdige rigtingen toonde de Hoogleeraar de verwantschap aan, maar niet hoe zij zamen kunnen gaan in dezelfde Kerk. Geene secte kan bijéén blijven waarin ze heerschen; hoe zullen ze dan eenige eeuwen, zich te gelijk, en tot zulk eene hoogte, ontwikkelen in die Kerk, wier eenheid men toch wel gelijk zal willen stellen met hetgeen men *esprit de corps* noemt.

Het verwijt van Pelagianisme is gemakkelijker te begrijpen. Omdat men in het ééne uiterste verviel, kon het wel niet anders, of men moest de ware maat verliezen, en ons het tegenovergestelde uiterste verwijten. Omdat het Protestantisme ordeloos is, legt men der Kerk despotisme ten last; omdat het zekeren haat heeft tegen het uiterlijke, werd de Kerk voorgesteld als het innerlijke niet waarderend; omdat, met een woord, de Manicheische geest

van LUTHER en CALVYN de vrijheid, de zinnen en al het menschelijke deed vloeken en verwerpen, beschuldigde men de Kerk, dat zij de genade niet hoog genoeg stelde en Pelagiaansch was.

De heer NEVIN, steeds naar de waarheid op weg, heeft niet alleen in de Katholieke Kerk iets opgemerkt, waarbij, ondanks zijne poging daartoe, de beschuldiging van Pelagianisme niet meer is vast te houden, maar hij is ook op het punt de straks van ons aangewezen tegenstelling in te zien, als hij zegt, dat de Panlicianen, die toch door de Protestanten steeds zoo hoog geprezen, en als hunne voorvaders beschouwd zijn, in Manicheische dwalingen verkeerden — en hij dit eene «omstandigheid» noemt, «die hun «vroeger aanzien als getuigen der waarheid, *testes veri-* «*tatis*, niet weinig benadeelt»; te meer daar hij aan de Manicheische secten hetzelfde verwijt doet, dat wij hem straks, als het eigenlijk Antichristelijke, aan het huidig Protestantisme zullen hooren verwijten: «Hun groot gebrek is, dat zij geen vol en geen zeker begrip hebben van de «*realiteit* des Christendoms, als eene blijvende objective «openbaring van het leven Gods in het vleesch.»

Eindelijk spreekt hij van het Protestantisme, en zegt, dat het «een hoogeren trap van onwikkeling des Christelijken «levens voorstelt, dan de voorgaande periode der Kerk»; waaruit hij besluit dat de Antichrist nu ook listiger en Protestantsch moet zijn. «De Protestantsche Antichrist «zal vervolgens zich, uit den aard der zaak, niet openlijk «tegen over het Protestantisme stellen, maar zich het eigen- «lijk centrum daarvan toeeigenen, en voor den hoogsten «vorm des Christendoms zelven uitgeven.»

Wij komen op deze zonderlinge plaats terug, en bemerken hier slechts, dat inderdaad door den heer NEVIN de

Antichrist als zoo geheel Protestantsch wordt voorgesteld, dat wij, en we vertrouwen vele Protestanten met ons, dien van het Protestantisme zelve met geene mogelijkheid meer kunnen onderscheiden. Van den anderen kant wordt de Antichrist met zoo Katholieke beginselen bestreden, dat wij den bestrijder zelven voor een Katholiek zouden moeten houden, indien hij niet hier en daar te kennen gaf Protestant te zijn.

Na alzoo eerst het wezen des Christendoms en des Antichristendoms te hebben uitgelegd, en vervolgens in zeer algemeene trekken de geschiedenis van het Antichristendom te hebben voorgesteld, gaat hij over tot het derde deel zijner verhandeling, dat verre weg het belangrijkste is, en waarin hij ook tot zijn doel komt: in het Protestantsch sectenwezen de duidelijke teekenen des Antichristendoms aan te wijzen.

Als wij hier zeggen, dat hij niet minder dan twaalf teekenen opnoemt, en die alleen op het Protestantisme toepast, zal dit reeds verwondering moeten baren; maar dit is op verre na niet alles. Onzes erachtens, is er van iemand, die zich Protestant noemt, nog geene zoo gegronde en omvattende apologie der Katholieke Kerk geschreven, als hier door den heer NEVIN geleverd is. — Een paar woorden daarover.

Men kan de Protestanten, die voor de Katholieke Kerk meer of minder sympathie gevoelen, en zich ten hare gunste uitlaten, in twee klassen verdeelen. Er zijn er die nog altijd blijven vasthouden aan de groote leerstukken der H. Drievuldigheid, der erfzonde, der verlossing enz., en ook den bijbel nog als het werk van door God geinspireerde schrijvers beschouwen. Deze Protestanten stemmen meer met de Katholieke Kerk overeen, naar de positive, bovennatuurlijke of goddelijke zijde van de godsdienst,

en leggen dien overeenkomstig zeer treffende getuigenissen ten voordeele der Kerk af. Maar ga eens met hen aan 't redeneren: toon het hun eens aan, dat zij zich niet gelijk blijven, dat deze leerstukken van hen verkeerd verstaan worden, enz.: zij zullen u onbewegelijk aanhooren, en stijfzinnig hunne overdreven spiritualistische gevoelens blijven volhouden. 't Is te vergeefs! zij hooren naar geen rede; en in 't algemeen gesproken: zij nemen het *menschelijke* van de godsdienst niet aan.

De Protestanten van de andere klasse hebben de tegenspraak, die er in de Protestantsche opvatting der groote geheimen ligt, en het onhoudbare van dat openbaringsstelsel of gedeeltelijk of bijna geheel ingezien, en worden wetenschappelijker in denzelfden graad als zij het geloof meer verliezen. Deze sympathiseren meer met de Katholieke Kerk naar de menschelijke zijde van de godsdienst, en spreken weder op eene geheel andere wijze dan de eerstgenoemden haren lof. Zij redeneren meer; zij zijn, om het zoo eens te noemen, handelbaarder; maar helaas! bij hen ontbreekt het positief beginsel, kan men de Goddelijke of meer spirituele zijde niet doen gelden, en het loopt op philosophie uit.

Het behoeft naauwelijks te worden opgemerkt, dat er tusschen deze twee klassen van Protestanten weder ontelbare middelklassen zijn, van welke de ééne meer naar deze, de andere meer naar gene zijde overhelt; dat ook degenen die een positief geloof hebben, als de Lutherschen, de Calvinisten, de Anglicanen, de Kwakers enz., ieder eene zijde in de Katholieke Kerk zullen vinden, die hun meer aannemelijk voorkomt, en dat desgelijks de Philosophen, als de Pantheisten, Deisten en zelfs Materialisten, ieder iets goeds van die Kerk zullen te zeggen hebben. Het

Protestantisme is zoo menigvuldig, en heeft zoo vele wijsgeerige stelsels ten gevolge gehad, dat men op die menigte van dwalingen kan toepassen, wat wel eens gezegd wordt van de scholen, die uit de ééne school van SOCRATES zijn voortgekomen: dat zij ieder een gedeelte van het geheel zijner leering behouden, en het daardoor eenzijdig overdreven hebben. Inderdaad zoo hebben Protestanten en Philosophen van allerlei aard ieder een deel der Katholieke waarheid genomen, en het tot zeker absolutisme voortgedreven; en indien iemand eens vroeg of wenschte, om de verschillende gevoelens van al die secten en scholen vereenigd te zien; niet naar een oppervlakkig en vormeloos Eclectisme, hetwelk geene ware éénheid voortbrengt; noch wederom naar een al te vormelijk Pantheisme, hetwelk insgelijks beweert de meest verschillende leeringen te vereenigen, terwijl het die, wel beschouwd, evenzeer ontkent als aanneemt, en slechts daarom zoo veel strijdigs weet te paren, omdat het wanorde voor orde ten grond stelt; — maar naar een waar, een wezenlijk positief beginsel, dat de tegenstrijdigheid verandert in onderscheiding en het verschil in verscheidenheid, dat de eenheid des levens bezit, en niet bestaat in doode algemeenheid, dat, met een woord, door overal de miskende betrekkingen te doen gelden, niets overdrijft en alles volmaakt; wie dát vroeg: wij zouden hem aanstonds verwijzen naar de Katholieke Kerk.

Wat volgt daaruit? Dat men wel uit al die getuigenissen, die van zoo verschillende zijden ten voordeele der Kerk worden afgelegd, een zeker geheel kan maken, en daarom ook reeds gemaakt heeft; maar dat bij ieder onkatholiek, afzonderlijk genomen, doorgaans slechts iets, slechts hier of daar wat gezegd wordt, en het niet komt tot

een zeker zamenhangend geheel. Het is, om Grieksch-Duitsch te spreken, *sporadisch*. Nog te meer is dit meestal de aard dezer getuigenissen, dewijl soms de onkatholieken er zoodanige voortbrengen, als men volstrekt en onder geen opzigt van hen zou verwachten; getuigenissen die dan ook niet verklaard kunnen worden door deze of gene strekking als waarvan we spraken, maar hetzij door de toch altijd grillige natuur der dwaling, hetzij door de zoo krachtige schitteringen der waarheid zelve.

Echter het zeldzame geval heeft plaats, dat het, in dergelijke beoordeelingen of opvattingen, wel niet tot een volkomen geheel, maar toch tot zekere omvattende en stelselmatige voorstelling komt, welke als een kunststuk, als eene menschelijke nabootsing schijnt der Goddelijke waarheid. Ofschoon het met de vastgestelde orde zeer overeenkomstig is, dat Gods genade daar evenredig in werkt, is dit evenwel niet bepaald en bij uitstek de werking dezer kracht Gods, dewijl zij zich zelfs van de kleinste aanleiding als middel kan bedienen, en daarmede te kennelijker maakt, dat de rede slechts voert tot het geloof, maar het nimmer kan voortbrengen. Het is juister te zeggen, dat het zoo zeldzaam geval, waarvan wij spreken, voornamelijk dan plaats heeft, wanneer een man van diepe wetenschap, en van even waarheidlievend gemoed als krachtigen geest, dat hoofdbeginsel van het Christendom aangrijpt, hetwelk daar alles vormt en alles verbindt: hetzij hij dat beginsel zelf begint in te zien, hetzij hij dat slechts middellijk doet, bij de beschouwing van een der voornaamste zijden van de godsdienst, waarin het dien overeenkomstig krachtiger is uitgedrukt en werkt. Hij kan daarbij niet blijven staan, en van consequentie tot consequentie voortgaande, begint hij naar een stelsel

te zoeken, tot hij, dit is het gewone einde, in de Katholieke Kerk getreden, het gebouw, dat hij zocht op te trekken, nog boven zijne hoogste begrippen en wenschen voltooid ziet.

Welaan, tot deze diepdenkende mannen behoort ongetwijfeld de heer NEVIN. Dat het ook bij hem tot dat gelukkig einde komen zal is nog onzeker; twee redenen, die wij later zullen zeggen, boezemen ons vrees in; maar dit zien wij, en daarvan zullen we aanstonds het feitelijk bewijs leveren, dat hij de Katholieke Kerk, niet van deze of gene zijden, maar van alle zijden nadert, dewijl hij in de ontwikkeling zijner godsdienstige begrippen van den diepen, alles dragenden grond is uitgegaan. Zijn hoofdgedachte is: CHRISTUS, *waarlijk God en waarlijk mensch, die ten gevolge dezer beide naturen onder ons levend tegenwoordig is, die alzoo in zijne Kerk de bemiddeling, waaruit zij zelve is ontstaan, onophoudelijk voortzet, en in haar eene goddelijke wereldgeschiedenis voortbrengt, bestemd om alles in zich op te nemen, en den mensch naar alle zijne vatbaarheden te volmaken.* Moeijelijk zouden wij het uitdrukken, met wat aandoeningen wij deze zijne grondgedachte, die hij telkens in andere woorden herhaalt, gelezen en nog eens gelezen hebben. Immers de tegenwoordige, de *levende Middelaar*, die in vereeniging met zijne Kerk zich offert aan den hemelschen Vader, is de grondslag der Katholieke godsdienst, het begin waarvan alles uitgaat, en het eind waartoe alles wederkeert. Omdat dit offer bestaat, daarom bestaat er eene hierarchie, daarom zijn er levende sacramenten, is er onfeilbare geloofs- en zedeleer, zijn er Heiligen, kortom, is de Kerk dat wat zij is, en wat wij van haar gelooven.

Wij zullen zien, dat inderdaad ook de heer NEVIN, ofschoon in onbepaalde bewoordingen, die levende be-

middeling van CHRISTUS tot punt van uitgang neemt, en tot de voornaamste der aangewezen gevolgtrekkingen komt, als hij ons de twaalf teekenen van den «Protestantschen Antichrist» aantoont en uitlegt. Hij zelf schrijft boven aan deze zeer merkwaardige woorden: «De Anti-«christelijke geest — wil niet toegeven dat CHRISTUS *in het «vleesch gekomen is.* Daarop komen ten laatste alle andere «teekenen neêr.»

1. «De Antichrist erkent geene *werkelijke bemiddeling* «tusschen God en menschen als noodwendige voorwaarde «der Christelijke verlossing. Hij moge dan de behoefte der «verzoening gevoelen, en CHRISTUS als Verlosser eeren, [meer heeft het Protestantisme nooit gedaan] maar hij brengt «het tot geene waarachtige verzoening, en kan de nood-«wendigheid niet regtvaardigen van eenen menschelijken «CHRISTUS. Deze is, vólgens hem, slechts de uitwendige «gelegenheid ter nadering des menschen tot God, maar niet «het noodwendige medium, slechts de oorzaak der verlossing «in den goddelijken Geest en niet het factum zelf in hetwelk «zij bestaat. Het oude dualisme tusschen natuur en geest, «hemel en aarde, God en mensch, wordt niet grondig over-«wonnen. De verlossing blijft meer subjectief. De CHRISTUS «des kwakers [dat is van den gevolglijksten der geloovige Protestanten] is het licht Gods in zijne eigene ziel, en «daalt ten laatste tot het gewone licht der rede af. De «Hegelsche CHRISTUS is eene idee.» — «Het is een karak-«teristiek van het sectenwezen, dat het CHRISTUS bloot tot «dienaar maakt van zijn godsdienstig leven, niet tot eigen-«lijk element waarin het zich beweegt.»

Hoe duidelijk is hier het Protestantisme geschetst. Daarin voldoet CHRISTUS aan den VADER, en is Hij slechts oorzaak in den goddelijken Geest. Ons gaat dat niet aan, en onze

werken zijn onnoodig. Het dualisme blijft dus: onze zonden worden slechts bedekt, wij blijven boos, en kunnen ons niet met CHRISTUS' offer vereenigen. De natuur en het stof liggen nog altijd onder den vloek, zoo dat het huwelijk niet in zijne bovennatuurlijke eenheid hersteld wordt en het stoffelijke en zinnelijke geheel buiten de godsdienst wordt gesloten. CHRISTUS doet alles, en is de uitwendige dienaar van ons, die slechts uit louter dankbaarheid iets verrigten. Waartoe is zulk een CHRISTUS *mensch?* Op zijn hoogst is Hij dit slechts, opdat wij Hem met de uiterste spits van ons verstand zouden kunnen vatten. Het blijft bij een subjectief geloof, hetwelk in rede verloren gaat.

2. «De Antichrist verlaagt den *persoon* van CHRISTUS, «wel niet volkomen en onmiddellijk maar middellijk, dewijl «hij Hem ten behoeve van het *werk* der verlossing [CHRISTUS redenen en daden] op den achtergrond schuift. «De Gnos«tische CHRISTUS wordt wel geheel bovennatuurlijk, trans«scendentaal, en verliest alle gemeenschap met de natuurlijke «menschheid in haren gewoonlijken sterfelijken vorm, maar «juist daardoor verliest Hij zijne persoonlijke beteekenis «voor de menschenwereld, die nu toch eenmaal zoo «gesteld is. Wij worden naar dit systeem niet verlost «door dat gene wat CHRISTUS is, maar door hetgeen Hij «spreekt en doet. — De Christologie is slechts een uiterlijk «apparaat van de theorie des heils. — Men ziet niet in «waarom het WOORD vleesch werd, waarom het niet even «goed door eene Theophanie [bloote verschijning van God] geschieden kon. — Alles is ten laatste schemerig, «visionair en phantastiek; alles vergaat ten leste in eene «afgelegene, dampachtige, ideale abstractie. Men zal «doorgaans vinden, dat aan den CHRISTUS der secten de «waarachtige realiteit voor den geest ontbreekt, en Hij

«eenen magischen, dampachtigen wolkerigen aard heeft.»

Is het niet zoo met den Protestantschen CHRISTUS gelegen? Wat mag Hij zijn? Wij zouden eerder aannemen een begrip te geven van een *æoon* van VALENTINUS, dan van dezen CHRISTUS. De verloochening van CHRISTUS zelven hier als tweede teeken uitgelegd, moet noodzakelijk volgen uit hetgeen straks voor het eerste teeken werd opgegeven. Wanneer dè *bemiddeling niet werkelijk* is, de verzoening niet tot ons komt, en zij ons niet aan goddelijk leven en daad deelachtig maakt, dan is CHRISTUS *spreken* en zijn *voorbeeld* genoeg, en daar eene theophanie hier voor voldoende zou zijn, werkt dit terug op hetgeen men van CHRISTUS' *persoon* zelven gelooft, en gaat het begrip daarvan in onzekerheid en onbepaaldheid verloren.

3. «Met deze verwarde opvatting van CHRISTUS' persoon «is noodzakelijk steeds een gebrek verbonden van ver- «trouwen op de *Kerk als eene werkelijke, bovennatuurlijke, «in de wereld voortdurende, tegenwoordige inrigting.* De «Antichrist erkent natuurlijk het bestaan der Kerk, als «ook haren goddelijken oorsprong, en geeft voor, in haar «de tegenwoordigheid van een goddelijk leven te vinden. «Maar die zoo toegegeven Kerk brengt het niet tot een «waarachtig organisch-historische openbaring in het leven «der wereld. Is CHRISTUS het beginsel eener nieuwe schep- «ping, het punt waarin hemel en aarde eene blijvende «vereeniging, als nooit te voren, hebben aangegaan, zoo «volgt, dat de Kerk, in welke hetgeen deze daadzaak be- «teekent is nedergelegd, en die daarom juist zijn ligchaam «en de volheid wordt genoemd van Hem, die alles in «alles (1) vervult, — ten minste een even zoo reëel ob-

(1) Wij zouden zeggen: in *allen*.

«jective en blijvende constitutie in zich moet omdragen, «als het natuurlijke leven, op welke zij als een boven- «natuurlijk gebouw rust. Van eene zoodanige, organische, «historische Kerk heeft het oude Gnosticisme zelfs geen «vermoeden. Zijn maatschappelijk Christendom is een or- «delooze verzameling van levendige atomen, die zich ieder «voor zich zelve tot CHRISTUS voelen heen getrokken. «Daar, volgens die secten, de Verlosser zelf geen wezenlijk «bestaan in de wereld had — kon natuurlijk aan de Kerk «geen zelfstandige realiteit worden toegeschreven. Het «ligchaam moest aan de Idealistische natuur van het «hoofd gelijk zijn.»

«Hetzelfde zien wij bij alle volgende openbaringen van «het Antichristelijk beginsel. [ook in het Protestantisme] «Het is waar, de vleeschwording van CHRISTUS werd toege- «geven, maar als een bloot voorval, dat in den tijd zoo «verre van ons af is, als had het in eene andere wereld «plaats gehad. Daardoor bleef de opvatting der Kerk «wezenlijk hetzelfde, [het Protestantisme staat tegenover de Katholieke Kerk als de *afwezige* CHRISTUS tegenover den *tegenwoordigen.* Met die afwezigheid, was geene Kerk, geene bovennatuurlijke godsdienst bestaanbaar, en hoezeer men beweerde dien CHRISTUS tegen de Katholieke Kerk te ver- dedigen, ten laatste moest Hij zelf verloochend worden.] «De sectengeest verandert, bij zijn geaffecteerden ijver voor «datgene, wat CHRISTUS *eens* in verafgelegen tijd geweest is, «zijne blijvende tegenwoordigheid in de wereld in eene «ijdele abstractie. Hij (de sectengeest) handelt of beweegt «zich altijd op grond der veronderstelling, dat CHRISTUS «geene werkelijke Kerk in de wereld heeft, maar alleen «een onzigtbaar geestelijk Christendom, hetwelk de men- «schen naar hun goeddunken met behulp van den bijbel

«kunnen vormen en fatsoeneren. De geest van afscheuring «gelooft niet aan «de Heilige Algemeene Kerk», houdt «reeds die uitdrukking voor Paapsch en de zaak voor «ijdelen wind, of hij moest er soms zijn eigen fictie eener «Kerk onder kunnen verstaan, welke *objectief* niet dan in «de wolken, op zijn best in den bijbel, en *subjectief* «slechts in dusdanige vormen van vroomheid bestaat, «als met zijn eigen, bekrompen voorstellingen overeen- «komen.»

Wij kunnen dien sectengeest geen ongelijk geven, als hij de uitdrukking van «Heilige Katholieke Kerk» voor Paapsch houdt. Ook is al hetgeen er hier ter uitlegging wordt bijgevoegd, door en door Paapsch. Indien ten gevolge van CHRISTUS Godheid en menscheid de Kerk *ten minste* eene even werkelijke, uitwendige of objectieve, *blijvende* organisatie als de natuur, en dus, wel beschouwd, nog meer volkomen uitwendige orde, dan de natuur, moet aanbieden, vragen we, waar zich die in het Protestantisme vertoont? Ja, hoe die in het Protestantisme *mogelijk* is? Welke maatschappij of Staat is daarentegen bij de Katholieke Kerk te vergelijken?

4. «Dit gebrek aan vertrouwen ten opzigte der Kerk, «als de tegenwoordigheid van een reëel goddelijk leven, «vertoont zich steeds in een gering en verlagend denk- «beeld van het *geestelijk ambt* [priesterschap] van de *sacra- »menten* en van de *eerdienst* in het algemeen. Is de Kerk «niet de grondlegging van objectief daar zijnde en blij- «vende bovennatuurlijke krachten, zoo kunnen ook de «organen en functien der Kerk geene hoogere beteekenis «en objectieve kracht hebben. Het behoort tot het karak- «ter van den Antichrist onder al zijne vormen, de idee «van het geestelijk ambt te gering te maken, en alle Ker-

«kelijke instellingen en godsdienstige handelingen tot de «Kategorie van het gewone menschelijke leven te verla- «gen. [Wat is een Predikant? Wat het Protestantsch Kerkreglement?] «Dit kenteeken is bijzonder eigen aan «al het sectenaardig Christendom, gelijk de geschiedenis «van de oudere en nieuwere secten bewijst. Zij schatten «alle uitwendige ordinatie [wijding] zeer gering, wijl het «de geest is, die alle ware geestelijken tot het heilig «ambt uitrust, en *hare* geestelijkheid moet immers, het «spreekt, van God gezonden, en niet van menschen gefa- «briceerd zijn! Intusschen komt het tot geene vereeniging «van het ambt met den persoon, en het gevolg is, dat «alles ten laatste van de toevallige natuurlijke bekwaam- «heden en gezindheden van het individu afhangt. Het «geestelijk ambt wordt op die wijze van zijne ware God- «delijke wijding ontdaan. — Dezelfde dualistische ziens- «wijze doet zich in de opvatting der sacramenten gelden. «De sectengeest schrikt terug voor de erkenning van «eenige objectieve werking des Doopsels of des Avond- «maals.» Hij bedenkt niet, «dat het even zwaar voor hem «zoude zijn, de tegenwoordigheid van zulk eene bijzon- «dere Goddelijke kracht in den persoon des Verlossers «zelven toe te geven, indien Hij nog onder ons wan- «delde. Vertrouwen op de sacramenten en vertrouwen «op eenen werkelijken in het vleesch gekomen Verlosser «gaan hand in hand. De secten verraden duidelijk «haren rationalistischen gnostieken geest, als zij het «Avondmaal des Heeren tot een bloot teeken of aan- «denken vernederen.» [Wie aan den *levenden* tegenwoor- digen CHRISTUS gelooft, hij gelooft aan den tegenwoordigen zich offerenden CHRISTUS, en kan ook aan eene spijzi- ging van dat offer gelooven, waarin hij CHRISTUS zelven

ontvangt; maar is die levende CHRISTUS, dat offer slechts in den hemel voor God tegenwoordig, en voor ons in den tijd verleden, dan kan de *offerspijs* niet anders dan een figuur zijn. Als immers dat offer of die CHRISTUS alleen in het *geloof* voor ons bestaan en werkelijkheid heeft, dan is de *Communie* ook in het geloof voltooid, en het *H. Sacrament* niet noodig. In het Protestantisme sacramenten aan te nemen, die meer dan een uitwendig teeken of plegtigheid zijn, is eene groote inconsequentie.] «In «dezelfde mate ontbreekt aan de secten de ware idee der «eerdienst. De onsacramentele geest is noodwendig ook «onliturgisch.» [Zeer waar! Slechts zouden we onliturgisch voorop zetten.] «De kracht der Christelijke eerdienst bestaat «daarin, dat de aanbidders van het gevoel eens gemeen«schappelijken kerkelijken levens vervuld zijn, en in dit «bewustzijn zich als een levendig offer Gods daarbrengen.» Hierop beschuldigt de heer NEVIN den sectengeest van stelselmatig, al het objectieve en maatschappelijke van de eerdienst zoo veel mogelijk weg te nemen en eindigt, met te zeggen: «ja de secten hebben eigenlijk volstrekt geene eerdienst «in den zin van eene goddelijke liturgische offeracte.»

De heer NEVIN ziet alzoo duidelijk, dat uit de Menschwording volgt: een in de Kerk tegenwoordige CHRISTUS, een waarachtig geestelijk ambt, levende of genade gevende sacramenten, en eene eerdienst die in een offerakte bestaat. Maar hij dient, wil hij zich gelijk blijven, verder te gaan of liever dat ook *bepaald* aan te nemen, wat hij in *algemeene* uitdrukkingen te kennen geeft. Zulk een *levendig* offer, waarbij de aanbiddende Christenen zich *gemeenschappelijk* offeren, is onmogelijk, zoo zij zich niet aan het eveneens levend offer van CHRISTUS aansluiten, zich in Hem vereenigen en in Hem opdragen.

5. «De Antichristelijke geest maakt zich verder kenbaar «in de *verachting van alle geschiedenis en autoriteit.* Het is «volstrekt onmogelijk aan eene *werkelijke* Kerk te gelooven, «zonder in haar tegelijk de voortduring van hetzelfde god- «delijke leven — te erkennen, dat door CHRISTUS mensch- «wording in de wereld is ingevoerd. Naar CHRISTUS eigen «plegtige belofte moest de Kerk objectief en voortdurend, «niet als eene doode, eentoonige overlevering, maar als «een organisch levens-proces, door alle tijden ter harer «volmaking tot aan het einde der wereld bestaan.»

[Wat is er gelijk aan de geschiedenis en ontwikkeling der Katholieke Kerk? Het Protestantisme dat integendeel alle gezag en geschiedenis verworpen heeft, en beweerde zonder tusschenkomst van menschen Gods stem te vernemen, biedt ons geene ontwikkeling, dat is, *voortgang* in *dezelfde* waarheid en orde aan, maar *achteruitgang* en *verandering.*] «Uit den aard der zaak moet daarom het bijzondere van «het algemeene, het deel van het geheel afhankelijk zijn. «Van daar de idee eener kerkelijke autoriteit en redelijke «traditie.» [Die autoriteit is ook redelijk of verstandelijk en die traditie ook kerkelijk.] «Het geloof aan eenen reëelen, «in de Kerk voortdurend tegenwoordigen, en door haar als «zijn orgaan werkzamen CHRISTUS, maakt het voor de Chris- «tenen onmogelijk, de Kerk van den verledenen of van den «tegenwoordigen tijd te verachten. Maar in dezelfde mate «als dit geloof ontbreekt, krimpt ook dat Katholiek ker- «kelijk bewustzijn weg, en wordt het sektengeest en «schismatiek. [Hij gelooft dus aan een reëelen in de Kerk tegenwoordigen CHRISTUS, van wien de Kerk het orgaan is, en erkent, dat wie dat geloof verwerpt, in dwaling ver- valt en zich afscheurt. Wat is Katholiek, zoo dit het niet is?] «Het behoort tot het innigste wezen der secten, om, voor

«zoo ver zij dien sectengeest hebben, met zelfbehagen op
«haar privaatoordeel en hare individuele vrijheid te steunen,
«en met hooghartige minachting op de «Vaders» en op
«de geheele kerkelijke oudheid neder te zien. Het behoeft
«naauwelijks te worden opgemerkt, dat deze aanspraak
«der secten op volstrekte onafhankelijkheid niets dan eene
«pedante affectatie is. De zaak zelve is onmogelijk. Het ligt
«in het wezen onzer natuur, dat het individuele leven en
«denken tot zekeren graad aan het algemeene leven en
«denken moet gebonden zijn. Weigeren wij de autoriteit
«in haren regtmatigen vorm te erkennen, dan worden wij
«de slaven eener valsche autoriteit. Alle ware vrijheid
«bestaat in gewillige, zelfbewuste gehoorzaamheid aan de
«redelijke van God geordende autoriteit, en alle slavernij
«begint daar, waar de weg der wet verlaten wordt. Het
«extreem der subjectiviteit is te gelijk het extreem der
«zwakheid. De mensch die er halsstarrig op staat, slechts
«zijn eigen weg te gaan, bevindt zich zeer zeker op den
«dwaalweg. De secten zijn in denzelfden graad onvrij,
«als het secten-principe in haar heerscht. Zij verwerpen
«de Kerkelijke oudheid, om hare eigene geschiedenis, die
«van gisteren dagteekent, daarvoor in de plaats te stellen.
«Zij weigeren de Algemeene Kerk te achten, om met een
«ellendig fragment dezer Kerk afgoderij te drijven. Zij
«hebben ook hare «Vaders,» en hare «Tradition», gelijk
«algemeen bekend is. Dat juist is de vloek die aan het
«sectenwezen kleeft, dat, terwijl het belooft de menschen
«te bevrijden, het diezelfde menschen tot slaven maakt eener
«willekeurige autoriteit. Het snijdt hen van den hoofd-
«stroom af en voert hen naar een zijbeek; het stelt, voor
«het kerkelijk bewustzijn, het secten bewustzijn in de
«plaats; het verengt den horizont van hunne theologische

«beschouwing naar de maat van zijn eigen gezigtskring, «die dikwerf niet meer omvang heeft dan een gewoon «zonnescherm, en verlangt van hen, dat ze, aldus van «rondom beperkt, met Sineesche ijdelheid op de geheele «overige Christelijke wereld als barbaarsch en slaafsch «zullen nederzien.» [Wij moeten hier wel denken aan het Nederlandsch Israël.]

6. «Dat grootsch gaan op *individuele vrijheid* verdient «als karakteristiek teeken van den Antichrist nog eene «bijzondere opmerkzaamheid. Het Christendom belooft «voorzeker vrijheid. God heeft ons geen geest gegeven «van vrees, maar der kracht en der liefde, en dien «van eenen gezonden geest. CHRISTUS is in emphatischen «zin het beginsel aller vrijheid, en de godsdienst die van «Hem komt is niets minder dan eene wet van blinde ge- «hoorzaamheid, hetzij voor het verstand, hetzij voor den «wil. Maar juist daarom heeft zij een *algemeen* karakter. «*Mijne* rede kan hier slechts redelijk zijn, voor zoo ver «zij zich binnen den kring der waarheid beweegt; *mijn* «wil kan hier slechts vrij zijn, voor zoo ver hij uit in- «wendige beweging zich laat leiden en bepalen, door het ob- «jectieve leven, in welks gemeenschap het Christendom hem «invoert. Het Christendom weet volstrekt niet van eene «puur subjective vrijheid. De autoriteit is even zoo nood- «zakelijk een constituerend element der godsdienst als «de vrijheid zelve; beide zijn slechts de tegenoverstaande «polen van het een en hetzelfde leven. Dat wil echter «de Antichristelijke geest niet verstaan en toegeven. «Hij is van nature particulier en subjectief. Hij vindt «den maatstaf van alle waarheid en regt in zich zelven, «en niet in CHRISTUS of in de Kerk. Het is waar, hij is «bereid, ook de autoriteit des *bijbels* toe te geven, en

«beeldt zich op deze onderwerping aan Gods autoriteit «al heel veel in. Alle secten maken eenen pedanten op- «hef met hunne liefde voor den bijbel.» [het abstracte «woord.] Zij bekommeren zich niet om oude symbolen «en geloofsbelijdenissen, om het oordeel van iemand wie «ook, of van eene corporatie. Anderen mogen steunen op «zulke armzalige stutten; voor *haar* is de bijbel genoeg, «en zij kunnen volstrekt maar niet tot het besluit komen, «zich op eene andere wet, of op eene andere getuigenis «te beroepen. Zij willen de Kerk niet hooren, want dat «is — zoo zeggen ze — de stem van menschen; in den «bijbel daarentegen spreekt God, en wel direct en onmid- «dellijk; en daarom moet gij allen gewillig het oor leenen. «Zij gelooven aan den bijbel en niet aan de Kerk. Het valt «haar (aan de sectes) gemakkelijk, dat geschreven boek «voor iets bovennatuurlijks en goddelijks te erkennen; «maar het Christendom zelf voor een goddelijk factum aan «te zien, hetwelk in de Kerk van alle eeuwen waarachtig «voorhanden is, dat is, naar hare meening, een grof bij- «geloof.»

«In deze gansche wijze van doen bewijzen de secten «slechts hare tuchtelooze natuur. — Hare redenering komt «ten laatste hierop neer: de bijbel is Gods woord, en ik «moet daarnaar luisteren; maar de bijbel is slechts dat, «wat hij voor *mijnen* geest beteekent. — Zoo wordt het «privaat oordeel van het subjectief verstand als opperste «regter over den inhoud des bijbels op den troon gesteld. «De bijbel moet, op welke wijze dan ook verklaard wor- «den; — een onmiddellijk gebruik des bijbels is eene on- «mogelijkheid. Ook is hij geene nieuwe openbaring welke «direct uit den hemel gevallen is. Hij is de spiegel, uit «welken het één en onafgebroken leven der Kerk aller

«tijden wederschijnt. De Kerk heeft insgelijks van het begin «af in den bijbel gezien, dien bestudeerd en uitgelegd. »Maar daar stoort zich de sectengeest niet aan. Het oordeel »der Kerk houdt hij niet voor een regtmatig medium om »met den bijbel in communicatie te treden; de eenige «zekere weg tot dezen is voor hem het privaat oordeel, «zoo als het juist op dit of dat oogenblik mag gesteld «zijn. Hij stelt den bijbel tegen de gansche Kerk over, «maar strooit daarmede zijne aanhangers zand in de «oogen. Want naar waarheid zou hij veeleer moeten zeg- «gen: *mijne* opvatting des bijbels is in tegenspraak met «de bijbeluitlegging der geheele overige wereld. Ieder «secte — verheft zoo het individuele IK boven al het «goddelijke in de Kerk en in den bijbel, als of dat IK «de bron des Christendoms zelve was, en zonder zijne «souvereine toestemming, CHRISTUS geen objectief daarzijn «in de wereld hebben kan.

In eene noot verdedigt zich de heer NEVIN tegen de hem gedane beschuldiging, als wilde hij eene *blinde* overlevering in de plaats van den bijbel stellen: hetwelk voorzeker niet in zijne woorden ligt, we zouden er anders zooveel overeenkomst met de Katholieke Kerk niet in vinden. Maar wat lezen we daar verder? «Alle blinde uiterlijke, mechanieke autoriteit in de uitlegging des bijbels, gelijk ze van *Rome* geleerd en slechts in een anderen vorm van den sectemakenden (*sectirerischen*) Antichrist toegelaten en met der daad uitgeoefend wordt, verwerpen wij van ganscher harte.» Hoe daar nu een idee aan vast te maken? De secten gelooven *te weinig* aan de Kerk, aan autoriteit, aan geschiedenis, en echter zijn zij gelijk aan de Katholieken, die de autoriteit en het individu erkennen!

Het is immers duidelijk dat de heer NEVIN beginselen

verkondigt, die met het Protestantisme niet te vereenigen zijn.

7. «Een ander kenteeken van dezen Antichristelijken «sectengeest is zijne neiging tot huperspiritualisme. Het «Christendom is in uitstekenden zin eene geestelijke gods- «dienst, maar het is tegelijk reëel en voor de mensche- «lijke natuur geschikt. Het is de eenheid van het geeste- «lijke en natuurlijke, als van de basis en van het «wezenlijk element der menschheid. CHRISTUS is in het «vleesch gekomen. Het Gnosticisme wil alleen van een «CHRISTUS weten, die in de wolken, of wat op hetzelfde «neerkomt, in de menschelijke verbeelding is. Het maakt «daarom aanspraak op de hoogste geestelijkheid, en wil «van eene aanraking met de minachte animale en ligcha- «melijke menschen, met ons gewoon aardsch leven niets «weten. Deze geest is altijd dezelfde; hij zweeft in de «hoogte van het empyreum zonder zelfstandigen steun «op de aarde. Rationalisme en sectenwezen zijn aan elkan- «der in dit opzigt volkomen gelijk. Aan beide zijden is «dezelfde ijver voor geestelijke godsdienst, in tegenover- «stelling van alle godsdienst in vorm of ligchamelijkheid. «Alle secten inzonderheid beroemen zich den geest, zoo «als zij het noemen, in buitengewone mate te bezitten, «en affecteren eene meerdere of mindere onafhankelijk- «heid van uiterlijke inrigtingen. Zij hebben, gelijk we «reeds gezien hebben, geene uitwendige historische Kerk, «geene werkelijke sacramenten, geene objective, liturgi- «sche eerdienst. Het Christendom is voor haar eene zaak «van geheel innerlijke, particuliere ondervinding, een «bovennatuurlijk uit den hemel vallen van het leven op «het individu, met of zonder eenige bemiddeling, gelijk «dat God behaagt. Onder dezen vorm verheffen zij zich

« dikwerf tot het hooger gebied der inspiratien, en wilde « vervoeringen die — ten laatste zich bekoelen tot onbe- « wegelijke rationalistische abstractien. »

Het Protestantisme heeft nog altijd de woorden van geest en waarheid in den mond, en geene der hierboven opgenoemde kenteekenen van het huperspiritualisme of men vindt ze daar aanstonds terug. Ook dat eensklaps uit den hemel gevallen leven hoort er te huis, en de Amerikaansche secten toonen het slechts in wat hooger vorm. Eensklaps, hetzij met of zonder aanleiding, gevoelde men zich geprædestineerd, was men *wedergeboren*, had den Heer gezien enz. Intusschen hoort men daar lieden minder van, dewijl in het algemeen die spiritualliteit en vervoering van vroeger tijd bekoeld is tot abstract rationalisme.

8. « Dit voert ons tot een nieuw, zeer karakteristiek en « zich ver uitstrekkend teeken van den Antichristelijken « dwaalgeest, namelijk het hulp- en hopeloos *Dualisme* « hetwelk zijne gansche theorie van het Christelijk leven « kenschetst. — De Antichrist verwerpt de in CHRISTUS « gegeven daadzaak, en zoo ver zijn invloed reikt, komt « het hoogstens slechts tot eene uiterlijke, mechanische, « abstracte en phantastische vereeniging der beide werel- « den, gelijk de Nestoriaansche CHRISTUS aan wien de een- « heid des levens ontbreekt. Alles is dualistisch, God en « natuur. — In de sacramenten, en in de eerdienst der « secten komen het zigtbare en onzigtbare tot geene ware « vereeniging. De idee die zij van de Kerk hebben, is « dualistisch. [De Kerk wordt, in het Protestantisme, als menschenwerk en uiterlijke orde van de godsdienst gescheiden.] « De sectengeest erkent het bovennatuurlijke, maar ten « koste van het natuurlijke, en daarom weder ten nadeele

«van het bovennatuurlijke. [Slechts in zoo ver bestaat het bovennatuurlijke *voor ons*, als het zich met het natuurlijke vereenigt.] Hij erkent de geschiedenis niet; [de Kerk is onzigtbaar] voor hem is het verledene niet de «moederlijke grond van het tegenwoordige in het leven «der Kerk.» [Over de geschiedenis der eeuwen wordt heengesprongen en de godsdienst, zoo het heet, tot hare eerste Apostolische zuiverheid terug gebragt.] De secten gelooven aan «geene genade des doopsels, aan geene «godsdienst, die wij door opvoeding verkrijgen.» [Ten minste zou een iegelijk uit den bijbel alleen moeten putten; want toe te geven dat iemand door opvoeding gevormd wordt, is het Kerkelijk gezag erkennen, dewijl het huisgezin weder van de openbare maatschappij en de geschiedenis afhangt. Dan ook zou Kerk en godsdienst weder hetzelfde zijn en de mensch ophouden volstrekt boos te wezen.] «Bekeering is voor de secten altijd eene abrupte, «plotselinge act, en de vroomheid die er op volgt, heeft «hetzelfde karakter; zij is aan bestemde tijden en gelegen«heden gebonden en komt tot geene blijvende eenheid met «het gansche leven.» [Hoe kan het anders? Als de mensch geen *daad* van eeredienst kan verrigten, van God gescheiden blijft en nooit geheiligd wordt, hoe zullen dan de daden des levens gewijd en geheiligd kunnen worden? De betrekkingen der menschen onder elkander hangen af van hunne betrekkingen tot God.] Het Christendom is naar zijne natuur algemeen, omvat de wereld en streeft «daarna elk gebied des levens te heiligen,» [daarom ook vindt men in den Katholieken tempel alles, in den Protestantschen niets; tenzij dan een geschrift, dat met de gansche wereld en de geschiedenis in geene betrekking staat; want de mensch is en blijft boos.] Maar de secten «kunnen

«zich tot zulk een Katholiek standpunt niet verheffen, zij «beschouwen wetenschap, kunst, Staat en maatschappelijk «leven als meer of min profaan; door haren gnostischen «CHRISTUS worden zij veroordeeld tot een voortdurend een- «zame gevangenis in het doolhof eener Manicheische wereld.»

Dat alles is ongetwijfeld eigenaardig Protestantsch. Wie heeft zoo geraasd en gescholden tegen de rede, tegen wetenschap en kunst als de hervormers? Ook nu nog is deze, aan het menschelijke vijandige, zoogenaamde *geest en waarheid* in menigvuldige gevolgen zigtbaar. Bij de orthodoxe afgescheidenen, die, nadat men, naar schrijvers bemerking, van dat der wereld vreemde spiritualisme tot rationalisme oversloeg, naar het oude terug willen, komt deze geest meer bijzonder voor den dag. De Predikanten die zich bekeeren, of tot die oude zienswijze terugkomen, durven ondanks den schoonste aanleg geen vers meer maken.

Hier evenwel moeten wij opmerken, dat de heer NEVIN in zijnen ijver tegen het Manicheisch dualisme van den Protestantschen sectengeest, soms het *goddelijke* beschouwt of schijnt te beschouwen als niet van het menschelijke oneindig verschillend. Zoo zegt hij van de secten: «De be- «trekking der nieuwe schepping tot de oude wordt abrupt, «geweldig, contradictorisch gedacht» Zeer waar! maar hij vervolgt: «Het Christendom wordt niet als voltooijing der «menschheid, als het laatste doel 'van het proces der «schepping opgevat, maar als een kunstig bereid systema «dat van de oneindige liefde en wijsheid uiterlijk en ge- «heimvol gezet wordt op het natuurlijke leven der we- «reld, als iets abstracts, dat aan de andere of overzijde «dezes levens, tegen de menschelijke natuur overstaat.» Wij kunnen deze woorden ongetwijfeld in eenen Katholieken zin opnemen en verstaan. Echter schijnt het, dat de

heer NEVIN de bovennatuurlijke openbaring beschouwt, als in de natuurlijke scheppingsorde noodzakelijk en a priori reeds begrepen, en dat hij het positief beginsel van Gods vrijheid te zeer uit het oog verliest. Wij vreezen zulks dewijl hij onophoudelijk aandringt op den *persoon* van CHRISTUS, als zekere voltooijing der orde, en diens offerdaad ter zijde laat. Maar ook in dien persoon, zien wij wel dat de goddelijke en menschelijke natuur tot eene éénheid, die ons verstand te boven gaat, vereenigd zijn; doch de beide naturen blijven van elkander onderscheiden en verschillend als het eindige van het oneindige.

9°. «De aldus beschreven Antichrist moet zich noodza-«kelijk als *fanatiek* doen kennen. Het subjective kan niet «zacht, rustig en sterk zijn, dan wanneer het op de schou-«deren van het objective steunt. Het geestelijke heeft «geene werkelijkheid voor de menschen, wanneer het zich «niet in organische eenheid met het natuurlijke openbaart. «Alleen kerkelijke vroomheid, welke op het geloof aan «de door JESUS CHRISTUS objectief in de Kerk voorhanden «zijnde goddelijke krachten rust, vereenigt in zich den «diepsten ernst met de diepste rust. [Zeer schoon!]

Het spijt ons, dat plaats gebrek ons verhindert, de hier voorkomende beschrijving van het fanatisme geheel over te nemen. Overigens is het ligt te begrijpen, dat wanneer gelijk in het Protestantisme, het goddelijke van al het menschelijke zoo zeer wordt afgescheiden, men ook het goddelijk leven niet kan zoeken, zonder al dat booze menschelijke te *haten*. Volkomen waar is daarom het zeggen van den heer NEVIN: dat het dualistisch bewustzijn altijd iets van Manicheische wereldhaat bij zich heeft. De Katholieke Kerk toont bijzonder in hare geestelijke ordes hoe zij het goddelijke en menschelijke verzoent en ver-

eenigt zonder het te verwarren. De algemeene aard der geestelijke ordes is deze: naar de Christelijke volmaaktheid te streven, en zich van de wereld af te zonderen, of van het, zoo te noemen, menschelijke te onderscheiden, ten einde wederom aan die wereld en aan dat menschelijke des te meer nuttig te zijn. Zoo zijn er b. v. Religieuzen, die zich bijzonder op de wetenschap toeleggen. Maar tegen dezen Manicheischen wereldhaat van het Protestantisme en de profane Deistische wereld, is inzonderheid de orde der Jesuiten gerigt; zij legden de ruwe pij af, drongen die ontheiligde wereld in, en de boelerende monnik werd door den ongehuwden militair overwonnen. Ongetwijfeld zijn er nog andere redenen van het eigenaardige dat deze orde aanbiedt, maar de voornaamste is die wij gezegd hebben. Vooral is zij niet daarin te zoeken, dat een juister en dieper begrip der volmaaktheid, of het progres van den menschelijken geest niet meer behoorde toe te laten, dat men zich aan eenzame boete overgaf, of openlijk in het kleed der armoede verscheen, als ware het openbaar buitengewone leven, in hetwelk wederom het bovennatuurlijke meer naar zijne onderscheiding is uitgedrukt, voortaan te veroordeelen. In die verscheidenheid zelve ligt eene schoone erkenning der menschelijke natuur.

1°. «De Antichrist maakt zich verder kenbaar als een «geest van *eindelooze scheuring*. Het Christendom is als «het diepste leven der wereld noodzakelijk universeel en «Katholiek. Het Christelijk bewustzijn kan niet eene, aan «een ander bewustzijn ondergeschikte, plaats innemen, «dewijl CHRISTUS het diepste grondfeit is in het leven der «wereld. Waar dit bewustzijn ontbreekt, daar ontbreekt het bewustzijn eener werkelijke Kerk» [Het een veronder-

stelt het ander] «en lost alles zich in het subjective op.
«Ons modern secten-wezen verdeelt CHRISTUS uit beginsel
«en in volkomen overeenstemming met zijnen theoretischen
«halven broeder, het Rationalisme. Het gaat steeds te
«werk in de veronderstelling, dat er geene Heilige Ka-
«tholieke Kerk in de wereld is, eenig en algemeen gelijk
«de persoon des Verlossers zelven; maar dat de Kerk alleen
«datgene is, wat de menschen daar, naar den aard hun-
«ner maatschappelijke natuur, uit believen te maken. Het
«sectenwezen matigt zich het regt aan, om, wanneer de
«Kerk, gelijk zij is, daaraan niet bevalt, zich van haar
«te scheiden, en met behulp van den bijbel, dien het geheel
«en veel beter dan achttien honderd eeuwen verstaat,
«eene nieuwe organisatie naar zijnen eigen' smaak te fa-
«briceren; of, zoo meent men, de Kerk kan zich een-
«voudig weg in twee ligchamen verdeelen, welke leder,
«even goed als vóór die verdeeling, ééne Kerk blijven.
«Dit zoo opgezet beginsel regtvaardigt eindelooze scheu-
«ring. Want als er vijftig secten mogen zijn, mogen er,
«op denzelfden grond, even goed vijfhonderd of vijfduizend
«zijn. Het bewustzijn der secten kan geen kerkelijk be-
«wustzijn wezen,» [Wat bekentenis!] «zoo min als het bij-
«zondere de plaats van het algemeene kan innemen. In-
«derdaad maken ook de secten gewoonlijk geen aanspraak
«op algemeenheid. Zij geven meestentijds toe, dat de Kerk
«omvattender is dan deze bijzondere genootschappen;
«zij willen niet voor den eenigen, maar slechts voor den
«zekersten weg ten leven, niet voor *de* Kerk — als ware
«er geene andere — maar slechts voor *ééne* Kerk, of,
«beter gezegd, voor een genootschap, eene verbinding
«of eene vereeniging naar zekere godsdienstige overtui-
«ging, gehouden worden. Maar in dat alles is eene enorme

« tegenspraak. Het sectewezen erkent zich voor geringer « dan het geheel, en toch verlangt het, dat aan zich het « geheel schatting zal betalen, als ware het zelf het hoogste « en algemeenste. De secten geven voor, die algemeene « Kerk te eeren, maar met der daad houden zij zich zelve « in veel grootere eer. Zij erkennen elkander, en in het- « zelfde oogenblik sluiten zij elkander uit. Zij zijn geene « naast elkander geordende werkingen van hetzelfde eenige « Christelijke leven; het verschil, dat haar van één scheidt, « is sterker, dan de band die ze moet zamenhouden. Voor « zoo ver zij elkander naderen, geschiedt dit niet daardoor, « dat zij zich houden voor voltooijende deelen van de Kerk, « als van het werkelijk geheel, maar daardoor, dat zij « de idee van zulk eene Kerk geheel op zij schuiven. « Secten kunnen als secten in eene aliantie of ligue treden; « maar zulk eene vereeniging is geene Kerk, en de Katho- « liciteit welke op die wijze wordt voor oogen gesteld, is « slechts een grooter bedekt schisma. Het behoort tot het « wezen van dien onkerkelijken geest, zich te scheiden en « uit één te vallen, terwijl hij geene kracht heeft om te « heelen en te verbinden. Hij is van zijn begin af scheur- « ziek en kan als zoodanig ligt herkend worden. »

Dat het Protestantisme het werk is van dien geest, is daarom zoo klaar als de dag. Die CHRISTUS, die het leven der wereld is, wiens bewustzijn, naar des Hoogleeraars eigen uitlegging, niet ondergeschikt kan zijn aan een ander bewustzijn, maar alles beheerscht en Katholiek moet zijn, is bijgevolg in het Protestantisme niet. Alle uitvlugten zijn weg genomen; geen onzigtbaar Christendom, heeft hij reeds vroeger gezegd, geene kerk in de wolken, geene abstracte algemeenheid, waarin de secten zich vereenigen, kan de Kerk van CHRISTUS zijn.

11. «Een ander kenteeken van dezen dwaalgeest is de «hem aangeboren neiging van *in het vleesch te eindigen.* «De Manicheische askese slaat ligt tot antinomistisch laxis- «me over.» Ter bekorting zullen we ons bepalen met te zeggen, dat de heer NEVIN hier verschillende Protestantsche secten ten voorbeeld neemt, uit *Duitschland, Engeland* en *Amerika*, die, men lette daar wel op, niet in strijd, maar overeenkomstig hunne leer zich zedeloos gedragen, gelijk de Anabaptisten van *Munster.*

De hoofdbronnen vindt hij in overdreven spiritualisme en subjectiviteit; dat is, met andere woorden, in den Protestantschen geest.

12. «Tot laatste teeken van den Antichrist voeren wij «zijne valsche theologie aan. Wij hebben reeds gezien, «dat aangaande dezen dwaalgeest zich reeds van te voren «laat opmaken, dat hij eene fundamentele ketterij in zich «sluit.» — Hetgeen dan verder gezegd wordt komt hier op neer: God en de mensch wordt gekend uit en door CHRISTUS, die God en mensch tevens is. Eene valsche Christologie is dus de diepe bron van alle dwaling. Welnu, die CHRISTUS wordt door de secten geloochend of miskend. En verder: «De Antichristelijke geest is noodwendig zoo «wel kettersch als schismatiek. De secten hebben geene «ware theologie, zij geldt voor haar niet. — Zij is, voor «zoo ver ze er eene hebben, een systeem van mechanieke «abstractien» [Men spreekt van hoofdbeginselen, van afgeleide beginselen, maar bepaalt die beginselen nooit; 't is abstracte vorm].

«Alles loopt ten laatste op een onoverwinnelijk dualisme «uit: *hier* de mensch, *daar* God in eindelooze afgetrokken «tegenstelling; alle communicatie tusschen beide is [gelijk in het Protestantisme] «magisch, phantastiek, niet histo-

«risch werkelijk [gelijk in de Katholieke Kerk]; de Mensch-«wording is slechts een goddelijke avatar in menschelijken «vorm, de Kerk een idee, de sacramenten ijdele teekenen, «de bijbel een uit den hemel gevallen verschijnsel. De «geheele toedragt of voortgang der Verlossing eene soort «van goddelijke goochelarij, die in de ziel met hulp van «onzigtbare krachten wordt uitgevoerd; alles ten laatste «wonderbaar overeenkomend met de uiterst subjective «neologische theologie der Socianianen of Deïsten, uitge-«nomen een zeker bovennatuurlijk apparaat, hetwelk als «eene reliqui, een *caput mortuum* nog van de Kerk is «overgehouden.»

In deze laatste woorden is de Protestantsche theologie van heden met meesterlijke hand geschetst. Het is immers duidelijk, dat Protestantsche theologie eene tegenstrijdigheid in zich sluit. Theologie is aanwending of toepassing der *menschelijke* wetenschap op de *goddelijke* waarheid. Maar de menschelijke wetenschap is wederom het afdruksel, en als de spiegel der geschiedenis en der geheele *menschelijke natuur*. Wanneer men bij gevolg, gelijk het Protestantisme God en den mensch van één scheidt, geene levende bemiddeling, geene van CHRISTUS bezielde historie of Kerk aanneemt, valt er aan theologie niet meer te denken. Zonder Kerk is theologie volstrekt onmogelijk. Indien de gansche mensch, bij gevolg de historie niet met God vereend kan worden, kan ook de vereeniging van beider uitdrukkingen, van het Woord Gods en de woorden des menschen niet plaats hebben.

De eerste hervormers wilden daarom van geen wetenschap hooren. Maar wat moest er volgen? Datgeen wat de heer NEVIN, slechts in andere woorden, van dat Manicheisch dualisme afleidt: een algemeen *formalisme*, doordat men

nergens de goddelijke waarheid op het leven aanwendde, en daardoor *bepaalder* leerde denken; want zonder toepassing is er geene bepaling te verkrijgen; ten andere een uiterste *subjectiviteit*, dewijl men een zeker IK van de geheele wereld afscheidde. Zoo meende men God het meest nabij te komen: en wat was intusschen dat *formele* en *subjective*? Juist het meest menschelijke! Geen wonder dan, dat men in het Protestantisme is overgeslagen tot neologie, tot valsche philosophie die eenigzins mystisch gekleurd is, en voor theologie wordt uitgegeven.

In het laatste deel zijner verhandeling zoekt de heer NEVIN praktische gevolgtrekkingen te halen uit al wat hij gezegd heeft, en wij kunnen het nemen als een antwoord op de vraag: of de heer NEVIN ten laatste inziet, dat hij geen Protestant meer kan blijven?

Hij zegt, dat hij de thans bestaande denominationele onderscheidingen (als Luthers, Gereformeerd, Anglikaansch enz.) niet absoluut onverdragelijk vindt met de eenheid der Kerk. Waarom niet? «Dat kwaad schijnt bij de tegen-«woordige gesteldheid der Christelijke wereld niet verholpen «te kunnen worden.» Zou dan het Protestantisme *noodzakelijk* vol sectengeest zijn? En waar blijft dan die voortdurende zigtbare goddelijke historie en Kerk? Zijn dan die splitsingen daar men, zoo spreekt de Schrijver zelf, «sedert de reformatie *onvermijdelijk* ingekomen is» toevallig, of kunnen zij het Protestantisme altijd en overal aankleven zonder tot het *wezen* daarvan te behooren? Of is al wat de heer NEVIN gezegd heeft onwaar, en deze onophoudelijke scheuring geen gevolg der zoo Protestantsche principen die hij bestrijdt? «Het is» zegt hij «een staat van overgang.» Kan die zoo lang duren? Is dan ooit een *overgang* als volstrekte oppositie tegen de waarheid

denkbaar? Maakt de levende CHRISTUS overgangen door den Antichristischen geest heen? Dit is immers weer Gnostiek, weer Protestantsch!

Hij zegt verder dat hij eigenlijk «het systeem *der scheuring* «verdoemt». Het principe alzoo en niet de ontwikkeling?

Ach hij gevoelt zich niet te regt, en men hoore wat hij laat volgen:

«Het is een verblijdend teeken van den tegenwoordigen «tijd, dat wij thans zelden meer een formele regtvaardiging «van het sectenwezen hooren, gelijk dat voor weinige «jaren zoo gewoon was. [In *Nederland* is dat zoo ongewoon nog niet.] «Weinigen zijn thans zoo koen [als de Hoogleeraren KIST, PAREAU en hoevelen in ons land!] zelfs «te beweren, dat de secten een zegen voor de Kerk «zijn, dewijl zij de disharmonische elementen van elkander «scheiden, ze elkander tot wedijver in goede werken aan«sporen, eene weldadige waakzaamheid uitoefenen, de «werkzaamheid der Kerk vermeerderen, eene gelijkmatige «verdeeling des arbeids bevorderen; dat zij met de idee «des Christendoms in 't algemeen overeenstemmen, [en dergelijke sophisterijen meer in ons land nog dagelijks te hooren.] Menigeen onzer herinnert zich, dat het eens tot «den goeden toon behoorde zich op die wijze uit te «drukken. [Hier lasschen wij eene noot in die de heer NEVIN onder aan de bladzijde gezet heeft.] Men vergeleek «de verschillende belijdenissen met eene armee. De Me«thodisten moesten zich laten vergelijken met de Kosakken, «de Presbyterianen met de zware artillerie tegen het Apo«kalyptische dier. Natuurlijk viel de vergelijking verschil«lend uit, naar de verschillende confessionele standpunten, «zoodat zij zich niet zelden in de absurdste tegenspraken «oploste [Men denke aan het groot gebouw vol kamers

van Dominé TER HAAR.] Schooner houden wij de kleuring, «die wij er het laatst, namenlijk in de voordragt van «eenen beroemden redenaar der Schotsche Staatskerk «op de «wereld-conventie» te *Londen*, aan hoorden «geven. Het was de vergelijking der denominatien met «even zoo vele snaren, welker vereende muziek de «harmonie der eene heilige algemeene Kerk uitmaakt. «Slechts is het jammer, dat die muziek zoo dishar- «monisch is.» [Valsche muziek of disharmonische harmonie drukt de wanorde abstracter en daarom nog sterker uit. Wij zouden daarom nog liever de voorkeur geven aan dat wanordelijk leger zonder generaals, daar niemand met zijn corps tevreden is, en de kozak kanonnier wil zijn] «Maar de tijd dezer onwetendheid en zelfsverblin- «ding is gelukkig voorbij. God zij dank het gebrek aan «eenheid, ofchoon hij het Protestantisme niet wegneemt. [Geen wonder; 't is het Protestantisme zelf] wordt even- «wel als iets ziekelijks aangezien, aan welks heeling een «ieder zich moet laten gelegen liggen. [Zoo oordeelt men hier te lande nog niet. Toen op de zevende *Predikanten-vereeniging* in de provincie *Groningen*, den 2 October 1849, iemand de *vereeniging der Protestanten* ter sprake bragt, «achtten de leden [er zijn er vijftig in getal, en nog vier vreemde Predikanten waren tegenwoordig] de verwezen- «lijking daarvan onuitvoerlijk en naauwelijks te wenschen.» Waarom *niet* te wenschen? Want dat woord *naauwelijks* verandert weldra in *niet*. Het antwoord bestaat uit dezelfde sophisterij: «ook in de natuur immers heerscht «verscheidenheid, en alles is daar toch het werk van éénen «wijzen Schepper.» Is dan verscheidenheid hetzelfde als tegenstrijdigheid? Daar voor wordt «de ééne wijze Schep- «per» aangehaald! Zulke praat is niet te verdragen. «De

«ware eenheid toch is die des geestes en wel te onder-«scheiden van uiterlijke éénvormigheid.» Al weder dat van den heer NEVIN aangewezen dualisme! Keeren we tot hem terug. Hij vervolgt:

«De zoogenoemde wereld-conventie te *Londen* van het «jaar 1846, verdient in dit opzigt als een zeer veel be-«teekenend factum aangezien te worden. Het staat daar «als eene openbare bekentenis van een aantal Protestantsche «kerken, dat de tegenwoordige scheuring in secten» [het woord van *denominatien*, waar straks de heer NEVIN eens-klaps mee voor den dag kwam, is hier weer veranderd in *secten*] «een groot, schreeuwend kwaad is, en dat het «der Kerk [?] thans als een harer hoogste pligten, zoo «niet als de hoogste pligt is opgelegd, aan de scheuring «een einde te maken. Dit gaat meer en meer in het al-«gemeen bewustzijn van den tijdgeest over. Wij hebben «reden ons daarover te verheugen. De eerste voorwaarde «is het gevoel en de bekentenis der ziekte. Ons secten-«wezen is duidelijk in zijne innigste natuur een gruwel «in de Kerk Gods. Men kan het als een noodzakelijk «kwaad *verdragen* zoo lang het duurt, maar steeds, om «zoo te spreken, met een *ongeduldig geduld*, dat niet «ophoudt te zuchten: tot hoe lang, o Heer! tot hoe lang? «Wij hebben geen regt, daarmede ook zelfs een oogenblik «tevreden te zijn, dan in zoover het een, 't is waar «smartelijke, verwarde, chaotische, maar toch noodzake-«lijke overgang is tot een hooger orde des Christelijken «levens.» [Verwarde chaotische toestand is de noodzake-lijke overgang der Kerk Gods tot hooger orde! En dat zegt de heer NEVIN!] «Met het secten-systeem tevreden te «zijn, als ware het de laatste en normale vorm des Chris-«tendoms, verraadt eenen onkerkelijken en schismatieken

«geest.» [Adres aan de Groninger Predikanten-vereeniging.] «Geeft men eenmaal het beginsel van dat systeem als «regtmatig en geoorloofd toe, wie heeft dan regt te zeg- «gen: zoo ver zult ge gaan, maar niet verder? Mogen er «twee denominatien zijn, waarom dan niet even goed «vijftig?» [Kan het Protestantisme duidelijker worden veroordeeld?] «De handtastelijke abominatien van het sec- «tenwezen, gelijk ze ons land overstroomen, zijn onmis- «kenbaar het produkt eener valsche theorie in de gods- «dienst *(Religions-theorie)*, welke aan de secten in het «algemeen ten grond ligt» [ook aan de *demominatien*, een verzachtend woord, gelijks we reeds gezien hebben en straks nog eens zien zullen], «en deze theorie als ge- «zond en niet gevaarlijk over te nemen, is inderdaad «even zoo veel als de gansche daaruit volgende ketting «van euvelen regtvaardigen.»

«Onder deze omstandigheden kunnen wij niet ver- «wachten dat het sectenwezen, in welke gestalte dan ook, [al noemt men het denominatie] vrij zal zijn van verkeerde «evolgen. Er zijn zonder twijfel vele onzer betere deno- «minatien welker vroomheid haar in staat stelt, de zwarig- «heden die haar stelling meebrengt in hooge mate [dus «niet geheel] te boven te komen, en een waarlijk Katho- «lieken zin in werking te brengen. Maar dat is niet de «algemeene regel, en het is ligt in te zien, dat de inwo- «nende magt van het systeem, [dat dus ook in de deno- «minatien woont, en eene *valsche theorie* in de godsdienst «is] in de tegenovergestelde rigting voortwerkt. Denomi- «nationele vroomheid helt natuurlijk over naar onkerke- «lijkheid; het is niet mogelijk, dat eene secte, hoe eerbaar «ze wezen mag, [al heet ze denominatie] niet meer of «min den aard eener partij verkrijgt. Het is ijdel dit te

«ontkennen; de geheele wereld immers weet, dat de «wederkeerige verhouding onzer secten veeleer eene «verhouding van rivaliteit is, dan eene verhouding van «broederlijke liefde en harmonisch zamenwerken. Dit haar «aangeboren leven [Wat bekentenis! Dit is *aangeboren* aan de secten of denominatien.] moge bij zekere omstandig- «heden [als het bv. om de Katholieke Kerk te doen is] «op den achtergrond treden, gelijk dikwerf met den strijd «van politieke partijen plaats heeft, en voor eene voorbij «gaande harmonie plaats maken. Maar daaraan is niet «veel te hechten. Aan hetgeen eene ware Katholieke liefde «en eenheid vordert wordt niet voldaan, door eenen vriend- «schappelijken handdruk bij eene openbare gelegenheid, «of door eene gemeenschappelijke openbare viering van «'t heilig Avondmaal. *Het is een volkomen tegenspraak wanneer «twee godsdienstige gemeenten eener stad zich van den eenen «kant voor even geregtigde leden van dezelfde Heilige Alge- «meene Kerk van* CHRISTUS *erkennen, en toch van den anderen «kant eigenzinnig er op blijven staan, om hare afgezonderde «denominationele stelling en hare eigen godsdienst te be- «houden.* Dat is altemaal op eene schreeuwende wijze de «idee der Kerk ondergeschikt maken aan de priviaat be- «langen eener *secte.*»

Ten laatste ziet hij geen ander hulpmiddel dan *ernstig geloof aan de Kerk?* dit alleen kan het sectenwezen doen ophouden. «Zonder idee der Kerk is zelfs geen idee van «schisma mogelijk.» Daarvoor is geen secten alliantie ge- noeg waarbij ieder zijne symbolen en kerkvorm (*Verfas- sung*) behoudt.

Welke is dan de ware kerkvorm? Daarop behoeven we zegt de heer NEVIN niet te antwoorden. «*Het eerst wat we «behoeven is de volle overtuiging, dat het land Kanaän be-*

«staat, en dat het hemelsbreed verschil van de nare zandwoestijn «waarin wij thans omdwalen.»

Hij eindigt met zich luid over den treurigen toestand van het Protestantisme te beklagen, en met zich in de sterkste bewoordingen te verheffen, tegen diegenen, die «de weinigen overblijfselen van geloof aan de goddelijke «constitutie der Kerk geheel uit het bewustzijn verdelgen,» door «gelijk zij zeggen, voor het geloof aan CHRISTUS meer «ruimte te maken. O welke blindheid!» zoo gaat hij voort. «Het noodigste van allen is wederopwekking van «een gezond en krachtig kerkelijk bewustzijn in het Pro- «testantisme.»

Ziedaar dan zijn laatste en herhaaldelijk uitgesproken wensch. Het is de wensch, dat het Protestantisme geen Protestantisme meer zij. Op onze beurt zouden wij met innig medelijden hier willen uitroepen: O welke blindheid! En echter is het deze inconsequentie niet, die ons het meest doet vreezen, dat de heer NEVIN niet tot den schoot der Katholieke Kerk zal terug keeren. Zoo lang hij Protestant is, moet hij zich ten slotte wel tegenspreken. Of onze wensch ten deze zich vervullen zal, moet, voor zoo ver het uit zijne verhandeling te zien is, minder opgemaakt worden uit zulk eene inconsequentie, of uit hetgeen hij hier of daar mogt zeggen, dan uit zijne habituele gesteldheid, zijnen toestand, zijne neiging. En als wij daarop letten, valt het dadelijk in het oog, dat hij eer strijdt tegen de dwaling en de verwarring die hij in het Protestantisme ziet, dan zoekt naar de waarheid. Hij is te negatief. Schoon hij de Katholieke Kerk niet volstrekt veroordeelt, dewijl hij het Protestantisme slechts als eene hoogere ontwikkeling voorstelt, die zelfs nog niet eens verkregen is, maar waarnaar het door een chaostischen toestand voort moet gaan:

ja, schoon hij, ons de natuur van de godsdienst willende uitleggen, niet het Protestantisme maar, al zij het in algemeene trekken, de Katholieke Kerk voorstelt: heeft hij geen enkel woord van bewondering van liefde voor haar, voor die Kerk, van waar hem zijne betere begrippen over de godsdienst zijn toegekomen, en waarin alleen hij ze niet slechts bewaarheid, maar in eene volkomenheid bewaarheid zoude vinden, die zijne ideën verre overtreft. Dit leidt ons tot eene andere opmerking.

Hij is nog te wetenschappelijk, of, zoo men wil, nog niet wetenschappelijk genoeg; dewijl hij te abstract is, te zeer van *één* enkel punt, den *persoon* van CHRISTUS, afgescheiden van diens daad, wil uitgaan, en alles in *noodzakelijke* betrekkingen meent te kunnen vatten. Dat is nog Protestantsche, abstracte geest. De ware wetenschap is van twee zijden ook *positief*. Zij kent de eindige natuur, die volstrekt nimmer, van een pure éénheid kan uitgaan, en zij bemint de vrijheid en het leven. Voorzeker nergens meer, dan wanneer zij de bovennatuurlijke godsdienst beschouwt, heeft zij deze levende, in zich veelvuldige en daarom veel hooger eenheid voor oogen. Als Katholiek zou het ons niet moeijelijk vallen den ganschen stelselmatigen zamenhang van de godsdienstige waarheden, veel bepaalder en krachtiger aan te toonen, dan het de heer NEVIN doet. Desniettemin maken wij geen aanspraak, in dien zamenhang alles met rationele noodzakelijkheid te bewijzen, en beschouwen dit niet als een gebrek. Dáár echter wil de heer NEVIN te veel heen. Van daar dat hij te zeer in het algemeen blijft hangen, tot geene bepaaldheid komen kan, en van daar welligt ook, dat hij bijna nooit de H. Schrift-tuur en de kerkelijke geschiedenis aanhaalt.

Verder willen wij in onze beoordeeling niet gaan; en

wisten wij niet, dat hij wel nooit onze opmerkingen onder de oogen zal krijgen, wij hadden ons kieschheidshalve zelfs van deze schatting zijner tendentien, ook schoon ze slechts zijnen geest betreffen, onthouden. Moge Hij, bij wien mogelijk is wat onmogelijk is voor den mensch, hem dat licht instorten, hetwelk menschelijke wetenschap vergeefs poogt voort te brengen.

VERSCHEIDENHEDEN.

HOE PROFESSOR ROYAARDS ZICH VERSTAAT OP KATHOLIEKE ACTEN-STUKKEN.

Voor eenigen tijd bezig zijnde met iets na te slaan in het IXe deel van het *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, verzameld door de Hoogleeraren* KIST *en* ROYAARDS viel mijn oog op *Bijlage* G., bladz. 211.

Professor ROYAARDS meldt daar, dat hij, onder den afdruk van het door hem geschreven *Levensberigt van den Kardinaal* VAN ENKEVOIRT, alsnog eenige afschriften van authentieke stukken betrekkelijk dien kardinaal ontving, welke hij meende, ter aanvulling van zijn levensberigt, te moeten mededeelen.

Het eerste dezer stukken laat ZHGl. voorafgaan van eene korte inhoudsopgave, — waarschijnlijk om den lezer zoo wat op de hoogte er van te brengen; waarbij vervolgens eenige aanmerkingen gevoegd worden om de belangrijkheid van het het stuk nog meer te doen uitkomen.

Eer ik het latijnsche stuk had ingezien, las ik de opgave van Professor R.; maar na de lezing wist ik niet wat er van te denken; want, of dat stuk moest wel zeer duister zijn, óf de hoogleeraar had er niets van begrepen.

Ik las nu het stuk-zelf, en.... kon mij niet bedwingen van eens hartelijk te lagchen. Waarom, zal aanstonds blijken; eerst wil ik de opgave van ZHGl. letterlijk mededeelen.

«Het eerste dezer later ontvangene Afschriften bevat eene «*Supplicatio confessionalis*, waarbij twee *Oratores Pontificis*, «*Jacobus de Coene* en *Judocus de Bueren*, in den jare **1521**, «aanvrage doen bij den Paus, *om* ieder voor zich *een* Presby- «ter, als *Biechtvader te mogen aannemen*, op wien de noodige «Pauselijke volmagt ter uitoefening van alle verrigtingen in het «geven der uitgestrektste *absolutie* moge verleend worden; «alsmede, opdat aan ieder der boveng. Oratores vergund «worde een *altare portatile*, waaraan de Misse en de geheele «Heilige dienst kunne verrigt worden; — voorts om een «*geprivilegieerde Kerk*, Altaar, Kapelle of Oratorium, in hunne

«wooning of aanhoorige plaatsen, te mogen hebben, aan welke «dezelfde voorregten vergund wierden, als aan de Kerken te «Rome, in dit verzoekschrift opgenoemd; — om ontslag van «bepaalde *vasten* te bekomen; — en opdat hunnen vrouwen en «kinderen vergund worde, op bepaalde tijden zekere *Nonnen-«kloosters te bezoeken.*

«Deze *supplicatie* is door Paus LEO X toegestaan, blijkens «het gewone apostil: *Fiat, ut petitur.*»

«Daarop volgt in het onderhavige stuk de Executie dier «Pauselijke vergunning door VAN ENKEVOIRT, als *sedis Aposto-«licae Protonotarius Decretorum.*»

Het is blijkbaar dat de Hoogleeraar sommige latijnsche woorden niet heeft durven vertalen, omdat hij niet wist wat zij daar ter plaatse beteekenden; maar door ze onvertaald te laten heeft hij toch niet minder zijne onbedrevenheid in het ontcijferen en verklaren van kerkelijke stukken aan den dag gebragt. JACOBUS VAN COENE en JUDOCUS VAN BUEREN, twee edellieden, noemen zich onderscheidene keeren Oratores *(verzoekers)*, even als men nog heden in adressen, rekwesten of verzoekschriften het bekende: *adressanten*, *rekwestranten*, *supplianten voornoemd* aantreft. De hoogleeraar schijnt echter met dat woord geen raad te hebben geweten; welligt zag hij het aan voor eene onbekende kerkelijke waardigheid, en wist er niet beter op dan het onvertaald te laten: «twee *Oratores Pontificis* doen aanvrage bij den Paus;» — zegge: twee *verzoekers van den Paus*, die aanvrage doen bij den Paus!!

En wat verzoeken nu die *verzoekers?* — «Om voor zich» zegt de heer R. «*een* Presbyter als *Biechtvader te mogen aannemen*, *op wien* de noodige Pauselijke *volmagt* ter uitoefening van *alle* verrigtingen in het geven der *uitgestrektste* absolutie moge *verleend worden.*» 't Is inderdaad curieus! Zijn Hooggel. was misschien huiverig om zich te compromitteren en het woordje *presbyter* door *priester* te vertalen; en om het hier te verwisselen met *ouderling*, ware toch al te bespottelijk geweest; liever dus: *presbyter*. In het stuk staat doodeenvoudig: dat de gemelde personen de gunst verzoeken, dat *een bekwame biechtvader van hunne keus, hetzij een seculiere of reguliere priester van welke orde ook, de magt ontvange om hen en de hunnen te ontslaan van alle zonden en kerkelijke*

censuren, *en voor hen de gedane geloften te kunnen veranderen in een of ander godvruchtig werk.* Maar van Pauselijke *volmagt* ter uitoefening van *alle* verrigtingen in het geven der *uitgestrekste* absolutie, zoo als de hoogleeraar dat in *zijne* taal gelieft te noemen, is volstrekt geen spraak. Integendeel worden in dit stuk wel uitdrukkelijk *uitgenomen* die gevallen, welke door de Bulle, die op *Witten Donderdag* gelezen wordt, *van den Paus* zijn voorbehouden, zoo als ook met name uitgenomen worden, de gelofte van eene bedevaart naar *Jerusalem*, *Rome* of *Compostelle*, de gelofte van het kloosterleven en die van zuiverheid. — Dat alles heeft onze hoogleeraar over het hoofd gezien, of — niets er van begrepen. En op zulke wijze worden bouwstoffen bijeenverzameld, die later dienen zullen tot eene *Kerkelijke geschiedenis inzonderheid van Nederland!*

Het *altare portatile* schijnt een nieuw struikelblok te zijn geweest. In *kerkelijken* stijl staat *altare portatile* (een draagbaar altaar) tegenover *altare fixum* (een vast altaar), dat op een *gemetselden* voet bevestigd is. In het gewone leven zou men kunnen zeggen: Zij vragen de vergunning, om (in eene huiskapel) eèn *altaar* te mogen hebben, waaraan de Mis en andere heilige diensten verrigt worden (1). Had de hoogleeraar de moeite genomen, om ook daarvoor een liturgiesch woordenboek na te slaan, dan ware hij spoedig uit zijne verlegenheid gered.

Minder te verwonderen is het, dat ZHGl. zich niet naauwkeurig uitdrukt, wanneer hij spreekt van «ontslag van bepaalde *vasten*.» Juist gesproken, wordt er van *vasten* geen melding gemaakt. De *verzoekers* vragen alleenlijk ontheffing van de wet der onthouding *(Lex abstinentiae)* en wel bepaaldelijk in het gebruik van eijeren, boter, kaas en andere melkspijzen, en, in tijd van nood, van vleeschspijzen; van de eigenlijke wet der Vaste (*lex Jejunii*) is geen sprake. Maar wie zal het een Protestantschen hoogleeraar ten kwade duiden, dat hij in dergelijke zaken het onderscheid niet kent

En nu de *Nonnenkloosters*. — Of daarop bijzonder moet

(1) *Et alia divina officia.* Prof. R. leest daaruit: *en de geheele Heilige dienst.*

worden toegepast wat Professor R. in zijn voorberigt zegt: «dat deze Acte niet minder der mededeeling waardig is *voor de kennis van den geest des tijds*,» kan ik niet beslissen. De opgaaf intusschen is alweêr onnaauwkeurig: want de vergunning wordt gevraagd voor hunne vrouwen en hunne kinderen *van het vrouwelijk geslacht*, wat ZHgl. niet opgeeft. Ook geschiedt de aanvrage niet voor *zekere*, maar voor *alle* vrouwenkloosters (*quecunque monasteria monialium*), zelfs die van *St. Clara;* en dan nog altijd onder beding, *dat de tijdelijke oversten dier gestichten daartoe verlof geven.*

Als Professor ROYAARDS weêr eens Katholieke acten-stukken mededeelt, zou het raadzaam voor hem wezen, dat hij het doe zonder inhoudsopgave of aanmerkingen; of wel, dat hij zich eerst door deskundigen late onderrigten over den aard en de beteekenis van sommige gebruiken en woorden. Hij zou dan beter in staat zijn om over die stukken te oordeelen en geen vertalingen leveren als de volgende, die ik in dat zelfde deel, bladz. 181, aantrof.

In den aanhef van eene Bul van Paus CLEMENS VII staat het volgende te lezen: *Dilectis filiis Sancti Johannis Evangeliste Busciducensi, et beate Catharine Eyndoviensi, ac Sancti Petri Oerschottensi, Leodiensis Dioecesis Ecclesiarum Decanis;* d. i. Aan onze geliefde zonen, de dekens van den H. JOHANNES Evangelist te *'s Hertogenbosch*, van de H. CATHARINA te *Eindhoven* en van den H. PETRUS te *Oorschot*, *Kerken* van het DIOCEES van *Luik*. En nu zegt onze hoogleeraar, dat «deze Bul gerigt is aan de Dekens *van het Luiksche* KAPITTEL *in de Meijerij*, gelijk aan het hoofd derzelve gelezen wordt.»

DE BURGERLIJKE EN POLITIEKE GELIJKSTELLING ALLER GEZINDTEN, DOOR Dr. ULLMANN.

De inhoud van dit geschrift is op te maken uit de plaats, waar de Hooggeleerde schrijver zegt, wat er volgen zou, indien aan alle gezindten volkomen vrijheid werd verleend:

«Voor de Evangelische Kerk ontstaat hier iets zeer bedenkelijks. Wat de Staat aan haar zoude toestaan, zou hij aan

«de Katholieke Kerk niet kunnen weigeren. En hier zouden «onophoudelijk die hierarchische strevingen voor den dag «komen. De Concordaten zouden wegvallen, die aan de Vorsten «zekere regten bij de aanstelling der Bisschoppen en Aarts-«bisschoppen inruimen, en alle ondergeschikte geestelijken zou-«den niet onder medewerking van den Koning, *(des Landesherrn)* «maar alleen door de aangestelde Bisschoppen tot hunne «ambten geraken. Daarmede was het doel bereikt, dat GREGO-«RIUS VII en zijne opvolgers zich bij den Investituurstrijd «voorstelden. De Katholieke Kerk zou een compact, van den «Staat losgemaakt en wel besloten geheel zijn. Tegenover dit «van eenen zoo lovendigen corporatie-geest bezield en één «zijnd geheel, zouden wij in onze verscheuringen vooreerst ten «minste geenen schoonen rol spelen. Wanneer ik dit openlijk «zeg, geschiedt dat niet uit vrees» (1).

Hoe! als de Staat aan allen vrijheid liet, zonder welke de gelijkstelling aller gezindten een hersenschim is, en hij aan de Katholieken hetzelfde vergunde als aan de Protestanten, zou het doel van GREGORIUS VII bereikt zijn. Dat zegt de heer ULLMANN en voegt er bij dat hij niet bevreesd is! Wij gelooven des te minder aan zijne gerustheid omdat hij er ons van verzekert. Vreesachtige lieden zeggen: «ik ben niet bang,» gelijk anderen in zekere buitengewone omstandigheden zeggen: «ik ben niet dronken.» Ook zullen het de Katholieken den heer ULLMANN volstrekt niet ten kwade duiden, dat hij voor den Paus bevreesd is. O! die Paus, die daar achttienhonderd jaren staat, zegt zoo veel! En dan GREGORIUS VII! de groote de verschrikkelijke HILDEBRAND! De gedachte alleen moet hem de koorts op het lijf jagen. Maar wat niet te verdragen is, dat is die onbeschaamdheid, die laagheid, waarmede hij om slavenketenen smeekt, ten einde ook de Katholieke Kerk onderdrukt worde, en zij niet zijn moge wat het begrip eener Kerk medebrengt: een van den Staat onafhankelijk geheel.

Het Protestantisme kan zijne beginselen niet verwerkelijken, niet toepassen, en is bijgevolg valsch. Het heeft gezegd: het *geloof* is de *Rots*, en niet de het geloof verkondigende

(1) *Die bürgerliche und politische Gleichberechtigung aller Confessionen.* S. 51, 52.

PETRUS; geen *menschen* komen er bij te pas. — Welnu, dat alleen in de gedachte bestaand geloof kan niet duren, en zoekt daarom een werkelijk organisme in den Staat. Van den anderen kant wordt daardoor, tegen het beginsel in, aan de daad des menschen, en wel van dien geheel ontheiligden Staat weder plaats ingeruimd. Hoe het zich dus wende of keere, het kan den ondergang niet ontwijken. Als het zich afscheidt van den Staat valt het uitéén, en als het den Staat te hulp roept en er zich aan vast klemt, ondergaat het diens vernielenden invloed. Indien het Pruissisch gouvernement zich ten doel had gesteld het Protestantisme te vernietigen, had het niet beter kunnen handelen, dan het gehandeld heeft om het te behouden en er iets van te maken.

DE GEEST DER REFORMATIE.

In zijne laatst verschenen brochure over Grondwet en eensgezindheid, bepaaldelijk het kerkelijk staatsregt besprekende, heeft de heer GROEN VAN PRINSTERER het bijzonder te kwaad met den Leidschen hoogleeraar SCHOLTEN. «De heer SCHOLTEN (zegt hij) heeft mij niet slechts gerecenseerd, maar gecensureerd in een werk, dat (althans zoo de titel met den inhoud overeenkomt) aan een historisch onderzoek naar de leer der Hervormde Kerk gewijd is (1).» In dit werkje had de heer SCHOLTEN hem beschuldigd van te zijn Arminiaan, en daarenboven Roomschgezind. De heer GROEN, na zich hieromtrent te hebben geregtvaardigd, somt nog eenige andere verwijten op, die hem de heer SCHOLTEN gedaan heeft. Onder deze is het verwijt, dat hij aan de hoofdzaak en het wezen van de kerkleer, naar den geest der opstellers, verkeerde denkbeelden verbindt. Welke nu die geest der hervormers geweest zij, meende de heer GROEN te moeten vinden in hunne eigene getuigenis. Niet zoo de heer SCHOLTEN; deze schreef: »In het antwoord hetwelk de wetenschap heeft uit te brengen, moet weggelaten worden alles wat door de opstellers niet *in* maar *tegen* en *in weerwil van den*

(1) *De leer der Hervormde Kerk en hare grondbeginselen, uit de bronnen voorgesteld en beoordeeld.* (Leiden 1848.)

geest en de beginselen die zij huldigden, als leer in de belijdenis mogt zijn voorgedragen.»

Het antwoord van den heer GROEN was gereed: «De vorst plag te zeggen: *l'État c'est moi.*» de geleerde zegt: «de wetenschap, ben ik.» Want gelijk de heer GROEN wel bemerkt, de heer SCHOLTEN deelt mede uit *bronnen;* men vergete echter niet, dat de hoofdbron, waaruit de geheele voorstelling van de leer der Hervormde Kerk gevloeid is, haar oorsgrong heeft in eigen wijsheid en in het denkvermogen *van den Auteur zelven.* Wij nemen hier de volgende voor het Nederlandsche Protestantisme harde woorden des heeren GROEN over:

«Waarlijk het is niet vreemd, zoo de heer SCHOLTEN in den geest der Reformatie, dat is nu zijn geest, *afwijkingen van de Gereformeerde leer* bij mijne vrienden en mij opgemerkt heeft. Ik moet veeleer zijne bescheidenheid loven, dat hij den titel van Gereformeerd ons niet ontzegt. Het is eene gevolgtrekking van den eisch eener algemeene verdraagzaamheid in eene Kerk, die den naam van Gereformeerd en Christelijk behoudt, dat ten laatste iedereen, behalve de Christen, aldaar Christen kan worden genoemd; dat ter handhaving der onbekrompenheid der kerkgemeenschap, de Gereformeerde en de Christen, uit de Gereformeerde en Christelijke Kerk, als voor haar te exclusief zijnde, geëxcludeerd wordt. De zuurdeesem der waarheid is overal rustverstorend, waar vrede op gemeenschap met den leugen gebouwd is. Wij komen gaarne, wanneer naar onze bedoeling gevraagd wordt, voor dezen karaktertrek uit. Zoo wij in het Kerkgenootschap blijven, het is, om, tengevolge van strijd, of te overwinnen, of wel in den ban eener verdraagzaamheid te worden gedaan, voor wie, door een zeer eigenaardigen weerzin, alleen de waarheid onverdragelijk is (1).»

HULDE AAN HET H. SACRAMENT.

Dezer dagen hadden wij het genoegen de plaat *Lauda Sion Salvatorem*, van welke met veel lof wordt gesproken in de *Revue Catholique* (Août 1849), te bezigtigen. Deze plaat getuigt ons wat in den priester, die er de maker van is, moet zijn

(1) Bl. 443 en 444.

omgegaan. De gelegenheid, die den kunstenaar het denkbeeld heeft aangegeven, was het zesde Eeuwfeest der instelling van den H. Sacramentsdag, in het jaar 1846 te *Luik* gevierd. Het denkbeeld zelf wordt reeds uitgedrukt door de woorden *Lauda Sion Salvatorem*. Het is een lofzang van het heilig *Sion*, van de geheele Kerk, ter eere van den Verlosser in het geheim Zijner liefde aanwezig. De geheele Kerk van het Oud Verbond met hare figuren en voorzeggingen geeft getuigenis van het Lam, dat voor de zonden der wereld zou worden geofferd, en bijzonderlijk van het aanbiddelijk Altaargeheim. Alles schaart zich, min of meer verwijderd, om den troon van het Lam. Hieronder volgen getuigen van de waarachtige tegenwoordigheid van den Zoon Gods in het H. Sacrament, in eene eerbiedwaardige rei, van het begin der Kerk tot op onzen tijd. Eindelijk wordt het tafereel besloten met de voorstelling der goddelijke gerechtigheid in het beeld van den Aartsengel MICHAEL en dat van den verrader JUDAS aan zijne voeten. Het kan niet anders of op het zien van deze plaat gevoelt men geloof en liefde opgewekt voor het H. Sacrament.

Wij veroorloven ons éene aanmerking. Onder de getuigen vinden wij den H. PIUS V, als hebbende de besluiten der Trentsche Kerkvergadering afgekondigd; ook wordt zulks gezegd in de brochure, die als uitlegging de plaat vergezelt. Niet de H. PIUS V, maar PIUS IV, heeft die besluiten bevestigd en afgekondigd.

Wij wenschen deze fraaije plaat in veler bezit, zij zullen er rijkelijk aanleiding in vinden tot overweging der goddelijke liefde in het H. Sacrament. Zij is in ons land verkrijgbaar tegen den prijs van *f* 3 bij den boekhandelaar C. POTHAST te *Nijmegen*.

DE CONCILIEN.

In ons nummer van Julij dezes jaars, spraken wij in het algemeen over eenige verschijnselen, waarin wij troost meenden te moeten vinden te midden van den hardnekkigen strijd, dien de Kerk heeft te verduren. Wij namen ons voor, over ieder dier verschijnselen meer in het bijzonder te spreken, en wel in de eerste plaats over de Conciliën of Kerkvergaderingen. Thans willen wij aan dat voornemen gevolg geven, en onze lezers doen gevoelen, waarom het herleven dezer instelling ons eene reden van troost zijn moet.

De Katholiek, die met liefde voor de Kerk bezield is, gevoelt het, hoe moeijelijk het is te spreken dáár, waar de grootheid, de schoonheid van CHRISTUS Bruid in al hare eenvoud schittert, al hare kracht uitspreekt. Zij gevoelt het, dat geene woorden den luister kunnen afmalen van dat ééne ligchaam, waarvan CHRISTUS het hoofd is. En

ieder die den bouw van dat ligchaam kent, ieder Katholiek, die de grondslagen kent van het heilig gebouw, dat CHRISTUS tot hoeksteen heeft, het kan niet anders, hij bemint de Kerk, hij deelt in de liefde, waarmede ten allen tijde de ware Katholieken voor de Kerk bezield waren.

De katholieke Kerk is eene maatschappij, door den Zoon Gods ingesteld, die haar van zijnen geest heeft medegedeeld. Hare inrigting draagt de duidelijke kenteekenen van die goddelijke hand, die haar op de grondslagen van de volmaakste orde gesticht, haar mêt een verheven leven bezield heeft. Het werk der menschen was zij niet, kan zij niet geweest zijn, alles roept ons toe dat haar stichter God en mensch was, die het geheim der oneindige orde bezat, en daarom niet de wet ten koste der vrijheid, niet de vrijheid ten koste der wet verkondigde, maar wet en vrijheid, waarheid, geloof en liefde, onderwerping en vrijen wil in de schoonste harmonie wist zaam te vatten. In die harmonie alleen is waarachtig orde, en daarom is de Kerk bij uitstek eene ordelijke maatschappij, eene maatschappij of vereeniging, bij welke geene andere kan worden vergeleken, eene maatschappij waar alles in de orde leeft, en alleen door de orde leeft. Trachten wij ons hiervan rekenschap te geven, en de waarheid onzer woorden, het te kort schieten dier woorden, beter te doen gevoelen.

In de inrigting der Kerk bemerken wij van den eenen kant eene wet van afsluiting, beperking, van onderscheid, welke aan ieder zijne plaats aanwijst, en niet duldt dat zich iemand in het leeraarsambt indringe, dat hem niet is toevertrouwd, iemand in het bestuur, dat aan anderen is voorbehouden. Die wet is het beginsel des gezags, dat de Stichter der Kerk in haar heeft nedergelegd, opdat

zij die het gezag zouden uitoefenen, het middenpunt zouden zijn van die eenheid, welke de kracht der Kerk uitmaakt. Wilt gij die wet der orde in de Kerk werkzaam zien, gij vindt haar in het wezenlijk onderscheid tusschen leeken en geestelijken, de lagere geestelijkheid en de Bisschoppen of andere kerkelijke overheden, de Bisschoppen en het hoofd der Kerk, den Paus. En die orde bestaat voor de eenheid; zoo doende zien wij de geloovigen om hunne priesters geschaard, en door deze naauwer met hunnen Bisschop vereenigd, de priesters geschaard om hunnen Bisschop en door dezen naauwer vereenigd met den stedehouder van CHRISTUS op aarde. Iedere trap van gezag is een hoofdschakel van den band der eenheid.

Maar wij hebben daardoor nog de volmaakste orde niet aangewezen, niet eene stroeve eenheid is die welke de Kerk ten doel heeft. Het is waar, de wet van afperking, van onderscheiding heerscht er, maar er is nog eene andere wet, die tot de voltooijing dier orde onmisbaar is, het is die der verbinding, der harmonie, der liefde. Eenheid en verscheidenheid, eenheid niet alleen door afscheiding, maar ook door toenadering, ziedaar de orde, die in de Kerk heerscht. De geest der liefde bezielt dat ligchaam van CHRISTUS, die door het kostbaar bloed, dat de prijs Zijner Kerk geweest is, Hoofd der Kerk en toch aller broeder is geworden, en daarom overheid en onderdanen ook als broeders heeft gelijk gesteld. Wij spreken van de inrigting der Kerk, van de constitutie der Kerk als maatschappij. De uitwendige vormen, waardoor zij een is, zijn bezield door het ééne geloof werkend door de liefde, die allen verbindt, en die al de aderen van dat ééne ligchaam levend en krachtig bewerkt. In één woord, is de priester als het midden-

punt van de vereeniging der geloovigen met hunnen Bisschop, de Bisschop het middenpunt der vereeniging van geloovigen en priesters met den Paus, en deze eindelijk het middenpunt der katholieke eenheid, dan is dit niet alleen door de afsluiting, door de onderscheiding, maar ook door de liefde, waardoor hier eene levende eenheid is. Wilt gij de laatste reden van deze orde, voor zooverre het geheim, dat in CHRISTUS is voltrokken, ons toelaat die aan te wijzen, klim op tot den stichter der Kerk, gelijk gij voor de kennis van iedere maatschappelijke inrigting tot haren Stichter opklimt. «In CHRISTUS hebben regtvaardigheid en liefde elkander omhelsd; en naar dat voorbeeld vol geheim, moeten ook deze betrekkingen, waartoe alle maatschappelijke betrekkingen kunnen terug gebragt worden, zich vereenigen. *Regtvaardigheid*, die de orde onderhoudt, die ieder in zijnen kring doet blijven, en de *onderscheiding* der standen handhaaft, moet volmaakt worden door *liefde*, die gelijk maakt, die *vereent* en het leven geeft (1).» Hier raken wij tevens aan de hoofddwaling van het protestantisme, de verloochening niet alleen van het gezag, maar ook van de liefde, dwaling in de leer die den noodlottigsten invloed ook op de kerkelijke inrigting hebben moest, en verloochening van het werk van CHRISTUS en van CHRISTUS zelven geworden is. En van waar in tegendeel de schijnbare zwakheid, en wonderbare kracht van het gezag in de katholieke Kerk? Het is reeds vroeger gezegd; omdat de geest der liefde het bezielt, en «niets zoo klein en zoo groot, zoo zwak en zoo sterk, zoo teeder en zoo algeweldig is, als — de liefde.» (2)

---

(1) *De Katholiek*, D. X. bl. 223.
(2) Ib. bl. 183.

Na deze beschouwing van de inrigting, de constitutie der Kerk, zijn wij beter in staat de waarde en beteekenis der Conciliën of Synoden te beoordeelen. Beide wetten moeten worden in het oog gehouden, de volheid der magt vereischt de Conciliën niet noodzakelijk, maar ook die vereenigingen liggen in den geest der Kerk, zij maken het gezag dikwijls weldadiger, zachter door de liefde, die er ten grond ligt. Al het gezag in de Kerk rust wel is waar op de liefde, moet liefderijk zijn, maar het is de vereeniging vooral, waarin de liefde zich krachtiger uitdrukt, en dus ook het gezag, dat in de Conciliën evenzeer als daar buiten alléén beslist, zekerder zijn doel bereikt. Ongetwijfeld, het zigtbaar Opperhoofd der Kerk, de opvolger van PETRUS, heeft de magt in handen om geheel die Kerk te besturen, die hem geheel is toevertrouwd, en hoewel het vereenigd episkopaat diezelfde magt bezit, het zou die missen, indien het hoofd, het middenpunt der katholieke eenheid, het gezag van den Opperpriester van *Rome* er aan ontbrak. Maar er kunnen omstandigheden zijn, waarin de vergadering van het episkopaat hoogst wenschelijk is, om met inlichtingen van alle zijden aangebragt, met actueele vereenigde inspanning van krachten den bedreigden band der eenheid in geloof en liefde te verdedigen. Die omstandigheden zijn zeldzaam, maar wanneer zij bestonden, waren de gevolgen van zoo eene algemeene Kerkvergadering of algemeen Concilie allerheilzaamst.

Ongetwijfeld heeft ook de Bisschop in het hem toevertrouwd gedeelte de kerkelijke magt in handen, en wel zoo dat de priesters en alle andere dienaren der Kerk van hem al hunne regtsmagt ontleenen, omdat het uitwendig bestuur der Kerk niet aan hun, maar aan de

Bisschoppen is toevertrouwd. Maar de liefde tracht aller behoeften zoo naauw mogelijk te onderzoeken, naar de middelen om te zien om ze te verhelpen, en daarom geeft zij aanleiding tot vereeniging van diegenen aan wie die behoeften bekend zijn; van daar de vereeniging der Bisschoppen van eene kerkelijke provincie onder het hoofd der provincie, den Aartsbisschop of Metropoliet, met andere woorden het provinciaal Concilie, waarin de Aartsbisschop voorzit, maar waar alles afhangt ook van de beslissende stem der overige Bisschoppen, die met hem zijn vergaderd. Daar worden de belangen, de behoeften behartigd van de geheele provincie, behoeften of van een of ander bisdom in het bijzonder of van meerdere of van alle, maar altijd met betrekking op de geheele provincie. Men beraadslaagt, men beslist over de middelen die moeten worden aangewend, men versterkt zich in den geest van geloof en liefde tegen den algemeenen vijand, om na terugkeer in het eigen gebied de uitwerkselen van dien éénen geest ook daar in het bijzonder dezelfde vruchten te doen dragen. Van daar dus ook de vereeniging der priesters en andere bedienaren der Kerk rondom den Bisschop, vooral van diegenen, aan wie de zorg der zielen is opgedragen, in één woord de Dioecesaan-Synode (1). Maar hier is het de Bisschop alleen, die beslist; zijne onderhoorige geestelijken kunnen op de wijze, door de kerkelijke wetten bepaald, hun gevoelen uiten, hunne bezwaren voordragen en uiteenzetten, hunne stem doen hooren tot heil en bloei der Kerk, maar het uitwendig bestuur der Kerk, het gezag is uitsluitend bij den Bisschop.

(1) De naam van *Concilie* is eer voorbehouden aan de beide eerste vereenigingen.

Daar worden de behoeften, de belangen behartigd van het bisdom, van geloovigen en geestelijkheid. Daarom zijn vooral de zielzorgers verpligt in die Vergadering te verschijnen; in de verschillende, vooral de algemeene behoeften wordt voorzien, misbruiken worden geweerd, heilzame verordeningen bereid en door den Bisschop voorgeschreven, die wederom binnen die engere grenzen éénheid en bevestiging in geloof (1) en liefde bevorderen; eindelijk, gelijk op de Provinciaal-Conciliën de besluiten der Algemeene Conciliën, zoo worden op de Dioecesaan-Synoden de besluiten en verordeningen der Provinciaal-Conciliën afgekondigd en verspreid, en ieder lid der onderhoorige geestelijkheid is op zijne beurt verpligt om de verordeningen der Dioecesaan-Synode binnen den kring, waarin hij werkzaam is, toe te passen en ten uitvoer te leggen.

Zoo loopt alles te zamen, om éénheid van gezag niet alleen, maar ook éénheid in geloof en liefde, kortom het doel der Kerk, te bevorderen, eenheid in geloof en liefde door het gezag, maar steunende op de liefde, werkend door den geest, levend door het leven der liefde.

Het is ons plan niet hier aan te wijzen, hoe het zelfde doel nog door andere middelen wordt verkregen, wij spreken slechts van een der voornaamste dier middelen, de Conciliën. Geen wonder dus dat van het begin der Kerk af, zoodra de mogelijkheid bestond, de Conciliën als van zelve als zoo een middel waren aangegeven. En wijl wij hebben gezegd dat de algemeene Conciliën noodzakelijk zeldzamer zijn, en wij niet te min eene reden van troost meenden

---

(1) Het beslissen in geloofszaken, voor zoover het de Conciliën betreft, komt uitsluitend aan de algemeene Conciliën toe.

te vinden in het herleven van de inrigting der Conciliën in onze dagen, begrijpt men ligtelijk dat wij van de eerste niet bepaaldelijk meer zullen gewagen, en ons bepalen bij de Provinciaal-Conciliën en Dioecesaan-Synoden (1).

Wat is hunne roeping, hun nut, hunne heilzame werking? Dit punt biedt zich in de eerste plaats ter behandeling aan. Daarna zal het niemand meer bevreemden te zien, hoe de Kerk ze van de vroegste tijden af heeft behartigd en voorgeschreven. Eindelijk wijden wij dan eenige regelen aan den toestand waarin thans de Conciliën zich vernieuwen, aan hunne heilzame werking ook in onze dagen.

Het eerste punt is reeds boven besproken geworden. Groot is het nut der Synoden voor geloovigen, priesters en Bisschoppen. Voor de geloovigen, want de misbruiken worden daar tegengegaan, er worden maatregelen genomen tot heil hunner zielen, zij worden in geloof en liefde vernieuwd door de Synodale verordeningen, en door den verlevendigden ijver hunner herders. Daarom worden de geloovigen vóór en gedurende het houden der Synode tot gebed en goede werken uitgenoodigd, omdat ook hunne zaak vooral, het heil hunner zielen, wordt behartigd, opdat de geest van geloof en liefde hunne zielzorgers moge doorgloeijen in die eerbiedwaardige vergadering. Voor de priesters, want zij worden er door versterkt in den echt priesterlijken geest, dien geest van geloof en liefde, van nederigheid, zachtmoedigheid, standvastigheid en moed, die hun in den strijd tegen de vijanden der Kerk en in het verzorgen hunner schapen onontbeerlijk is. Voor de Bisschoppen, want zij gevoelen levendig de grootheid en het

(1) Van de Patriarchaal- en Nationaal-Synoden, als niet tot de hoofdverdeeling behoorende, spreken wij niet.

gewigt hunner waardigheid, en op de Dioecesaan-Synoden zijn zij als vaders onder hunne kinderen, gelukkig en sterk in den geest van dat eene huisgezin waartoe zij allen behooren. Zij gevoelen wat de beroemde Bisschop van *Verona* AUGUSTINUS VALERIUS van zich zelven getuigde in de woorden tot zijne geestelijkheid gerigt: «Mij voorzeker pleegt geen dag zoo aangenaam te zijn als die der Synode, geen dag, die mij, te midden der zware lasten, door de zorgen van eene zoo groote bediening veroorzaakt, mijn gemoed meer troost en uitspanning aanbrengt. Want op dien dag dunkt mij mijne oogen, mijne ooren, mijne handen, mijne voeten te zien. Want daar ik om vele redenen niet, zoo als het noodig zou zijn, *Verona* kan verlaten, om het leven en de zeden van ieder na te gaan, gaat gij die na, mijne broeders; gij kent de menigvuldige ziekten der zielen, gij hoort de billijke klagten der vromen; door uwe moeite, uwe nachtwaken, uwe reizen, uwen arbeid en zelfs uwe gevaren, ontlast gij mij van een deel der zorgen, of verligt mij die ten minste.» Nog eens, zoo groot is het nut, de heilzame werking, de roeping der Synoden, dat het Provinciaal-Concilie van *Keulen*, van 1549, niet aarzelt te zeggen, dat in de Synoden de eenheid hersteld, en voor het behoud des ligchaams in al zijne welvaart gezorgd wordt; dat daar door vereenigde krachten wordt ten uitvoer gelegd, wat het niet is gedaan kunnen worden tijdens het kerkbezoek, en dat daar wordt gehandeld van hoofd en ledematen, geloof en godsvrucht, godsdienst, eerdienst, zeden, tucht, gehoorzaamheid, regtspraak en van al wat tot een goed christelijk leven dienstig of noodzakelijk is. Om deze zelfde reden heeft de Kerk van het begin af op het houden dezer Conciliën aangedrongen. Zij had daarbij tevens het oog op de woorden van haren goddelijken

stichter, dat waar twee of meer in zijnen naam waren vergaderd, hij in hun midden zijn zou, en op het voorbeeld door de Apostelen te *Jerusalem* gegeven (Act. Ap. XV) en volgde daarenboven die haar eigene voorzigtigheid, waardoor zij alles op de zachtste wijze en na het rijpst beraad ten uitvoer legt.

Reeds in de zoogenaamde Apostolische canones wordt er op aangedrongen, dat in ieder jaar twee Provinciaal-Conciliën zullen worden gehouden. Het algemeen Concilie van *Nicea* in 325 en dat van *Chalcedo* in 451 herhalen het bevel, dat in sommige streken niet was opgevolgd geworden, zoodat, gelijk laatstgenoemd Concilie klaagt, vele kerkelijke zaken werden verwaarloosd, welke verbetering noodig hadden. Pausen en Bisschoppen en Conciliën hielden niet op, aan dit voorschrift dringend te herinneren, noemen het eene heilzame verordening. Reeds in de 6e en 7e eeuw schijnt door verschillende oorzaken het Provinciaal-Concilie meestal slechts eenmaal in het jaar gevierd te zijn geworden. De H. GREGORIUS *de Groote* was van het nut derzelve innig doordrongen. In zijnen brief aan de Gallische Bisschoppen SYAGRIUS, AETHERIUS, VIRGILIUS en DESIDERIUS spoort hij hen aan, om ten minste eenmaal 's jaars aan dat heilzaam voorschrift te voldoen, opdat er geene verdeeldheid zij onder de broeders, geene zaden van tweedragt tusschen overheden en onderdanen, opdat er worde beraadslaagd over de voorkomende zaken, over de kerkelijke gebruiken eene heilzame verhandeling gehouden worde, en zoo doende, terwijl het verledene wordt verbeterd, en een regel voor de toekomst gesteld, overal de Almagtige God door de eendragt der broeders worde geprezen. «Weet (zegt hij), dat zoo gij dit onderhoudt, hij bij u zal tegenwoordig zijn, want er staat geschreven:

Waar twee of drie in mijnen naam zijn vergaderd, daar ben ik hun midden. Zoo hij dus zich zal verwaardigen te zijn waar twee of drie zullen wezen, hoe veel te meer zal hij dan niet afwezig zijn, waar vele priesters zijn bijeengekomen?»

Maar ook het zoo getemperde voorschrift werd vaak verwaarloosd, zoodat reeds in de 7e eeuw, in het jaar 633, het 4e Concilie van *Toledo* klaagde, dat niets zoo zeer, als het verzuim van het jaarlijksch Concilie, door de verwaarlozing der Bisschoppen, het verval van tucht en zeden had veroorzaakt. Het Algemeen Concilie van *Nicea*, van 787, herhaalde het bevel in zijnen 8n canon, en bedreigde vooral de eerzucht en gierigheid van sommige Metropolieten of Aartsbisschoppen, die grootendeels de overtreding veroorzaakten. Zij wenschten liever naar willekeur te besturen, of hunne hebzucht te voldoen, door van diegenen, die zich op het Concilie moesten bevinden, bovenmatige geschenken en geldsommen af te vorderen. Langzamerhand werd het houden der Provinciaal-Conciliën, vooral in het Oosten, zeldzamer, zoo door bovengenoemde als andere oorzaken. Want ondanks het vernieuwd bevel van het 4e Algemeen Concilie van *Lateranen*, onder INNOCENTIUS III (1215), schreef reeds in het jaar 1275 GREGORIUS XI aan den Aartsbisschop van *Narbonne*, dat hij het met smart moest betuigen, dat overal sedert lang het houden van Conciliën werd verwaarloosd, en daardoor de geestelijkheid van hare waardigheid en de deugden, de verhevenheid van haren staat niet weinig was vervallen, en op velerlei wijzen van het regte pad was afgeweken. Te *Bazel* werd in 1433 het houden der Provinciaal-Conciliën om de drie jaren voorgeschreven; deze maatregel werd door eenige kerken aangenomen, en eindelijk met

algemeen kerkelijk gezag bekrachtigd in de 18e zitting van het 5e Concilie van *Lateranen*, onder LEO X (1515) en in de 24e zitting (cap. 2 *De Ref.*) van het Concilie van *Trente*, in het jaar 1563. Nog altijd werd aan de oude kerkelijke regel de voorkeur gegeven, en *ten minste* de tijd van drie jaren voorgeschreven.

Het houden van Dioecesaan-Synoden volgde de geschiedenis der Provinciaal-Conciliën, zooveel te meer, omdat binnen een bepaalden tijd (6 weken) na deze, de eerste moesten worden bijeengeroepen. Dezelfde verslapping had hier plaats, tot dat eindelijk, nadat de Provinciaal-Conciliën minstens om de drie jaren zijn voorgeschreven, door dezelfde besluiten is vastgesteld, dat de Dioecesaan-Synode eenmaal in het jaar moet plaats hebben. Deze laatste besluiten werden ook gedurende eenigen tijd voor beide soort van Synoden ten uitvoer gelegd, vooral om de Trentsche besluiten te verkondigen. Doch, èn de schuld van vele Bisschoppen, èn de schuld van vele priesters, was oorzaak van het verdwijnen der Conciliën; en meer nog, de schuld van vele vorsten, maakte het houden van Conciliën later allermoeijelijkst en, zeggen wij het vrij, genoegzaam onmogelijk.

De gezegende hervorming der 16e eeuw, had haar weldadig licht ook in de kabinetten en troonzalen der vorsten doen schijnen, en dat groot middel tot verlevendiging van alle krachten der Kerk, of liever in de Kerk, moest belet worden. Men kende er de kracht van uit de geschiedenis en uit de Kerkvergadering van *Trente*, wier besluiten zich reeds in Provinciaal- en Dioecesaan-Synoden wijd en zijd krachtig verkondigden; de wijsheid en kracht der Katholieke Kerk schitterde in al haren luister. Men had gehoopt door het geroep om een Concilie de eindbeslissing te verdagen, en meer verwarring aan te brengen; men had

op zijne eer beloofd zich naar deszelfs beslissing en uitspraak te zullen voegen, en nu de goddelijke kracht en schoonheid van CHRISTUS ligchaam de hervormers in de oogen stak, nu moest men het middel verhinderen, dat zich zoo krachtvol had voorgedaan. Even zoo ging het er mede, wanneer een of ander der vorsten verwarring in de Kerk zocht in te voeren, of haar tot zijne staatkundige oogmerken en eerzucht te exploiteren. Dan bevorderde men wat men anders verhinderde, het krachtig middel der Conciliën of Synoden, maar eene Synode van *Pistoja*, gelijk de broeder van JOSEPH II. Zoo verlangde NAPOLEON een Concilie te *Parijs* in 1811, maar zoodra zich de geest der Kerk in hare kracht vertoonde, stond den Vaderen de eenzaamheid der gevangenis te wachten. De Conciliën werden belet door wetten en besluiten, niet regtstreeks, maar des te zekerder, dewijl nog andere groote belangen daarbij tevens werden op het spel gezet, en het beginsel van vereeniging in het algemeen werd bestreden. Sedert twee eeuwen zijn op enkele uitzonderingen na, geene Conciliën meer gehouden, en eerst van het jaar 1831 af, werden zij in eene kerkelijke provincie, en wel in de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, volgens den laatsten kerkelijken regel gevierd. Eindelijk braken de stormen los, van wier verwoestende kracht wij getuigen zijn, die de troonen deed waggelen of omverwierp, en de sidderende vorsten de hand van het heiligdom des Heeren deed terugtrekken. De Kerk ademde vrijer, en nu werd van vele zijden, vooral in *Frankrijk* en *Duitschland*, de wensch naar Conciliën luide uitgesproken. Maar ook, wat *Duitschland* betreft, velen ontstelden op het hooren van dien wensch, en meenden er gevaar voor de Kerk in te vinden. Wij zijn genaderd tot de omstandigheden, waarin thans

de Conciliën op nieuw verschijnen, en zullen hier de reden inzien van het verschil der meeningen in *Duitschland*, omtrent het nut dier inrigting in onze dagen.

De gebeurtenissen onzer dagen bevestigen het meer en meer, dat de strijd die de Kerk wordt aangedaan, niet wordt gevoerd door eene bepaalde, nog aan eenig Christelijk leerstuk vasthoudende ketterij: het is de strijd van kwaad tegen goed, zedelijk, maatschappelijk goed. Behalve de omstandigheden, door ons vroeger vermeld, heeft zich de vijand verstout ook aanhangers te werven onder de Katholieken, vooral ook onder de geestelijken. Die zucht naar woelingen en omverwerping van al het bestaande, die onvermoeide pogingen om alle banden van gezag uit een te rukken, zij kunnen eerst dan haar doel bereiken, wanneer die heilige banden zijn losgereten, die eeuwen geleden, de eenheid van den Christelijken staat hadden bevorderd. Die beginselen moeten in de gemoederen worden ontworteld, die den Christen met liefde aan den Staat deden gehoorzamen, dat gezag moet worden verminderd en vernietigd, dat het toonbeeld van alle gezag is, het gezag der godsdienst, en daarom het kerkelijk gezag. Om den CHRISTUS te kluisteren en ter dood te brengen, moeten verraders worden gewonnen onder zijne priesters en volgelingen. De geloovigen moeten van hunne priesters, de priesters van hunne Bisschoppen worden vervreemd. Men waagt het niet ook tot deze de verleiding uit te strekken, omdat het episkopaat in onze dagen zich zoo krachtig tegen over den vijand vertoont. Ook de beide eerste middelen hebben bijna alleen in *Duitschland* in eenige streken mogen gelukken. Daar heeft de hervormingskoorts, de zucht naar onafhankelijkheid, meerdere bedienaren van het heiligdom aan het wankelen gebragt. Zij azen er op, om het demokratisch

element ook de Kerk in te voeren, vooral door de magt der Bisschoppen te fnuiken, en zich zelven regten aan te matigen, die hun niet toekomen. De meesten dezer vrijheidschreeuwers roepen luide om Concilien of Synoden. En waarom? Zij verloochenen den aard dezer inrigting, en willen zich zelven, aan de priesters namelijk, het regt der beslissing met den Bisschop aanmatigen. Wij hebben het gezegd, dit regt is alleen bij de Bisschoppen, de stemming geschiedt op de Algemeene en Provinciaal-Conciliën, maar op de Dioecesaan-Synode is de magt bij den Bisschop. Zij willen ook op de Dioecesaan-Synode het representatief-stelsel hebben toegepast, die magt van het uitwendig bestuur der Kerk, dat alleen den Bisschoppen is geschonken, ook aan de priesters mededeelen. In één woord, behalve de andere voorstellen van zoogenaamde hervorming, hebben zij het vooral op de magt der Bisschoppen gemunt. Van daar dat bij deze gesteldheid van velen in *Duitschland*, die door mannen van wezenlijk talent, en in kerkelijke waardigheid geplaatst, worden aangevoerd of bijgestaan (1) het houden van Dioecesaan-Synoden niet zonder eenig gevaar geschieden kan. En hierom ook is het, dat zoo vele getrouwe priesters hunne vrees voor dezelve hebben aan den dag gelegd, te meer daar zij de plannen der anarchisten en hervormers kenden en daarbij dachten aan de vroeger door de staatslieden ingegeven Synode van *Pistoja*, het schandelijk congres van *Ems* en het doel van NAPOLEON met het Parijsch Concilie van 1811.

Men is in *Frankrijk*, waar die reden van vrees echter nagenoeg niet bestond, begonnen met het houden van

(1) Wij betreuren het hier ook den naam te moeten nederschrijven van J. B. (VON) HIRSCHER om zijn laatste geschrift: ***Die kirchlichen Zustände der Gegenwart.*** Tübingen 1849.

Provinciaal-Conciliën, evenzoo in *Savoije*; in *Duitschland*, waar het gevaar groot was, waren na de groote vergadering der Bisschoppen te *Würzburg*, en na die van *Salzburg* en *Weenen* vele Bisschoppen huiverig om Dioecesaan-Synoden te houden, gelijk blijkt uit het dralen, dat hun door velen nog werd verweten. Vooral bestond deze vrees met regt bij den Aartsbisschop van *Freiburg* in *Breisgau*, HERMANN VON VICARI, die daarom reeds den 26 Januarij dezes jaars tot inlichting zijner geestelijken een herderlijken brief over de Dioecesaan-Synode in het licht gaf. Andere Bisschoppen meenden in hunne bisdommen zoo vele vrees niet te moeten koesteren; er hadden voorbereidende werkzaamheden plaats voor eene Dioecesaan-Synode te *Trier*, de Bisschop van *Regensburg* had zelfs de dagen zijner Synode reeds bepaald op 28, 29, 30 Augustus. Allen hadden het voornemen geuit om Dioecesaan-Synoden te houden.

Maar te midden der kwellingen, die hem werden aangedaan, ondanks zijne zorgen en nachtwaken en smarten zag de groote PIUS IX het gevaar, dat de Kerk in *Duitschland* van dien kant bedreigde. Hij verheft zijne vaderlijke stem, en wijst tevens het middel aan om het nut der Conciliën niet te ontberen, en het gevaar te verwijderen. Die stem en dit middel zijn de volgende: De Duitsche Bisschoppen hadden vóór de droevige gebeurtenissen van November des vorigen jaars de besluiten hunner Vergadering te *Würzburg* naar *Rome* gezonden. Daarin hadden zij den wensch geuit van een eigenlijk Concilie van alle Duitsche Bisschoppen te vergaderen, en tevens het voornemen medegedeeld van Provinciaal-Conciliën en Dioecesaan-Synoden te houden. Hierop heeft PIUS IX geantwoord in zijn Breve, gedagteekend van *Gaëta*, 17 Mei 1849, aan Kardinaal SCHWARZENBERG en de Aartsbisschoppen en Bisschop-

pen der Würzburgsche bijeenkomst *(Herbipolensis Conventus)*. Het eerste raadt hij voor als nog geheel af tot dat of de tijdsomstandigheden toelaten, dat het geschiede met die kalmte die in zoo groot eene zaak vereischt wordt, of de zaken zoo spoedig kunnen worden ten einde gebragt, dat de Bisschoppen ten eerste weder naar hunne eigene bisdommen kunnen terugkeeren. Van het tweede punt spreekt PIUS in dezer voege: «Intusschen wenschen wij ten zeerste, dat gelijk eenigen uwer reeds zijn begonnen, ieder Aartsbisschop van *Duitschland* eene, door de kerkelijke wetten, gelijk gij weet, voorgeschrevene Provinciaal-Synode houde, waarin hij te zamen met zijne Suffragaan-Bisschoppen, met alle zorg en vlijt zich beijvere datgene òf voor te stellen òf te doen, hetgeen hoogst dienstig is om de Katholieke godsdienst te verspreiden, de kerkelijke tucht te behouden en te vernieuwen, de godsvrucht en braafheid van zeden te bevorderen en aan te wakkeren, de heerschende dwalingen tot den wortel uit te roeijen, en die pest van het onzinnig ongeloof te verdrijven, die in deze allertreurigste tijden nagenoeg den geheelen aardbol poogt te besmetten, en in het verderf te storten. En wat nu het beroepen van Dioecesaan-Synoden betreft, van welke gij in dienzelfden brief gesproken hebt, uwe voorzigtigheid, Geliefde Zoon, Eerwaardige Broeders, is zoo groot, dat gij zelve duidelijk ziet, dat in vele plaatsen uwer bisdommen de bijzondere omstandigheden van dien aard zijn, dat het met grond te vreezen is, dat het bijeenroepen van zulke Synoden niet zonder gevaar kan gedaan worden. Want U is het maar al te wel bekend, dat er eenige geestelijken zijn, die juist in de beweging en de branding van dezen tijd, nieuwe en booze dingen begunstigende en verlangende de magt der Kerkvoogden te verminderen en de

kerkelijke tucht om ver te werpen en eene meer ongebondene levenswijze in te voeren, gretig om Dioecesaan-Synoden vragen, om of de verpestende Hermesiaansche of andere leeringen te vernieuwen, of groote oneenigheden te verwekken, of voor de heilige zaken noodlottige nieuwigheden aan te bevelen en te bevorderen. Het is U ook niet onbekend, dat er in *Duitschland* lang geen gebrek is aan geestelijken, die, eene verwoestende en door den Apostolischen Stoel, gelijk gij zeer goed weet, veroordeelde leer koesterende (1), zich op de Dioecesaan-Synoden eene beslissende stem willen aanmatigen, en die reeds lang vurig naar Synoden verlangen, ongetwijfeld met het doel, om na verguizing van het gezag van ieders eigen Bisschop zich des te gemakkelijker den weg te banen, om de regten der heilige Hierarchie te vernietigen, de heilige wet van het coelibaat te verbreken, en andere dingen ten uitvoer te leggen, die hoogst strijdig zijn met de heilige beginselen der Katholieke godsdienst en het voorschrift der heilige canones. De Apostolische Stoel heeft niet nagelaten deze booze kuiperijen met alle zorg tegen te gaan, ook in brieven aan sommige Bisschoppen gerigt. In dezen staat van zaken meenen wij dus, dat het veel geschikter en heilzamer zal zijn, dat de Aartsbisschoppen eerst Provinciaal-Synoden houden, en datgene vaststellen, wat het dienstigst schijnt voor de welvaart der Katholieke godsdienst en kerkelijke tucht en voor het geestelijk heil der volken en het bestuur der bisdommen. Ons zal het voorzeker alleraangenaamst zijn, de handelingen van zulke Provinciaal-Synoden te ontvangen, en al Onze zorg en Ons gezag aan te wenden, opdat uwe pogingen en plannen tot grootere verheerlijking van

(1) *Constit.* PII VI *Auctorem Fidei, Propos.* 9 *sq.*

God, tot luister en bloei uwer Kerken en tot heil der zielen mogen zijn. Dan zullen naderhand met meer nut Dioecesaan-Synoden kunnen worden bijeengeroepen, in welke ieder Bisschop datgene met zijne geestelijkheid ten uitvoer legge, wat in overeenstemming met de andere Kerkvoogden is vastgesteld, en met het gezag des Apostolischen Stoels bekrachtigd.»

Zoo doende is het aangewezen gevaar niet meer te vreezen, omdat dan alles reeds door de Bisschoppen zelve in het Provinciaal-Concilie is vastgesteld en door den Paus bekrachtigd, wat naderhand (gelijk dit overigens ook in het algemeen eene der redenen van het houden van Dioecesaan-Synoden is) in de Dioecesaan-Synode niet meer verhandeld maar slechts, als besloten en voorgeschreven, niet door iederen Bisschop in het bijzonder, maar door al de Bisschoppen der provincie, afgekondigd en ten uitvoer gelegd wordt.

Overigens herinnert ook PIUS in boven aangehaalde woorden aan het voorschrift der Kerk, hij dringt aan op het nut en de heilzame werking der Conciliën, gelijk onder de latere Pausen vooral ook ALEXANDER VII (1657 en 1658) en BENEDICTUS XIV (1741) in de krachtigste bewoordingen reeds gedaan hadden.

Wij zijn derhalve geregtigd om in het herleven van de kerkelijke wet der Conciliën of Synoden ons te verheugen als in een verschijnsel, dat ons rijke vruchten voor de toekomst belooft, en ons troost met de gedachte, dat te midden van de treurtooneelen onzer dagen voor de toekomst heil en zegen en nieuw leven is te wachten van de vruchtbaarheid der Katholieke Kerk, van haar liefderijk gezag, dat door de Conciliën de schoonste vruchten van geloof, liefde, reine zeden in geloovigen, priesters en Bisschoppen voortbrengt.

DE REVISIE

VAN HET ALGEMEEN REGLEMENT VAN BESTUUR

DER

NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

«Er valt niet aan te twijfelen,» dus schreven wij in het N^r^. van Mei jl. (1), «of het meerendeel dergenen, die der partij van vooruitgang onder de Hervormden zijn toegedaan, zullen, als D^s^. SPIJKER, voor het oogenblik althans, zich tevreden stellen met het nieuwe reglement, ««opdat zij niet, door naar het betere te staan, het goede verliezen.»» Anderen daarentegen zullen het geheel afkeuren, omdat het niet *alles* geeft wat zij verlangden, en waartoe zij meenden regt te hebben. Hun aantal zal echter niet groot wezen. Maar het zal ook niet ontbreken aan mannen van behoud (en welligt is hun getal niet van het geringste), die, in weerwil van het protestantsch beginsel, de democratie in het kerkgenootschap zullen bestrijden; en zeker het geliefkoosde terrein niet verlaten, dan na het voet voor voet aan hunne tegenpartij betwist te hebben.»

Hetgeen sedert dien tijd met betrekking tot het conceptreglement is voorgevallen, heeft onze bewering volkomen

(1) Zie Dl. XV, bl. 295.

bevestigd; maar wat de beslissing der Synode aangaat, deze is ver beneden hetgeen wij *toen* nog van de Hooge Kerkvergadering durfden verwachten.

«Welk zal dan het lot zijn van het tegenwoordige concept-reglement?» — Zoo vroegen wij destijds aan het slot van het zoo even aangehaalde artikel (1). Wij meenden het volgende daarop te kunnen antwoorden: «In de maand Julij aanstaande komt de Synode weêr bijeen. Spoedig zal het dus beslist worden. Intusschen zouden wij wel durven gissen, dat het nieuwe reglement hetzelfde lot ondergaan zal als onze nieuwe Grondwet. Men zal loven en bieden; door inlassching en weglating een en ander nog meer uit zijn verband rukken en minder consequent maken; en eindigen met een reglement vast te stellen, dat niemand voldoen zal.» Een beter resultaat liet zich destijds niet verwachten; en toch blijkt het nu, dat ons oordeel nog veel te gunstig geweest is. Maar toen de Synode van 1849 in de maand Julij bijeen kwam, waren de omstandigheden ook niet meer dezelfde als vroeger. Zoolang de geest van vrijzinnigheid nog min of meer het Staatsbestuur bezielde, ondervond de Synode, als naar gewoonte, er den invloed van; doch toen hij voor den geest der reactie had plaats gemaakt, toen kon het niet anders, of de Hooge Kerkvergadering moest er eveneens de terugwerking van ondergaan.

Eene pijnlijke vrees bekroop reeds veler boezem, toen men onder de namen van de leden dezer Synode die derzulken las, wier afkeer van de meer vrijzinnige beginsels bekend was; maar men had toch de hoop nog niet geheel opgegeven en vleide zich misschien, dat de Synode geene

(1) T. a. p. bl. 297.

beslissing zoude durven nemen, die het verlangen van het meerendeel der Hervormden te leur stelde. Immers zeer vele Kerkeraden hadden gebruik gemaakt van de gelegenheid, waarin zij gesteld waren geworden, om hunne meening te doen kennen omtrent de beginselen en hoofdzaken in het concept-reglement vervat; en die meening, zoover die bekend was, was over het algemeen gunstig.

Ondertusschen was de Synodale Vergadering bijeengekomen. Die er geen deel van uitmaakten wisten elkander te verhalen, dat de leden van werkzaamheden overladen waren, dat er vele en langdurige beraadslagingen gehouden werden, en de afzonderlijke conferentien elkander dag aan dag opvolgden. Anderen daarentegen, sloegen weinig geloof aan die overgroote drukte en hielden staande, dat de beschrevene Vaders er behoorlijk den tijd van namen om hun verblijf in de residentie zooveel mogelijk te veraangenamen. Niemand intusschen wist met eenige zekerheid te zeggen wat er met het gerevideerd reglement in de Synode voorviel; alleen vernam men bij geruchte, dat de geheimhouding aan de leden was opgelegd.

Dit maakte de bezorgdheid nog meer gaande en gaf aanleiding tot allerlei gissingen. Het weekblad, *de Hervorming*, verdiepte er zich in; maakte onderscheidene en vrij zonderlinge veronderstellingen, maar eindigde met te erkennen «dat het geene voldoende reden voor de geheimhouding wist uit te denken.»

In het begin van September begon eindelijk een kleine lichtstraal door den dikken nevel heen te schemeren. In een der dagbladen las men het volgende:

«Men verneemt dat de algemeene Synode der N. H. Kerk, in de maanden Julij en Augustus vergaderd, na kennis genomen te hebben van de talrijke consideratien

der Provinciale Kerkbesturen, der Klassikale Besturen, der Kerkeraden, der Provinciale Collegiën van toezigt en der Kerkvoogdijen, op het Concept-Reglement voor het bestuur der Herv. Kerk bij haar ingekomen, geoordeeld heeft, voornoemd Reglement *in zijn geheel niet te mogen aannemen,* en evenmin hetzelve ter wijziging ter hand te kunnen nemen.»

«Men weet tevens, dat de Synode desniettegenstaande besloten heeft, *ernstig en krachtig in het werk der revisie van de kerkelijke Reglementen voort te gaan.* Daartoe heeft zij *zoowel* de beide Concept-Reglementen van 1847 en 1848 met al de daarop ingekomen stukken op nieuw in handen gesteld der algemeene Synodale Commissie, ten einde aan de Synode van 1850 een nieuw gerevideerd Concept-Reglement aan te bieden, dat aan de behoeften der Herv. Kerk, nu door de ingeleverde consideratien meer kenbaar geworden, zou kunnen voldoen, *als* zelve in hare zitting van 1849 datgene gerevideerd, waaraan de Herv. Kerk reeds nu dringende behoefte heeft. Zij heeft daarom provisioneel gearresteerd eene revisie van die hoofdpunten in het vigerende Reglement, welke op de verkiezing en zamenstelling der kerkelijke besturen, enz. betrekking hebben, en bepaald, dat de leden der verschillende kerkelijke besturen door de Kerk zullen benoemd worden en dat deze vrije kerkelijke keuzen zullen uitgaan van de Klassikale vergadering.»

«Te gelijk heeft zij maatregelen beraamd, waardoor zoodanige kerkelijke verkiezingen reeds zouden kunnen worden gedaan, op de Klassikale Vergaderingen in Junij 1850, en de nieuwe Kerkbesturen spoedig daarna in werking komen. Deze provisioneel gearresteerde revisie kan vervolgens met de volledige herziening van het algemeene Reglement en de overige kerkelijke reglementen in behoorlijk verband gebragt worden, en als toepassing van

het beginsel der zelfstandigheid van de Kerk, in betrekking tot hare vertegenwoordiging, daarin worden opgenomen.»

Van welke zijde dit berigt afkomstig was, is gemakkelijk te gissen. Maar nu de sluijer der geheimhouding eenmaal was opgeligt, kwamen ook van andere kanten berigten in, waardoor niet alleen de zaak maar ook onderscheidene bijzonderheden aan den dag werden gebragt. Wij deelen onzen lezers een en ander mede, zooals het door protestantsche bladen en geschriften bekend werd gemaakt. Dat er niet te twijfelen valt aan de juistheid der opgaaf moge o. a. hieruit blijken, dat Ds. AB UTRECHT DRESSELHUIS, een der behoudende leden der Synode, openlijk verklaarde: «dat die berigten blijkbaar afkomstig zijn van iemand, «die ter vergadering tegenwoordig is geweest, en een «ernstig deel aan de werkzaamheden heeft genomen; want «tot zelfs in de beoordeelingen toe komen bijzonderheden «voor, die van zoodanige herkomst getuigen.»

De meerderheid der Synode bestond dit jaar uit mannen van behoud. Hunne namen zijn de volgende:

P. A. C. HUGENHOLTZ,	voor	*Vriesland*, President.
J. S. WOR,	»	*Overijssel*, Vice-Presid.
H. WOERMAN,	»	*Zuid-Holland.*
J. AB UTRECHT DRESSELHUIS,	»	*Zeeland.*
H. A. VAN DER VEN,	»	*Utrecht.*
N. WARMOLTS,	»	*Groningen.*
H. POTHOLT VAN DORP,	»	*Noordbrabant.*
H. VAN HEYNINGEN,	»	*Drenthe.*
Prof. W. A. VAN HENGEL,	»	*Indische Kerken.*
Mr. H. J. H. MODDERMAN, Mr. J. RAU VAN GAMEREN,	} Ouderlingen.	

P. A. AMESHOFF, Quæstor-Generaal.

Prof. N. C. KIST, te *Leiden*,
Prof. H. J. ROOIJAARDS, te *Utrecht*, } Præadv. Stemm.

Zij waren volgender wijze verdeeld: enkele *streng conservatieven*, enkele *leiders*, enkele *wankelenden*, en een *gematigd centrum*.

De vrijzinnige partij kon hier, alles te zamen, slechts zes leden tegenoverstellen. Zij waren:

J. STEENMEIJER, voor *Gelderland*.
J. A. COENEN, » *Noord-Holland*.
P. J. J. MOUNIER, » *de Waalsche Kerken*.
J. W. SURINGAR, » *Limburg*.
H. P. TIMMERS VERHOEVEN, Secret. der Syn. en
Prof. L. G. PAREAU, te *Groningen*, met præadvis. Stem.

De Synode van 1848 had bevolen, dat het ontwerp van haar gerevideerd reglement niet alleen naar de Provinciale Besturen, maar ook naar de Klassikale Besturen en zelfs naar de Kerkeraden zou verzonden worden, met de bepaling, dat het ontwerp *finaal* zou worden gearresteerd, indien de Kerkbesturen bij groote meerderheid verklaarden, in de beginselen en hoofdzaken het goed te keuren. Van de Kerkeraden hebben ongeveer 650 gebruik gemaakt van de gelegenheid om hunne meening te uiten over hetgeen hun was voorgesteld; en thans is het zeker, dat verreweg de meerderheid der Kerkbesturen het ontwerp in het algemeen heeft goedgekeurd. *En toch heeft de Synode van* 1849 *het afgekeurd en ter zijde gelegd;* en wel om de specieuse reden: «dat de gansche Kerk er gereedelijk meê instemde, dat het Reglement, zoo als het ten vorigen jare geconcipiëerd en voorloopig gearresteerd was, *in zijn geheel*, niet kon en mogt worden aangenomen.» Beduidde dit nu, dat de gansche Kerk het ontwerp *in zijn geheel* wilde verworpen hebben? Volstrekt niet; maar de Synode, of liever

hare meerderheid, scheen het zoo te *willen* begrijpen en wist het zóó ver te drijven, dat het geheele ontwerp in duigen viel. Hare maatregelen waren dan ook wèl genomen; want «bij sommige leden,» zoo wordt er stellig verzekerd, «had reeds vooraf en met onderling overleg het plan bestaan, om het voorloopig gearresteerde reglement te doen vallen, en, ten einde daartoe te geraken, ook zoo veel mogelijk de vroegere leden der Commissie van 1848 wel in andere vereerende en *werkzame* commissien op te nemen, maar van de commissie van revisie ditmaal uit te sluiten.»

De Synode besloot dan het concept-reglement, zoo als het daar lag, *niet te arresteren*, want menige misslag was er in ontdekt en aangewezen. Maar nu was de tweede vraag, of dan de Synode die misslagen thans wegnemen en het daarna aannemen zou? Ook dit werd door de behoudsmannen afgestemd. — Wat nu te doen? Om die vraag te beantwoorden, werd eene commissie benoemd van vijf leden, te weten: Professor KIST, de Predikanten AB UTRECHT DRESSELHUIS en WOR, en de Ouderlingen MODDERMAN en RAU VAN GAMEREN; maar onder dezen was er niet één lid der commissie van 1848, ofschoon er *vier* ter vergadering tegenwoordig waren. Het scheen alzoo van den beginne, of men het verloren terrein zocht te herwinnen, en, met terzijdestelling van hetgeen later was aangenomen, tot het standpunt van 1846 terug te keeren.

Het antwoord der benoemde commissie was tweeledig en wilde, òf door deze Synode een nieuw ontwerp gemaakt hebben, òf die zaak aan de Algemeene Synodale Commissie voor de Synodale vergadering *van het volgende jaar* hebben opgedragen. De beraadslaging, die daarover gevoerd werd, leidde slechts tot het onbepaalde besluit, dat men *ernstig* en *krachtig* zoude voortgaan met de her-

ziening van het oude Algemeen Reglement, binnen de grenzen door art. 15 aan de bevoegdheid der Synode gesteld. Nogmaals traden sommige leden der vergadering op en drongen krachtig aan *op de terhandneming van het werk der herziening in zijn geheel door de Synode zelve en in hare tegenwoordige vergadering.* Maar de meerderheid stemde er tegen, en toen werd tot eene gedeeltelijke herziening besloten; en die gedeeltelijke herziening werd uitsluitend bepaald tot de verkiezing en zamenstelling der Synode, der Provinciale en Klassikale Besturen en der Klassikale Vergaderingen.

Zie hier de voornaamste bepalingen, zoo als zij *voorloopig* door de Synode gearresteerd zijn:

Artikel 3 van het oude Reglement is veranderd en bepaalt thans, dat «de besturen der Hervormde Kerk zijn: de Synode, de Provinciale Kerkbesturen, de klassikale besturen en de Kerkeraden (1).

Art. 17 schrijft voor, hoe de leden der Synode benoemd worden. «Elk der provinciale Kerkbesturen benoemt jaarlijks.... een Predikant.... De secretarissen der provinciale Kerkbesturen zijn, even als de andere leden, verkiesbaar. Op gelijke wijze wordt, door de commissie tot de zaken der Waalsche Kerken en door het Kerkbestuur van *Limburg*, een predikant naar de Synode gecommitteerd.» Drie ouderlingen of oud-ouderlingen worden jaarlijks en

(1) «Schijnbaar», zegt een ongenoemde in de *Kerkelijke Courant*, «geldt het hier slechts eene verandering van Redactie; wezenlijk is het eene handhaving van het gezag der *provinciale Kerkbesturen*, die bij het reglement van 1848 een weinig waren teruggezet, en tegelijk een waken tegen aanmatiging der klassikale *vergaderingen*, die zich te eenigen tijde mogten verbeelden mede te behooren tot de *Besturen*, en die nu in tijds daartegen worden gewaarschuwd.»

bij toerbeurt uit de verschillende ressorten ter Synode afgevaardigd. — «Voorts hebben ter Synodale vergadering zitting, met concluderende stem, een lid der Alg. Syn. Commissie, een lid der commissie voor de Oost- en West-Indische Kerken en de Secretaris der Synode.» De drie Hoogleeraren hebben eene præadviserende stem; ook de Quæstor-generaal behoudt eene adviserende stem. — De Synode wordt geopend door den oudsten predikant in jaren, en kiest zelve haren president, vice-president en diens secundus (art. 20).

De leden der Provinciale en Klassikale besturen worden met vrije keus door de klassikale vergaderingen benoemd. Tot het provinciaal bestuur worden gekozen uit iedere klasse één predikant en voor elk tweetal predikanten één ouderling.

De leden der Kerkelijke besturen zijn bij aftreding onmiddellijk *herkiesbaar*.

De klassikale besturen behouden het nu gebruikelijke getal van predikanten, maar verkrijgen één ouderling op ieder tweetal predikanten.

De klassikale vergadering bestaat «uit alle dienstdoende predikanten van het ressort.» — «Elke kerkeraad in het ressort heeft het regt, om, voor rekening van de gemeente, benevens den predikant, ook een dienstdoend ouderling af te vaardigen, — zelfs wanneer de gemeente vacant is. — Uit gemeenten, waar meer predikanten zijn, *kunnen* ook meer ouderlingen worden afgevaardigd, maar nimmer een grooter getal, dan dat der predikanten in de gemeente (art. 65).»

Verder is door de Synode besloten, dat eene buitengewone vergadering van de tegenwoordige Synode zal worden zamengeroepen in de maand April 1850, ten

einde het nu voorloopig aangenomene, alsdan *finaal* gearresteerd worde.

Of dit laatste werkelijk zal gebeuren, zullen wij dienen af te wachten. Sommigen schijnen te vreezen, «dat de Synodale weerhaan nog al meer naar het behoud zal draaijen, zoodat de beloofde buitengewone vergadering van April, ook deze *Concept-wijzigingen* nog besnoeijen of verwerpen zal.» Wij voor ons, houden ons overtuigd, dat dit geheel zal afhangen van den *politieken* toestand van ons vaderland; want dáárheen was «de Synodale weerhaan» ten alle tijde gewoon zich te draaijen.

De revisie van het overige gedeelte des reglements, is thans opgedragen aan de Synodale Commissie, die de resultaten van hare beraadslagingen en werkzaamheden, in een nieuw concept, der Synode *van het volgende jaar* zal hebben aan te bieden. — Ook aan haar is in last gegeven, om met de regering in overleg te treden, over eene verbeterde inrigting van het beheer der Kerkelijke goederen, en des wegens mede een concept-reglement aan eene *der volgende Synoden* aan te bieden.

Van de Synodale commissie nu, zooals die dit jaar is zamengesteld, heeft de vrijzinnige partij *niets* te wachten. Reeds is er berekend, dat zij bestaat uit een *behoudende* meerderheid van *zes* of *zeven* stemmen tegen eene *liberale* minderheid van *drie* of *vier*, «zoodat hare geest en rigting, in zake van revisie, wel voor bekend en bepaald mag gehouden worden».

Zeker Protestantsch Blad heeft eens beweerd, «dat de Roomsch Katholieke Kerk onder hare leden velen telt, wier grootste lust het is, om de hoogste vergadering der Nederlandsche Hervormde Kerk aan de kaak te stellen.»

Na al het vorenstaande durven wij wel vragen: *wie* hier aan de kaak stelt, de Katholieken of de Synode zich zelve?... Waarlijk, eene vergadering, die als een weerhaan door allerlei winden geslingerd wordt, die hare achtbaarheid met voeten treedt, en zich zelve wegwerpt, behoeft niet *door anderen* aan de kaak gesteld te worden; en het zal dan ook niemand verwonderen, dat zij zoo doende stof levert tot *karikaturen*, zooals er nog onlangs te *Zalt-Bommel* bij NOMAN en ZOON zijn uitgegeven.

VERSCHEIDENHEDEN.

DE DUITSCHE EVANGELISCHE KERK.

Meermalen hebben wij het oog gevestigd op het Duitsch protestantisme, maar vooral verdient thans de zoogenaamde Evangelische Kerk, waarvan *Pruissen* de kern is, onze opletendheid. Men weet hoe groot de strijd was, die van het *Colloquium* van *Marburg* af tusschen de gereformeerden en Lutherschen gevoerd is; meermalen trachtte men dien op eene minnelijke wijze te eindigen; niets mogt baten. Eindelijk meende FREDERIK WILLEM III het middel te hebben gevonden door gereformeerden en Lutherschen tot ééne zoogenaamde Evangelische Kerk zaam te smelten. Dit was het groot werk der *Unie*, dat hij reeds in 1817 begon, door de aanhangers van beide gezindheden in het leger en aan het hof in eenen tempel te vereenigen, en eene zelfde liturgie te doen volgen. Hij meende hiertoe geene betere gelegenheid te kunnen waarnemen, dan het derde eeuwfeest der gezegende hervorming, en op 31 October 1817 werd in de vereenigde kerken van *Pruissen* het Avondmaal gehouden volgens den Ritus der Unie, die eene gemeenschappelijke leer ten grond had, welke noch de Luthersche noch de gereformeerde was. In 1821 gaf de koning zijne *Agenda*, die het algemeen liturgisch boek dier Evangelische Kerk zijn moest, welke, nog naauwer dan het protestantisme te voren, onder het beheer van den Staat was. Maar bij het verschijnen dier *Agenda* brak de storm los, die reeds van het begin der Unie dreigde; de Lutherschen kwamen op vele plaatsen in openlijk verzet, en wilden met de nieuwe Kerk niets te doen hebben. Zij werden vervolgd, doch de zoogenaamde Evangelische Kerk verloor door

hen veel terrein, schoon de vervolging der Lutherschen eerst ophield onder den tegenwoordigen Koning in het jaar 1845.

Het is der moeite waard over dit alles de woorden te hooren van den hooglecraar van *Jena*, KARL HASE, in zijn werkje: *Die evangelisch protestantische Kirche des Deutschen Reichs, Leipzig* 1849. «Ieder geschiedkundige (zegt hij) weet, dat de scheiding tusschen eene Luthersche en eene gereformeerde Kerk noodzakelijk is geweest om den rijkdom van den protestantschen geest tot ontwikkeling te laten komen, maar ieder, die niet zelf in de tweespalt gewikkeld is, weet ook, dat het voortgaan dezer scheiding tot scheuring, de wijze waarop LUTHER de broederhand van ZWINGLI van zich afstootte, hoewel noodzakelijk gegrond op zijn godsdienstig karakter en zijne heldhaftige persoonlijkheid, toch onnatuurlijk en voor het protestantisme allernadeeligst geweest is. Sedert *Pruissen* bij zijne overige magt ook nog de groote hoedanigheid van voorhoede des Duitschen protestantisme verkreeg, was het een noodzakelijk en lievelings-idee der Hohenzollern's dien broedertwist te verzoenen, want hunne protestantsche magt was daardoor nog verzwakt, dat het vorstelijk huis met een gedeelte des volks gereformeerd, en de eigenlijke volkskerk Luthersch was. Reeds bouwde de eerste koning van *Pruissen* Uniekerken en vredetempelen, op wier altaartafel de katechismus van *Heidelberg* en die van LUTHER broederlijk naast elkander lagen. Maar deze kerken moesten leeg staan, zoo lang in het bewustzijn van volk en leeraren de regtgeloovigheid van Lutherdom en Calvinisme nog levend was met hunne onderscheidende leerpunten. De verlichting der 18e eeuw heeft ze weggestreken en zoo doende de Unie mogelijk gemaakt, maar slechts het weder ontwaakt godsdienstig belang der 19e eeuw kon haar verwerkelijken.» Hier komt de hoogleeraar te spreken over de Unie door FREDERIK WILLEM III bewerkt; men had slechts eene overeenkomst te maken over Avondmaalsviering, Kerkengoed en Kerkelijk

bestuur, en zoo was er uitwendige Unie; inwendig bestond zij reeds, omdat bij de meesten reeds het idee van Luthersche of gereformeerde leerpunten niet meer bestond, en het verschil zich meest aan historische herinneringen vasthechtte. Hij bekent evenwel, dat het werk der Unie wat ruw werd doorgezet, maar overigens kwam het tot stand niet alleen in *Pruissen*, maar ook in *Baden*, *Hessen*, vooral in *Rhijn-Beijeren*. In andere landen bestond de Unie reeds genoegzaam; in het koningrijk *Saksen* is de landskerk Luthersch gebleven, omdat in het geheele land maar twee gereformeerde gemeenten zijn, maar deze staan zonder tegenbedenking onder het Luthersch kerkelijk bestuur, en nemen even wel tevreden een Candidaat der landskerk tot hulpprediker aan. In *Zwitserland* heeft men wel aan geene Unie gedacht, omdat er bijna geene Luthersche inboorlingen zijn, maar bij het beroepen van Duitsche hoogleeraren in de godgeleerdheid naar *Zurich*, *Bern* en *Basel*, vroeg men nooit of zij te huis gereformeerd of Luthersch waren. Hase zelf is Lutheraan, maar ofschoon hij bekent dat nooit eene breedere klove tusschen de beide gezindheden heeft bestaan dan thans, is toch volgens hem de Unie bij de meesten welkom; hij zelf vindt er niets tegen om het Avondmaal te houden aan dezelfde tafel met Zwinglianen of Calvinisten. Maar de oude haat wordt volgens hem door Luthersche geestelijken weder opgewekt.

Zoo heerlijk was de eenheid der Evangelische Kerk, zoo diep was zij geworteld in het zoo hoog opgevijzelde geloof, zoo groot was de kracht des geloofs, dat men in de gewigtigste godsdienstviering, in het Avondmaal, *ja* en *neen* hield, en toch aan ééne tafel er deel aan nam.

Maar de Lutherschen waren dan toch vaster aan hunne historische herinneringen gehecht, en (wij twijfelen er niet aan) velen ook aan hun geloof, dan dat zij zich door den Staat daarin wilden laten beheerschen. In *Silesiën* ontstond de scheiding der Lutherschen, ondanks de vervolging der rege-

ring. Zij breidden zich uit, en weigerden gehoor te geven aan iedere uitnoodiging om te verschijnen op kerkelijke bijeenkomsten, ten einde een verbond met de andersgezinden aan te gaan. In de zoogenaamde Evangelische Kerk zelve, de Kerk der Unie, werd de stellige godsdienstleer inwendig door het Rationalisme, vooral door de Hegeliaansche beginselen, verwoest, en alles steeds naauwer aan den Staat verbonden, terwijl het godsdienstige, het kerkelijke, volkomen werd vernietigd. Inmiddels komen in dezen toestand der Evangelische Kerk de beroerten van Maart 1848, waardoor Kerk en Staat met geweld werden van één gerukt. Wat is er nu van de Unie te wachten? Zullen wij het Pruissisch protestantisme, die kern van het Duitsch protestantisme, nu in al zijnen luister zien te voorschijn treden, nu het van de knellende boeijen der tijdelijke magt bevrijd is? Helaas! Het is een Babel, een gruwel van verwoesting.

Reeds had men in den winter van 1846 te *Berlijn* eene Evangelische Conferentie gehouden, om eene vereeniging van alle Duitsche protestanten te vormen, maar men heeft het niet eens gewaagd het diplomatisch geheim van het verhandelde te openbaren. Het *Gustaf-Adolf-Verein* had ook ten doel zoo eene vereeniging daar te stellen, insgelijks in niet streng-geloovigen zin. Na de gebeurtenissen van Maart hield men te *Köthen* eene vergadering, waarvan het eindbesluit was, dat de Kerk is eene gemeente van gemeenten van gedoopte Christenen, bezield met den uit den Bijbel gekenden geest van CHRISTUS, in gedurige ontwikkeling. De leer moest volkomen vrij zijn binnen de grenzen der kerkelijke regeling; deze zelve werd voorgesteld als eene vertegenwoordiging, die opklimt van Kring- tot Provinciaal- en Landsynoden, in ieder van welke de verhouding moest zijn van een derde geestelijken tot twee derden wereldlijke ledematen; verder, vrije en tijdelijke verkiezing der besturen, de verordeningen der Synoden in gewetenszaken de gemeenten niet verpligtende dan na hare toestemming, eene

Synode der geheele Duitsche Kerk, en regt voor den Staat om een zaakgelastigde zonder stemregt op de Synoden te doen tegenwoordig zijn. Maar gelijk genoemde schrijver zegt, *Köthen*, die heilige bodem der Lichtvrienden, was weinig geschikt om het nieuwe *Jerusalem* of *Mekka* der Duitsche Kerk te worden. Ook was de vergadering vrij onstuimig.

Er had in den herfst eene andere vergadering plaats te *Wittenberg*, waar het veel ordelijker toeging. Men had eerst eene voorbereidende vergadering gehouden bij *Frankfort*, daar was het program opgemaakt, en van daar was de uitnoodiging gerigt aan de vrienden der Evangelische Kerk, zoo geestelijken als leeken, welke op het terrein der evangelische belijdenis staan. Onder de uitgenoodigden waren ook eenige vrijzinnige godgeleerden; het getal der in *Wittenberg* vergaderde stemmende ledematen was 500. Het program verkondigde openlijk, dat het niet gold eene duitsch-evangelische nationaalkerk, maar een evangelisch kerkverbond van zelfstandige kerkgemeenschappen tot bepaalde bedoelingen naar buiten. De hier genomene besluiten waren reeds veel beteekenend: «1°. De evangelische kerkgemeenschappen van *Duitschland* treden tot een kerkverbond te zamen. 2°. Het evangelisch kerkverbond is niet eene, het onderscheid der belijdenissen vernietigende of de kerken der belijdenis opheffende Unie, maar eene kerkelijke confederatie. 3°. Het evangelisch kerkverbond omvat alle kerkgemeenschappen, die op den grond der hervormde belijdenissen staan, namentlijk het Luthersche, het gereformeerde, het vereenigde en de broedergemeente.... Aanknooping en vasthouden van den band met alle evangelische kerken buiten *Duitschland*. 6°. Het kerkverbond ontstaat door eene eerste evangelische kerkvergadering van *Duitschland*, van afgevaardigden van alle tot hetzelve behoorende kerkgemeenschappen. Deze zal zich als wettige kerkvergadering der Evangelische Kerk constitueeren door de door ieder lid af te leggen verklaring: dat hij met zijn geloof op den grond der hervormde

belijdenissen (zijner kerk) staat, en slechts op dezen grond onderhandelen wil.» Ziedaar het middel der eenheid; alle gezindheden zullen zich tot één ligchaam vereenigen, één kerkbestuur volgen, en toch alle zullen zelfstandig blijven, en naast elkander zullen onder hetzelfde bestuur, maar ieder in zijn geheel blijvend, voortleven eene Lutherscbe, eene gereformeerde, eene vereenigde Kerk.

Men ziet hier altijd weder de zorg om geene te uitsluitende leer op te zetten, bijv. gelijk die der Oud-Lutherschen, uit vrees dat de vereeniging verijdeld mogt worden. Krachtiger kon het geloof zich waarlijk niet uitdrukken, dan in de bewoordingen, door den gereformeerden pastoor van *Rade-Vorm-Wald* tegen een volbloed-Lutheraan op de Wittenbergsche vergadering gebezigd: «In mij (zoo sprak hij) vloeit door en door gereformeerd bloed. Daaraan heb ik het te danken, dat ik van ouds op iedere concordia, die van het Marburger Colloquium af der Lutherscbe Kerk is aangeboden, Ja en Amen heb gezegd.» Welk een band van eenheid! Om lid te zijn dier ééne Algemeene Kerk moet men zelf verklaren, dat men met zijn geloof staat op het terrein der hervormde belijdenis.

En dat kerkverbond, in de oude stad van LUTHER gemaakt, was aangekondigd geworden als eene Kerk, die getuigenis zou afleggen niet alleen tegen het ongeloof, maar ook tegen het halfgelooven, zoo als men het noemde. Op diezelfde vergadering was het door die ijverige bedienaren des woords gezegd: «$^{99}/_{100}$ onzer gemeenten hebben zich met den vijand verbonden.»

Intusschen werd van alle zijden geroepen om een zelfstandig kerkelijk bestuur, door diegenen, wel te verstaan, die het met de Evangelische Kerk, met de Kerk der Unie, niet hoog op hadden. Men wilde van den Staat af, of liever, men wilde er niet geheel af, maar onder de bescherming van den Staat vrijheid voor de Kerk; en om de regeringen, vooral *Pruissen* te dwingen, werkte men bij de Frankforter rijks-

vergadering, toen de *Grundrechte* des Duitschen Rijks werden behandeld. Art. V § 17 luidde na de tweede lezing (15 December 1848) aldus: «Ieder godsdienstig genootschap regelt en bestuurt zijne aangelegenheden zelfstandig, maar blijft aan de algemeene staatswetten onderworpen. Geen godsdienstig genootschap geniet, boven andere, voorregten door den Staat; er bestaat voortaan geene Staatskerk. Nieuwe godsdienstige genootschappen mogen gevormd worden; daartoe is geene erkenning hunner belijdenis door den Staat noodig.» Zoo werd deze paragraaf op 27 December als Rijkswet afgekondigd.

De Pruissische Constitutie van 5 December was van gelijken inhoud; Art. 11: «De vrijheid der godsdienstige belijdenis, der vereeniging tot godsdienstige genootschappen en der gemeenschappelijke openbare godsdienstoefening wordt gewaarborgd.» Art. 12: «De Evangelische en de Roomsch-Katholieke Kerk, gelijk ieder ander godsdienstig genootschap, regelt en bestuurt hare aangelegenheden zelfstandig, en blijft in het bezit en genot harer voor eerdienst, onderwijs en weldadigheid bestemde inrigtingen, stichtingen en fondsen.»

Ziedaar nu het protestantisme in *Duitschland*, *Pruissen* niet uitgezonderd, van den Staat geheel gescheiden. Wij herinneren ons de woorden van eenen professor van *Marburg*, (1) die voorstelt, om, bijaldien de Evangelische Kerk zich niet zelfstandig kan organiseeren, den raad van GAMALIËL te volgen, en het als menschenwerk te laten wegsterven. Niet minder krachtig waren de woorden van den, in *Duitschland* vooral, zoo hooggeroemden ROBERT BLUM, bij eene beraadslaging over de in *Duitschland* in te voeren Kerk- en Godsdienstvrijheid in 1848: «Kan het protestantisme, zeide hij, zonder behulp des Staats, zonder de magt der policie, niet bestaan, dan is het niet waard, behouden te blijven; en bezit het de tot

(1) Dr. WILHELM SCHEFFER, *Die Verfassungsfrage der evangelischen Kirche. Ein Beitrag zu deren Erörterung*, 1ste H. Frankfurt a. M. 1849.

een zelfstandig bestaan gevorderde kracht, dan heeft het den Staat niet noodig, het zal zonder zijne hulp bestaan.»

En echter, datzelfde protestantisme, dat immer het woord vrijheid in leer en bestuur in den mond had, bewijst dat het zich met den naam moet vergenoegen, evenmin vrijheid kan dulden in het bestuur als het die in de leer heeft. Dat kind is 300 jaren oud en kan nog niet op zijne eigene beenen staan. Het is van de hand zijns vaders losgerukt, en is onmagtig om voort te gaan. Het moet zich zelfstandig regelen en besturen, en alle pogingen zijn vruchteloos. Zien wij in het kort wat na boven aangehaalde wetten is gedaan, om dezelve in de Evangelische Kerk ten uitvoer te leggen.

Reeds kort daarna ging men in *Berlijn* over tot eenige voorbereidende werkzaamheden, of liever, er werden instructiën gegeven om eenigen voorbereidenden arbeid daarover in te leveren. Inmiddels bepaalde een koninklijk besluit van 26 Januarij 1849, dat de eindbeslissing van de tot het ressort der consistoriën behoorende zaken, tot aan het herstel eener zelfstandige kerkinrigting, zoude behooren tot eene bijzondere evangelische afdeeling van het ministerie voor de binnenlandsche evangelische kerkelijke zaken. Daarna verscheen op 13 Februarij eene circulaire van dat ministerie, waarin de bekentenis was vervat, dat tot nu toe het protestantisme innig met den Pruissischen Staat was verbonden geweest, dat daardoor drie eeuwen lang het protestantisme niet tot een zelfstandigen toestand was kunnen komen, dat de Evangelische Kerk nu diep was geschokt geworden, en dat men tot haar herstel rekende op de medewerking van allen, zoo in de Westelijke als in de Oostelijke provinciën. Eenheid vooral is noodig, zegt het ministerie; het rekent ook op de Lutherschen, ook deze wil het in die gemeenschap, in die eenheid, opnemen; het hoopt dat zij zullen erkennen, dat het wezen der Evangelische Kerk niet hoofdzakelijk in de organisatie ligt, maar in de prediking des woords en de bediening der Sacra-

menten, en hierin zullen zij vrij zijn. Wordt deze hoop vervuld, dan zal het doel der Evangelische Kerk met Gods zegen bereikt zijn, en op den gelegden grond een gebouw worden opgetrokken, dat het bijzonder leven ruimte laat voor vrije ontwikkeling en toch zich beschermend en vereenigend over allen uitstrekt.

Maar werd die hoop vervuld? De afgescheidene Lutherschen maakten van het vrij geworden associatieregt gebruik tot eene nog snellere ontbinding der Evangelische Kerk. Geheele gemeenten gingen in dienzelfden tijd, vooral in *Silesiën* en *Pommeren* tot de Afgescheidenen over, in sommige plaatsen bleven alleen Pastor en Cantor in de landskerk; in *Breslau* ging Dr. KAHNIS, professor in de theologie, tot de secte over, op vele andere plaatsen verlieten predikant en gemeente het gebouw der Unie. In *Rogasen* (*Posen*) grondden de Separatisten reeds eene inrigting voor onderwijs, en zelfs aan den Rhijn werd eene Luthersche gemeente gesticht.

In *Kassel* was het protestantsch consistorium reeds den 19 Januarij in de noodzakelijkheid geweest, om door eene circulaire de leden te herinneren, dat door de godsdienstvrijheid, voor de ledematen der Evangelische Kerk de verpligting niet was opgeheven, om, zoo lang men tot haar behoort, zich aan de verordeningen dezer kerk te onderwerpen. Daarom zouden diegenen, die hunne kinderen aan den Doop onttrokken of hunne huwelijken niet lieten inzegenen (1), door alle kerkelijke middelen daartoe gedwongen, en, zoo deze niet werkten, buitengesloten worden. Nog meer; in *Silesiën* vormde zich een Comité, om de «Evangelische landskerk» weder op te bouwen en voor verbrokkeling te bewaren. Als grondstellingen dezer Evangelische Kerk stelde het: § 1. De Evangelische Kerk, haar hoogen roep gedachtig, om zich tot eene algemeene Kerk te ontwikkelen, grondt zich op de wezenlijke

(1) Vergelijk *De Katholiek*, Dl. XV, bl. 77 en volg.

grondstellingen des Christendoms, de zaliging der menschheid door CHRISTUS, den Zoon Gods, de toepassing zijns heils door het geloof en de beide Sacramenten, den Doop en het Avondmaal; de H. Schrift beschouwd als gids tot CHRISTUS en als rigtsnoer van geloof en leven. § 2. Op dezen grond wil zij zich weder opbouwen, niet als eene nieuwe gemeenschap, maar als de in éénheid levende ontwikkeling des door de tegenoverstelling der belijdenissen op vele wijzen gestremden geloofslevens. Het in § 3 bevatte komt hierop neder: De belijdenisschriften der beide gewigtigste evangelische genootschappen behouden al hunne kracht, mits bovenstaande waarheden erkend worden; de overige punten, hoezeer zij elkander ook tegenspreken, zijn geene wezentlijke tegenspraak, maar wederzijdsche toelichting, vruchten van bijbelonderzoek, geene verpligting opleggende.

En wat nu gedaan met de bestrijders der Evangelische Kerk? Velen zijn reeds door bovenstaande bepalingen de Evangelische Kerk binnengesmokkeld. Maar nu volgt § 4, waarin de Evangelische Kerk als hare tegenwoordige vijanden en als buiten haar zijnde beschouwt: «1°. De Grieksch-Orthodoxe en de Roomsch-Katholieke Kerk, in zoover deze het heil doen afhangen van de verhouding des Christens, niet tot CHRISTUS, maar tot de Kerk. 2°. De Duitsch-Katholieke Kerk, in zoover deze de toepassing des heils door het geloof ontkent. 3°. De uitsluitend-confessioneele genootschappen, in zoover deze, behalve het geloof aan CHRISTUS, het aannemen eener bepaalde geloofsmeening tot voorwaarde des heils maken. 4°. De vrije gemeenten, in zoover zij zich aan het Christendom zelf onttrekken.»

Eindelijk spreekt § 5 van de inrigting der Kerk: «De Evangelische Kerk geeft zich hare inrigting in den geest der evangelische vrijheid. Ook onder dit opzigt neemt zij de grondstellingen aan der hervormde symbolen, dat het kerkbestuur van het wereldlijke gescheiden en beide als Goddelijke verordeningen aangezien moeten worden, en dat, tegen het Roomsch Katholiek

onderscheid, van priesters en leeken, het algemeen priesterschap der Christenen, met behoud van het gezag van het leeraarsambt, in de Kerk moet worden toegepast. Door kerkelijke gemeente, kring-, en provinciaal-verordeningen bevestigt zich de Evangelische Kerk van ieder land als een geheel, zorgt voor het behoud harer eenheid in leer en eerdienst, en treedt door bemiddeling der opperste kerkelijke besturen met de Evangelische kerken van andere landen te zamen, opdat de Evangelische Kerk van alle landen eindelijk *één* groot, naauw aaneengesloten geheel worde.»

Het doel is groot, éene algemeene Kerk, en deze de zoogenaamde Evangelische. Maar *à l'oeuvre!*

Vier maanden later vereenigden zich eenige evangelische mannen in ***Magdeburg***, en van hier ging een schrijven uit aan vele protestantsche geleerden en anderen in *Duitschland*, een ware noodkreet om middelen tot regeling der Kerk te zien aangewezen, om daarna in den loop des zomers eene algemeene vergadering van afgevaardigden uit geheel het evangelische *Duitschland* te houden, ten einde tot het voorgestelde doel te geraken.

Alles te vergeefs, niets kwam tot stand, en hield men vergaderingen, men sprong nog verder uiteen. Intusschen hebben eenige geleerden hunne gedachten openlijk medegedeeld, vooral C. HOFFMAN, lid der Frankforter rijksvergadering in zijn werkje: *Aussichten für die evangelische Kirche Deutschlands in Folge der Beschlüsse der Reichsversammlung in Frankfurt*, verder Dr. KARL HASE, professor te *Jena* en Dr. WILHELM SCHEFFER, professor te *Marburg* in hunne reeds boven aangehaalde geschriften.

De eerste dezer geleerden is van pietistische rigting, dit blijkt uit zijne brochure en uit de wijze waarop KARL HASE van hem spreekt. Deze noemt hem den vertegenwoordiger van het pietisme in de Nationale Vergadering (1) (te *Frankfort*), en

(1) S. 42.

zijne gevoelens over de nieuwe inrigting der Kerk *Aussichten ohne Einsichten*. Intusschen hebben wij bij de lezing van zijn werkje innig medelijden voor hem opgevat.

KARL HASE zegt van zich zelven: «Schrijver dezes is in de Luthersche Kerk geboren, heeft als leeraar in de theologie slechts tot deze Kerk behoord in *Wurtemberg*, *Saksen* en *Thüringen*, heeft de bepaaldste voorliefde voor LUTHER en voor de van hem uitgegane rigting in tegenstelling tot het Calvinisme: maar hij wist in zijne geheele vorming volstrekt geen grond te vinden voor de stemming, die niet van dezelfde tafel met de aanhangers van ZWINGLI of CALVIN het maal des Heeren godvruchtig zou kunnen genieten, terwijl hij midden in de Luthersche zoo wel als in de gereformeerde Kerk wijd diepere scheuringen ziet, als ooit tusschen deze beide Kerken geweest zijn.»

Omtrent SCHEFFER zijn ons geene bijzonderheden bekend, dan dat hij Professor in de theologie is te *Marburg*.

In ieder dezer werkjes, maar vooral in de beide eerste, vinden wij uitdrukkingen en gevoelens, die wij der mededeeling overwaardig achten.

De toestand van Staat en Kerk wordt door genoemde schrijvers, maar vooral door HOFFMANN, als betreurenswaardig en hopeloos voorgesteld. HOFFMANN heeft een afschuw van den onchristelijken Staat; volgens hem hield het volk aan de Kerk om den Staat, en zou nu na den afval des Staats ook de volkomen afval des volks weldra plaats hebben (1), reeds is volgens hem het meerendeel van het Christendom afgevallen. Wat zal er van de Kerk worden? Haar toestand is allertreurigst. Opmerkelijk zijn de woorden, waarmede hij het begrip van *Kerk* uitlegt: «Wij hebben niet slechts met het wezen der Kerk te maken; wij moeten meer bepaald naar de inrigting vragen, welke de Kerk heeft en naar de veranderingen, die met deze

(1) S. 16, 17.

inrigting zullen moeten plaats hebben. Want ik spreek hier onder den naam *Kerk* niet volgens den door misbruik daaraan gehechten zin, waarin men dit woord vaak neemt, van het getal waarlijk levendige Christenen, die over de gansche wereld verstrooid in geen uitwendigen en dus volstrekt in geen werkelijken zamenhang met elkander staan; maar ik versta door Kerk eene werkelijke maatschappij van Christenen, die met elkander door eenparige leiding van godsdienst, geloof en leer verbonden zijn. Aan deze namelijk is het bestaan des Christendoms verbonden; zonder zoo eene uiterlijke verbinding is het niets meer, dan een privaat-idee, die geen waarborg voor haren duur heeft; de groote woorden van CHRISTUS over de gemeente, welke de poorten der hel niet zullen overweldigen, gelden die uiterlijke gemeenschap, want zij zijn aan PETRUS niet als individu, maar als den eersten der Apostelen, bijgevolg als den vertegenwoordiger der door hem bestuurde uiterlijke Christen-gemeente toegevoegd. Hoe dus, dat moet de vraag zijn, hoe zal men de inrigting der werkelijk voorhanden zijnde Kerkgemeenschappen veranderen?»

Na deze vraag spreekt hij van de Katholieke Kerk op eene wijze, die zijne achting voor haar verraadt: «Over de Roomsch-Katholieke Kerk zal ik kort zijn. Ten eerste schrijf ik meer uitsluitend voor de Protestanten, ten tweede is voor die Kerk volstrekt geene ingrijpende verandering in het gezigt; haar toestand is dus eenvoudiger en ligter. Zij heeft het zeer groote voordeel, dat hare kerkinrigting in onafgebroken volgorde is opgewassen uit de wortelen van eenen toestand *(sic)*, die boven de verbinding van Kerk en Staat verheven is. De wezentlijkste gronden der Katholieke Kerkinrigting, het episkopaat namelijk, zijn, zoo als bekend is, veel ouder, dan CONSTANTYN, die het eerst der Kerk eene verbinding met den Staat gaf. Daarbij heeft de Roomsche Kerk niet gelijk de Grieksche zich aan den invloed des Staats onderworpen, maar in een geweldigen verscheidene eeuwen durenden strijd, zich van den-

zelven bevrijd en tegenover den nieuw opkomenden Westerschen Staat deze vrije positie zoo bewaard, dat niet zij onder den invloed des Staats, maar de Staat onder den haren zich ontwikkelde, eene verhouding, die zich het duidelijkst voordeed bij de vernieuwing van het Westersch Roomsch Keizerschap in het jaar 800.

Aldus vereenigt deze Kerk in zich op eene wonderbare wijze de dubbele geschiktheid, om of met den Staat in het allernaauwst verband te staan, of zich geheel en al van hem los te maken. Zij zal deze laatste kracht ook nu weder in *Duitschland* bewaarheiden, en ik deel geenszins de meening, dat de tegenwoordige beweging der geesten den bouw der Roomsche Kerk ten onder brenge, daar zij volkomen voorzien is van de organen, die tot een van den Staat afgezonderd leven noodzakelijk zijn. Of zij een aantal medeleden, die geen godsdienstigen grond meer hebben, en tot het Duitsch-Katholicisme of andere soortgelijke secten vervallen, verliest of niet, dat zal het bestaan der Roomsche Kerk weinig nadeel doen, zelfs niet eens het verlies van haar kerkengoed, indien dit plaats had, zou in staat zijn, haar werkelijk te gronde te doen gaan. Zij heeft geestelijke hulpbronnen genoeg, om in allen geval het verlies der uiterlijke middelen weder te kunnen vervangen, en een tijd lang zonder deze te bestaan. (1)» Met het protestantisme, zegt hij, is het geheel anders gelegen, daar is de verandering in den Staat van beslissenden invloed. Door de laatste verandering in den Staat, is de geschiedkundige grond des protestantisme verloren gegaan, en is der protestantsche Kerk niet veel goeds meer te voorspellen. Zij is zelfstandig geworden, maar hoe zal zij voor haar zelfbehoud zorgen? «Op de instelling van CHRISTUS kan zich geene andere Kerk beroepen dan de bisschoppelijke, die in onafgebroken geschiedkundigen zamen-

(1) S. 20 en 21.

hang met de eerste Kerk staat. Daarvan echter kan bij de Protestantsche Kerken geen spraak zijn. (1)» — De Staat is onchristelijk geworden, op de gemeente kan men zich niet beroepen, want ook daar is alles in de war. In Synodaal- of Consistoriaal-inrigting ziet HOFFMANN evenmin heil. «Klaarblijkelijk bevindt zich onze Kerk ten gevolge van het gebrek aan een van God zelven regt hebbend Kerkgezag in den bedenkelijken toestand, dat over het regt harer medeleden de grootste twijfel bestaat.... De lichtvrienden klagen de pietisten aan, dat zij tot iets Katholieks zijn vervallen, deze op hunne beurt verwijten aan genen, dat zij de ware leer hebben verlaten; hoe kunnen deze lieden met elkander in ééne Kerk blijven? (2) Onze Kerk heeft haar organisme, hare regeling verloren. (3) Om ons als Evangelisch staande te houden, is het noodzakelijk, dat de vermenging van diegenen, welke tot de Evangelische Kerk behooren, met diegenen, welke in geloof en leven van haar zijn afgevallen, ophoude. (4)» — Maar welk middel zal men dan aanwenden tot wederopbouw van dat gevallen gebouw? De Staat is onchristelijk geworden, al onze kerkvoogden, zegt HOFFMANN, moeten dus hun ambt nederleggen, zij kunnen niets wettigs meer doen, omdat zij door den Staat zijn aangesteld. Zij zullen er in het tijdelijke bij verliezen, maar daaraan zal men zien, dat zij ware leerlingen van CHRISTUS zijn (5), alle bestaande regeling heeft opgehouden. Niettemin moeten zij, afgescheiden evenwel van den Staat, hunne bediening voortzetten, omdat er nog geen middel tot vernieuwing aanwezig is. Wij kunnen daarenboven ook geen middel aanwenden, dan na door God zelven daartoe geregtigd te zijn geworden.

---

(1) S. 26, 27.
(2) S. 39, 40.
(3) S. 43.
(4) S. 49.
(5) S. 56, 57.

Daarenboven «indien wij, de Evangelische Christenen, ons thans tot eene bijzondere Kerk wilden vereenigen, zouden wij vóór alles van de kerkelijke verbinding met ons volk, met meer dan $^9/_{10}$ der tegenwoordige Evangelische Kerkleden afstand doen (1). Ik kom hier niet in de questie, of wij te verwachten hebben, dat God ons zijnen roep weder, gelijk in de eerste Kerk, door wonderbare teekenen zal doen kenbaar maken, gelijk thans door velen beweerd wordt.... Het geval ligt dus zoo, dat wij beter doen, voorloopig nog in de algemeene Kerk te blijven en aan de verordeningen van hare magten, zoo lang zij het geweten niet kwetsen, te gehoorzamen, maar met de vaste en onverholene overtuiging, dat wij van deze magten en hare besluiten voor den duur niets goeds verwachten, en dat wij als Evangelische Christenen niet verpligt zijn met dezelve verbonden te blijven, wanneer eenmaal de goddelijke roep tot vereeniging ons gewordt, maar onze volle vrijheid behouden. De Kerk bevindt zich ten opzigte harer eenheid en regeling in den toestand der oplossing; en zij kan dezen toestand niet door eigene magt verbeteren, maar moet de hulp van een bijzonder ingrijpen hares Heeren verwachten, die zijne werktuigen daarvoor zal weten te vinden en geloofbaar te maken. Tot dat zulks geschiedt, heeft inmiddels een provisorische toestand plaats, waaronder de Kerk moet gebukt gaan (2). Maar ook zal men iets voor den toekomstigen, meer volkomenen toestand kunnen doen. Wij weten niet, of God in dezen laatsten tijd der Kerk weder, gelijk in den eersten, op eene wonderbare wijze de beginselen zal aanwijzen, en tot den vooruitgang behulpzaam zijn; maar juist omdat wij dat niet kunnen weten, zou het vermetel zijn daarop te willen rekenen. Wij moeten zoo handelen, dat ook dan, wanneer God zonder

(1) S. 70.
(2) S. 75, 76.

een wonderbaar tusschen beide komen de Kerk wil herstellen en voltooijen, Hij in ons bereide werktuigen daartoe vinde. Ook houd ik de verwachting niet voor gegrond, waaraan thans een aantal christenen in verscheidene landen zich vasthouden, dat het apostel-ambt in zijne eerste gestalte ons zal worden wedergegeven (1).»

Zoo ver HOFFMANN; uit reeds boven aangehaalde woorden van HASE blijkt dat ook hij, ofschoon minder orthodox, den neteligen toestand der Kerk inziet. Ook volgens hem hangt het bestaan der Katholieke Kerk van geene staatsregeling af, zij bestaat of met of zonder den staat (2). «Het gevaar der Protestantsche Kerk in *Duitschland* is, dat zij, nagenoeg sedert hare geboorte met den Staat opgewassen, door de proeve om eene zelfstandige inrigting te vestigen, in anarchie vervalle, in secten uiteen springe, en daarbij door de Katholieke Kerk ondermijnd worde. Er zullen jaren komen, en men mag zich daaromtrent bij het vertrouwen op de onvergankelijkheid van den Protestantschen geest niet bedriegen, waarin onze Kerk al hare energie zal moeten bijeen verzamelen, om dat gevaar te overwinnen en de zegeningen te oogsten, die in de vrijheid gelegen zijn voor ieder, die harer waardig en voor haar opgewassen is (3). Wanneer de Staat iedere Kerk haar heil en hare kracht ongehinderd laat beproeven, dan zal het Protestantisme den steun der staatswetten verliezen, welke tot nu toe lastige proselieten-makerij weerden. Want de Protestantsche Kerk kan op dit terrein niet met gelijke wapenen vechten. Haar ontbreekt de angst voor de zaligheid des andersgeloovende, haar ontbreekt de ijver eener streng gedisciplineerde geestelijkheid, haar ontbreekt het geheim der biecht (4). Echter

---

(1) S. 75—78.
(2) S. 32.
(3) S. 35.
(4) S. 37.

heeft het Protestantisme niet te klagen over het nieuwe regt, want de gedachten der vrijheid, die den Staat hebben aangegrepen, zijn naar bloed en geest met hetzelve verwant (1). Men heeft het der Protestantsche Kerk dikwijls verweten, dat zij een kind der revolutie is; zij is het (2).» Evenwel, zegt HASE verder, is het idee van den christelijken Staat eene waarheid en zal altijd als een ideaal de geschiedenis voorzweven. Hij wil dan ook dat men, nu eens van den Staat losgerukt, zich verdragsgewijze weder met hem vereenige, omdat men zonder hem niet bestaan kan. Wat de inrigting, de regeling der Kerk zelve betreft, hij wil dat men niet te naauwgezet de zwakken in den geloove en rationalisten buiten sluite, maar zooveel mogelijk in de Evangelische Kerk binnenlate, want deze juist hebben de Kerk het meest noodig. Het representatief sijsteem, de Synodale inrigting, en daarbij de vorsten, te waardeeren, wel niet als Bisschoppen, maar als de doorluchtigste zonen der Kerk, ziedaar de regeling door HASE voorgesteld (3); de representanten moeten door de verkiezingen der leden worden benoemd. Zoo doende wil hij eene *groote Kerk der meerderheid* stichten voor geheel *Duitschland*, waarvan een Nationaal-Concilie het middenpunt zij, en verder vereeniging met de Protestantsche Kerken van het buitenland, vereeniging of door gemeenschappelijke vrome werken, of door inrigtingen voor vorming en onderwijs, of door het gestadig verkeer der letterkunde, *gelijk de Protestantsch-Duitsche theologie voor de wetenschap der Nederlandsche, Deensche en Zweedsche Kerk een emporium is.* Maar de leer dier Kerk moet vooral de hooge geest-ontwikkeling des Duitschen volks niet verwaarloozen, maar zich naar dezelve regelen.

(1) S. 38.

(2) S. 39. Dezelfde stelling komt meermalen voor in het kerkelijk regt van Prof. ROIJAARDS. Het zou niet moeijelijk zijn te toonen, hoe het ontwikkelde kind op zijne beurt moeder der revolutie is en ook zijn moest.

(3) S. 62 en volgg.

De pogingen der Evangelische Conferentie te *Berlijn* in 1846 en van het *Gustaf-Adolf-Verein* voor de eenheid der geheele Evangelische Kerk van *Duitschland* noemt HASE twee antediluviaansche proeven. Dat werken voor de eenheid dier Kerk noemt hij het werken aan den dom der eenheid; het moet zijn eene *groote Kerk der meerderheid*, eene Protestantsche volkskerk, als het orgaan voor de eigenlijk geschiedkundige beweging van het Duitsch Protestantisme; overigens kan zich om den hoogen dom dezer Kerk eene krans van afzonderlijke kapellen vormen, om aan alle godsdienstige *Individualisirung* genoegen te geven.

Dr. WILHELM SCHEFFER schijnt in orthodoxen zin den middenweg te houden tusschen beide boven aangehaalde schrijvers. Hij acht het van zijnen pligt zijn gevoelen te uiten over een van die *Verfassungsschlafe* die, zoo als hij zegt, de Protestantsche Kerk reeds zoo menigmaal gehad heeft (1). Zijn hoofdidee is, dat men geene der nu toe bestaan hebbende vormen aanneme, maar uit alles het beste kieze, want geene dier vormen beantwoordt aan het wezen der Kerk en aan de beginselen van het Protestantisme. De Kerk moet volgens hem zelfstandig zijn, maar toch zich met den Staat trachten te verbinden, en geen betere waarborg voor de Kerk, dan dat de vorsten de *landesherrliche Spitze des Kirchenregiments* zijn (2).

Eindigen wij met te zeggen, dat in zoovele benaauwdheden het ons niet moet verwonderen, dat het Pruissisch gouvernement en zij die het hoog met de Evangelische Kerk op hebben, in onze meer rustige dagen, het er op aanleggen om weder onder den Staat te brengen, wat in de dagen der hevige woelingen er aan ontrukt was. Het bewijs hiervan hebben wij in de beraadslagingen, die thans in *Pruissen* plaats

(1) S. IV.
(2) S. 100.

hebben, over de bij koninklijk *motu proprio* geoctroijeerde constitutie van 5 December 1848.

De proeve tot zelfstandige regeling der Duitsch-Evangelische Kerk is eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis en de waarheid van het Protestantisme.

DE SYNODALE WEERHAAN.

«In 1833 verzocht de Synode den President, zijne *liberale* Openingsrede te doen drukken; in 1834 was zij zoo *bekrompen*, dat zij den benaauwden brief aan de Predikanten schreef; in 1835 weder zoo *vrijzinnig*, dat zij het merkwaardig rapport op de Adressen aannam. In 1841 was zij zoo *vrijzinnig*, dat zij het schoone (?) rapport over de Adressen eenstemmig als het hare overnam; in 1842 zoo *bekrompen*, dat zij, in schijn dat rapport bekrachtigende, het inderdaad ontzenuwde; in 1843 weder zoo *vrijzinnig*, dat zij genoegen nam in de vele toen voor de vrijheid ingekomene Adressen; in 1844 op nieuw zoo *bekrompen*, dat zij de ellendige zes artikelen voorloopig goedkeurde.» (*De Synode en de Hervormde Kerk. Amsterd.*, bij BEIJERINCK 1845, bl. 47.)

Sedert dien tijd is de Synodale Weerhaan weêr een en andermaal omgedraaid. In 1845 werden de *zes* artikelen weer *verworpen*; en na overleg met de Theologische Faculteiten en eene omslagtige correspondentie met de onderscheidene Kerkbesturen, waaraan drie jaren besteed werden, werden in 1848 weder andere bepalingen omtrent dit onderwerp geconcipieerd en *voorloopig gearresteerd*. In 1849 is eindelijk de beslissing geweest, dat de Synode, gehoord hebbende de uiteenloopende berigten, daarin echter overeenkomende, dat de bepalingen geenszins van dat belang zijn, dat hare invoering als nood-

zakelijk te beschouwen is (!), en lettende op het gemoneerde van het ongeschikte van het tijdstip tot vaststelling omtrent eene zaak als deze, besluit, *voor eenen onbepaalden tijd* de zaak in de Handelingen der Synode te deponeren.

DE KWAAL DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Het Algemeen Letterlievend Maandschrift begint de 10de aflevering van dit jaar met de beoordeeling eener Brochure van SYBECARSPELS welbekenden predikant, die dezen langdradigen titel voert: DE ZAAK DER FORMULIEREN VAN EENIGHEID *in de Nederlandsche Hervormde Kerk, aan een kalm, naauwkeurig en onpartijdig onderzoek onderworpen, tot bevordering van den vrede en de eer dier Kerk.* De heer J. A. M. MENSINGA wordt niet weinig hard gevallen, omdat hij in de zaak der formulieren slechts vraagt wat is, niet met welk regt het is; omdat hij slechts onderzoekt, wat in de gegeven omstandigheden naar zijn inzien *kan* gedaan worden, niet wat Gods woord eischt dat *moet* gedaan worden. «Er is, zegt Recensent, geene «goede behandeling van dit geschilstuk mogelijk, of men moet «aanvangen met de erkentenis, dat de losmaking der vorige «banden heeft plaats gehad onder den invloed van een geest «des ongeloofs. Moge hij zich onder den titel van *de Wetenschap* «ontzag hebben weten bij te zetten, hij bleef evenwel een «geest van *ongeloof*, d. i. van het afschuwelijkste wat men «in het Christendom weet uit te denken.» Die afschuwelijke kwaal nu is door den heer MENSINGA in bovengenoemd werkje miskend of verontschuldigd, en Recensent, daar over diep verontwaardigd, laat zich bij die duizendwerf over en weêr behandelde formulier-kwestie in zulke schampere verwijten, en zoo wanhopige jammerklagten uit, dat wij hiervan als een

opmerkelijk verschijnsel van het zich ontbindend Protestantisme aanteekening willen houden.

«Een walgelijk onderwerp voorwaar!» — zoo vangt de vriendelijke beoordeeling van *de zaak der formulieren van Eenigheid* aan. — «Er behoort groote moed toe, om het aan «te vatten. Er het een of ander over in het midden te bren«gen tot bevordering van den *vrede* der Kerk, kan alleen die «moeite loonen en tot de onderneming verstouten. Hoe dit «echter tot bevordering van de *eer* der Kerk kan geschie«den, zou minder gemakkelijk zijn in te zien, bijaldien «niet gelukkig *Kerk* hier alles behalve synoniem was met de«genen, die zich zoo gaarne als hare vertegenwoordigers en «bestuurders willen of wilden doen gelden. Hoe die eer te «redden is, komt ons zeer duister voor. En juist daarom «noemen wij de zaak der Formulieren van Eenigheid een «*walgelijk* onderwerp, omdat daarbij moet worden blootgelegd «de sluwe trouweloosheid eener hierarchie, die, nadat zij voet «voor voet, onder het verachtelijk vertoon eener gemaakte «opregtheid, het levensbeginsel dier Kerk had gezocht te «verstikken, geëindigd is met eene laatste poging, om de Neder«landsche Hervormde Kerk [de misgroeide *jonggeborene* van «Prof. MUURLING (1)] als ter sluiks, maar toch voor altoos, te «begraven.»

«Ieder — zoo klaagt hij voort — die den tegenwoordigen «staat van zaken kan beoordeelen, zal bekennen dat de zaak «dierzelfde formulieren ons in een jammerlijken toestand heeft «gebragt. En waaraan is dat toe te schrijven? Waaraan anders «dan aan die berispelijke slangenwijsheid, die in 1816 en «later bij ons voorheerschend was? Men stond over zijne eigene «knapheid verstomd, omdat men met sterke, maar onwaar«achtige betuigingen de vrienden en voorstanders der regtzin«nigheid verschalkt had. De opzettelijke dubbelzinnigheid in

(1) Zie bl. 131 van dit deel.

«het onderteekenings-formulier werd eerst met groote veront-
«waardiging ontkend. Men gruwde van zoodanige betichting?
«Men maakte zich geweldig boos, als slechts de schijn van
«verdenking op die Hoogeerwaarden viel, die hier de hand
«in 't spel gehad hadden. Van lieverlede gewende men echter
«de vrienden — niet aan den waren zin dier woorden, niet
«aan de eigenlijke bedoeling der raddraaijers, die toch voor
«niemand een geheim meer was — maar daaraan, dat men
«het onder de roos wel weten wilde dit en niets anders be-
«doeld te hebben. [Wat bekentenis van lage huichelarij!] Wee
«u echter, wanneer gij toen reeds durfdet wagen die bedoeling
«openlijk uit te spreken. Dan waart gij een liefdeloos, ach-
«terdochtig mensch, die zelf een afschuwelijk hart bezitten
«moest, omdat gij het ondernaamt zoo iets schandelijks bij een
«ander te onderstellen. [Wat boos farisëisme!] En nu zijn
«wij eindelijk zoo ver gevorderd, dat het algemeen toegestemd
«en rondborstig uitgesproken wordt, zonder dat iemand meer
«*mine* maakt, om een belagchelijk vertoon van ongemeend
«afgrijzen aan den dag te leggen. Is het wonder, dat zulk
«een komediespel, neen, laat ons het met den regten naam
«noemen, zulk een valsch en dubbelhartig gedrag geene
«gunstige gevolgen voor de gemeente kon baren? Is het
«wonder, dat de Heer der Kerk op zulk een werkstuk van
«hare zich noemende bestuurderen zijne goedkeuring moest
«terug houden? Is het wonder, dat men langs ongeoorloofde
«wegen een gevaar zoekende te vermijden, ten slotte een
«veel grooter heeft te weeg gebragt?» [Zoo werd het troetelkind
van Prof. MUURLING van den wal in de sloot gestuwd op
gevaar af van te verdrinken.]

Nu geeft Recensent, wat de heer MENSINGA niet deed,
het eerste middel aan tot redding: het erkennen namelijk
van het dreigende lijfsgevaar. «Daarom, vervolgt hij, is het
«behoefte, voor dat men eene poging waagt, om tot herstel
«van dezen beklagenswaardigen toestand mede te werken,

«vooraf de krankheid onzer Kerk te erkennen. Daarom is «het noodwendig, dringend noodwendig, dat men niet alleen «het valsche, het onhoudbare, het dubbelzinnige van onzen «kerkelijken toestand inzie, maar ook het *zondige* daarvan «belijde. [*Per peccatum mors!*] Daarom is het eene onmis«kenbare vereischte, dat men de behoefte der Kerk in «*Nederland* aan eene volslagene wedergeboorte luide uitroepe. «Het zij niet genoeg, toe te stemmen, dat het anders worden «moet. Neen! wij moeten de hoofdoorzaak kennen, waaruit «dit verval geboren is. Zij moet ons tot schuld worden, en «de prikkel zijn tot eene heilige droefheid voor God. Dit «gevoel moet het bewustzijn der gansche Kerk doordringen. «Zij staat in dit opzigt met ieder *individu* gelijk. Wanneer «iemand schromelijk van God is afgeweken, en zich tegen «Hem bezondigd heeft, dan is een voornemen tot verbete«ring niet genoeg. Boetvaardigheid en berouw moeten voorafgaan, zal de bekeering opregt en duurzaam en vruchtbaar «zijn. Evenzoo is het met de Kerk. Zonder verootmoediging «en schuldbelijdenis voor God is er van hare reorganisatie «niet veel goeds te wachten».

Het is onnoodig hier iets toe te voegen, doch ten overvloede verwijzen wij over die ergerlijke zaak van het onderteekenings-formulier, hetgeen hierboven als *komediespel*, als *valsch* en *dubbelhartig* wordt uitgekreten, naar D. XIII van dit maandschrift bl. 385 volgg., waar wij onder het opschrift: DE REMONSTRANTSCHE BROEDERS, PROFESSOR KIST EN DE FORMULIEREN VAN EENIGHEID eene *scène* van dit «walgelijk» blijspel hebben medegedeeld.

KERKELIJK REGT.

Onder bovenstaanden titel meenen wij van een der thans belangrijkste punten van het kerkelijk regt te moeten gewagen, dat namelijk waarover de hooggeleerde heer M. VERHOEVEN, Professor van het kerkelijk regt te *Leuven*, in het jaar 1842 eene bijzondere dissertatie heeft uitgegeven, die vooral in *België*, *Frankrijk*, *Duitschland* en ons vaderland veel is besproken geworden en, in *Duitschland* vooral, veel weerklank heeft gevonden. De stof blijkt uit den volgenden titel: «*Dissertatio canonica de Sacrosancto Missae Sacrificio, a parochis aliisque curam animarum habentibus pro plebe sibi concredita Deo offerendo diebus dominicis et festis, etiam indulto Apostolico die 9 Aprilis 1802, in universo Gallicanae Reipublicae territorio suppressis.*» — De hooggeleerde schrijver had door dezen arbeid eene gewigtige dienst aan de zaak der kerkelijke tucht bewezen: de verpligting, op welker vervulling hij aandrong, had hij met afdoende bewijzen gestaafd, en niet zonder reden verheugden wij ons, omdat de practische kennis des geachten hoogleeraars ons een waarborg was voor de waarde zijner dissertatie. Intusschen werden hier en daar aanmerkingen en bezwaren tegen het behandelde en bewezen punt in het midden gebragt, en zelfs hebben de te *Luik* verschijnende *Mélanges théologiques* eenen aanval op het werk des hoogleeraars gewaagd. Dit kon, dit mogt deze, wien de onschendbaarheid der kerkelijke wetten ter harte ging, niet onbeantwoord laten; hij was innig van het bestaan der genoemde verpligting overtuigd, hij had de gronden dier overtuiging, de bewijzen van het bestaan dier verpligting ook aan anderen in zijne dissertatie medegedeeld. Deze bewijzen werden nog door nieuwe uitspraken des Apostolischen Stoels bevestigd, en in eene van dezelve viel den hoogleeraar de groote eer te beurt, van zijn werk zelf den overigens zoo verdienden lof te zien geven. Nog eens, de heer VERHOEVEN mogt niet toelaten, dat de schrijvers

der *Mélanges* in een zoo belangrijk, zoo onbetwistbaar punt eene verkeerde opinie zouden bevorderen. Wij hebben een geruimen tijd naar zijn antwoord uitgezien. Het verscheen, en tot onze verrassing vonden wij het bedoelde regtspunt in eene nieuwe uitgebreide dissertatie zoodanig behandeld, dat wij onder geen opzigt meerdere toelichting konden verlangen. Zij verscheen niet lang geleden te *Hasselt*, onder dezen titel: «*De praxi a parochis observanda in celebratione Missae pro populo, cum animadversionibus in Miscellanea Theologica (Mélanges Théologiques.)*» Naauwkeurig hebben wij het voor en tegen geschrevene overwogen, en wij zijn onbevangen getuigen der waarheid, wanneer wij het resultaat, waartoe wij kwamen, hier opteekenen. Op nieuw heeft de heer VERHOEVEN, en nog krachtiger dan te voren, onomstootelijke bewijzen bijgebragt, daarenboven verscheidene andere punten die er voor de praktijk betrekking op hebben behandeld en toegelicht met eene duidelijkheid, die ons somwijlen voorkwam zelfs al te groot te zijn. Wij beseften nog beter dan te voren de ongegrondheid, de ligtzinnigheid, waarmede de *Mélanges théologiques* waren te werk gegaan, de kwade dienst die zij (aan de goede meening twijfelen wij niet) aan de kerkelijke praktijk hadden bewezen. En moeten wij hier zeggen wat wij gevoelden, dan bekennen wij dat het ons griefde, dat de redactie der *Mélanges* hare liefde voor de wetenschap ook hier niet had getemperd. Wij zouden gaarne haar dikwijls op minder hoogen toon, vooral omtrent geleerden, meer nog omtrent hooge kerkelijke personen, hooren spreken, en bij grootere bescheidenheid zou zij zeker geene mindere aanspraak op soliditeit kunnen maken.

LETTERLOOVER.

GEDICHTE

ZUR

VERHERRLICHUNG DER WAHREN KIRCHE.

VON

F. NORIMBERGENSIS.

EMMERICH 1849.

Druck und Verlag der J. L. Romen'schen Buchhandlung.

Om meer dan ééne reden maken wij met genoegen melding van dezen Duitschen dichtbundel. Het is toch voor wie gelooft zoo verkwikkend, te midden van de openbare en geheime vervolgingen, welke de onbevlekte Bruid des Heeren aanhoudend te verduren heeft, eene moedige stem zich te hooren verheffen, om die versmade Kerk te verheerlijken, en in haar lijden te troosten. 't Is thans vooral zoo verblijdend, eene dichterlijke stem te vernemen, die in hare gewijde toonen van waarheid, van geloof, van boete en onsterfelijkheid sprekende, de spotkreten des ongeloofs en de schuldige zangen wil vergoeden eener kunst, die, geroepen om onze ziel tot het genot eener eeuwige orde op te voeren, ook, helaas! misbruikt en verlaagd wordt, om ons wanorde als orde en zonde en verderf als zaligend einddoel te doen beminnen en aanbidden. Al is er geene voorrede bij dezen bundel, die ons het inzigt des Schrijvers nader kenbaar maakt, de aard der zeer verscheiden stof, waarin beschouwing, loflied en verhaal

elkander afwisselen; het levendig geloof, waaraan deze poëzij is ontsproten; het innig gevoel, dat er in menig dichtstuk ademt; de beminnelijke vormen, waarin eene beminnelijke ziel zich vaak wist uit te storten: het zegt ons overtuigend, hoe bovengenoemd verheven doel voor den geest des romantischen dichters zweefde, als hij voor zijn kruis deze gewijde zangen zoo vol geloof ontworpen als met liefde heeft uitgevoerd.

Het verheugde ons insgelijks, dat de Schrijver, die in zijne diepgaande Katholieke liefde, ook zijnen geboortegrond zoo gaarne groot en gelukkig zag, zich echter niet — gelijk de vele heethoofden des tijds — te vreden houdt met eene schijnbare, bloot uiterlijke eenheid van het Duitsche rijk, maar deze vooral op de godsdienst gegrond wenscht, zonder welke hij eene waarachtige éenheid onmogelijk acht. Uit zijn eerste gedicht, eigenlijk een klaagzang aan het Duitsche volk, koos hij tot opschrift voor zijn bundel de volgende strofe, waarin hij, treurend over zijn al te verdeeld vaderland, den zijnen weemoedig toeroept:

Mijn volk, mijn volk! wie zal uw huis u bouwen,
Zoo niet de magt des Heeren bouwt en waakt;
Vergeefs is in uwe edele landouwen
De heete zucht naar éénheid opgewaakt;
Vergeefs blijft ge op de vreê der éénheid beiden,
Zoo lang uw mond de waarheid niet belijdt,
Ach! kracht- en werk- en roemloos gij gescheiden,
Zoo lang ge elkaâr in 't heiligste bestrijdt.

Bij die verkwikkende gevoelens van geloof en godsvrucht kwam voor ons nog de aangename verrassing, dat de dichter ook op onze kerkgeschiedenis een oog liet gaan, en daaruit de stof der twee eerstvolgende gedichten heeft ontleend. Wij vertrouwen, dat hij het aan onze genegenheid voor onzen geboortegrond zal toegeven, als wij bij voorkeur deze letterlijk vertaald overnemen; ofschoon er, wij bekennen het gaarne, schitterender proeven: als de *Abendbetrachtung einer*

alten Wittwe, *der Ort der Büssung* enz. waren te kiezen geweest, mogen ze nogtans volstaan om ons eenigzins den aard zijner gedichten te leeren kennen.

Het eerste verhaalt een heldhaftig feit uit de XVI eeuw, ons door STRADA opgeteekend en aangehaald in *het H. Sacrament van Mirakel en de H. Stede te Amsterdam*, door A. J. PLUYM (1), bladz. 77. Het schildert de onverschrokkenheid van eenige der aanzienlijkste vrouwen van de hoofdstad onzes rijks, gildevrouwen hoogst waarschijnlijk, die eene soort van zusterschap vormden ter aanbidding van het Allerheiligste Sakrament; het luidt aldus:

DE VROUWEN VAN AMSTERDAM.

OP BARTHOLOMÆUSDAG 1566.

Signa et mirabilia in te fecit Deus excelsus.

De vorst des afgronds trekt op buit
In Neêrlands erf; verbolgen
Zwaait hij de twisttoorts voor zich uit;
Schrik en verdelging volgen.

Waar WILLIBRORD's gezalfde hand
't Verlossend Kruis deed prijken,
En voor 't geloof, in liefde ontbrand,
Het afgodsbeeld bezwijken:

Daar plant de vijand U ten spot,
O Heer der legerscharen!
Een onbezielden, brozen God
Op uwe ontwijde altaren.

(1) *Amsterdam*, H. A. ZWEERS. 1845.

Veel volg'ren vindt die wilde waan;
Reeds sluipt met zorgzaam gluren
Het duizendhoofdig monster aan
Naar *Amstels* wijde muren.

Doch trouw blijft de eedle keizersteê
Aan 't oud geloof der vad'ren;
De God, die hier eens wond'ren deê,
Bleef haar om 't kruis vergad'ren.

Want dankbaar waakt ze om 't kostbaar pand,
Waarbij geen schatten halen,
Dat, haar vereerd door 's Heeren hand,
Hier rust in gloriestralen:

De Wonderhostie, wie ter eer
Alle eng'len 't lied vereenen,
Waar, als in 't brandend bosch weleer,
Haar God in is verschenen.

De Wonderhostie, wie geen gloed
Van vlammend vuur verteerde,
Van waar de pelgrim, vol van moed,
Verkwikt, genezen keerde.

In wond'ren heeft de Schepper daar
En ootmoed zich verheven,
En trouw is de edele Amstelaar
Der HEIL'GE STEÊ gebleven.

Nog treedt hij vol van 't vrome vuur,
Waarvan de pelgrims blaakten,
Den *heil'gen weg* op in dit uur,
Dien eens zijn vad'ren maakten (1).

Nog kent de Steêmaagd 't heilig pand
Der kroon, die zij niet smette,
Die haar een dankbre Keizershand
Op 't zedig voorhoofd zette.

(1) Zie bovengenoemd geschrift over *de Heilige Stede*; en een kernachtig gedicht over den hier bedoelden *Bedegang*, in de *Gedichten op het vijfde Eeuwgetij* enz., door C. BROERE en P. VAN DER PLOEG. *Amsterdam*, J. H. LAARMAN. 1845.

Doch langzaam kiemt, verderf! uw zaad:
Eerst lispend voortgekronkeld,
Dreigt magtig ras het loos verraad,
En 't vuur des oproers vonkelt.

Reeds woeden, wild te zaâm vergaard,
De nieuw geworven scharen;
Geen bijbel meer, maar 't woeste zwaard
Beoorloogt Gods altaren.

't Geluk bekroont het wreed gespuis,
Waar 't zich verdelgend keere;
't Vertrappelt met den voet het kruis,
Den God aan 't kruis ter eere.

En de onverzaadbre gruwelzin
Zal 't duistre werk volenden,
En wil de heil'ge Steê nu in,
Om 't Godsgeheim te schenden.

Daar wond zich digt om 't hoogaltaar
Een bloemkrans teedre vrouwen,
Een edele, godvruchte schaar,
Vol angst en vol vertrouwen.

Als roos en lelies, zoet van lucht,
Gekranst om de outertreden,
Groet zij de hostie met gezucht
En zacht gekweelde beden.

Op eens stijgt buiten vloek en hoon
Met wild gelach naar boven,
En brullend komt in 's Heeren woon
't Godtergend rot gestoven.

Luid schreijen nu den hemel aan,
Luid snikken de edelvrouwen:
Eer sterven dan die gruweldaân
In 't heiligdom te aanschouwen.

Terug! terug! zoo gilt het voort
Met hartverscheurbre toonen;
De roovers beven, satan spoort
't Geboeft aan God te honen.

Reeds dreigt de onreine klaauw haar buit,
Der Eng'len spijs te rooven:
Daar rust de Heer zijn duiven uit
Met schikbre magt van boven.

Een' vuurgloed schiet haar teeder oog
Als 't jongst gerigt zal wekken,
De zwakke hand gaat naar omhoog
Die 's Konings tent wil dekken.

Om 's Konings tente staan zij daar,
Of 't dreigende Eng'len schenen,
En drijven 't moordrot van 't altaar
Verpletterd voor zich henen.

Het is der bende of hellegloed
Langs 't aangezigt komt strijken,
De wiek der gramme duive doet
Den roofgier siddrend wijken.

Gij, Vrouwen! die met zoet akkoord
Het hoog Geheim blijft groeten,
Die met MARIA knielend hoort
Aan uws Verlossers voeten,

U wil de vijand 't heilig oord
En 't zaligend gelooven,
U onder smaad en leugenwoord
Gods liefdewonder rooven.

Hoort, trouwe bruiden! hoort hem niet,
Blijft u ten strijd vereenen,
En met een oog dat vlammen schiet
Drijft ge uw belag'ren henen.

Het tweede gedicht brengt ons in eene kloosterkapel van den jare 1400; daar wijst ons de welbekende THOMAS VAN KEMPEN een' vromen grijsaard aan, het stichtend toonbeeld van heel het hem bewonderend koor. Het heet:

DOMINUS FLORENTIUS,

STIFTS-VICARIUS TE DEVENTER, ANNO 1400.

(THOMAS à KEMPIS: *vita Domini* FLORENTII. *Cap. IX.*)

Krank was hij van ligchaam, door pijnen gedrukt,
Getuchtigd door vasten en waken;
Toch wil hij, hoe mat ook en nedergebukt,
Den heiligen arbeid niet staken.

Uit zwijgende celle nog trad hij te voor,
Zoo vaak hij 't vermogte, bij 't vangen
Van 't eerste geklep; en hij stond er in 't koor
Bij hoogmis en vespergezangen.

Zat na het gestoelte, den stiftsheer bereid,
Hij 't hoogste in het koor van den tempel,
Toch bleef hij er immer uit nederigheid
Het verst van den heiligen drempel.

Daar ziet, onbeweeglijk, hij nimmer ter zij',
In de innige bede verzonken',
En houdt er zijne oogen, zoo rustig en blij,
Godvruchtig aan 't outer geklonken.

Want liefde verhief hem met heiligen drang
Naar 't oord waar zijn ziele wil wonen,
En vormde tot plegtig en zuiver gezang
Der stemme reeds brekende toonen.

Zoo wonderbaar heilig en waardig dan scheen
't Gelaat aan de zingende scharen,
Dat koorknaap en zanger stil zag naar hem heen
En op hem bewondrend bleef staren.

Ook ik trad er dagelijks mede naar 't koor,
Dat meester JOANNES regeerde,
En krachtiglijk klonk zijne stem er ons voor,
Die knaap en scholieren beheerde.

Hoe vaak zag ik heere FLORENTIUS dan!
Schoon hij zijne blikken nooit keerde,
Was 't heilig ontzag voor den waardigen man,
Dat óm hem het fluisteren weerde.

En eenmaal gebeurde 't in 't vespergetij
Dat hij zich zijn blad niet vertrouwde,
En onder het zingen zich wendend ter zij'
Bij ons in ons vesperboek schouwde.

En op mijne schouderen steunt hij de hand,
Zoo vriendlijk 't gelaat naar mij keerend,
'k Stond âmend naauw, zalig, van eerhied vermand,
De hooge verwaardiging eerend.

Moge de geest der godsvrucht, die deze gedichten ingaf, overgaan in de harten der lezeren, en het schoone doel van den zedigen Pseudoniem: de verheerlijking der ware Kerk er rijkelijk door bevorderd worden.

DE BRIEVEN

VAN

DONOSO CORTES,

MARKIES VAN VALDEGAMAS.

Wanneer, gelijk in onze dagen, de angstige verwachting eener groote omwenteling van de meest verschillende partijen ondervonden wordt, en ze, wel verre van te verminderen, gestadig toeneemt en zich vestigt, zou het in geenen deele geestkracht te kennen geven en verstandig zijn, zich boven eenen dergelijken indruk te willen verheffen, en aan de geschiedenis dit haar bewustzijn van waar ze komt en waarnaar ze voortgaat, te ontzeggen. Maar daartegenover staat een ander uiterste: op dien onbepaalden weg, waarnaar ze heen wijst, te ver vooruit te loopen, in plaats van te ver achter te blijven, en — wat het hoog gestemd gevoel pleegt, als de innigste en billijkste wenschen in het onzekere blijven — het kwaad maar algemeen, absoluut en beslissend te maken, en te zeggen: het is gedaan! Voor dit zwak is welligt de meeste vatbaarheid in de edelste, hevigst minnende, en steeds naar het on-

eindige strevende gemoederen. Zoo ten minste meenen wij te moeten verklaren, hoe een echte Spanjaard, hoe een zoo grootsch redenaar en staatsman, als wij aan 't hoofd van dit opstel genoemd hebben, tot het gevoelen is kunnen overgaan, hetwelk in zijne alom bekende brieven is uiteengezet. De heer DONOSO CORTES hoopt op geen openbaren terugkeer tot de waarheid; hij meent, dat de Katholieke Kerk steeds meer zal vervolgd worden, onophoudelijk meer grond zal verliezen, en, indien wij hem wel begrepen hebben, slechts de wonderbare tusschenkomst van God, op den dag des oordeels, den steeds geweldiger strijd ter eere van het kruis zal beslissen.

Wij voor ons, kunnen ons met die meening geenszins vereenigen, en zoo de heer DONOSO CORTES het nuttig achtte, zijne hoogst treurige verwachtingen bekend te maken, wij achten het ten minste even nuttig, daar onze bedenkingen tegen in te brengen.

Hij onderscheidt twee met elkander strijd voerende zedelijke werelden of *civilisatiën:* die van het Katholicisme en die van de valsche wijsbegeerte; en op de vraag, wie van beiden het eindelijk zal winnen, zegt hij: «Ik ant-«woord zonder dat mijne pen aarzelt, zonder dat mijn hart «beeft, zonder dat mijne rede zich verwart: de over-«winning zal zonder eenigen twijfel toebehooren aan de «civilisatie der wijsbegeerte.»

Hoe kan de heer DONOSO CORTES zoo beslissend spreken? Dat absolutisme, waarmede hij 't goed en kwaad tegen over elkander plaatst, en aan het laatste de zekere overwinning toekent, wekt vermoedens, die niet in het voordeel zijner meening zijn.

Inderdaad zijne geheele opvatting is te absoluut. De grond dien hij aanvoert, is deze: dat de mensch van na-

ture boos is, en slechts door bovennatuurlijke kracht of genade Gods, op den goeden weg kan gebragt en gehouden worden. Daar valt, zoo algemeen als het daar gezegd is, niets tegen in te brengen. Maar het kan ook bepaalder verstaan, en dan in eenen niet waren zin genomen worden; namelijk, dat er in den mensch volstrekt niets goeds is, en hij derhalve zelfs met Gods hulp het kwaad niet kan overwinnen, zoodat alleen God en niet hij handelt. Deze zin wordt door den edelen Markies niet bedoeld; maar moeten wij er dien zin niet aan geven, wanneer wij zien, hoe hij 's menschen natuur afschildert, zonder van het goede, dat daarin nog gevonden wordt, een enkel woord te reppen; wanneer hij beweert, dat altijd, als ware het eene vaste wet, het goed door het kwaad zal verwonnen worden; wanneer hij tot de overwinning van het goed zekere directe, persoonlijke, souvereine handeling van God volstrekt noodig acht? Want in de veronderstelling, dat met het goede, hetwelk nog in den mensch is, zich de goddelijke kracht vereenigt, begrijpen we niet, hoe de zegepraal van het kwaad als zoo zeker kan verkondigd worden.

Hij acht het duidelijk en klaar, dat het kwaad ten laatste altijd overwinnaar is over het goed, en «dat de overwin-«ning over het kwaad, om dus te spreken, voor God in «persoon bewaard is.» Tot een afdoend bewijs herinnert hij aan de goddelijke tusschenkomst bij den zondvloed, in den kruisdood en op den dag des oordeels, en herhaalt van ieder dezer groote gebeurtenissen, en dus tot driemaal: «het beteekent twee dingen: de *natuurlijke* over-«winning van het kwaad over het goed, en de *bovenna-«tuurlijke* overwinning van God over het kwaad, door eene «*directe*, *personele* en *souvereine* handeling.»

Het kwaad verwint ten laatste altijd? Beteekent dat de overwinning des kwaads aan het einde der dagen? Dan dient bewezen te worden, dat het einde der dagen nabij is. Is de bewering, dat het kwaad volstrekt altijd overwint? Dan is het zeker meer overeenkomstig met hetgeen hier en op andere plaatsen van de brieven voorkomt, maar onmogelijk vol te houden.

En wat moeten we hier verstaan door dat *directe, personele, souvereine* van Gods handeling?

Indien de Kerk de overwinning behaalt op de wijsbegeerte, is die overwinning dan niet toe te schrijven aan Gods persoonlijke handeling in CHRISTUS? Hebben bij den zondvloed de wateren en natuurkrachten niet tot middel gediend, en was NOACH door zijne gehoorzaamheid niet een middel in Gods hand, om het goed te behouden en te doen zegevieren? Wij beweren, dat CHRISTUS handeling in de Kerk minstens even direct, persoonlijk en souverein is.

Men zou dat directe en persoonlijke willen verklaren door *wonderbare* werking, tegenover de slechts *bovennatuurlijke* werking in de Kerk; maar dan behoorden de zondvloed, de kruisdood en de oordeelsdag, met opzigt tot de goddelijke tusschenkomst, niet zoo geheel en al te worden gelijk gesteld. In den zondvloed is Gods tusschenkomst meer wonderbaar (1), in den kruisdood meer bovennatuurlijk, in den oordeelsdag zal ze beide zijn, zal het bovennatuurlijke zich tot het wonderbare verheerlijken, en wederom het wonderbare de gansche natuur komen doordringen.

---

(1) We zeggen *meer* wonderbaar, *meer* bovennatuurlijk, want het een kan niet zonder het ander zijn.

De slotsom is, dat de gronden van den heer DONOSO CORTES al te veel en daarom niets bewijzen. Dat het goede niet dan door bovennatuurlijke hulp verwinnen kan, spreekt van zelf. Het is slechts de vraag, of gezegde bovennatuurlijke hulp diegene zal zijn, welke in de Kerk tot wet der geschiedenis gesteld is, en tot welke zelfs wonderen behooren, dan of, buiten en behalve deze in de Kerk aanwezige kracht Gods, nog de wolken zullen moeten opengaan, om *het thans heerschend kwaad* te doen zwichten. Tot dit laatst *bepaald* besluit wil de heer DONOSO CORTES geraken, alleen krachtens dezen *algemeenen* grond: dat de mensch boos is, en Gods bovennatuurlijke kracht het goed moet doen verwinnen; maar deze *algemeenheid* kan óf dat *bepaald* gevolg niet voortbrengen, óf zij moet in eenen zin genomen worden die niet Katholiek is.

We vertrouwen een beteren grond voor onze meening te kunnen aanvoeren. Ook die grond is algemeen, maar we gebruiken hem slechts ter uitsluiting, dewijl hij de voorwaarde bevat, die voor de beslissende overwinning van het kwaad gevorderd wordt.

De heer DONOSO CORTES stelt den strijd dezer tijden voor, als zijnde bijzonder die van Katholicisme en wijsbegeerte: en wij stemmen daarin gereedelijk met hem overeen; maar daaruit juist besluiten we, dat het Katholicisme verwinnen zal, dewijl wijsbegeerte, hoe hoog opgevoerd, toch altijd wijsbegeerte, altijd abstracte rede blijft, en deze het ten slotte nimmer van bovennatuurlijke godsdienst gewonnen heeft, en nimmer winnen kan.

De mensch is redelijk, maar hij is ook bovennatuurlijk-godsdienstig. *Geloof* aan eene openbaring en *rede* of wetenschap, ziedaar de twee hoofdgronden van 's menschen handeling, de twee groote factoren der geschiedenis. Dat

te bewijzen is volstrekt overbodig, want het is een feit zoo oud als de wereld, en zoo uitgebreid en menigvuldig als het menschdom. Maar wat uit den aard dezer beide factoren noodzakelijk volgt, en daarom even zoo bewezen wordt door algemeene feiten, welke het dwaas zou zijn tegen te spreken, is: dat de *rede* in den algemeenen gang der gebeurtenissen, willens of onwillens, slechts eenen aan *het geloof* ondergeschikten invloed heeft, in dien meer bepaalden zin, dat de bovennatuurlijke godsdienst, hoe ze hier of daar vervalscht worde, steeds de opperste oorzaak der geschiedenis blijft. Nooit heeft er eene andere orde bestaan; zelfs heden, op het oogenblik van afwijking, bestaat er geene andere, en poogt de wijsbegeerte te vergeefs zich op den troon der wereld te plaatsen. Omdat de staatsregelingen aan de godsdienst die plaats niet meer aanwijzen, die zij verdient, en de *geschreven* grondwetten haar niet voor hetgene zij is erkennen, is daarom ook de *levende* grondwet der wereld veranderd? Houdt daarom de godsdienst op het voornaamste bestanddeel der openbare orde, de hoogste historische magt te zijn, voor welke men niet alleen ten laatste moet zwichten, maar op welke men, als op den eenigen voorhanden zijnden grond, verpligt is zijn tentwerk op te slaan? Wel blind is hij, die het zou durven beweren! Welk principe, welke basis men aan het staatsgebouw geven moog, die basis heeft weder eenen grond noodig, waarop zij kan worden aangelegd, en die grond is de godsdienst. Ook de Constitutiën, waar heen de theorie het ook drijven wil, rusten feitelijk op godsdienst. De eed bewijst het, die door de staatspersonen als zoodanig wordt afgelegd, die in regten geldt of bij andere gelegenheden wordt ingeroepen, en die, gelijk hij geschiedt, zonder bovennatuurlijke godsdienst niet te

verklaren is. (Het is uit dit oogpunt merkwaardig, en wel een heilloos teeken, dat in de huidige Fransche staatsregeling, de eed ter aanvaarding van vele openbare bedieningen of betrekkingen is afgeschaft, en dit «ankertouw van den Staat» wordt losgemaakt.) Nog altijd leven de volken van de kennis der zedelijke waarheden, en nog altijd verkrijgen zij die kennis door de positief godsdienstige overleveringen. De wijsgeeren zelve, die hunne wetenschap voor een hooger licht dan dat des geloofs uitgeven, zullen, ondervraagd zijnde, hoe ze aan de kennis van God, van goed en kwaad enz. zijn gekomen, moeten antwoorden, dat zij niets van dat alles hebben uitgevonden, of ontdekt door hunne redenering, maar het van dáár het eerst hebben geleerd, van waar het alle menschen leeren: van godsdienstige overlevering.

En dat heeft nu bijna zes duizend jaren zoo voortgeduurd! Wel tijd genoeg om eene *wet* der dingen te leeren kennen. Zal dan nu het onveranderlijke veranderen? Nu, wat men niet slechts vergeefs, maar tot aller ongeluk beproeft, toch eenmaal gebeuren, en, indien niet God zelf zijn geheim onthult en nederdaalt, de wereld slechts rede, slechts wetenschap of wijsbegeerte tot *hoogste* wet verkrijgen? Dit is volstrekt onmogelijk. De mensch kan de wetten van zijn wezen misbruiken, niet ze zelve maken; hij kan op den grond van zijn bestaan terug werken, niet dien grond als onder zich uitschuiven door hem radicaal te veranderen; met andere woorden: hij kan God nabootsen, zich voor God zelven uitgeven, maar niet het zijn. Nimmer kan hij daarom de godsdienst onttroonen, en door philosopheren eene *zoo beslissende omwenteling, als waarvan hier sprake is*, bewerken. Welke is integendeel de eenige weg? Hoe moet hij het aanleggen, om een

greep naar de teugels der wereld te doen, om God uit zijnen hemel af te tergen, en zijne Kerk zóó te benaauwen, dat hare marteling niet dan met hare eeuwige zegepraal kan eindigen? Daarvoor moet hij niet, gelijk thans, tegen de orde der wereld ingaan; straks zal hij dan door den onveranderlijken loop harer raderen verpletterd worden; neen, daar daalt God niet om af. Maar hij moet zich naar die orde zoo veel mogelijk voegen en schikken, hij moet de waarheid en wel de hoogste waarheid zorgvuldig namaken, hij haren levenden en persoonlijken aard, en daardoor hare hooge toepasselijkheid trachten te verkrijgen, zich dus zoo mystiek, zoo godsdienstig mogelijk vertoonen, en de Katholieke Kerk in bovennatuurlijken luister pogen te overtreffen. Als dat gebeurt, ja dan begrijpen we, dat de diepe wet der dingen wordt aangetast, dat het bederf algemeen, en het kwaad toepasselijk genoeg worden kan, en dat de ware CHRISTUS verschijnt om den valschen te overtuigen en te dooden door den adem zijnes monds.

Maar zoodanig is de geest dezer tijden niet. Schoon de wijsbegeerte zich tot zeker mysticisme heeft verheven, en als een gevolg daarvan de heiligste namen hier en daar misbruikt worden, toch is dit niet de rigting welke het kwaad werkelijk heeft. Het zijn slechts zekere anticipatien der geschiedenis, slechts aanwijzigingen waartoe het kwaad zou willen komen, en het wel nu niet, maar toch eenmaal komen zal. De bestaande rigting is antichristelijk in zoo verre daarin CHRISTUS ontkend, verloochend en bestreden wordt, en zelfs reeds een abstracte CHRISTUS in zijne plaats wordt gesteld, maar nog geenszins in dien zin, dat een eigenlijk valsch Christendom zich tegenover Hem ontwikkelt. Het is negatieve tegenwerking en aanval der rede,

niet positieve tegenstelling van een schijnheilig mysticisme; het is de wat verfijnder Grieksche *logos* met zijne weeke kunstenaars, niet het fanatisme met zijne zeloten; het is wijsgeerig ongeloof, geen bijgeloof of wangeloof, geen heidendom zelfs, dewijl dit nog, op zijne wijze, bovennatuurlijk-godsdienstig was. Willen we het eens met eenen naam noemen, die er al de nietigheid van te kennen geeft? Het is abstractie! Daarmede, wat men er op gronde, of wat men er om toelate aan den hartstogt, is in eeuwigheid de wereld niet te veroveren. Het brengt slechts eene tijdelijke verwarring voort. Men moge alles onder dien vorm vatten, alles er mede afteekenen, goed en kwaad, en er de bogten in weten te volgen der dartelste natuur: toch is het en blijft het eene teekening, is het dood; en wat het *leven* niet heeft, of niet zegt te hebben en te geven, moet er niet aan denken, om den strijd te wagen met CHRISTUS en zijne Kerk.

De heer DONOSO CORTES, op de drie groote tijdperken der wereld verwijzende, zegt slechts in het algemeen, dat de mensch boos was, en dat het kwaad verwon. Maar welk was dat kwaad? Zoo ooit of ergens, dan moest, in den zoo zinnelijken tijd voor den zondvloed, iets analogiesch gevonden worden aan die bloot uitwendige oppositie, daar hij thans zoo uitermate veel van verwacht. En echter het is zoo niet. Wordt de goddelijke straf over de wereld gehaald, doordat de kinderen der menschen of der bedorven natuur zich in schrikkelijke vijandschap overstellen tegen de kinderen Gods of der genade? Doordat, gelijk thans, de scheiding van de natuur tegenover het bovennatuurlijke zich dreigt te voltooijen? Neen, dan hadde het goed de overwinning behaald, ware het kwaad in zijn eigen wanorde vergaan. Maar *de kinderen Gods*, ziende, dat de dochters

der menschen schoon waren, namen uit deze tot vrouwen naar dat ze begeerden. Ziedaar wat beslist! De meerdere ontwikkeling, de grootere magt van de kinderen der menschen als stedenbouwers en stedenbewoners, als uitvinders van weelderige muziek-instrumenten of van het vreeselijke zwaard, dat alles doet niets, volstrekt niets af; maar als het geslacht van Gods kinderen, als de eigenlijke levensstroom, die door de menschheid gaat, bedorven of afgeleid wordt, eerst dan wordt het kwaad gigantesk, wordt de wet der wereld tot wankelen gebragt, en treedt God toe om deze zijne wet te handhaven, de Hem gewijde maatschappij te redden van den ondergang, en de kiem des eeuwigen levens, die Hij in het menschdom plantte, te behouden. De verdelgende watervloed breekt uit.

In het tweede tijdperk wordt de mensch op nieuw van zijne zondigheid overtuigd, klimt het kwaad tot eene hoogte, dat, ware God niet tusschen getreden, het menschdom tot den onhistorischen toestand der wilden gevallen zoude zijn. Door de grootste misdaad werd het offer onzer verlossing voltrokken.

De beslissende zonde dezer eeuwen was de zonde der verbeelding, afgoderij, en dus weder mystiek, of eene valsche bovennatuurlijke godsdienst.

De wijsbegeerte, overgang of voorbereiding tot het tijdperk der rede, verkreeg, 't is waar, bij de Grieken eene verbazende ontwikkeling, nogtans die wijsbegeerte, voor welke men thans het Christendom meent te zullen zien zwichten, was niet eens in staat aan de reeds verzwakte afgoderij hare oppermagt te ontnemen. Daartoe had alleen het Christendom, dat er nog drie eeuwen lang bloedig om strijden moest, genoegzame kracht. Ook het Saduceisme bij de Joden, hetwelk den hier wijden naam van wijsbegeerte

wel mag dragen, moest in magt en invloed voor het Phariseisme verre onderdoen. En uit wat beginsel werd de Gods-moord bedreven? Uit ongeloof hetwelk geenen Messias meer wachtte? Neen, uit wangeloof hetwelk den waren Messias niet erkende, en zich er eenen anderen, echter altijd wonderbaren, voorstelde. Wij houden dit voor een afdoend bewijs van ons beweren, dat godsdienstige oorzaken, hetzij goede of kwade, steeds de hoogste en beslissende zijn, want in de toedragt dezer groote gebeurtenis drukken zich de eigenlijke wetten der wereld uit. Dáár, indien we eens zoo mogen spreken, daar spannen zich en trillen de snaren der gansche harmonie, en vernemen we er de diepe grondtoonen van. Ons is de gedachte onverdragelijk, dat de geschiedenis, waar een menschgeworden God de grond en uitlegging van uitmaakt, door rede, door natuur, welker bedorvenheid zeker weder geheim is, maar toch door natuur als zoodanig, door wijsbegeerte hare onmiddellijk beslissende wendingen verkrijgen zou.

Het derde tijdperk eindelijk is dat des Christendoms. Het is nog veel godsdienstiger, nog veel meer van het oneindige vervuld; want CHRISTUS in zijne Kerk tegenwoordig vereenigt het menschdom met den Vader in de liefde van den H. Geest. God zelf regeert. Zal dan nu de mensch uit zijn eigen menschelijken naam iets groots vermogen? iets kunnen stichten? nog meer: zich aan het hoofd van eene algemeene omwenteling kunnen plaatsen? Neen, zijne *rede* moge nu ontwikkeld zijn, zij, evenmin als vroeger zijne *zinnelijkheid* en daarna zijne *verbeelding*, is in staat zich boven die orde te verheffen, welke tot voorwaarde gesteld is van hare eigen magt en werkzaamheid.

Het kwaad derhalve, de groote zonde is weder valsch godsdienstig, is geene wijsbegeerte, maar ketterij, en wat

den naam van Christendom niet draagt kan slechts eenen zeer ondergeschikten invloed oefenen. Eene lange geschiedenis heeft het bewezen. Het valsch mysticisme, niet de wijsbegeerte, heeft die geschiedenis doorwoeld, heeft gedurende den loop der eeuwen eene veelvuldigheid, eene kracht van ontwikkeling, en hetzij door eigen gevolgtrekking, hetzij door die der tegenoverstaande waarheid, eenen grooten stelselmatigen voortgang getoond, waarbij al hetgeen de wijsbegeerte sinds CARTESIUS heeft uitgedacht in geene vergelijking komt.

Iets is er dat velen bedriegt. De Staat is van de Kerk, de wetenschap van het geloof onderscheiden: daarom voornamelijk waant men, dat voor het menschdom de godsdienst minder noodig is. Indien men echter den blik wat verder wilde slaan, zou men wel aanstonds de onjuistheid dezer gevolgtrekking gevoelen. Immers niet slechts hebben de Staat en de wetenschap meer zelfstandigheid verkregen, maar ook de burgerlijke betrekkingen, ook het huisgezin, ook het individu; de vrouw is in hare hoogere waardigheid hersteld, de slaaf vrijgemaakt, het kind als persoon erkend; overal is eene aan de oudheid onbekende verzelfstandiging, individualisering, *personificatie in de eenheid* voortgebragt. Waardoor? Door die eenheid zelve, door het Christendom, door die bovennatuurlijke kracht, welke de natuur niet vernietigt, maar verheft en volmaakt. Ziedaar dan! wat bewijs is van de goddelijke kracht des Christendoms, dat ziet men voor een teeken van zwakheid aan. Men waant, dat die natuur *door zich* vermag, wat zij slechts vermag *door geloof en genade*, en terwijl de behoefte aan het oneindige en bovennatuurlijke onvergelijkelijk grooter is dan vroeger, meent men te kunnen doen, wat de heidenen reeds onmogelijk achtten: eenen Staat en bijgevolg

eene geschiedenis te stichten zonder bovennatuurlijke godsdienst. *Dan in dezelfde mate als dat Christendom vervalscht of niet erkend wordt, gaat, zoo als onze tijden bewijzen, die meerdere zelfstandigheid en onderscheiding verloren.* Het kind wordt opgeofferd aan den Staat, feitelijk de slavernij weder ingevoerd, de vrouw onteerd en verstooten, de individuele en burgerlijke vrijheid miskend, rede en wetenschap met geloof, de Staat met de Kerk verward, en niet alleen in de politieke orde, maar *alom* strijd voortgebragt tusschen een beginsel van despotisme en een ander beginsel van bandelooze wanorde. De twee uitersten, daar de valsche wijsbegeerte altijd in vervalt, schijnen beurtelings het laatste doel te worden: of alles één en noodzakelijk te maken gelijk het abstract verstand; óf alles op te lossen in de atomen van het stof en het spel van het toeval.

Er volgt hier weder uit, dat wat de heer DONOSO CORTES de wijsgeerige civilisatie noemt, nimmer toepasselijk worden, nimmer en zelfs geen oogenblik de algemeene orde vermeesteren kan, en zulks het minste van al na de prediking des Christendoms. Verondersteld, dat de wijsbegeerte zich matigen en voor die uitersten hoeden kon, nog zou de menschheid dat niet kunnen, vooral niet nadat zij eenmaal het Christendom heeft leeren kennen. Zij moet vooruit naar de volmaaktheid, of achteruit naar een in het onbepaald gaand bederf. Maar de wijsbegeerte kan zich nog veel minder matigen. Zij is zelve eene hoogere magt van dat bederf, en hoe meer zij eenen gedeeltelijken invloed verkrijgt, zij zich gelden doet in de openbare orde, des te meer moet en wil zij iets voor CHRISTUS in de plaats stellen, en bezwijkt ze in deze razende pogingen.

Ook haar oorsprong bewijst, dat ze nimmer het toppunt

der maatschappij en geschiedenis bereiken kan. Zoo min haar begin een eigen onafhankelijk begin was, zoo min zal ze ooit zich tot onafhankelijkheid verheffen. Een valsch mysticisme heeft haar voortgebragt en ingeleid. De valsche wijsbegeerte onzer dagen is slechts het zich bezinnend Protestantisme. Had LUTHER niet de menschelijke rede als blind en zondig veroordeeld, nooit zouden wij HEGEL en COUSIN hebben hooren beweren, dat de eigenlijke waarheid in strijd is met de gewone logica. Het geroep der hervormers, dat CHRISTUS door de Katholieke Kerk onteerd en verloochend werd, was de noodige voorwaarde tot het ontstaan dier wijsbegeerte, die Hem thans met zoo veel onbeschaamdheid bestrijdt; en opdat men zich aangaande dat verband tusschen Protestantisme en ongeloof niet zou bedriegen, hoort men dezelfde Hoogleeraren en Predikanten die CHRISTUS Godheid loochenen, aan de Katholieke Kerk verwijten, dat zij Hem niet huldigt, Hem vernedert, Hem niet voor eenigen middelaar erkent.

Dat vervallen en vergaan van het Protestantisme geleidt ons tot eene andere opmerking: dat we heden het kwade beginsel zien *ondergaan* en geenszins *opkomen*. De wijsbegeerte heeft reeds alles gezegd wat zij te zeggen had, is de verschillende phasen doorgegaan die ze moest doorgaan, en heeft haren ganschen cirkel afgeloopen. Slechts doordat ze zich thans wil toepassen, komt ze nog tot hare uiterste consequentien, want zonder toepassing of poging daartoe komt men tot de laatste consequentien niet — maar daarin juist gaat het beginsel verloren, zoo wel omdat altijd de dwaling ten laatste zich zelve vernietigt, als omdat zij, ten einde eenige toepasselijkheid te verkrijgen, genoodzaakt is zich te verloochenen.

Nu is het toch zeker en ontwijfelbaar, dat men met

geene *consequentien* de wereld veroveren kan. Dat gebeurt niet dan met een *beginsel*, hetwelk even levendig is als rijk, en waaraan 's menschen geest en werkzaamheid zich kunnen huwen, maar nooit of nimmer met gevolgen, in welke het beginsel sterft. Toen in de vorige eeuw het zoo lang gepredikt Materialisme eindelijk beproefd werd, was het er voor altijd meê gedaan, en NAPOLEON verscheen. Sinds heeft zich het Pantheisme ontwikkeld, en is thans in Socialisme en Communisme tot zóó ver doorgezet, dat het weder aan het ander uiterste of het Materialisme te gemoet gaat. Voorzeker eene conjunctie van twee treurige gestarnten, waar zich eene toekomst vol ramp en verschrikking naar laat berekenen; echter bevestigt het ten duidelijkste wat we gezegd hebben: dat de wijsbegeerte zich in hare eigen tegenstrijdigheid verliest, dat het een afloop, niet een begin is van het kwaad, en er eene groote overwinning op zal behaald worden.

Veel, zeer veel heeft de Katholieke Kerk nog tegen zich: het verschrikkelijke zedebederf, de geest der gouvernementen en staatsinstellingen, de akademien en geleerde genootschappen, de beoefenaars der wetenschappen en kunsten, de schoolonderwijzers, de dagbladen, de maand- en vlugschriften, en al wat er spreekt en praat en lacht in societeiten, in openbare bijeenkomsten en plaatsen van vermaak. Alles dus? Neen, 't is wel veel, wel een vervaarlijke storm, wel een niet te tellen leger van vijanden, hetwelk de Kerk omsingelt; maar het is niet alles! Zij heeft buiten hare muren twee bondgenooten, die haar onophoudelijk bijstaan, en naar de geheime bevelen van den Koning der Koningen, die in haar regeert, hare vijanden gestadig bestoken, en hun ten langen laatste alle kracht benemen. Die bondgenooten zijn: de orde der na-

tuur, en de niet te stillen behoefte naar meer en hooger dan ons die natuur kan schenken. — Hoedanig zijn de theoriën die men poogt te verwezenlijken, hoedanig de leeringen van den dag, openlijk en van de daken gepredikt en zoo luide uitgebazuind, dat er honderd onbewuste echo's van weergalmen? Valsch, door en door valsch! De natuur verdraagt ze niet, de natuur doet het ons gevoelen door al de rampen die ons treffen, roept het uit met de schrikkelijke stem der omwentelingen: dat hare wetten de wetten zijn van haren Schepper, dien het den mensch niet gegeven is te wederstreven. En nogtans, wat maakt blind voor zoo veel ondervinding? Wat doet de nadrukkelijkste waarschuwing van natuur en rede verachten, en jaagt op onbegrijpelijke wijze altijd en altijd voort, alsof men nog niets had gezien, niets gevoeld, niets ondervonden? Eene onverzadelijke behoefte aan iets dat boven die natuur, boven die rede verheven is, aan een ideaal, hetwelk de mensch geroepen is te verwezenlijken, aan eene oneindigheid, die hij moet zoeken te bezitten en te genieten. Eens wist hij waar zij was, eens bezat hij haar in het eenig ware Christendom, zocht hij haar met liefde en vertrouwen na te bootsen, en de natuur was niet weerstrevig, maar volgde gewillig; want hoe zou ze hare volmaking niet willen, of aan het hooger bevel van God niet gehoorzamen? Dan men heeft zich van die wet, dat is van CHRISTUS, losgescheurd. Misbruik makend van de krachten, die men aan het Christendom verschuldigd was, waande men zich zelven genoeg te zijn, en ondernam het, om zonder God zich een woonhuis te bouwen. Daarmede echter kon men zijne bestemming niet verloochenen, was de behoefte aan dien God niet bevredigd; het oneindige moest waar dan ook gezocht worden, en, gelijk te verwachten

was, eene nieuwe bovennatuurlijkheid werd spoedig gevonden. Immers is er een enkele wijsgeer, — wij ten minste kennen er geenen — die niet zijn hoofd van zijne schouderen heeft weten te nemen, en daarin te zien en af te spieden, waar de rede eigenlijk van daan komt en wat er aan ontbreekt? Even snel werd de kennis dezer openbaring verbreid, en met veel blinder geloof ontvangen dan ooit van de godsdienst gevorderd werd. Wat er evenwel volgen moest hebben we reeds gezegd. Dat zoogenaamd ideaal was een monsterachtig onding, hetwelk in de koude poëzij der wijsgeeren kon beschreven en aan de verbeelding voorgesteld worden, maar naar hetwelk de natuur zich nergens liet omvormen en veranderen. Zeer snel, gelijk het aan scheppers betaamt, ging men aan 't werken en bouwen, maar sneller, veel sneller vielen telkens de transen en torens weder in!

Zoo ging het dan onophoudelijk voort. De natuur kon niet zwichten, noch de afgrond van het menschelijk hart zich verzaden. Hoe meer pogingen er verijdeld werden, des te sterker, stouter, waanzinniger werden er aangewend, en wederom des te geweldiger sloeg de getergde wet der dingen terug, en vielen de hooggaande gewelven op het hoofd der bouwlieden neêr. Tot hoever is het gekomen? Dat men, met eene opzettelijkheid waarbij het verstand zelf hartstogt schijnt, dat vernietigings-proces beschouwt en verheerlijkt als vooruitgang, als noodzakelijke voorbereiding en voorwaarde om het groote doel der toekomst te bereiken. En dat wordt niet meer in abstracte vormen en woorden, gelijk HEGEL het gedaan heeft, maar in raauwe, gruwzame dieven- en bordeelen-taal verkondigd.

Zullen wij dan een zoo duidelijken afloop houden voor begin?

Zullen wij die nederlagen der valsche wijsheid voor overwinningen aanzien, en wanneer een DAUMER in *Duitschland* en een PROUDHON in *Frankrijk* verschijnt, twee booswichten of twee zotten dat laten we daar, maar in allen geval twee monsters — zullen we dan zeggen: ziedaar wat de wereld zal doen zwichten, en de Kerk van God naar den hemel jagen? Neen, wanneer de engelen der duisternis zich vertoonen als engelen des lichts, dan is er reden van beven en vreezen, niet nu, niet als het gansche geheim verraden is, en het bederf tot verrotting en haren onverdragelijken peststank overslaat. Wie Satan eenmaal gezien heeft houdt op hem te beminnen.

Waar waartoe zal het dan nog komen? Tot nog meer verwarring. Nog meer moeten al die schoonklinkende woorden vertaald en begrepen, en het kwaad ontmaskerd worden. Nog meer moet de dwaling tot feit gemaakt, dat is, in rampspoeden hare volslagen onmogelijkheid doen begrijpen, en, bij het begrijpen, doen *voelen!* Zal dan de orde der natuur ophouden? Nimmer! Zal dan het menschelijk hart ophouden te vragen om zijnen God? Ook dat niet! Zal dan die God niet tegenwoordig blijven in zijne Kerk, niet meer nooden tot zijne bruiloft, niet meer het eeuwig leven hierna beloven en het honderdvoud hier op aarde? Wee onzer! zoo wij zulke vragen in ernst aan zijne liefde durven doen. Welaan wat er dan uit die oplossing of liever uit die terugvoering der orde tot hare onvergankelijke elementen volgen moet, is duidelijk: eene nieuwe schepping!

Laat ons toch, omdat we de gevolgen nog niet aanschouwen, of mogelijk niet aanschouwen zullen, de kracht der oorzaken niet betwijfelen. Welke zijn, we vragen het, de voorwaarden der overwinning? Dat zijn over-

tuiging, overeenstemming, geestdrift die zich leiden laat, krachtige organisatie, vrijwillige opoffering, groote of ten minste met krachtigen wil bezielde mannen, een vast en bepaald doel, onveranderlijke en geduldige volharding, en dat alles van een ideaal bezield en van een hooger geest bewogen. Welnu, waar zijn die voorwaarden? In 's hemels naam! waar zijn ze? Het is reeds zoo ver gekomen, dat we, om te antwoorden, niet eerst behoeven te onderscheiden tusschen de schijnbare en de echte voorwaarden. Neen, zoo heden degenen, die het schijnen, het ook niet zijn, dan bestaan ze er in 't geheel niet meer; want ze worden nergens, volstrekt nergens gevonden dan in de Katholieke Kerk. Wij laten dan de verbeelding, óf der dwazen óf der angstigen, hollen waarheen ze wil, we kunnen geene andere toekomst aannemen, dan die de vrucht is van het tegenwoordige, en dat tegenwoordig oogenblik wijst de overwinning toe aan de Kerk.

Reeds maakt ze zich tot eenen grooten strijd gereed, en de ongeloovigste, die slechts den gang der geschiedenis kent, moet zich van eene buitengewone ontwikkeling harer krachten verzekerd houden. Hadden we slechts eene rij van groote Pausen elkander zien opvolgen, we zouden met grond zeggen: dat beteekent iets en moet gevolg hebben! Maar we zien dát niet alleen; we zien reeds het gevolg in het leven treden: we zien de Bisschoppen in alle landen en oorden zich vergaderen, zich vereenen, zich aansluiten aan een PIUS IX, om het geloof en de wetten die het oplegt te verkondigen en te handhaven. En als we nu verder niets meer voor oogen hadden, zouden we dan niet reeds met grooter zekerheid zeggen: dat beteekent iets en moet gevolg hebben! Maar we zien nog meer: we zien de Katholieke leeken zich tot de schoonste en hei-

ligste bedoelingen vereenigen, zich herinneren aan dat priesterschap, hetwelk zij als Christenen bezitten, en ze met opofferende liefde in alle rigtingen voor de eer van God en het heil van den naaste werkzaam zijn. Wanneer we derhalve het leven des Geestes door het groote ligchaam van het eene uiterste naar het andere zien vlieten en bewegen, hoe, mijn God! zou het onze hoop niet wekken, niet tot vervoering toe doen klimmen!

De Kerk, de geheele Kerk beweegt zich, omgordt zich met de wapenen des Geestes, en terwijl de verwarring in het kamp der vijanden heerscht, en ze elkander reeds dooden, zullen we twijfelen aan de overwinning?

Dat die Kerk nog steeds belagchen, bespot en tegengewerkt wordt, dat ze steeds lijdt en nog veel meer lijden zal, dat alzoo die overwinning zeer zacht gaat, en ze bijna eene nederlaag gelijkt, moet, wel verre van ons te ontmoedigen, ons met te levendiger hoop vervullen. Zóó is de geschiedenis van 's menschen verlossing, zóó het leven der Kerk; naar het voorbeeld van haren Stichter, verrijst zij uit dood en graf, en behoudt ze, als Hij, hare wonden in het oogenblik van hare glorie.

DE BEHANDELING

VAN

DE BELANGEN DER NEDERLANDSCHE KATHOLIEKEN

IN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

Onze lezers verwachten zeker, en met reden, dat de *Katholiek* de onlangs, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, plaats gehad hebbende beraadslagingen, betreffende onderscheidene belangen der Nederlandsche Katholieken, met groote oplettendheid heeft gade geslagen, en dat hij hun de aanmerkingen, die hij naar aanleiding daarvan gemaakt heeft, ten minste wat de hoofdpunten betreft, zal mededeelen. De volgende regelen moeten strekken, om aan die verwachting te beantwoorden.

De heer DOMMER VAN POLDERSVELDT heeft in de zitting van Maandag den 10 December de klagt geuit en gemotiveerd, dat in *Nederland* de Katholieken, bij de benoemingen tot eer- en winstgevende betrekkingen, grootelijks worden achtergesteld, zoodat dit gedeelte der bevolking zich ten dien opzigte bijna uitgesloten ziet. In de zitting van den volgenden dag, heeft de heer BORRET die klagt herhaald, en met kracht van redenen ondersteund. In de zitting van Woensdag 12 December werden er blijken gegeven, dat er in de Kamer van de genoemde klagt notitie was genomen; immers, de leden ENGELEN en LOTZIJ

gaven hunne afkeuring te kennen van de uiting dier klagt in de Kamer, vooral op dezen oogenblik; waarbij de eerste welwillendheid, de tweede gebrek aan welwillendheid jegens de Katholieken verraadde. Nu trad, in dezelfde zitting, de heer LUYBEN op, om de gegrondheid der gedane klagt nader te bevestigen, en den heer ENGELEN voor zijne welwillendheid erkentelijkheid te betuigen; terwijl de heer GROEN VAN PRINSTERER, welke den heer LUYBEN, als spreker opvolgde, in zijne poging om het punt der te sprake gebragte verongelijking der Katholieken in verzoenenden geest te behandelen, mislukte, wij zouden bijna zeggen: verongelukte. Inderdaad, nadat de heer GROEN VAN PRINSTERER «tot demping van een noodlottig twistvuur» gesproken had, begon de twist eerst een vuur te worden; en wij zijn overtuigd, dat, hadde de heer GROEN VAN PRINSTERER niet gesproken, of niet zoo gesproken, de heer DOMMER VAN POLDERSVELDT in zijne verdediging niet boven den graad van warmte, dien onze Tweede Kamer, of althans haar Voorzitter, slechts velen kan, zoude gestegen zijn. En deze overtuiging steunt eensdeels op het tergende in de redevoering van den heer GROEN, anderdeels op de omstandigheid, dat de woorden van den heer DOMMER, welke het meest aanstoot hebben gegeven, slechts een gezegde van den heer GROEN herhaalden, met dit onderscheid, dat die heer zijn gezegde tot de Katholieken rigtte, en dat de heer DOMMER het, als waarschuwing voor een *mogelijk* gevaar, tot de Regering rigtte. Na het gebeurde bestond er behoefte aan eene nadere behandeling der zaak van den kant der Katholieken, terwijl het tevens zeer wenschelijk was, dat van de zijde der Protestanten de mislukte poging van den heer GROEN verbeterd werd. In de zitting van den 13^{n} trad de heer BORRET weder op;

met nadruk en in zeer gepaste bewoordingen, wederlegde die heer alle bedenkingen tegen de waarheid der klagt, alle beschuldigende qualificatieën tegen hare uiting, alle verdenkingen tegen hare strekking ingebragt. Op dezen spreker volgde, na eene korte woordenwisseling, de heer VAN NISPEN VAN SEVENAER, die de waarheid der gedane klagt en de noodzakelijkheid om haar door het oefenen van 't geen regt en billijk is te doen ophouden, in weinige, maar duidelijke en ronde woorden handhaafde, en die vervolgens deed gevoelen wat er onvoegzaams in de redevoering, door den heer GROEN gehouden, gevonden werd. Toen sprak de heer BACHIENE, een Protestantsch lid in een Zeeuwsch kies-district benoemd, waarlijk verzoenende woorden, die zijn verstand zoo wel als zijn hart eer aandoen. Hij erkende, 't geen niemand der vorige Protestantsche sprekers openhartig gedaan had, het ware der klagt en de verpligting om haren grond weg te nemen; daarom mogt hij, en kon hij met goed gevolg, het hatelijke en verbitterende der verongelijking extenueren. Doch nu kwam, na eenige tusschenspraak over het sluiten der discussien, de heer GROEN VAN PRINSTERER weer aan het woord, die, na eene lofrede op zijn politieke gedragslijn ten aanzien der Katholieken, en na eene klagt over hetgeen hij daarom al te lijden heeft gehad, tot erkenningen komt welke hij vroeger niet had gedaan; maar die erkenningen liggen als verdronken in een plas van lessen en vermaningen, welker gepastheid op geen anderen grond kan verdedigd worden dan van veronderstellingen, die voor de Katholieken weinig vereerend zijn. 'T is jammer; want ditmaal heeft de heer GROEN toonen doen hooren, die bij de Katholieken weerklank moeten vinden, maar die, onder het schor geluid des verwijts

gemengd, geen effect konden doen. Daarom is het ook jammer, dat de minister van Financien, die vervolgens sprak, verklaarde, *dat de gevoelens, door den heer* GROEN *laatstelijk ontwikkeld, geheel de zijne zijn*, waaruit volgt, dat ook die gevoelens, welke uitdrukkelijke of stilzwijgende verwijten bevatten (en in die verwijten ligt onregt) door Zijne Excellentie gedeeld werden. De zelfverdediging duiden wij den Minister niet ten kwade; de betuiging, dat hij nooit willens en wetens van de beginselen van regtvaardigheid jegens de Katholieken is afgeweken, willen wij gaarne aannemen; maar dat Z. E. de laatstelijk door den heer GROEN ontwikkelde gevoelens zonder eenig voorbehoud voor de zijne verklaard heeft, en dat hij, eene geringe, welligt nietige onnaauwkeurigheid in den staat, door den heer DOMMER overgelegd, aanwijzende, een *air* van overwinnaar heeft aangenomen, dat verheugt ons niet. Na den Minister sprak wederom de heer DOMMER VAN POLDERSVELDT, nu niet zoo zeer om de door hem geuite klagt vol te houden, als wel om nogmaals zijne goede bedoelingen te betuigen en te verklaren, dat slechts de miskenning dier bedoelingen, welke hij in de woorden van drie leden meende opgemerkt te hebben, zijn gevoel overspannen had, en dat hem dit speet; ook erkent hij de onnaauwkeurigheid, door den Minister in zijne tabel aangewezen. Eindelijk hebben wij nog te letten op de woorden, door den Minister van Binnenlandsche Zaken over het gebeurde gesproken, hier op neerkomende, dat hem het uiten der bezwaren over het achteruitstellen der Katholieken aangenaam is geweest, maar niet de loop die de discussie heeft genomen; en dat eene voortzetting van die discussie in dien geest, aanleiding zou kunnen geven tot een schijn van wantrouwen jegens dit ministerie; overigens

verzekert de Minister, dat hij in zijn departement regtvaardig te werk gaat, en dat het zijne zucht en zijne bedoeling is, om alle nationale elementen te vereenigen; om te vernietigen alle tegenstelling (de Minister zal zeker het godsdienstig terrein hier uitsluiten) tusschen Katholieken en Protestanten.

Hiermede heeft dan ook de discussie over deze zaak opgehouden. Mogen er nooit redenen bestaan om ze te hernieuwen!

Na dit vlugtig overzigt der gehoudene discussiën, waarmede wij beoogen aan het geheugen onzer lezers te gemoet te komen, en hun eenigzins den indruk te doen gevoelen, dien deze discussiën op ons gemaakt hebben, moeten wij hun nog eenige hoofd-aanmerkingen mededeelen.

I. Van al de Protestantsche leden der Kamer is er één geweest, die het bestaan der grieve, waarvan vier Katholieke leden zich de tolken maakten, regtstreeks erkend, op haar herstel aangedrongen, en de klagenden tegen booze verdenkingen verdedigd heeft. Van de ministers hebben er twee over de zaak gesproken, de eene geheel in den geest van den heer GROEN VAN PRINSTERER, de andere in zijn eigen geest, welke, gelijk iedereen weet, onpartijdig en liberaal is.

Wij danken de Katholieke leden, die den moed getoond hebben om de zoo regtmatige klagt te uiten, te ondersteunen en vol te houden; wij danken hun niet alleen uit naam hunner verongelijkte geloofsgenooten, maar ook uit naam des vaderlands. Indien slechts door eendragt de tot behoud des vaderlands noodige magt kan bestaan, dan maken *zij* zich jegens het vaderland verdienstelijk, die van hunne betrekking als volksvertegenwoordigers gebruik maken, om eene splitsing der bevol-

king in bevoorregten en achteruitgezetten te doen ophouden. Het is waar, dat de Katholieken, die in *Nederland* bij den afval der zestiende eeuw, aan het gezag der Kerk getrouw bleven, toen en in de volgende tijden het bewijs hebben geleverd, dat zij de overheid, ofschoon deze hard is, eerbiedigen en in alles wat tegen hun geweten niet strijdt gehoorzamen, en dat zij hun vaderland, ofschoon hen stiefmoederlijk behandelende, beminnen; het thans levende geslacht is van die deugden der vaderen nog niet ontaard, zoodat wij in goeden zin zeggen mogen:

Et documenta damus qua simus origine nati.

Maar het is ook waar, dat onze tijd veel van den tijd der vaderen, en onze Grondwet veel van de *Unie van Utrecht* verschilt. Het is daarenboven te vreezen, dat het onchristelijk en antikatholiek onderwijs, onzen kinderen in de scholen opgedrongen, hier en daar een verderfelijken invloed zal gehad hebben; en dat er, dien ten gevolge, onder het opkomend geslacht zullen gevonden worden, wier harten, niet voor het godsdienstig onderrigt, maar voor het met genoemd onderwijs verwante onderrigt der slechte drukpers, geopend, de zelfverloochening der vaderen niet meer geheel zullen bezitten. Zoo veel te noodzakelijker is het voor het behoud des vaderlands, dat de door den tijd en door onze Grondwet gewilde gelijkheid eene waarheid zij; zoo veel te meer dank verdienen zij, die in de Tweede Kamer der Staten-Generaal op het verwezenlijken dier gelijkheid aangedrongen hebben.

Hoe meer de heer BACHIENE zich ten dezen aanzien van de overige Protestantsche leden onderscheidde, zoo veel te meer aanspraak heeft hij op onzen dank; en hoe meer de stroeve verklaringen des Ministers van Finantiën contrasteerden met hetgeen zijn ambtgenoot van Binnenland-

sche Zaken gezegd heeft, des te minder zijn wij aan Zijne Excellentie van Finantien verpligt.

Wij kunnen het niet ontveinzen, dat het onthaal, door de gedane klagt bij de Protestantsche leden der Kamer gevonden, ons niet voldaan heeft. De liberaliteit, die wij bij de meerderheid veronderstellen, heeft zich voor het minst schuil gehouden, en het schijnt, dat de heer ENGELEN al te zeer naar waarheid gezegd heeft, dat de door de heeren DOMMER en BORRET aangeroerde snaar in de ooren der Kamer niet aangenaam geklonken had; ook hij had gewenscht, dat die snaar niet ware aangeroerd geworden. Des te aangenamer klonk in onze ooren de verklaring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat de uiting der klagt hem aangenaam was geweest; die verklaring was eene teregtwijzing voor velen zijner vrienden in de Kamer. Wij durven hopen, dat in het vervolg de behandeling van Katholieke belangen in de Kamer meer geopendheid, meer welwillendheid zal ontmoeten dan thans nog het geval geweest is; dat zou veel bijdragen tot het aankweeken dier eendragt, welke voorzeker door geheel de Kamer als noodzakelijk erkend, en daarom ook gewenscht wordt.

II. Hoe onaangenaam de snaar, door den heer DOMMER het eerst aangeroerd, in de ooren der Kamer ook klinken mogte, er is niemand in de Kamer gevonden, die de waarheid der klagt geloochend heeft: wat *veleiteiten* daartoe bij sommigen mogten bestaan, niemand durfde het wagen. Deze afwezigheid der ontkenning is, bij de herhaalde poging om een zweem van twijfel te doen ontstaan en om het schreeuwende van het feit te verzachten, eene krachtiger erkenning van het feit en van den grond waaruit het voortkomt, dan in de rede van den

heer BACHIENE gevonden wordt. De onmagt ter ontkenning tegenover de geleverde bewijzen is hier bevestiging; en de onwil ter erkenning verraadt den inwendigen geest, waaraan het uitwendig verschijnsel zijn ontstaan en voortduren te danken had.

De Geschiedenis zal dus aan de nakomelingen te melden hebben, dat, toen in *Nederland* de gelijke aanspraak aller burgers op het verkrijgen van ambten en bedieningen sedert vijftig jaren grondwettig bestaan had, de bevolking nog feitelijk in twee klassen, namelijk van verkrijgenden en niet verkrijgenden, gesplitst was; dat die splitsing plaats had naar de godsdienstbelijdenis, wordende de Protestanten, inzonderheid de Hervormden, bijna uitsluitend, de Katholieken daarentegen zeldzaam benoemd; en dat de klagt daarover, in het vijftigste jaar, door een Katholiek volksvertegenwoordiger in de vergadering der volksvertegenwoordiging geuit, met weerzin aangehoord werd.

Maar de Geschiedenis moet niet slechts feiten vermelden, zij moet ze ook uitleggen. Welke uitlegging zal zij dan van het langdurig bestaan der ongelijkheid in tegenspraak met het grondwettig regt, en van den weerzin tegen het vernemen der klagt over die ongelijkheid, geven? Wij willen een antwoord op die vraag zoeken uit den mond van de Protestantsche leden der Kamer. Wij merken echter voor 's hands op, dat dit antwoord geene volkomen oplossing der vraag kan zijn, omdat het slechts verklaringen van éene, en wel van de bevoorregte partij bevat, en omdat die verklaringen onder de werking van den vermelden weerzin gegeven zijn. Niettemin is dat antwoord luidsprekend en kenmerkend, zoodat de nakomelingschap daarin eene gewigtige bijdrage zal vinden, om het *Nederland* van de eerste helft der negentiende eeuw, en inzon-

derheid om de in *Nederland* bevoorregte partij, te beoordeelen.

Wij beginnen met de uitlegging van den meermaals gemelden weerzin. Den 10 December was de klagt het eerst geuit; maar geen der sprekers, die toen en den 11 op den heer DOMMER VAN POLDERSVELDT volgden, heeft laten blijken, dat hij de klagt vernomen had. Zij werd den 11 vernieuwd en met ernst en talent aangedrongen; de toen volgende sprekers zwegen even als die voorgegaan waren. Doch den 12 wordt er eindelijk blijk gegeven dat de klagt verstaan is; maar de eerste woorden, waar dit blijk in lag, zijn eene betuiging dat de klagt bij de Kamer het uitwerksel heeft gehad van een wanklank. De volgende spreker, die zich over de klagt uitliet, achtte het in het belang van het vaderland allezins wenschelijk, dat DERGELIJKE onderwerpen hier (in de Tweede Kamer) niet verder worden behandeld.

Als redenen van *hunne* afkeuring gaven die heeren op de strekking der klagt om wantrouwen tegen het pas opgetreden ministerie te veroorzaken, terwijl de laatste daarenboven meende, dat het opperen van dergelijke klagten buiten de Kamer tot ontevredenheid kan aanleiding geven. Wat de veronderstelde strekking tot het veroorzaken van wantrouwen betreft, deze moge voor die beide sprekers motief tot afkeuring geweest zijn, zij kan dit evenwel bij de groote meerderheid van de Protestantsche leden der Kamer niet zijn geweest, van welke velen geene zoo teedere bezorgdheid voor het nieuwe ministerie schenen te koesteren, terwijl anderen voorzeker wel begrepen hadden, hetgeen naderhand de Minister van Binnenlandsche Zaken getuigde, namelijk, dat hem het uiten der klagt aangenaam was geweest. Ook kan de vrees

voor de veronderstelde strekking der klagt den aard van den weerzin tegen het hooren der klagt niet uitleggen. Dien aard leeren wij kennen uit de gezegden van den heer GROEN VAN PRINSTERER, *dat er een noodlottig twistvuur te dempen was; dat hij die demping van meer belang achtte dan de geheele aanneming der begrooting; dat door het ter sprake brengen van de verongelijking der Katholieken een gevaarlijke twistappel was opgeworpen.* En alhoewel wij reeds opgemerkt hebben, dat de twist, in de Kamer, nog geen vuur geworden was, toen de heer GROEN begon te spreken, mogen we echter aannemen, dat de heer GROEN de voorteekenen van vuur zag. Het is hier nu de vraag niet, of hij het ter voorkoming van den brand goed hebbe aangelegd; 't is genoeg op te merken dat hij bij de Protestantsche leden der Kamer eene stemming ontwaarde tot zoodanige tegenspraak tegen de klagt over de verongelijking der Katholieken, dat uit die tegenspraak wrijving, en uit die wrijving vuur, een noodlottig vuur zou ontstaan. Het is blijkbaar, dat niet de bezorgdheid voor het ministerie, maar geheel iets anders van die stemming der Kamer oorzaak was. De heer GROEN VAN PRINSTERER heeft die oorzaak, wat later, duidelijk genoeg beschreven, toen hij zeide: *Men bedenke, dat als de politieke kwestiën zich gaan vermengen met de godsdienst, men dan de tegenpartij in het harnas gaat jagen.* In deze woorden (wij mogen niet nalaten het te doen opmerken) ligt eene beschuldiging tegen de Katholieke Sprekers die onregtvaardig is, — niet zij vermengden godsdienst en politiek, daar zij zich beklaagden over politieke uitsluiting om de godsdienst; — maar die woorden getuigen tevens, dat de weerzin, waarmede de uiting der klagt ontvangen was, een godsdienstigen aard

had, een weerzin tegen het Katholicisme was. Is het nu niet duidelijk, dat de godsdienst werkelijk in de politieke kwestiën gemengd werd? — En dat in de Kamer der Volksvertegenwoordigers!

De weerzin is nu genoeg uitgelegd: het is een weerzin tegen het Katholicisme, welke veroorzaakt, dat men de klagt der Katholieken, dat zij ter oorzake van hun Katholicisme worden uitgesloten, niet kalm kan aanhooren, en dat men haar uit de volksvertegenwoordiging geweerd wil hebben. Nu die weerzin aldus uitgelegd is, zijn wij op den weg tot uitlegging van het feit der uitsluiting. Doch wij willen niet zelve uitleggen, maar de uitlegging bij de Protestantsche Sprekers opsporen.

Hooren wij eerst den heer BACHIENE, die een prijsselijk voorbeeld van moedige opregtheid heeft gegeven. Na het bestaan der grief erkend te hebben, zeide hij: «Ik onderzoek thans niet in bijzonderheden de oorzaak van dat feit, doch bepaal mij bij de algemeene opmerking, dat het een eigenaardig gevolg is van den vroegeren, onregtvaardigen toestand, waarin al de *dissenters* in iederen staat hebben verkeerd, alwaar eene heerschende Kerk was gevestigd, en alzoo het beginsel van gelijkheid of uitgesloten, of slechts onder velerlei beperking toegelaten was.... Hetzelfde beginsel, tijdens de Nederlandsche Republiek deels uit wantrouwende staatkunde ter zijde gesteld, werd bij het ontstaan der constitutionele monarchie, onder den geliefden Oranje-Vorst, ook in de Grondwetten van 1814 en 1815 erkend; dan het valt niet te ontkennen, dat vijf en dertig jaren daarna zich toch nog het verschijnsel voordoet, waarop zoo straks is gewezen.» Naar het oordeel van den heer BACHIENE moet dus het feit der achteruitstelling van de Katholieken, zoo als het nu nog bestaat,

worden toegeschreven aan het hier vroeger plaats gehad hebbend bestaan eener heerschende Kerk. Dewijl evenwel die Kerk, reeds sedert eene halve eeuw, staatsregtelijk opgehouden heeft heerschende Kerk te zijn, kan men het tegenwoordig verschijnsel daardoor niet uitleggen, tenzij men aanneme, dat die Kerk, althans in zekere mate, feitelijk gebleven zij heerschende Kerk. En zoo heeft dan dit feit stand gehouden tegen het regt, en een ander feit voortgebragt — de achterstelling der Katholieken, — hetwelk evenzeer tegen het regt strijdt. Als men zich hier nu herinnert hetgeen we boven zagen, dat de enkele klagt over de verongelijking der Katholieken zonder eenige aanwijzing der oorzaken uitgebragt, in eene vergadering der volksvertegenwoordiging, door een lid dier vertegenwoordiging, sprekende uit kracht van zijn mandaat, en binnen de perken van zijne bevoegdheid, dat zulke klagt in de ooren der Protestantsche vertegenwoordigers zoo onaangenaam was, dat zij geacht werd eene aanleiding te kunnen zijn tot het ontbranden van een noodlottig twistvuur, dan kan men begrijpen, wat de Geschiedenis over het *Nederland* van de eerste helft der negentiende eeuw, en over de aldaar bevoorregte partij zal te boeken hebben.

Wat de heer BACHIENE verschoonend en op verzoenenden toon zeide, dat had de heer GROEN VAN PRINSTERER, daags te voren, reeds op eenen voor de Katholieken bijtenden en tergenden toon gezegd, en dat bevestigde hij daarna nogmaals. Aldus had de heer GROEN gesproken tot de Katholieken: «Let dan toch op den specialen toestand, let dan toch op de omstandigheden, en dat het in geen land ter wereld mogelijk is om zich in één oogenblik af te scheiden van de vroegere historie. Men zij indachtig, dat er in dit land velen, zeer velen zijn die meenen, dat door

de Katholieke Kerk in vroegere tijden groote onverdraagzaamheid heerschte, en dat er bij het volk eene traditionele antipathie tegen die belijdenis bestaat. Dat behoort gij, Katholieken, niet uit het oog te verliezen.» En den volgenden dag zeide de heer GROEN, «dat hij aan kon nemen dat er grove verongelijking heeft plaats gehad, maar dat, hoe sterker die verongelijking ware, zij zoo veel te meer pleit voor zijn systema; dat hij des te eerder terug komt op het gisteren gezegde: let dan toch op uwen specialen toestand; laat het een vooroordeel zijn, maar het bestaat; laat het zijn oorsprong nemen in verdrukking; maar erken, dat het vooroordeel vermindert.» Het was inderdaad geen Katholieken afgevaardigde mogelijk geweest, de oorzaak van de achteruitzetting der Katholieken in scherper trekken te schetsen; het was niet mogelijk duidelijker en nadrukkelijker te verklaren, dat die oorzaak is — haat tegen de Katholieke Kerk.

Zooveel voor de Geschiedenis over het feit der achteruitzetting van de Katholieken en over zijne uitlegging.

III. Wij hebben gezegd, dat de uitlegging, in de woorden der Protestantsche vertegenwoordigers te vinden, niet eene volkomene oplossing zoude zijn; inderdaad, wij geven de schuld niet aan den godsdienst haat alleen, maar wij zijn overtuigd, dat meer oorzaken zamenwerken tot de achterstelling der Katholieken. Het ligt in ons plan niet, en de sprekers in de Kamer hebben het voorzeker evenmin beoogd, eene volledige uitlegging van het feit te geven; wij meenen echter, dat het zijn nut kan hebben, althans nog éene oorzaak aan te wijzen; — de baatzucht. Daar is in de wereld veel huichelarij en veel zelfbedrog. De baatzucht moet in de uitsluiting der Katholieken een groot voordeel zien; zij versterkt toch hare eigene kansen, als

zij twee vijfden van geregtigde mededingers weren kan. Fluks trekt zij het mom van godsdienstijver aan: het Protestantisme is in gevaar, roept zij, indien de Pausgezinden hier te lande, door het verkrijgen van ambten en bedieningen, tot aanzien en vermogen geraken; Nederlandsche Protestanten, gedenkt den heldenmoed, en het martelbloed uwer vaderen, enz. enz. En het praktisch besluit is: slaan wij de handen in een om de Katholieken te weren. Zoo weet de booze huichelarij, dat is, de ongodsdienstige baatzucht in den schijn van godsdienstijver, zich van den toestand te bedienen, en den onberaden geloofsijver, die het grondwettig regt voorbijziet, tot hulpmiddel voor hare plannen van eigenbaat te maken. Het zelfbedrog, dat wij op het oog hadden, is niets anders dan diezelfde baatzucht, maar fijner, subtieler, en verholen voor hem zelven, dien zij beheerscht; deze weert, uit geloofsijver, zoo hij zelf meent, de Katholieken; maar indien hij noch voor zich, noch voor de zijnen, uit dat weren iets te hopen had, dan zou zijn geloofsijver zich zulk liefdeloos handelen niet geoorloofd achten. Nu echter is zijn ijver vervalscht, en hij is omtrent de drijfveer, die hem doet handelen, blind. Die huichelarij en dat zelfbedrog, wij zijn er overtuigd van, spelen een grooten rol in de achterstelling der Katholieken; maar dit is ook waar: zonder het bestaan van den godsdiensthaat, zou de baatzucht zich te vergeefs willen vermommen. De heer GROEN VAN PRINSTERER heeft aan de Katholieken toegeroepen: let op uwen specialen toestand; hij deed dit, opdat de Katholieken beseffen zouden, dat zij zich voor ongeduld en overijling moeten hoeden. Wij roepen, op onze beurt, den Protestanten toe: let op uwen specialen toestand; zie of er onder u geen huichelaars zijn, die uit eigenbaat de antipathien tegen het Katholi-

cisme aankweeken; zie of niet menig ijveraar, door zelfbedrog verblind, de speelbal is der baatzucht.

IV. En wij herhalen nog eens dat woord van den heer GROEN VAN PRINSTERER: Protestantsche landgenooten, *let op uwen specialen toestand.* Zijn het niet ontijdige herinneringen van vroegere heerschappij, waardoor gij u laat aftrekken van de oplettendheid, die gij aan de regten, nu den Katholieken bij de grondwet gewaarborgd, moest schenken? Die Katholieken zijn uwe gelijken geworden; en alle poging van uwe zijde om den vorigen toestand van ongelijkheid weder in te voeren, of in een of ander opzigt nog te doen voortduren, druischt aan tegen uwe verpligtingen als Staatsburgers. — Wij vinden ons te meer aangemoedigd om aldus te spreken, daar de heer GROEN VAN PRINSTERER verklaard heeft, dat het vooroordeel tegen de Katholieken afneemt, en daar wij in hem zelven iemand voor ons hebben, bij wien de bewustheid van de regten der Katholieken zich door de vooroordeelen heen heeft geworsteld. Moge dat bewustzijn in alle Protestanten van *Nederland*, spoedig, regt levendig worden! Dat zou een groote toeneming veroorzaken van die eendragt, welke magt maakt; want dit vertrouwen we van onze Protestantsche landgenooten, bij welke het christendom meer dan een vorm is, dat zij, eenmaal de regten hunner Katholieke medeburgers in hun geheelen omvang goed ingezien hebbende, van de handelingen, door welke het genot dier regten verminkt of weggenomen wordt, zullen afzien. Wij koesteren de hoop, dat de discussiën, in de Kamer over de achteruitzetting der Katholieken gehouden, inderdaad dienstig zullen zijn tot dat doel. Daardoor is misschien meer dan door iets anders de oplettendheid op de regten der Katholieken, en op hunne wederregtelijke

verongelijking gevestigd geworden; en de noodzakelijkheid om die verongelijking te doen ophouden, is luide en met een zeker gezag geproclameerd; van die hoogte gepredikt, zal deze leer beter ingang vinden, en onder anderen, sommigen tot nadenken brengen, die leden zijn van genootschappen, wier strekking, of zelfs erkend doel het is, de achteruitzetting der Katholieken te bevorderen.

Wij moeten hier ons artikel afbreken. Wij kunnen echter de opmerking niet achterhouden, dat de in de Tweede Kamer gevoerde discussiën een groot licht hebben verspreid, over de feitelijke verhouding van Protestanten en Katholieken in *Nederland*, en dat zij, in het Fransche blad der residentie aan het overig *Europa* medegedeeld, de *Mémoire sur la situation des Catholiques*, tegen de uitgekomene tegenschriften uitmuntend handhaven.

VERSCHEIDENHEDEN.

IJVER TEGEN DE KERK VAN ROME.

«Iets ter nagedachtenis van WOPKO CNOOP KOOPMANS». — Onder dezen titel heeft Prof. s. MULLER in den *Algemeene Konsten Letterbode*, een opstel gewijd aan de nagedachtenis van wijlen Prof. KOOPMANS (1). In dit stuk heeft hij zich tot taak gesteld: «te doen zien, wat KOOPMANS als beoefenaar der wetenschap geweest is, althans heeft willen zijn»; en hij doet het op eene wijze die vereerend is voor zijn hart, zoowel als voor zijn geest.

Gaarne zouden wij daarin berust hebben, want wij hebben eerbied voor de wetenschap, waar die ook gevonden wordt; maar als dergelijke gelegenheid wordt te baat genomen, om, hetzij regtstreeks of zijdelings, een aanval op de Katholieken te doen, dan zal men ons eveneens bereid vinden om dien af te weren.

Onder meer ander wordt in dat stuk gewag gemaakt van de betrekking, welke de beroemde TISCHENDORF, tijdens zijn verblijf te *Amsterdam* in 1840, met KOOPMANS en ROOIJENS aanknoopte, en van de briefwisseling, die ten gevolge daarvan tusschen hen gehouden werd over eene Grieksche uitgave van het N. Testament, welke TISCHENDORF te *Parijs* in het licht wilde geven. — Waren alleen de namen van KOOPMANS en ROOIJENS in deze zaak genoemd geworden, wij hadden er geen gevolg aan gegeven; wij hadden *de dooden laten rusten*, en onze schouders opgehaald met een: *transeat cum ceteris.* Maar nu Professor MULLER er openlijk voor uitkomt, dat ook hij er zich meê gemoeid heeft; nu hij op het wetenschappe-

(1) Zie N°. 30, 31, en 32, jaarg. 1849.

lijk terrein zijne protestantsche vooroordeelen overbrengt, en door ze te openbaren, zich zelven aansprakelijk stelt; — nu mogten wij die mededeeling niet onopgemerkt laten voorbij gaan. Maar zien wij eerst wat hij zelf er van verhaalt. In n°. 31, bladz. 73, t. a. p. lezen wij het volgende:

«De beroemde TISCHENDORF had, gedurende zijn verblijf te *Amsterdam* in 1840, in ROOIJENS en KOOPMANS mannen gevonden die hem verstonden, zijnen arbeid wisten te waarderen, en hem hunne inzigten mededeelden, aangaande hetgene er op zijn gebied nog te doen overblijft, inzigten, die onder anderen konden blijken uit de toen pas uitgeschrevene, van KOOPMANS afkomstige, later door D^r. DORDES beantwoorde prijsvraag over de tekst-kritiek des N. Verbonds. De genoemde geleerde stelde op die betrekking zoo veel prijs, dat hij ze ook na zijn vertrek, op reis, door het wisselen van brieven levendig hield en er winst meê zocht te doen. Van hem ligt vóór mij een hoogduitsche brief, geschreven den 25^n December 1841 uit *Parijs*, waarin hij onder anderen aan KOOPMANS berigt geeft van zijn plan, om den Griekschen tekst van de latijnsche Vulgata uit de Grieksche autoriteiten op te maken en uit te geven, en deze uitgave van het N. T. op te dragen aan den Aartsbisschop van *Parijs*, monseigneur AFFRE, later zoo beroemd geworden door zijn heldhaftig uiteinde. KOOPMANS die terstond inzag, dat deze arbeid, *in het belang van de Roomsche Kerk aangeraden en ondernomen, geene waarde zou hebben voor de wetenschap*, ja zelfs *in dezen vorm door kwaadwilligen als een wapen ter bestrijding van dierbare belangen zou kunnen worden aangegrepen*, schreef, met medeweten van ROOIJENS en *mij*, den 31^n Januarij 1842, aan TISCHENDORF een uitvoerigen latijnschen brief, mede in klad voor mij liggende, waarin hij met bescheidenheid en nadruk hem op een en ander opmerkzaam maakt. Deze antwoordde reeds den 4^n der volgende maand met een hoogduitschen brief, waarin hij zijn voornemen met even groote bescheidenheid verdedigt, maar

tevens zijn vast besluit te kennen geeft, om de opdragt aan den Aartsbisschop niet vóór de uitgave te plaatsen, alsmede in de voorrede zorg te dragen, dat de nadeelige gevolgen, welke KOOPMANS van dezen kritischen arbeid meende te moeten vreezen, voorkomen werden. Kieschheid verbiedt mij, van deze correspondentie meer te zeggen».

Voor zijne eigen eer en die zijner vrienden, had de heer MULLER welligt beter gedaan, van die correspondentie in het geheel niet te spreken: in niet één opzigt kan hetgeen er nu van geopenbaard is aan het professorale drietal tot eer verstrekken.

«Die arbeid,» beweerde men, «zou geene waarde hebben voor de wetenschap»; maar het *bewijs* daarvoor wordt in de mededeeling van den heer MULLER niet opgegeven. Of het in den «uitvoerigen latijnschen brief» te vinden is, is natuurlijk voor ons geheim. Dat nu die heeren het inderdaad zoo *inzagen* en *meenden*, willen wij, om hunnent wil, wel aannemen; eene andere vraag is het, of die meening *grond* heeft? — Eene oppervlakkige beschouwing van hetgeen TISCHENDORF gedaan heeft is meer dan genoeg, om ons te overtuigen van het tegendeel. TISCHENDORF nam den tekst van de latijnsche *Vulgata;* zocht vervolgens in allerlei Grieksche Codices, in Vaders en kerkelijke Schrijvers (1) hetgeen met den latijnschen tekst letterlijk overeenstemde, of er zoo na mogelijk bij kwam, en leverde alzoo een volledigen Griekschen tekst van het N. T., overeenkomende met dien van de Vulgata. — En dat alles zou geene *waarde* hebben *voor de wetenschap?* Zelfs geen *literarische* waarde? En dat nog wel in de oogen van iemand als KOOPMANS, die — zoo als MULLER schrijft — «zich geroepen gevoelde, reeds bij het aanvaarden van zijn ambt, de verkeerdheid van hen tegen te gaan, die de theologie voor eene op zichzelve staande weten-

(1) De lijst daarvan geeft hij zelf op in de voorrede van zijn werk.

schap houden, *welke niets gemeen heeft met de beoefening der* LETTEREN»? — Wat toch vooroordeel op gezonde hersenen kan uitwerken! Gold het hier een' of ander' klassieken Schrijver der oudheid, dan waren er welligt geen woorden genoeg om zulk een grootschen arbeid te verheffen; maar nu het de *Vulgata* geldt, en dat werk «*in het belang der Roomsche Kerk aangeraden en ondernomen*», en aan een Katholieken Aartsbisschop opgedragen wordt, nu heet het dat die arbeid geen waarde heeft *voor de wetenschap!*

't Is niet onmogelijk dat ons drietal wel heeft ingezien, dat dit argument bij TISCHENDORF geen steek zou houden; en daarom welligt moest die geleerde ook opmerkzaam worden gemaakt, dat zijn arbeid «*in dezen vorm door kwaadwilligen als een wapen tot bestrijding van dierbare belangen zou kunnen worden aangegrepen*»; — maar welke grond bestond er voor zulk eene aantijging? welke «dierbare belangen» konden hier toch wel op het spel staan? De heer MULLER zegt het niet; en daar *de kieschheid* hem *verbood*, *van de correspondentie* iets *meer te zeggen* dan hij gedaan heeft, zal wel niemand met zekerheid er achter komen. Gelukkig intusschen dat aan boven medegedeeld verhaal iets voorafgaat, waaruit het eenigzins is op te maken. «Waar de *wetenschap* en de *Kerk*», zegt MULLER, «het besteden van zijne (KOOPMANS') krachten eischten, en hij zich voor de taak berekend achtte, daar bleef hij nooit achter, zonder te vragen of het hem eer of voordeel verschafte; *waar hij beider belangen bedreigd meende te zien*, daar verhief hij zijne stem met bescheidenheid en nadruk. Dat kan onder anderen blijken uit eene vóór mij liggende correspondentie betrekkelijk de tekstkritiek des N. Verbonds, eene wetenschap, waarin hij, om de goede zaak van Bijbel en Christendom, groot belang stelde en ijverig bezig was, maar waarin hij meerder vastheid en bepaaldheid mogelijk en hoogst wenschelijk achtte». En hierop volgt dan het verhaal dat wij boven afgeschreven hebben. — Van het belang der *wetenschap* kan hier geen

sprake zijn; dit was reeds uitgemaakt: *Voor de wetenschap* had die Griecksche tekst *geen waarde*. Het is dus allerwaarschijnlijkst, dat door de «dierbare belangen», die der *Kerk* bedoeld worden; maar dan blijft er nog altijd eene kleine zwarigheid over, namelijk, of wij dit te verstaan hebben van eene zigtbare of onzigtbare Kerk; van eene doopsgezinde, luthersche, hervormde, of gereformeerde Kerk; of wel van eene Petrus-Paulus- of Joannes-Kerk. Eene dezer zal het wel zijn, misschien wel allen te zamen, maar toch zeker de *Roomsche* niet. De zaak komt derhalve hierop neêr: KOOPMANS *meende het belang der Kerk* — welke dan ook, de Roomsche uitgezonderd — *bedreigd te zien*, en zijne collega's waren met hem van hetzelfde gevoelen; en in hunne verbeelding beschouwden zij den Griekschen tekst van TISCHENDORF als een verschrikkelijk wapen, waarvan de «kwaadwilligen» (Roomschen?) zich zouden kunnen bedienen tegen de *Kerk*. — Heeft dat nu slot of zin? Zou men van hoogleeraren kunnen verwachten, dat zulk eene bekommering ernstig gemeend is?.... — «Gij twijfelt dus,» vraagt ge misschien, «aan de opregtheid hunner verklaring?» — In 't minst niet, maar wij gelooven dat de heer MULLER zich vergist heeft in zijne wijze van uitdrukken: dat hij zijn gezegde slechts een weinig anders had behooren te formuleren, om naauwkeurig te bepalen waarvoor zij eigenlijk bevreesd waren. Juister zou hij gesproken hebben, wanneer hij gezegd had, dat het te vreezen kwaad voor hunne «Kerk» slechts *negatief* was, in zoover namelijk het werk van TISCHENDORF de waarde der *Vulgata* zou kunnen verhoogen, en *de Roomsche Kerk* daaruit eenig voordeel trekken. — Tot zoolang men ons niet van het tegendeel overtuige, houden wij dit voor de echte lezing.

In deze onze meening zijn wij vooral versterkt door de herinnering aan andere feiten, die op dienzelfden tijd voorkomen en die maar te duidelijk de bedoelingen en wenschen van velen aan den dag hebben gebragt.

De «uitvoerige latijnsche brief» van KOOPMANS c. s. werd geschreven in het begin des jaars 1842, — een tijdstip, toen vele Protestanten, en wel voornamelijk hunne leeraars, te zamen spanden, om tegen de «Pauselijke Kerk» te velde te trekken. — Weinige maanden te voren, was *de Evangelische Kerkbode* in het licht verschenen, en op dat oogenblik (het begin van 1842) was hij druk aan het rondloopen, om zijn onverholen haat tegen «de Kerk van *Rome*» zoo veel mogelijk aan anderen mede te deelen. De drie genoemde professoren, KOOPMANS, MULLER en ROOIJENS, waren leden der redactie van dat Weekblad, en een hunner, de heer ROOIJENS, had immers zooveel ijver betoond voor «de goede zaak», dat hij in naam van *al* de mede-redacteurs, in de maand Julij te voren, het prospectus aan de Algemeene Synode der Nederlandsche Herv. Kerk had opgezonden (1)..... Behoeven wij dan nog te vragen, met welken geest die heeren *destijds* tegen de Katholieke Kerk bezield waren? En is het dan wel te verwonderen, dat zij een arbeid als die van TISCHENDORF met leede oogen aanzagen, omdat er eenig voordeel van te hopen was voor de Kerk van Rome? dat zij, in hunne vooringenomenheid, geen verdiensten zagen, waar ze beston-

(1) «Werd gelezen eene missive van den Hoogleeraar G. J. ROOIJENS, te *Amsterdam*, dd. 3 Julij ll., mede uit naam der overige Redacteuren, aan de belangstelling der Synode opdragende het nieuw te verschijnen weekblad, getiteld: *de Evangelische Kerkbode*. De vergadering gaarne bereid om van hare belangstelling in eene zoo nuttige zaak te doen blijken, besloot aan de redactie, in antwoord op hare missive, te kennen te geven, ««dat zij uit het haar medegedeelde prospectus den edelen geest (?) en de heilzame bedoeling (?) der onderneming hebbende waargenomen, dezelve van ganscher harte toejuicht en wenscht, dat alle collegien van kerkelijk bestuur, ieder in den haren, tot de verspreiding van den Evangelischen Kerkbode zullen medewerken, en dat vooral de leden der Ringsvergaderingen dit weekblad zullen lezen en ook in hunne gemeenten bekend maken; twijfelende de Synode niet, gelijk zij zulks van harte wenscht, dat hierdoor aan de zaak der Evangelische Kerk (?!) groote dienst zal worden bewezen.»» *Handelingen der Synode* van h. j. 1841, bladz. 87.

den, en gevaren ontdekten daar ze niet te vinden waren?

Hunne opmerkingen vonden dan ook geen ingang bij TISCHENDORF. «Met bescheidenheid verdedigde hij zijn voornemen,» en — voerde het werkelijk uit. Alleenlijk gaf hij, in zijn antwoord, «zijn vast besluit te kennen, om de opdragt aan den Aartsbisschop *niet* voor de uitgave te plaatsen, alsmede in de voorrede zorg te dragen, dat de nadeelige gevolgen, welke KOOPMANS van dezen kritischen arbeid meende te moeten vreezen, voorkomen werden».

Wat er verder van die uitgave geworden is, heeft Prof. MULLER niet medegedeeld. Tot aanvulling daarvan diene het volgende:

Als TISCHENDORF het laatst aangehaalde niet geschreven heeft om er zich af te maken, dan moet òf «zijn vast besluit» niet zeer vast geweest zijn, òf eene sterkere beweegreden hem hebben aangespoord om tot zijn eerste voornemen terug te keeren. Wij hebben vóór ons liggen een exemplaar van het Grieksche N. T, door TISCHENDORF in 1842 bij FIRMIN DIDOT te *Parijs* uitgegeven. De latijnsche voorrede is gedagteekend: «d (ie) d (ominica) *Reminiscere* a (nni) 1842;» dat is: den tweeden Zondag in de Vaste, zijnde den 20 Februarij, en alzoo 16 dagen na zijn antwoord aan KOOPMANS. Welke voorzorgen hij in die voorrede genomen heeft om het gevreesde kwaad te voorkomen, is moeijelijk uit te maken, vermits er geen woord van gesproken wordt. Alleen vinden wij dat hij den vertaler der *Vulgata* wegens zijne bijzondere naauwkeurigheid in het overzetten van zeer vele plaatsen grooten lof toezwaait; en dat hij verklaart, zijn werk te hebben ondernomen, omdat het aan de Fransche en de overige Katholieke theologen in hunne studie der Grieksche letteren bijzonder van dienst kon zijn. — Het geheele werk wordt voorafgegaan door een gedrukte *opdragt* aan — den Aartsbisschop van *Parijs*, Monseigneur AFFRE.

EEN BELETSEL VOOR PROTESTANTSCHE VERBROEDERING.

In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* dezer maand komt eene vrij uitvoerige beoordeeling voor van het werkje: *De vereeniging der Protestanten in Nederland, en enkele stappen daartoe. Een bescheiden woord tot al zijne geloofsbroeders, door* F. KOPPIUS, *Predikant der Hervormde Gemeente te Ham en Fransum.* Onder de middelen tot die vereeniging noemt de heer KOPPIUS — behalve veelvuldige vergaderingen, waarin de verschillende Kerkgenootschappen vertegenwoordigd worden; behalve het wenschelijke, dat ieder Kerkgenootschap zich welhaast ontsloeg van het herkomstig, menschelijk en genootschappelijk gezag zijner geloofsleuzen; behalve ééne organisatie voor de verschillende Kerkgenootschappen; verandering van den tijd om het Kersfeest te vieren; gemeenschappelijk armwezen; algemeen Protestantsch vraagboekje enz., — ook het gezamenlijk doen vervaardigen en het gezamenlijk doen aannemen en gebruiken van eenen zelfden bundel Christelijke Kerkgezangen. Wij laten slechts op dit laatste de bemerking van den Recensent volgen, als een *eigenaardig* blijk van hetgeen overigens genoeg bekend is: hoe verre die gezochte verbroedering der Protestanten in *Nederland* alsnog verwijderd schijnt.

«Het gezamenlijk aannemen en gebruiken — zegt Recensent — van eenen zelfden bundel Christelijke Kerkgezangen: alsof dat aannemen en gebruiken zoo spoedig te doen ware! Welk een vooroordeel bestaat er nog tegen onze Evangelische gezangen; hoe velen zijn er, die ze nog niet willen zingen; wier redenering steeds is: de gezangen zijn gemaakt door menschen, de menschen zijn boos, alles wat de menschen vervaardigen is boos; *ergo:* ook de gezangen; en zulke booze liederen kunnen God niet behagen! Alleen de psalmen van «DAVID, die een man naar Gods harte» was, kunnen bij velen stichting wekken, en dan willen velen zelfs thans nog niet de nieuwe berijming van 1773 gebruiken. Wij kennen gemeenten, waar de meeste

nog de oude berijming zingen, terwijl de anderen de nieuwe aanheffen. Welke jammerklagten zouden er worden gehoord, wanneer, naar het voorstel van KOPPIUS, vele godsdienstige gelegenheidsgedichten van het Oude Verbond niet wierden opgenomen in den nieuwen bundel. De eenvoudige leden der gemeente worden zelfs geërgerd, wanneer de predikant bij het zingen van Ps. LXV: 1 verzoekt te zingen: *de lofzang klinkt uit* CHRISTUS *zalen,*» in plaats van: «*uit Sions zalen,*» dan wordt er reeds gezegd: de Dominé verdraait de psalmen!» — 't Is wel karakteristiek!

DE LUITENANT RUXTON EN DE ZENDELING TYNDAL.

De luitenant G. A. F. RUXTON, derde zoon van JOHN RUXTON Esq., werd den 24 Julij 1821, in een Engelsch stadje geboren. Hij ontving zijne opleiding aan de militaire school te *Sandhurst*, die hij echter zoodra mogelijk verliet om den oorlog in *Spanje* mede te maken, waar hij bij de cavalerie van Don DIEGO LEON diende, en in vele gevechten zich onderscheidde. Wegens zijn heldhaftig gedrag bij *Belancoin*, werd hij zelfs door koningin ISABELLA tot ridder der eerste klas van de orde van ST. FERNANDO benoemd.

In 1839 keerde hij uit *Spanje* terug, en werd toen geplaatst bij het 89ste regiment, hetwelk destijds in *Canada* diende. Te midden der Indiaansche volksstammen, ontwaakte bij hem de lust tot reizen en stoute ondernemingen, en daar hij deze vooral dienstbaar wilde maken aan de geographische wetenschappen, nam hij zich voor, *Zuid-Afrika*, op de hoogte der paralel van de Zuider-keerkringen, dwars door te trekken. Hij begaf er zich werkelijk heen; maar de togt mislukte door de kuiperijen der Engelsche protestantsche zendelingen. Het ver-

haal daarvan komt voor in zijne *Aanteekeningen over de Zuid-West-kust van Afrika* (1).

«Te *Walvisch-baai* aankomende, vanwaar ik mij voorgesteld had het binnenland in te trekken, vernam ik, dat kort te voren eenige zendelingen van het binnenland, vergezeld van IONQUER AFRICANA, het hoofd van den Namaquaschen volksstam, de baai bezocht hadden, maar even vóór mijne aankomst weder vertrokken waren. Ik vervoegde mij bij eenige kooplieden van de *Kaap de goede hoop*, die zich daar gevestigd hadden; doch ondervond van hunnen kant het sterkst verzet tegen mijn togt naar het binnenland. Daar zij mij noch van ossen wilden voorzien, noch eenige hulp bieden, stelde ik middelen in het werk om lieden naar het binnenland te zenden, tot het verkrijgen van eenige pak-stieren, waarmede ik de statie der zendelingen te *Ionquer* zoude kunnen bereiken, en waar ik mij dan paarden en ossen voor mijn togt zoude kunnen aanschaffen. Al spoedig echter kreeg ik de overtuiging dat de kooplieden reeds in het bezit waren van elk stuk rundvee, en dat er, buiten hen om, niet aan te komen was. Zelfs dreigden zij — en ik kon niet twijfelen of zij zouden aan hunne bedreiging gevolg geven — dat zij aan de Hoofden, door wier grondgebied ik heen moest trekken, zouden doen aanzeggen, dat ik met wapenen en met gewapende lieden kwam, ten einde hun het land afhandig te maken, en daarom hun den raad zouden geven van mij niet verder te laten doortrekken. Het doel, dat zij daarmede beoogden, was geen ander dan dat zij niet gezind waren, den innerlijken toestand des lands te doen bekend worden, opdat zij ongestoord hun winstgevenden handel met het binnenland zouden kunnen voortzetten.»

«Na menigvuldige vruchtelooze pogingen vleide ik mij ein-

---

(1) Medegedeeld door den kolonel JACKSON, secretaris der koninklijke geographische Maatschappij, in *The Nautical Magazine and Naval Chronicle*, Vol. XV, N°. 1, for January 1846, pag. 11.

delijk, dat alle moeijelijkheden te boven gekomen waren; want ik vernam dat een zendeling aan den handelspost was aangekomen, vergezeld van onderscheidene Hoofden, die wagens en ossen met zich voerden.

«Reeds had ik een tolk aangenomen, den Damara-slaaf, dien Sir J. ALEXANDER gedurende zijne expeditie gekocht had, en die in *Engeland* onderwijs had genoten. Door zijne bemiddeling kwam ik in aanraking met de Hoofden, die dadelijk met mij overeenkwamen, mij van een wagen en ossen te voorzien, en hunne eigene begeleiding tot aan de kraal van het opperhoofd mede te geven, waar ik mij dan, voor mijne reis om den *Noord-Oost*, paarden en ossen zou kunnen aanschaffen. Op den avond echter vóór mijn vertrek vernam ik, tot mijne groote verbazing, dat de bovengenoemde zendeling, de heer TYNDAL, zijn invloed bij het Hoofd AMROL had aangewend om mijn vertrek tegen te werken. En inderdaad, vóór zijne aankomst alhier, had hij van een inboorling vernomen, dat ik mij te *Walvisch-baai* bevond en gereed was het binnenland in te trekken; waarop hij, ofschoon onbekend met het doel dat ik beoogde, de Hoofden had aangeraden, mijne afreize te dwarsboomen.»

«Dadelijk spoedde ik mij naar den zendeling. Hij kwam er voor uit, aan AMROL den raad gegeven te hebben van mijne afreize niet goed te keuren, en voegde er bij, dat hij zulks gedaan had, omdat ik niet door het gouvernement was afgezonden, en slechts een bijzonder persoon was, die van eigene hulpbronnen afhing. — Intusschen was de invloed, dien hij op het oude Hoofd, AMROL, uitoefende zoo groot, dat deze mij geheel en al belette, eenige ondersteuning bij de andere Hoofden te erlangen.»

«Naderhand werd ik overtuigd, *dat alle zendelingen in middellijke of onmiddellijke verstandhouding staan met deze kooplieden, die ook werkelijk door hen te Walvisch-baai gevestigd waren, als een voorraads-depot, ter voorziening der statiën in*

het binnenland, en tevens als een debouché voor de door hen, in hunne dubbele betrekking van KOOPMAN-ZENDELING, *onder de inlanders verzamelde goederen.*»

«Dubbel betreurenswaardig was het verlies dezer gelegenheid, vermits AFRICANA, bij den terugkeer der Hoofden, in het gewest *Damara*, naar het noord-oosten van de rivier *Swatrop* trok, om een vredesverdrag met den koning van dat volk te sluiten, en daardoor mijne intrede in dat land onder gunstige omstandigheden zoude hebben plaats gehad. Zoo werd mijn voornemen gedwarsboomd, zelfs door lieden, bij wien ik met vertrouwen naar ondersteuning had uitgezien. Geene aanbiedingen, die ik het Hoofd deed, konden hem overhalen, mij eenige ossen te verkoopen; alle pogingen daartoe bleven vruchteloos. Zoodat ik met den meesten weerzin mij genoodzaakt zag, alle hoop op te geven, om van dat punt af door te dringen, dat — ik ben er zeker van — het meest bruikbare van de gansche kust is en grootere gemakken voor de reis aanbiedt dan eenig ander».

In zijn vaderland teruggekeerd, wendde RUXTON alle moeite aan, om van het Engelsch gouvernement de hulpmiddelen te verwerven, die hem in zijne geliefkoosde onderneming konden doen slagen. De geographische Maatschappij werd door den Minister van Kolonien geraadpleegd en bragt een rapport uit, dat zeer gunstig was aan de onderneming des heeren RUXTON. Doch in weerwil daarvan bleef uitstel op uitstel volgen, totdat hij eindelijk besloot naar *Texas* zich te begeven, waar hij een stille aanschouwer was van de oorlogsfeiten van den generaal TAYLOR. Hij ging vervolgens naar *Mexico*, reisde dat land door, bezocht de rotsgebergten, en stierf op zijne terugreis te *St. Louis* aan de *Mississipi*, den 29 Augustus 1848.

Menigvuldig zijn de verhandelingen en reisbeschrijvingen, door den luitenant RUXTON in tijdschriften en afzonderlijke werken in het licht gegeven. Zijn geographische en literarische arbeid wordt zeer geroemd, en moet zich vooral onderschei-

den door naauwkeurigheid van opvatting en schilderachtigheid; en zeldzaam vindt men menschen, die met beperkte middelen en op zulken jeugdigen leeftijd als die van RUXTON, zooveel, zoo velerlei en zoo goed gezien, ondernomen en uitgevoerd hebben.

Hoe jammer, dat de geldzucht, in zendelingsgestalte, zijn togt door *Afrika* verhinderde!

HET CHRISTENDOM VAN Dr. COQUEREL.

In de *Letteroefeningen* voor November 1849 vonden wij eene aankondiging en beoordeeling van een werk, getiteld: het proefondervindelijk Christendom, door ATHANASE COQUEREL, uit het fransch vertaald en uitgegeven bij de boekhandelaars VAN DER HEY en zoon te *Amsterdam*. Wij meenen een paar zinsneden dier beoordeeling, vergezeld van eenige aanmerkingen, onder het oog onzer lezers te moeten brengen. Nadat de beoordeelaar, in het voorafgaande gedeelte, den Schrijver heeft beschuldigd van onbepaaldheid en duisterheid in zijne denkbeelden, gaat hij aldus voort: «Oneindig beter voldeed ons «de aanhef van het vijfde boek, waarin wij met de grootste «instemming vonden aangewezen, dat het Christendom geen «onderrigt (geen zamenstel van waarheden en pligten) is, maar «een levend en levenwekkend beginsel, een beginsel van «terugkeer tot God. Uit dien hoofde verblijden wij er ons ook «over, dat een zoo wijsgeerig denker als COQUEREL, ofschoon over«tuigd van de bestendige voortduring des Christendoms in zich «zelf, echter verwacht, dat het zich van lieverlede zal bevrij«den niet alleen van de tucht (het wettische, om het met een «geijkt woord te zeggen) het geestelijk gezag, het autoriteits«geloof en den vorm, maar ook van de letter der openbaring en «den Dogmatischen vorm.» Tot zoover de *Vaderlandsche Letteroefeningen*. Al dadelijk moeten wij hier aanmerken, dat wij

gemakkelijk begrijpen, dat de *Letteroefeningen*, van haar rationalistisch standpunt, met vreugde nederzien op de vrijzinnige begrippen en verwachtingen van den Paryschen Godsdienstleeraar: het is een bondgenoot, dien men met blijdschap in de legerplaats ziet verschijnen. Niet zoo gemakkelijk echter kunnen wij begrijpen, welk denkbeeld de heer COQUEREL zich van het Christendom heeft gevormd: een Christendom dat geen onderrigt is, maar slechts een levend en levenwekkend beginsel! Wij verklaren, hoe wij er ook over nadenken, het is ons onbegrijpelijk, het blijft voor ons een gesloten boek. Wij toch meenden tot dus verre, dat het Christendom niet slechts een beginsel van leven, maar ook een onderrigt was, en wel een onderrigt, dat de hoogste waarheden en de zuiverste zedeleer bevatte. Wij meenden, dat de goddelijke Stichter van het Christendom niet alleen vol van genade, maar ook vol van waarheid, onder de menschen was verschenen; ten minste Hij zelf noemde zich niet alleen het leven, maar ook den weg en de waarheid. Voor PILATUS verklaart hij openlijk, dat hij in de wereld is gekomen, om getuigenis te geven voor de waarheid; bij zijne hemelvaart zendt hij zijne Apostelen de wereld in, met de woorden: gaat en leert alle volken,... leert hen onderhouden alles wat ik u bevolen heb. Doch er is nog meer. Nog op den dag van heden bezitten en lezen wij de waarheden en de pligtenleer, welke hij ons heeft geleerd en voorgeschreven, en dat niet slechts in letterschrift, maar levende en werkende in de wereld. Die waarheden hebben eene geschiedenis van 18 eeuwen; gedurende dien tijd zijn zij beurtelings ontkend en bevestigd, bestreden en verdedigd, verworpen en aangenomen; martelaren hebben er hun leven voor gegeven; wijsgeeren hebben ze uitgelegd en verklaard; wetgevers hebben ze in hunne wetboeken opgenomen; dichters hebben ze bezongen en verheerlijkt; koningen hebben er het zwaard voor getrokken, en wat het meeste zegt, die waarheden hebben het heidendom verdrongen, eene nieuwe beschaving voortgebragt; zij zijn de grondslag geworden der Christe-

lijke maatschappij, waarin wij nog leven. En nu zal men ons komen zeggen, dat het Christendom geen onderrigt, geen zamenstel van waarheden en pligten is. Waarlijk wij begrijpen niet, hoe men op zulk eene wijze met geschiedenis en openbaring den spot durft drijven. Wij begrijpen, dat men bij de verwarring van begrippen, bij den onverzoenlijken strijd van beginselen in de Protestantsche Kerk tot zulk een resultaat is gekomen. Wij begrijpen, dat men, bij het inzien der onmogelijkheid, om ooit een einde aan den strijd te maken en zich in het bezit der waarheid te stellen, eindelijk den moed heeft opgegeven, de waarheid als onverschillig heeft opgeofferd, als onnutten ballast over boord heeft geworpen? Maar wij begrijpen niet, dat men die kreten der wanhoop, die zekere teekenen van ontbinding, die laatste snikken van het stervende Protestantisme voor het eigenlijke wezen van het Christendom durft uitgeven. Doch wij hebben het ergste nog niet gezegd. Dat Christendom zonder waarheden en pligten van den heer COQUEREL is ten minste nog iets: het is een levenwekkend beginsel, een beginsel van terugkeer tot God. — Maar wat moet het worden, welke toekomst gaat het te gemoet? Het moet zich volgens den wijsgeerigen nadenker COQUEREL, van lieverlede bevrijden, niet alleen van de tucht, het geestelijk gezag, het autoriteits-geloof en den vorm, maar ook van de letter der openbaring en den dogmatischen vorm, dat is, met andere woorden gezegd, dat het Christendom zich van lieverlede zal ontbinden, en eindelijk zal ophouden te bestaan. — Immers wat zegt de Schrijver? Het Christendom is een levend beginsel, dat beginsel moet zich bevrijden van den vorm; wat is dat anders gezegd dan: het moet zich oplossen en vernietigen. Wij behoeven dit niet in het breede te bewijzen; slaan wij slechts den blik in het rond, om ons hiervan te overtuigen. Waar leven is daar is ook vorm, waar deze afwezig is, daar is ontbinding en vernietiging; — geen plant, geen boom, geen insect, of zij hebben hunnen eigenaardigen vorm en gedaante, die vorm behoort tot hun natuur en wezen;

zonder hem kunnen wij ze ons in de gedachte niet voorstellen. — Het laat zich denken dat die vorm zich meer bepaalt en omschrijft, naarmate het leven zich meer volmaakt en ontwikkelt. Van daar dat in de zedelijke orde, als hooger en meer volmaakt, wij ook meer behoefte aan vorm en bepaling gevoelen. Geen enkele daad van den vrijen wil is mogelijk, zonder de bepaling van het verstand; geen genootschap, geene vereeniging is mogelijk, zonder bepalingen, zonder wetten, zonder vorm; die vorm is de drager van hun inwendig leven, is de *Conditio sine qua non* van hun bestaan. Gij kunt twisten over den aard van den vorm, welke het beste aan den staat voegt; gij kunt den republikeinschen, den constitutionelen of monarchalen regeringsvorm als meer of minder volmaakt verdedigen; doch zoodra gij zoudt willen beweren, dat de Staat zich van den vorm moet bevrijden, dat er volstrekt geen regeringsvorm moet overblijven, dan haalt men medelijdend de schouders voor u op: gij predikt de vernietiging van het gezag, de anarchie van PROUDHON, de oplossing en vernietiging van den Staat. Welnu hetzelfde geldt, en in nog hoogere mate, voor het Christendom; zoo gij den vorm vernietigt, vernietigt gij het bestaan en het wezen. — Een van beiden dus, of de wijsgeerige COQUEREL verstaat zich zelven niet, of hier is de aanstaande val van het Christendom onbewimpeld uitgesproken. Maar hoe zullen wij dit laatste in overeenstemming brengen met de overtuiging van den heer COQUEREL, dat het Christendom bestendig in zich zelf zal voortduren? Wij zullen die schijnbare tegenstrijdigheid trachten op te lossen. — Hier is geen spraak van het Christendom zooals het zich in de geschiedenis vertoont; hier is spraak van het Christendom van den heer COQUEREL, zonder waarheid en pligtenleer, hier is spraak van het moderne Protestantisme; — dat Protestantisme ontbindt zich, is het tijdstip zijner vernietiging nabij, het ziet den grond wegzinken waarop het staat, namelijk het gezag des bijbels; reeds maakt men onderscheid tusschen den bijbel en het Woord Gods,

tusschen de H. Schriften en de openbaring; men beschouwt dien bijbel niet meer als het onfeilbare woord Gods, niet als goddelijke openbaring, maar als een boek, waarin wij het woord Gods, de openbaring kunnen vinden. Wat moet hiervan het gevolg wezen? geen ander dan dat het Protestantisme zich van lieverlede moet oplossen in eene wijsgeerige secte, in het heerschende ongeloof van onze dagen. — Die toekomst ziet ook de wijsgeerige COQUEREL met bewustzijn te gemoet; hij ziet dat het Protestantisme zich losmaakt van de letter der openbaring; hij is getuige van het vernietigings-proces dat ten einde spoedt, en angstig voor de toekomst, troost hij zich met het onnoozele denkbeeld, dat het slechts den vorm geldt, zonder te bedenken, dat met dien vorm ook het inwendige leven, ook het wezen der zaak moet vergaan. Nog één vraag, en daarmede eindigen wij: hoe is het mogelijk, dat men zulke onchristelijke beginselen kan aannemen en verdedigen, en zich nog leeraar der christelijke godsdienst blijft noemen? hoe is het mogelijk, dat men in wetenschappelijke geschriften het gezag des bijbels durft bestrijden, en te gelijk den moed heeft om des Zondags zich voor dien bijbel te plaatsen, als voor het onfeilbaar woord Gods, waaruit men de goede gemeente het dierbare geloof verkondigt?

TWEE VERDIENSTELIJKE BROEDERSCHAPPEN IN SPANJE.

Dit heeft de Katholieke Kerk op alle andere godsdienstige genootschappen voor, dat zij zelfs haren vijanden, dezen wegens de duurzaamheid en strenge gevolgelijkheid harer leer, genen wegens hare indrukmakende eeredienst, anderen wegens den heilzamen invloed harer hierarchie, wederom anderen wegens den geest harer liefdadigheid — achting afdwingt. Dringt nu een dergelijk geleerde of schrijver van dat, hem thans

zigtbaar geworden, goede niet tot het nog onzigtbare door; komt hij zelfs nog niet tot het besluit, dat dat goede, hetwelk hij in de Katholieke Kerk prijst en waar moet noemen, toch niet uit een kwaad beginsel kan voortspruiten, en dat eene Kerk, die zijnen blik binnen haar een zoo geest- en hartbevredigend schoon kan aanbieden, dan toch niet zoo dwaasselijk bijgeloovig, niet zoo verpestend van aard moet zijn, als hij haar dikwijls hoorde afschilderen, of als hij misschien zelf haar nog waant — gaat nu een enkel lofredenaar van het een of ander, wat hij in de Katholieke Kerk bewondert, niet zoo ver; zulke getuigenissen van verstandige en verschillend geaarde denkers, leveren evenwel te zamen genomen een bewijs, dat die Kerk, wier hoofd zij kroonen, de behoefte van 's menschen geest en hart bevredigt.

Uit dat oogpunt beschouwd, is de lof, welke EMANUEL VAN CUÑDIAS, in zijne beschrijving der Spanjaarden, aan twee broederschappen geeft, nog iets meer dan een eenvoudig berigt. Deze schrijver is er verre van af met de Katholieke Kerk te dweepen; maar twee broederschappen, die zoo uitsluitend den geest der Katholieke Kerk toebehooren, dat het Protestantisme ze nog nergens heeft voortgebragt, te weten: voor de bekeering dergenen, die in doodzonde zijn gevallen *(por la convercion de los que estan en peccado mortal)*, en het broederschap Vrede en Liefdadigheid *(Paz y Caridad)* genoemd, wonnen zijn hart. Zij verdienen inderdaad geroemd te worden; maar de schrijver beschouwt ze, naar het ons voorkomt, te veel als op zich zelve staande; hij let niet genoeg op het bovennatuurlijk beginsel, dat er zoo zigtbaar in leeft, en vergeet aldus te vragen, hoedanig een boom en welke aan *Spanje* die heerlijke vruchten schonk. Het is hem zekerlijk niet ontgaan, dat zij van godsdienstigen aard zijn; maar wat was toch de reden, dat hij haren oorsprong niet in de Katholieke Kerk vond. Hadde hij het zoo verre gebragt en den geest dier Kerk, met ter-zijde-stelling van alle vooroordeelen, naar waarheid

leeren kennen; hij zou de eer eener dusdanige liefdadigheid niet, gelijk hij omtrent de eerstgenoemde broederschap gedaan heeft, aan *Spanje* alleen toegekend, maar begrepen hebben, dat die Kerk, welke overal dezelfde is, ook elders zulke weldaden, ofschoon dan onder een anderen vorm, aan de menschheid moet bewezen hebben, en de geschiedenis zou niet in gebreke zijn gebleven dit voorgevoel te bevestigen.

Gelijk God zich ook in de redelooze schepselen aan den mensch openbaart, zoo dat zij hem als middelen ter zaligheid zijn geschonken, opdat hij van dat zigtbare tot het onzigtbare opklimme en van de bewondering der natuur, tot de verheerlijking des Scheppers kome; gelijk CHRISTUS, gedurende zijn verblijf op deze aarde, de ligchamelijke weldaden, welke hij zoo overvloedig bewees, tot zijne liefderijke inzigten voor het heil der zielen deed medewerken; zoo heeft ook de Katholieke Kerk, door den goddelijken Geest bezield, in den mensch steeds en vooral het beeld Gods gezien. De naastenliefde, welke zij, blijkens hare instellingen, zoo krachtig predikt, is eene goddelijke deugd; de christelijke liefde jegens den evenmensch mag, volgens hare leer, geene andere zijn, dan de liefde welke wij Gode toedragen. Wij moeten om God onzen naaste beminnen. God in zijn evenbeeld te beminnen, te zoeken, te dienen, te verheerlijken, dit is de liefdepligt eens christen. Daarom bepaalt zich de Katholijke liefdadigheid nimmer bij het voorzien in de behoeften des ligchaams; de menschelijke ellende te lenigen, is haar slechts een middel om de zielen der lijders en behoeftigen te redden; zelfs de strafoefeningen der Kerk zijn tot opbouwing: zij bedoelen minder de tuchtiging des schuldigen, dan zijne bekeering. Ware dit genoegzaam begrepen; het middeleeuwsch gebruik van eenige misdadigers, vooral geestelijken, in kloosters te kerkeren en zoo aan de vrome bewoners dier verblijven van godsvrucht ter bewaking toe te vertrouwen, zou minder gelasterd zijn. Maar juist die zorg voor de zielen drijft de Kerk zoo gestadig tot allerlei ligchamelijke werken van

barmhartigheid aan en doet haar overal, waar zij slechts vrij is, ter leniging van alle standen zonder onderscheid, tal van liefdadige instellingen oprigten. Heeft iedere tijd zijne eigene behoefte; de menschlievendheid der Kerk, onuitputbaar vindingrijk, neemt telkens nieuwe, voor de tijdelijke omstandigheden gepaste, vormen aan: dàn is het eene geestelijke orde dàn eene broederschap of eene andere vereeniging; maar er is geen lijden, er is geene ramp, waaraan de Kerk, indien haar de handen niet geboeid worden, den mensch ter prooi laat. Trouwens, wat is die zorg der Kerk voor de zielen? Niets anders dan de verlossingsliefde des Zaligmakers. Hij is gekomen om den mensch volledig van de zonde te bevrijden; zijne verlossing strekt zich ook op de gevolgen der zonden uit en ook daarom doorwandelde hij het land al weldoende en alle zieken genezende. Maar in en door de Kerk zet Hij Zijne verlossing voor alle geslachten der menschen voort; en hare hulpvaardigheid voor den mensch in alles, wat hem deert, onderscheidt haar gunstig onder alle godsdienstige genootschappen, die ooit bestonden.

Deze liefde der Katholieke Kerk straalt helder in de bedoelde twee spaansche broederschappen door. Wie weet niet welke rampzalige verwoestingen vooral het gebrek van opvoeding en de slechte gezelschappen in de zedelijkheid, inzonderheid der jonge lieden, aanrigten? En hebben de eenmaal ontvlamde hartstogten daden voortgebragt, waarop eerloosheid kleeft, er wordt naauwelijks meer op verzachtende omstandigheden acht geslagen; de ongelukkige is uit de zamenleving als gebannen; zijne beloften van beter gedrag vinden maar weinig of zelfs geheel geen geloof en de troostelooze verlatenheid is vaak de eenige oorzaak van zijn hervallen: hij zondigt uit wanhoop. Vooral treft dit het offer der openbare regtvaardigheid, de gevonnisde, en de verleide Eva's dochter. Gaan voor den eerste, inzonderheid dan wanneer hij het schavot heeft moeten betreden, de deuren der gevangenis weêr open; gewoonlijk is

zijn lot verslimmerd. Zijn vaderland is zijn vaderland niet meer. Zijne vrienden zijn hem vreemd geworden; zij zijn erger: want zij zijn dit niet door gebrek aan herinnering, maar door de verachting zijner. Het gezelschap zijner naaste verwanten is hem dikwijls het meest bedroevende. Zijne vorige medepligtigen zelven, zij, die althans de oorzaak waren van zijn val, schuwen hem met te meer opzet, omdat zij, door den omgang met den verachteling, zich zelven verraden. De weinige meêwarige zielen, bij wie hij troost en ondersteuning zou kunnen vinden, zijn hem onbekend; maar hij durft haar ook niet naderen. Hij kent de gewoonte der menschen, waaraan hij nu ter prooi staat, en in zijne verlegenheid meent hij ook daar, waar hij nog geene verwijtingen hoort, ze althans in de gelaatstrekken te lezen. Gelukkig, indien hij onder onbekenden onbekend kan gaan en blijven leven! Mogt soms de verleide jonge dochter een weinig meer deelneming vinden, de meesten zijn tegen haar ingenomen. Haren ouders is zij dikwijls zigtbaar tot last; zij eet dààr een genadebrood, wat haar niet zelden door broeders en zusters nog bitterder wordt gemaakt; terwijl de levendige getuigenis die tegen haar bestaat, hare toekomst bedorven heeft. Over zoodanige ongelukkigen, die, ook dáár, waar zij medelijden vinden, zich, zelfs met de aanhoudendste pogingen, maar naauwelijks in de eer en achting kunnen herstellen, erbarmt zich het eerstgenoemde Broederschap: «voor de bekeering dergenen, die in doodzonde zijn gevallen.» Geen land van *Europa*, meent VAN CUËNDIAS — en, slechts op den uitwendigen vorm en de hooge deelneming gelet, moet men hem gelijk geven — mag zich op eene dergelijke instelling beroemen. Onder de leden van deze Broederschap behooren de rijkste, de voornaamste en beschaafdste inwoners van *Madrid*. LOPE DE VEGA, CALDERON, de koningen KAREL III en KAREL IV, vele Hertogen en Infanten rekenden het zich tot eene eere aan, met de aalmoesbus in de hand, op de straten van *Madrid*, ten behoeve van dit christelijk

doel, vrijwillige bijdragen in te zamelen. Deze Broederschap heeft te *Madrid* twee huizen: een voor de schuldigen (*Culpables*), en een voor de verdoolden (*Extraviados*). Die in *Spanje* door wangedrag eerloos is geworden en het vertrouwen zijner medeburgers verloren heeft, kan, indien hem zijne verbetering des levens ernst is, langs een dezer twee huizen den weg tot de zamenleving terugvinden. Zij gelden hem, in het openbare gevoelen, tot zuiveringsplaatsen. Verlaat de veroordeelde zijnen kerker, hier is hij niet, gelijk menigeen elders, reeds bij den eersten stap in de verkregene vrijheid, ten einde raads; de straf voor zijne misdaad zal hem niet onder eene andere gedaante blijven kwellen; geene verlegenheid behoeft hem nog ongelukkiger te maken. Reeds lang te voren heeft hij geweten waar hij een onderkomen kan vinden. Het huis der Broederschap zal hem een veiligheidsoord zijn: het is *zijn* huis. Hij durft er gerust aankloppen. Een hartelijk «welkom» ontvangt hem. Verwijtingen heeft hij er niet te duchten. Zijne inbeelding zelve ziet er geen. Zijne oversten zijn daar reddings-engelen, hem door Diengene toegezonden, die op de wereld is gekomen, niet om de regtvaardigen, maar om de zondaars op te zoeken; zijne gezellen zijn lotgenooten, deelnemende vrienden, ja, broeders: hunne toespraken troosten hem, hunne voorbeelden bemoedigen hem; hunne verhalen van vorige medemakkers, die nu hier en daar gevestigd en welvarend zijn, stellen hem gerust voor zijne toekomst. Maar hoe gelukkig is het huis der Broederschap niet voor het gevallen meisje! Dáár kan zij eindelijk hare smart uitweenen, zonder bespot of bekeven te worden. Ach! hoe zalig bevindt zij zich niet in vergelijking met die laatste, bange maanden! Hier wordt haar aan de deur niet naar getuigenis gevraagd; zij is tot geene verpletterende zelfbeschuldiging gedwongen; men ziet haren nood en haar berouw; dit is genoeg. Zij wordt er opgenomen gelijk een dwalend schaap, en behandeld met alle inzigt voor de zwakheid harer kunne en ondervindinglooze

jaren. Is, door genoegzame boete, het eerste berouw, dat den zondaar of de zondares naar de heulsoorden der Broederschap voerde, tot ware bekeering gerijpt; zijn door de godsdienst hunne harten van de doodelijke besmetting en hare gevolgen gezuiverd en door eene gewoonte van deugd tegen nieuwe gevaren versterkt; zij zijn reeds lang met God verzoend, en zullen nu daarenboven wat elders zoo zeldzaam is, van de Broederschap het onschatbaar voorregt verkrijgen van ook met de wereld verzoend te zijn. Het getuigschrift, door een dier huizen aan deszelfs bekeerling in de hand gegeven, verstrekt hem door geheel *Spanje* heen tot eene toegangskaart in het vertrouwen der menschen. Allen zien zoodanige getuigenis als een waarborg aan voor de eerlijkheid en het goed gedrag der houders. Niemand zal, op deze aanbeveling, nog aarzelen, hen in zijne dienst te nemen. «Men zal ons welligt de opmerking maken, zegt VAN CUËNDIAS, dat de Broederschap met haar vertrouwen te mild is: dat menig huichelaar daar misbruik van zal maken. Weest daarvoor niet bezorgd, zoo antwoordt hij, wij kennen er geen enkel voorbeeld van, dat een bekeerde misdadiger, die slechts eenige maanden in het huis der *Doodzonde* heeft doorgebragt, later hervallen is, — en dit is natuurlijk. Het verblijf in dit huis brengt geene oneer aan, maar geeft regt op de algemeene achting: omdat men weet, dat slechts een vrijwillig verlangen naar levensverbetering den ongelukkige heeft herwaarts geleid. Niemand dwingt hen aldaar aan te kloppen. 't Is geen politie-inrigting, geen tuchthuis, geen werkhuis, geen bedelaarskerker, zooals men dat in zoogenaamde beschaafde landen ziet. En de ellendeling, die deze heilige schuilplaats zou verlaten, om op nieuw de schande na te loopen, konde op geen genade of medelijden meer hopen. Dit weet men. De openbare meening straft duizendmaal harder, dan de wet.»

De andere Broederschap, een niet geringer zegen voor de rampzaligen, over wie zij zich erbarmt, en misschien, wegens

het moeijelijke harer taak, nog verdienstelijker dan de vorige, draagt gelijk reeds gezegd is, den naam van *Paz y Caridad*, dat is, Vrede en Liefdadigheid. Weidsche naam! maar zij voert dien met regt. Nimmer toch wordt de vrede met zekerder gevolg en in ruimer mate in het hart eens ongelukkigen gestort; nimmer is de liefdadigheid zuiverder, dan wanneer zij den menschenvriend, haren dienaar, tot zelfverloochening noopen. De leden van dit Broederschap stellen zich ten pligt de lijdende menschheid op die uiterste grenzen, zoo van ligchamelijke als zedelijke ellende, waartoe de gewone menschlievendheid maar zelden doordringt, te gaan opzoeken. Den melaatsche, zegt VAN CUËNDIAS, die verstooten in het stof ligt, dezen heffen zij met liefderijke armen op; diengene, van wien de geheele wereld afschuw gevoelt (hij bedoelt den ten dood veroordeelde), hem noemen zij broeder... Hunne vriendelijke toespraak beweegt gewoonlijk het hart ook van den meest verstokten misdadiger. Hij sterft dan niet in wanhoop, niet onder het uitbraken van vervloekingen tegen de hand, die hem slaat.... maar met zijn lot verzoend en in de blijde zekerheid van tot zijnen God terug te keeren. De zorg dier vredes- en liefde-engelen voor hunne beschermelingen, bepaalt zich niet bij eenige bezoeken in de gevangenis, of bij de vergezelling naar de strafplaats; maar geheel de laatste 48 uren, die de veroordeelde, naar Spaansch gebruik, in de *Capilla* (een gedeelte der gevangenis, als kapel ingerigt) moet doorbrengen, waken zij aan zijne zijde, hem op het zorgvuldigst bedienende, al zijne verlangens (voor zoo verre zij althans niet tegen de wet of zedeleer strijden) met de grootste bereidwilligheid vervullende. Op den dag der teregtstelling eindelijk dragen alle priesters van *Madrid* het H. Misoffer voor den ongelukkige op. Doch hiermede stelt zich de liefdadigheid der Broederschap nog niet te vrede. De veroordeelde is nu door de openbare regtvaardigheid aan hare zorgen ontnomen; maar hij laat misschien eene moeder, eene weduwe, onmondige kinderen na, die nu eener dubbele ramp, der behoefte en

der schande, ter prooi staan. Ook dezen wordt onderstand verstrekt. De verzekering, welke daarvan den gestrafte werd gegeven, deed hem te gereeder in zijn lot zich schikken. «Noordsche Philantropen, voegt onze berigtgever er bij, kunnen hieraan een voorbeeld nemen. De Broederschap «Vrede en Liefdadigheid» bepaalt zich jegens de bloedverwanten der gestraften niet bij die karige aalmoezen, welke evenzeer den gever onteeren, als den ontvanger vernederen; zij werpt hun niet met eene trotsche meêwarigheid een hoop koperen munten en eenige ponden brood toe, om daarna, bij een wel voorzienen feestdisch toasten vol zelfgevlei en zalvingvolle aanspraken over menschlievendheid uit te brengen: de Broederschap trekt zich zoowel de ziel als het ligchaam harer beschermelingen aan; zij zorgt voor hunne toekomst, in iedere beteekenis des woords. Zij draagt zorg, dat er aan de kinderen dès veroordeelden eene behoorlijke opvoeding worde gegeven en trekt de handen niet eerder van hen af, dan wanneer zij in staat zijn, zich zelven een eerlijk en fatsoenlijk bestaan te verschaffen.»

Deze broederschap is overigens geen eigenlijke kloosterorde; hare leden behooren tot de voornaamsten van *Madrid*, 't zijn enkel *Hidalgos* (edellieden) uit de eerste stamhuizen van *Spanje*. Maar, ofschoon geen ordesgeestelijken, zijn zij evenwel zeer gezet op zedelijkheid van levenswandel; hunne statuten zijn steeds in de oorspronkelijke zuiverheid bewaard gebleven. 't Is dan ook, om in hunne vereeniging te worden aangenomen, een eerste vereischte dat men zich tot dus verre als een vroom christen hebbe gedragen en alzoo een naam bezitte, die steeds vlekkeloos is gebleven. Ieder betaalt bij zijne intrede 500 franken en verbindt zich daarenboven om tot alle uitgaven ten behoeve van arme zondaars bij te dragen. Maar behalve deze inkomsten vloeijen der broederschap nog belangrijke sommen toe. Zij bezit namelijk het algemeen vertrouwen; men is overtuigd, dat die gelden gemoedelijk worden besteed voor het doel, waarvoor zij gestort

worden; en de christelijke liefde veroorlooft niemand aan de heiligheid van dat doel te twijfelen.

DE PROTESTANTSCHE VEREENIGING: *CHRISTELIJK HULPBETOON* TE ROTTERDAM.

Meermalen hebben wij onze lezers onderhouden over de verschillende Protestantsche genootschappen, welke door stoffelijke middelen zielen trachten te winnen, hetzij om ze voor de Protestantsche leer te behouden door speculatie op de menschelijke zwakheid vooral van den behoeftige, hetzij om ze in hunne godsdienstige overtuiging te doen wankelen en door den klank van goud en zilver tot het Protestantisme over te halen. In beide gevallen speculeren zij op het gemak van diegenen te verleiden, die in behoefte verkeeren; in beide gevallen wordt het geld, de Mammon, de laatste reden, de grond der godsdienst, en bewerkt men het ongeluk der behoeftigen. — Maar wat vooral opmerkelijk is, is de moeite die men zich geeft om de verleiding, die men op de Katholieken beproeft, te verbergen. Men heeft geene woorden genoeg om te verklaren, dat men slechts werkt om de Protestantsche behoeftigen te behoeden tegen afval; maar deze herhaalde verklaring zelve, en meer nog de feiten, bewijzen het, hoe verraderlijk men datgene op het oog heeft wat men verbloemt. Wij hebben er meermalen bewijzen voor aangehaald, in nog grooter getal zijn zij te vinden in andere bladen en geschriften. In het bijzonder bespraken wij vroeger het genootschap, dat zich noemt CHRISTELIJK HULPBETOON (1), wij durven onze lezers uitnoodigen tot eene herhaalde lezing van het toen gezegde, om den waren geest ook van dit genootschap te leeren kennen. Wij deelen hun thans eene circulaire mede van het departementaal bestuur van *Rotterdam;* zij bevat vele uitdrukkingen, die herhaaldelijk de verklaring van het doel der Vereeniging bevatten, doch zoo, dat uit den schijnbaar zoo opregten, zoo honigzoeten toon, de ook maar weinig ervaren lezer kan opmaken, welken zin hij er aan

---

(1) Zie Dl. X, bl. 395—416.

hechten moet, en hoe christelijk dat hulpbetoon is, wat men op het oog heeft.

M.

Sedert eenige jaren is in ons Vaderland eene Protestantsche Vereeniging tot stand gekomen onder den naam: CHRISTELIJK HULPBETOON. Haar doel is: voor het Protestantisme te waken en Protestanten, bijzonder behoeftige, te beveiligen tegen de aanzoeken van Roomschen om tot hunne Kerk weder te keeren. De middelen, door die Vereeniging aangewend, zijn zedelijke en stoffelijke. Zij tracht door zedelijke middelen de overtuiging der waarheid, die in CHRISTUS JEZUS is, bij bedreigde Protestantsche geloofsgenooten te bevestigen, bovenal door hen aan te sporen tot het lezen van den Bijbel, alsmede door het uitdeelen van daartoe dienstige geschriften, door cathechisatie, door toespraak, raad en opwekking. De stoffelijke middelen maakt zij dienstbaar aan hetzelfde doel. Zij tracht bijv. zulke kinderen uit gemengde huwelijken, die in de Protestantsche Kerk gedoopt zijn, van uitsluitend Roomsche scholen af te houden, en is op onderscheidene andere wijzen werkzaam, zoo als uit de jaarlijksche verslagen blijken kan. Diezelfde verslagen kunnen tevens het bewijs opleveren, dat er nooit aan gedacht is, om Roomschgezinden of wie door den doop tot de Roomsche Kerk behooren, op ongeoorloofde wijze, regtstreeks of zijdelings, te verlokken om tot de onze over te komen.

De Vereeniging gelooft in den geest van onzen Heer werkzaam te zijn door hare pogingen, ten einde onze bedreigde geloofsgenooten te doen *houden wat zij hebben*. Het bestuur van het alhier gevestigd departement had er op gerekend, dat in eene stad als *Rotterdam* een overgroot aantal Protestanten door de uiterst geringe bijdrage, die minstens twee centen per week, of één gulden jaarlijks bedraagt, zoude hebben willen medewerken ter bereiking van dat doel. En echter is het getal onzer leden tot heden toe slechts omstreeks 1200: indien dit vertienvoudigd werd, zoude het nog ter naauwernood beantwoorden aan het vermogen der Gemeenten. Ook is in andere groote steden van ons Vaderland, bij voorbeeld te *'s Gravenhage*, de deelneming algemeener dan hier. Zoude aldaar dan grooter geloofsijver zijn? Wij zijn niet van die meening, maar houden

het veeleer daarvoor, dat of eenig verkeerd denkbeeld, of onbekendheid met de zaak eene gewenschte uitbreiding heeft tegengehouden. Ten einde beide hinderpalen zoo veel mogelijk uit den weg te ruimen, zenden wij U deze circulaire, met beleefd verzoek, om van uwe deelneming te willen doen blijken door de onderteekening van nevensgaande verbindtenis, te gelijk met de opgave van het bedrag der door U ingeschreven som van één gulden of meerder.

Hoogst aangenaam zoude het ons zijn, dat ook uwe huisgenooten en inzonderheid uwe Protestantsche dienstboden met dit schrijven werden bekend gemaakt en door U werden aangespoord tot medewerking, opdat zij, ook hierdoor, *hunne* belangstelling toonen in de zaak van het Protestantismus; te meer, daar wij reeds onderscheidene dienstbaren en handwerkslieden onder onze leden tellen.

Indien de zaak slechts behoorlijk onderzocht wordt, waarnit blijken zoude, dat de Vereeniging zich geene proselijtenmakerij, onder welken titel ook, noch ook bedeeling voorstelt; indien zij aan onze Protestantsche geloofsgenooten slechts algemeen bekend geworden is; zoo twijfelen wij niet, bij den bekenden godsdienstigen zin van een goed deel der Rotterdamsche Protestanten, en bij het vermogen en den lust om eene weldaad des geloofs te bewijzen, of de Vereeniging zal door ruime bijdragen geschraagd worden, om op het ingeslagen spoor voort te gaan en steeds meerdere Protestanten tegen afval te behoeden, waartoe het aan ontelbare, helaas! ook slinksche pogingen van de zijde der Roomschen nooit heeft ontbroken, noch ontbreken zal.

Rotterdam, October 1849.

Het departementaal bestuur der Vereeniging:
Christelijk Hulpbetoon.

J. J. PRINS. (Predikant.)
S. L. DE JONG. (Makelaar in effecten)
J. W. SLUITER. (Conrector.)
P. VAN DER GOOT, PZN. (Predikant.)
F. L. RÖDER. (Bediende.)
P. J. MARCUS. (Predikant.)
J^{b}. VAN CHRANTE. (Fabrikant.)

EINDE VAN HET ZESTIENDE DEEL.